

KNIHOVNA ČASOPISU KATOL. DUCHOVENSTVA
NOVÁ ŘADA

ČÍSLO 1

ČESKÝ ŘÁD KORUNOVAČNÍ A JEHO PŮVOD

NAPSAL

JOSEF CIBULKA

V PRAZE 1934

Otisk článku „Korunovační řády středověké a Karla IV. korunovační řád králů českých“ z Časopisu katol. duchovenstva. Ročník 100

Tiskem Československé akciové tiskárny v Praze II., Karlovo náměstí číslo 5

KNIHOVNA ČASOPISU KATOL. DUCHOVENSTVA
NOVÁ ŘADA

ČÍSLO 1

ČESKÝ ŘÁD KORUNOVAČNÍ A JEHO PŮVOD

NAPSAL

JOSEF CIBULKA

V PRAZE 1934

Otisk článku „Korunovační řády středověké a Karla IV. korunovační řád králů
českých“ z Časopisu katol. duchovenstva. Ročník 100

Tiskem Československé akciové tiskárny v Praze II., Karlovo náměstí číslo 5

Zvláštní shodou okolností nebyl dosud podrobnějším studiem zpracován řád, který Karel IV. stanovil pro korunovaci českých králů. J. E m l e r vydal sice starobylý český překlad¹⁾, ale nezábýval se jeho věcnou stránkou. Původní text latinský ve své celistvosti nebyl dosud vydán, neboť J. L o s e r t h spokojil se tím, že uveřejnil rubriky korunovačního řádu²⁾, kdežto liturgické texty vynechal, omezuje se na vytčení prvních a posledních slov jednotlivých modliteb a na odkaz na francouzské řády korunovační, pokud v nich byly tyto modlitby obsaženy. Při tom nepřihlížel k menším variantám textovým, nebral v úvahu, v kterém korunovačním řádu francouzském se ta neb ona modlitba nalézá, nebo odkud jinud byla převzata, nevyšetřil, zda domnělé předlohy jsou skutečně francouzskými řády, ba neměl podrobnější zřetel ani k postupu obřadů a modliteb, v němž se především podstata korunovačního řádu odráží. Očividná příbuznost mnoha prvků přivedla ho k tvrzení, že pramenem českého řádu korunovačního je korunovační řád francouzský, než, poněvadž nebylo dostatečně vytčeno, v čem se liší a co je společnou složkou také jiných řádů korunovačních, vznikal dojem, jako by byl český řád korunovační naprosto závislý na francouzském. Liturgické a právní studium korunovačních řádů učinilo však od dob Emlerových a Loserthových znamenité pokroky a uvádím-li jediné jméno E. E i c h m a n n a, není to jen vděčná osobní vzpomínka na nezapomenutelné chvíle, ztrávené v jeho semináři, nýbrž věcné uznání velikého přínosu vědeckého, kterým jsou četné práce Eichmannovy o otázkách korunovačních. Ve světle těchto a jiných prací jest dnes znovu zkoumati korunovační řád králů českých.

Veden především pracemi svého učitele zabočuji i ve svém pojednání k samotným počátkům korunovace ve středověku. Děje se tak proto, aby byly podle svého vývoje poznány smysl a struktura korunovace a zároveň zjištěny cesty, kudy se do Čech braly

¹⁾ Spisové císaře Karla IV. Praha 1878, str. 71—108.

²⁾ Die Krönungsordnung der Könige von Böhmen. Archiv für österr. Geschichte. 54 (1876), str. 9—36.

různé obřady a modlitby, užití v Karlově řádu korunovačním. Uveřejňují-li současně původní text korunovačního řádu, netřeba toho nutnost dokazovati, neboť celistvě dosud nebyl otištěn.

I.

Korunovace národních králů začátkem středověku.

Chceme-li studovati význam a smysl korunovačních obřadů českých, je nutno zabočiti zpět k samotným začátkům středověku, kdy na troskách římské říše a tím i celé antiky počaly se ustavovati nové národní státy a v nich ujímali nové řády, aby byly základem středověkého života veřejného. Germánští národové nejen dokonali rozvrat mocné římské říše, tehdy již i uvnitř zchátralé, nýbrž, uvazující se v dědictví mnohých zařízení, přinášeli zároveň i své zvyklosti, aby se, novými poměry pozměněné, staly na věky platným zákonem. Proto jest především pozornost věnovati tomu, jakým způsobem se kdo u Germánů stal králem před přijetím křesťanství.

1. Nastoupení vlády u Germánů a posvátný charakter královny osobnosti. Germánští kmenové, které veliké stěhování národů koncem antiky z původních sídel přivedlo daleko na jih a na západ až na území anebo v sousedství římské říše, měli zajisté už dříve stanovené způsoby, jimiž byli v úřad uváděni noví náčelníci kmenoví, anebo vévodové více kmenů, ustanovování na dobu války, anebo konečně národní králové, kterážto instituce u východních Germánů byla běžná už v době, kdy tito vstoupili na dějinné jeviště, kdežto u západních Germánů se vyvinula a vžila teprve během stěhování národů. Shromážděním lidu z předního šlechtického čili královského rodu zvolený král byl pozdvížen na štít (*eleatio*) a tak slavnostně nosen před očima lidu, až se v druhé polovině 6. století, především u Franků, stalo místo toho zvykem, že se nově zvolený král usadil na trůn nebo na královský kámen (*in thronisatio*, nastolení). Obřady tyto byly podle své podstaty závěrem volebního úkonu a veřejným oznámením výsledku. Panovnická moc byla vlastně přenášena předáním panovnické holi, kterou byl král nejen označen jako po-

věřený posel vyšší moci, jako správce a vůdce lidu, nýbrž které byla též připisována kouzelná moc divotvorná. Místo holi bylo později ojedinele předáváno kopí, ale hůl zůstala vlastním královským odznakem, i když se k ní v době karolinské přidružilo žezlo. Během času přibýly ještě odznaky vojenské důstojnosti, jako kopí, vojenský praporec, meč a štít, které označovaly krále jako vlastního vojevůdce. U severních Germánů byla s královskou důstojností také spiata hodnost nejvyššího kněze. U jižních Germánů zůžila sice existence zvláštního vrchního kněze (*sacerdos civitatis, sinistra, sinistus*) poněkud moc královskou, ale přes to zůstával král spolupůsobící při nejdůležitějších úkonech bohoslužebných, i po stránce náboženské v popředí veřejného života, takže podstatou královské moci obecně bylo vojenské vedení a nejvyšší kněžství.³⁾

Posvátná a náboženská náplň královského důstojenství sahala však ještě dále a hlouběji. Jestliže bylo možné kohokoliv povýšiti za vévodu na základě osobní zdatnosti, nebylo to zpravidla možné při volbě krále, neboť předpokladem toho, aby někdo se stal králem, byla jeho příslušnost ke královskému rodu (*Geblütsrecht*) a tím i jeho povznešenost nad ostatní rody, i šlechtické, takže za klidných poměrů volba krále byla jakousi výslednicí rodového práva dědického a národního práva volebního anebo aspoň uznávacího. Příčinou toho, že král byl vybírán pouze z úzkého kruhu královského rodu, byl božský původ, jaký byl rodu tomu přičítán, a božská podstata, již se honosili jeho příslušníci takřka jako polobohové. Zevní známkou této rodové důstojnosti byl dlouhý vlas (*reges criniti*), jehož ostříháním bylo možno uchazeče zbaviti vyhlídek na trůn, zrovna tak jako jindy zase kandidát musil vyčkávati, až mu vlas doroste, aby se mohl ujmouti vlády. Král pak následkem nadpřirozeného původu mívá podle panujících názorů ještě zvláštní moc nad přírodou, tak na př. mohl ovlivňovati počasí i úrodu a uzdravovati z různých nemocí. Není zde na místě rozvíjeti dále ještě sakrální a náboženský ráz královského rodu, který se převyšujícím způsobem zhustil v dů-

³⁾ R. Schröder-E. Künßberg, Lehrbuch der deutschen Rechtsgeschichte, Leipzig 1919°, I., str. 29 n. K. v. Admira, Grundriß des germanischen Rechts, 1913°, str. 111 n., 151. H. Brunner, Deutsche Rechtsgeschichte, Leipzig 1906, I.^o, str. 164 n. G. Waitz, Deutsche Verfassungsgeschichte, Berlin 1880, I.^o, str. 294 n.

stojnosti královské⁴⁾, ale tolik dlužno připomenouti, že o jeho existenci nelze pochybovati.⁵⁾

2. Vliv křesťanství a posvěcení osoby královny pomazáním. Posvátný charakter osobnosti královny musil přirozeně vzít značnou úhonu, jakmile král s lidem svým přijal křesťanství, neboť tím byl vyvrácen pohansko-posvátný podklad královské důstojnosti, t. j. fikce božského původu královského rodu. Bylo tedy jiným způsobem lidu říci a znázorniti, že zvolený král je za takového ustanoven samotným Bohem křesťanským, a nahraditi vyprchlé kouzlo božského původu svěžím kouzlem řádu křesťanského, které by nového krále jako cosi posvátného a nadpřirozeného nad národ povzneslo. Tím spíše to bylo nutné tehdy, když nový král nemohl býti vzat z dosavadního královského rodu a když jím byla zakládána nová dynastie. Nástup nových uchvatitelů moci musil čímsi nadpřirozeným nabytí božské sankce a sice už po způsobu křesťanském. Dálo se to tím, že křesťanství zvoleného krále k jeho úřadu světilo. Prvním vývojovým stupněm na této cestě bylo pomazání krále, čemuž zjevně příkladem byl způsob, jímž k svému úřadu byli povznášeni a svěcení králové izraelští.

Pomazání králů nebylo zvykem výhradně židovským, neboť podobné způsoby shledáváme ve starších již dobách v Egyptě i v Mezopotamii.⁶⁾ Když pak Izraelité, podobně jako jiní národové, nabyli králů, byli i tito pomazáváni. Zprvu vylil prorok anebo

⁴⁾ Obširněji o tom pojednávají F. Kern, Gottesgnadentum und Widerstandsrecht im früheren Mittelalter, Leipzig 1914, str. 14 n. M. Bloch, Les rois thaumaturges. Strassbourg 1924, str. 51 n. Příslušná literatura tamtéž.

⁵⁾ Příznačné pro posvátný pojem germánského krále je vypravování Prokopovo o Herulech, kteří, když kolem r. 545 u Bělehradu zabili svého krále, poslali do nejzazší Thule hledati mezi zůstalými tam Heruly potomka královského rodu. Zvolený jimi král zemřel však na cestě. Poslové se znovu vrátili do Thule a zvolili jiného krále. Zatím se však doma dunajští Herulové nedočkavě rozhodli, že má býti nový král ustanoven z jejich středu, ale neodvážili se konati volbu, nýbrž obrátili se na císaře Justiniana (jako dvě stě let později Frankové v podobné situaci na papeže), aby jim určil krále. Justinian vybral jim vládce z jejich středu, jemuž byli klidně poddáni. Jakmile se však s poselstvím konečně přiblížil potomek královského rodu a mělo dojiti k boji, všichni přešli k cizinci, poněvadž pocházel z posvátného rodu královského. Bell. Goth. 2, 15 (ed Haurv 2, 218, 19).

⁶⁾ F. Steinmetzer, Das heilige Salböl des Alten Bundes, Biblische Zeitschrift 7 (1909), str. 17 n. A. Jeremias, Das Alte Testament im Lichte des alten Orients. Leipzig 1916³, str. 437. A. Jirku, Altorientalischer Kommentar zum Alten Testament, Leipzig-Erlangen 1923, str. 146.

velekněz novému králi z rohu na hlavu olej, čímž se podle starozákonní ideologie králové stávali pomazanými Páně, přijatými za syny Boží, s nimiž byl duch Jahve i jeho chránící ruka. Později byl také králi do ruky dáván zákon a na hlavu diadém, což je v podstatě předáním odznaků, jemuž obdobné úkony shledáme ve staré době i jinde. Takto označenému králi provolal lid chvály přáním dlouhého života a na konec byl král nastolen.

Pomazání královu bylo nejen příbuzným, nýbrž do jisté míry i souběžným úkonem pomazání izraelského velekněze. Nejdříve se velekněz podrobil očišťující koupeli, pak byl oblečen v posvátná roucha a pomazán svatým olejem, avšak nikoliv pouze na hlavě, jako král, nýbrž nadto i na rukou, a na konec byla Bohu přinesena oběť. Není divu, že byla jakási příbuznost mezi oběma obřady, neboť od začátku měl theokratický král izraelský některá práva kněžská a po návratu z vyhnanství byla dokonce spojena v jedné osobě nejvyšší moc státní i duchovní. Tak se stali David, Šalomoun a Melchisedech i křesťanstvu příkladem králů = pomazaných Páně.⁷⁾

Izraelský způsob královské iniciace stal se západnímu křesťanstvu vzorem nikoliv už v říši římské, kde bylo užíváno vžitého už způsobu i za doby křesťanské, nýbrž u mladých národů germánských, kteří podle starozákonního vzoru počali nově nastupující krále k jejich úřadu pomazávati a světití.

Instruktivním pro nové nazírání je vypravování učeného a energického arcibiskupa toledského Juliana (680—690), jednoho z největších mužů tehdejších, o tom, jak se Wamba stal panovníkem Visigotů. Po smrti Rekkaswinthově (672) lid jednomyslnou aklamací provolal Wambu králem, který se i ujal vlády.⁸⁾

⁷⁾ E. Eichmann, Die Ordines der Kaiserkrönung (citováno Ordines), Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte, 33., kan. Abt. 2 (1912), str. 1 n. T ý ž, Die rechtliche und kirchenpolitische Bedeutung der Kaisersalbung im Mittelalter. Festschrift für Georg von Hertling, Kempten-München 1913, str. 263 n. (citováno Kaisersalbung). T ý ž, Königs- und Bischofsweihe (citováno KBW.). München 1928 (Sitzungsberichte der Bayer. Akademie der Wiss.). F. Kampers, Rex et sacerdos. Historisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft 45 (1925), str. 495 n.

⁸⁾ Subito una omnes in concordiam versi, uno quodammodo non tam animo quam oris affectu pariter illum se delectanter habere principem proclamant... Quorum non tam precibus quam minis superatus, tandem cessit, regnumque suscipiens, ad suam omnes pacem recepit. Historia Wambae regis. MG. Ss. rer. Mer. V., str. 501 n.

Z volebního místa, jménem Gerticos u Salamanky, přešel devatenáctého dne po volbě do královského hlavního města Toleda, nastoupil na trůn a byl tu v palácovém kostele (in praetoriensi ecclesia) sv. Petra a Pavla pomazán na krále. Z vypravování je patrné, že byl za krále považován už před pomazáním, takže tento úkon neměl ustavující účinnosti, nýbrž předcházející volba aklamací a její přijetí Wambou.

Do Toleda vedla Wambu snaha, aby se mu dostalo svatého pomazání a souhlasu i těch, kteří pro vzdálenost se volby nemohli zúčastniti, aby se nezdálo, jak Julian o něm vypravuje, že se usurpaci krádežně zmocnil vlády, nýbrž že od Boha přijal znamení takové slávy.⁹⁾ Obřad se dal tím způsobem, že nejprve v královském hávu před oltářem »podle zvyku« přisahal lidu.¹⁰⁾ Přisahou tou, jak odjinud souditi můžeme, zavazoval se král, že bude spravedlivým a mírným,¹¹⁾ čili že bude svědomitě plniti vladařské povinnosti, k čemuž později přibyl závazek chrániti katolickou víru. Nato poklekl Wamba a biskup Quiricus vylil mu na těmě posvátný olej, při čemž biskup pronášel žehnající modlitbu, jejíž text neznáme.¹²⁾

Podle různých náznaků se zdá, že pomazáním Wambovým nebyl tento úkon u Visigotů teprve zaveden, nýbrž že byl už dříve užíván, třebaže vznik jeho a stáří není možno blíže určit. Zato se dovídáme, že nástupcové Wambovi byli pomazáváni, při čemž vysvítá, že ono pomazání bylo považováno za svěcení,¹³⁾ a zdá se, že i po moslímské invasi od r. 866 znovu ožil obřad pomazávání krále.¹⁴⁾

⁹⁾ In qua (urbe) sibi oportunitum esset et sacrae unctionis vexilla suscipere et longe positorum consensus ob praelectionem sui patientissime sustinere, scilicet ne... usurpasse potius vel furasse quam percepisse a Domino signum tantae gloriae putaretur. Tamtéž, str. 503.

¹⁰⁾ Ex more fidei populis reddidit. Tamtéž.

¹¹⁾ M. Férotin, Le Liber ordinum en usage dans l'église wisigothique et mozarabe d'Espagne. (Monumenta ecclesiae liturgica, vol. V.) Paris 1904, sl. 500.

¹²⁾ Deinde curbatibus genibus oleum benedictionis per sacri Quirici pontificis manus verticis eius refunditur et benedictionis copia exhibetur. Historia Wambae regis I. c., str. 503, 504.

¹³⁾ »Ervigius... regnandique per sacrosanctam unctionem suscepit potestatem.« I. kanon 12. sněmu toledského z r. 681. »Gothorum Ervigius consecratus est in regno,« píše Isidorus Pacensis r. 754. Férotin, I. c., sl. 501.

¹⁴⁾ Alfons Veliký (866—909) »unctus est in regem«. Férotin, I. c., sl. 505. Bloch, I. c., str. 462.

O předání odznaků není zmínky, třebaže na př. víme, že koruna byla již odznakem visigotských králů právě tak, jako nachový plášť, královský prsten a snad i žezlo a praporec.¹⁵⁾ Snad byly předány už při nastolení, které následovalo podle předpisů 8. synody toledské teprve po králově přísaze.

Z údajů je patrné, že volba krále byla vykonána konstituujícími akty laickými, které byly později ještě rozhojněny holdující přísahou lidu, v níž byl nový král znovu uznáván a jemu slibována věrnost.¹⁶⁾ Proti tomu bylo královské pomazání úkonem deklarativním a církevně posvěcujícím a přál si jej Wamba sám, aby tím jeho vláda nabyla božího potvrzení a jeho osoba božího posvěcení. »Z vůle boží stal se Wamba králem, což kněžské pomazání prohlásilo a jehož všechen lid aklamací zvolil.«¹⁷⁾ Tolik praví Julian Toledský a takový je smysl úkonu.

Není vyloučeno, že dříve ještě, než u Visigotů, bylo pomazání užíváno u Britů, neboť první křesťanský spisovatel tamní Gildas (asi 500—570) mluví o něm jako o známé věci,¹⁸⁾ než zmínka jeho není dosti průkazná. »Život opata Kolumby« přináší zmínku o ordinaci krále vložení rukou,¹⁹⁾ což při nejmenším je dokladem o jakémsi svěcení krále kolem r. 574.

U Anglosasů je první zmínka o svěcení na krále r. 787, kdy byl v přítomnosti papežských legátů na sněmu v Chelsea posvěcen Egbert, syn krále Offy.²⁰⁾ Ze zprávy však nevysvítá, zda se posvěcení dalo pomazáním. Řád přináší Leofrikův misál a zvláště t. zv. Pontificale Egbertovo, které sice nepochází z doby jmenovaného arcibiskupa yorkského (732—766), avšak nicméně je značného stáří, neboť obsahuje m. j. řád královského svěcení, jehož bylo užito r. 856, pročež nutno vznik této části klásti na

¹⁵⁾ W. Schücking, Der Regierungsantritt. Eine rechtsgeschichtliche und staatsrechtliche Untersuchung. Leipzig 1899, str. 72.

¹⁶⁾ Schücking, I. c., str. 61 n.

¹⁷⁾ Wamba princeps, quem digne principari Dominus voluit, quem sacerdotalis unctio declaravit, quem totius gentis et patriae communio elegit. Historia Wambae regis, I. c., str. 501.

¹⁸⁾ Ungebantur reges et non per Deum. De excidio et conquestu Britanniae, c. 21. MG. Aa. XIII., str. 37.

¹⁹⁾ (Columba) ... Aidanum in regem manuum impositione ordinavit. Vita Columbae abbatis. J. Mabillon, Acta Sanctorum Ordinis S. Benedicti, Benátky 1733, I., str. 345.

²⁰⁾ Egbert sacratu est in regem Kentensis provinciae. MG. Ep. IV., 19. Eichmann, KBW., str. 26.

konec osmého anebo aspoň do první poloviny devátého století.²¹⁾ Není tudíž vyloučeno, že řádu bylo použito už r. 787 při svěcení Egberta, syna krále Offy. Rozhodně však jde tu o nejstarší známý řád královského pomazání, protože je nutno věnovat mu pozornost.²²⁾ Řád ten, který stručně označíme písmenou E, je vsunut do mešní liturgie. Úkon je považován za požehnání, protože název zní: *Missa pro regibus in die Benedictionis*. Po introitu *Justus es* následovala modlitba *Deus regnorum omnium*, po graduálu, verši a evangeliu *Abeunt* (66)²³⁾ vsunuta byla tři požehnání (*benedictio super regem noviter electum*), a to *Te invocamus* (8) *Deus qui populis* (11) a *In diebus eius oriatur*, kteroužto poslední v českém korunovačním řádě nenacházíme. Nato byl podle starozákonního způsobu z rohu na hlavu královi vylit olej, což provázela antifona *Unxerunt Salomonem* (22). Jeden z biskupů říkal modlitbu *Deus electorum fortitudo* (v č. kor. řádě v prefaci na 32. místě), zatím co ostatní vylitým olejem pomazávali královi hlavu. Pak všichni biskupové s knížaty (*omnes pontifices cum principibus*) předali králi žezlo, po čemž nad ním pronesli požehnání *Benedic Domine* (první polovina 12). Nato mu odevzdali hůl (*baculum*), pronášejíce modlitbu *Omnipotens det tibi*. Na konec mu všichni biskupové vsadili na hlavu přílbu a modlili se *Benedic Domine fortitudinem*. Nyní holdovali biskupové, kněží a lid králi, provolávajíce třikrát *Vivat rex N. in sempiternum*. Sedmou orací *Deus perpetuitatis auctor* (44) končil obřad. Mše pokračovala offertoriem a po ní byl král nastolen a učinil poddanému lidu tři příkazy (*mandata*), t. j. aby zachovával mír, varoval se nespravedlnosti a dbal milosrdenství.²⁴⁾

V podstatě obsahuje líčený úkon jednak církevní svěcení nového krále pomazáním, při čemž se pro něho vyprošuje hojnost požehnání k zastávání nového úřadu, jednak obsahuje předání světských insignií královského úřadu; jen při předání žezla měla účast

²¹⁾ Eichmann tamtéž.

²²⁾ Text přináší E. Martène, *De antiquis Ecclesiae ritibus*, Antverpiae 1763, II., str. 214, nebo, podle Maskella (*Monumenta ritualia ecclesiae anglicanae* 1882), Schücking I. c., str. 198.

²³⁾ Zde i v následujícím budou u jednotlivých liturgických textů, pokud přešly do korunovačního řádu českého, číslicemi udávána místa, na nichž jsou užita v korunovačním řádu Karlově, uveřejněném níže.

²⁴⁾ Kern, I. c., str. 194 a 198 n.; Martène, I. c., II., str. 214; Eichmann, KBW., str. 27 n.

i knížata, kdežto na př. i přílbu vsazovali pouze biskupové. Vzorem pomazání byl úkon židovský, což dokládá i obsah modliteb. Předání žezla, vsazení přílby na hlavu i nastolení následovaly bezprostředně po pomazání. Nastoupení vlády stalo se tudíž obřadem církevním a posvátným, který do sebe pojal obřady světské.²⁵⁾

Největší význam královského svěcení, obsaženého v t. zv. Egbertově pontifikálu, spočívá v tom, že je nejstarším liturgickým řádem toho druhu vůbec, z něhož mnoho modliteb přešlo do korunovačních řádů středověkých a jimi 7 liturgických textů také do korunovačního řádu českého. Pohled na čísla poučuje dostatečně, že struktury obou řádů jsou různé, neboť pořad modliteb je zcela jiný.

Proti tomu jsme jen pramálo zpraveni o průběhu královského pomazání u Franků, třebaže je tam už dříve připomenuto než u Anglosasů s dodatkem, že bylo starším zvykem.²⁶⁾ R. 751 byl Pippin na rozkaz papeže Zachariáše arcibiskupem Bonifácem a biskupy pomazán na krále a r. 754 byl samotným papežem Štěpánem II. ještě jednou na krále pomazán a požehnan spolu s manželkou Bertradou a syny Karlem a Karlomanem.²⁷⁾ Není-li přesně zachován ceremoniál obou úkonů, je zato tím přesněji v různých pramenech řečeno, co pomazání znamenalo: šlo o požehnání (*benedictio*) a svěcení (*ordinatio*), o posvěcení (*consecratio*) a utvrzení milostí Ducha sv. (*confirmatio*). Státoprávně bylo o Pippinově kralování rozhodnuto už volbou a nastolením, avšak pomazání Zachariášovo posvětilo Pippina za krále. Proč sám papež ještě po druhé pomazal Pippina, jeho dva syny i manželku Bertradu, prozrazuje současný pramen: šlo

²⁵⁾ Eichmann, Kaisersalbung, str. 265.

²⁶⁾ *Ordinavitque secundum morem maiorum unctioe sacra Pippinum, piissimum principem, Francis in regem et patricium Romanorum. Annales Mettenses ad a. 754. MG. Ss. I., str. 332.* Legendou je vypravováno o tom, jak byl na krále sv. Remigiem pomazán Chlodvík. Vlastně šlo pouze o křest a věčným základem legendy jest asi pomazání, které sv. Remigius Chlodvíkovi udělil jakožto katechumenu.

²⁷⁾ *Pippinus secundum morem Francorum electus est ad regem, et unctus per manum sanctae memoriae Bonifacii archiepiscopi, et elevatus a Francis in regno in Suessionis civitate. Annales Lauriss. ad a. 750, MG. Ss. I., str. 138. — Pippinus rex Francorum appellatus est, et ad huius dignitatem honoris unctus sacra unctioe manu sanctae memoriae Bonifacii archiepiscopi et martiris et more Francorum elevatus in solium regni, in civitate Suessona. Einhardi Annales ad a. 750, MG. Ss. I., str. 139. Pippinus rex... cum duobus filiis suis reges uncti sunt Francorum (r. 754).*

o posvěcení dynastie, která dotud nebyla královským rodem, z něhož pouze mohli býtí králové voleni podle starogermských zvyků.²⁸⁾ Papež zároveň přísnými církevními tresty zavázal Franky, aby příště nevolili krále než z tohoto rodu, který Bůh (*divina pietas*) povýšil a prostřednictvím papeže potvrdil a posvětil. Místo Merovejců nastoupil tudíž nový rod, jehož panovnické právo bylo opět původu božího, avšak křesťanského, čehož dokladem bylo svěcení a pomazání tolika rodových příslušníků samotným papežem.

Podle dosavadních způsobů zdálo by se, že Pippin a po něm i frančtí králové byli olejem pomazáváni na hlavě, jak bylo shledáno u jiných národů. Než francké benedictionale mnichovské státní knihovny (Cm. 6430), pocházející z Freisingu a vzniklé koncem 8. anebo začátkem 9. století, obsahuje mezi modlitbami, žehnajícími nového krále a obsaženými též v jiných sakramentářích tehdejších, také modlitbu, při níž králi byly pomazávány ruce²⁹⁾ svatým olejem, aby byl požehnaným králem v království, které mu dal Bůh. Poněvadž o pomazání hlavy není zmínky, vysvítá, že při franckých svěceních králů šlo zprvu o pomazání rukou. Kdy bylo po prvé užito formuláře, obsaženého v benedikcionálu frisínsko-mnichovském, není možno zjistiti, avšak poněvadž pomazání hlavy je při svěcení franckých králů dosvědčeno teprve od r. 858, jak bude níže ukázáno, zdá se, že před tím, t. j. při pomazání Pippina (751 a 754), Karla (768) i jeho synů (781, 800), byly franckým králům pomazávány ruce. Pomazání nedálo se křížmem, nýbrž »posvěceným olejem«, t. j. olejem katechumenů (*oleum sanctum, sanctificatum, exorcizatum, benedictum, oleum sanctificationis, catechumenorum*). Světské obřady, provázející volbu královskou, byly vystřídány pomazáním, které však vlastně nemělo státoprávně-konstitutivního významu, nýbrž dokládalo, že

²⁸⁾ (Papež) *tali omnes interdictu et excommunicationis lege constricti, ut numquam de alterius lumbis regem in aevo praesumant eligere, sed ex ipsorum, quos et divina pietas exaltare dignata est et sanctorum apostolorum intercessionibus per manus vicarii ipsorum beatissimi pontificis confirmare et consecrare disposuit. Fredegarii Continuationes. MG. Ss. rer. Mer. II., str. 182.*

²⁹⁾ *Unguantur manus istae de oleo sanctificato, unde uncti fuerunt reges et prophetae, sicut unxit Samuel David in regem, ut sis benedictus rex in regno isto, quod dedit tibi Dominus Deus tuus super populum hunc ad regendum vel gubernandum. E. Eichmann, KBW., str. 31. V českém korunovačním řádě je tato modlitba na místě 29.*

kdo se ujímal vlády, byl Bohem ustanoven králem a k svému úřadu posvěcen.³⁰⁾ Teprve dalším vývojem se stalo, že právě církevnímu posvěcení pomazáním byl připisován konstitutivní význam královské důstojnosti. Jako v anglosaském řádu, podobně se stalo i nastoupení králů franckých obřadem ryze církevním, který do sebe úplně pojal slavnost světskou.³¹⁾

3. Řád biskupského svěcení a jeho poměr k řádu královského pomazání ve Francku. Poněvadž v dalším vývoji nastane sblížení korunovačních řádů a biskupských svěcení, je nyní na místě stručně předeslati vývoj posledně jmenovaného obřadu.³²⁾ Podstatou jeho bylo od počátku vložení rukou na hlavu svěcencovu podle základních předpisů novozákonních. Předcházelo *scrutinium*, zkoumání vlastností zvoleného za biskupa. Svěcení, které se dalo v neděli, účastnili se všichni biskupové příslušné církevní provincie, od sněmu Nicejského pak stačila přítomnost tří biskupů. Podle římského způsobu (t. zv. Hippolytovy kánony kolem r. 220) vložili biskupové ruce na svěcence, zatím co kněží setrvali v mlčení »*propter descensionem Spiritus*«; jeden z biskupů, později metropolita, vkládaje ruce, pronášel světící modlitbu *Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi*, načež všichni vyměnili si s biskupem polibek pokoje.

Poněkud jinak vypadal podle Apoštolských konstitucí kolem r. 400 obřad na východě. Dál se také v neděli. První z biskupů dotazoval se lidu, je-li svěcenec vskutku žádán za biskupa a úřadu hoden (*scrutinium*). Po dosaženém souhlasu pronášel první biskup s dvěma jinými u oltáře světící modlitbu *Qui es dominator Domine*, zatím co ostatní biskupové a kněží tiše se modlili a dva jáhnové drželi otevřenou knihu evangelí nad hlavou svěcencovou. Nato byl nový biskup od ostatních uveden na trůn a tak nastolen, a přijal polibek pokoje.³³⁾

Žádný z obou způsobů neznal pomazání. Nejstarší římské sakramentáře, leonský, gelasiánský a gregoriánský, obsahující

³⁰⁾ Podle užitých formulí: *Deus, qui vos in regem unxit, a Deo electus, Deus... constituit te regem populi, ipsum sacra unctione ad regiae dignitatis honorem consecravit. Eichmann, Kaisersalbung, str. 265.*

³¹⁾ *Eichmann, Kaisersalbung, str. 265.*

³²⁾ K tomu viz *Eichmann, KBW., str. 14 n.*

³³⁾ *F. X. Funk, Didascalia et Constitutiones Apostolorum, I., 1905, str. 470.*

řád svěcení pro více mimořádných biskupů, nevykazují podrobných rubrik, nýbrž jen texty modliteb, z nichž k vlastnímu svěcení se vztahuje modlitba Propitiare Domine supplicationibus nostris a světící preface Deus bonorum omnium.³⁴⁾ Pro pomazání není dokladů.

Podrobněji uvádí liturgii VII. století *Ordo Romanus VIII.*³⁵⁾ Večer před svěcením se konalo t. zv. *scrutinium serotinum*, v němž se zkoumaly vlastnosti svčencovy a platnost jeho volby. Svěcení konalo se v neděli. Papež po introitu hned se modlil oraci, načež byl přiveden svčenec, oděný dalmatikou, planetou a obuví (*campobus*), a představen duchovenstvu i lidu. Nato se konaly litanie, při nichž papež, biskupové a svčenec leželi na tváři, po litanii se zvedli a požehnali svčence. Potom byl polibek pokoje, intronisace a mše pokračovala evangeliem.³⁶⁾

Ani v 8. století nebylo v Římě užíváno pomazání při svěcení venkovského biskupa, jak ukazuje *Ordo Romanus IX.*,³⁷⁾ nýbrž hlavní věci i podle tohoto řádu bylo vložení rukou.³⁸⁾ Až dotud nemožno tudíž v Římě shledati sblížení korunovačních řádů s řádem biskupského svěcení.

Jinak se věc měla v Gallii, kde k takovému sblížení došlo, což bylo předpokladem i toho, že se na čas sblížily řád papežského svěcení i císařské korunovace, jak uvidíme v kapitole následující. Nejstarší způsob biskupského svěcení v Gallii uvádějí koncem pátého anebo začátkem šestého století *Statuta ecclesiae antiqua*, z nichž vysvítá, že předcházelo *scrutinium*. Svěcení pak dalo se tak, že dva biskupové podle východního způsobu drželi knihu evangelií nad hlavou a šíjí svčencovou, zatím co třetí pronášel světící modlitbu (*uno super eum fundente benedictionem*) a ostatní vkládali ruce na jeho hlavu.³⁹⁾ Ani tu nebylo ještě pomazání, avšak sakramentář Gellonský z druhé poloviny 8. století, zbudovaný na základě Ge-

³⁴⁾ L. A. Muratori, *Liturgia Romana vetus*, Venetiis 1748, I., str. 422.

³⁵⁾ J. Mabillon, *Museum Italicum II.*, Luteciae Parisiorum 1689, str. 86.

³⁶⁾ Eichmann, KBW., str. 20.

³⁷⁾ Tamtéž, str. 89 n.

³⁸⁾ Tamtéž, str. 21.

³⁹⁾ H. Th. Bruns, *Canones Apostolorum et Conciliorum saec. IV.—VII.*, 1839, I., str. 140.

lasiana, obsahuje již svěcení rukou svatým olejem i křížmem formulí:⁴⁰⁾ *unguantur manus istae de oleo sanctificato et chrismate sanctificationis*. Je to táž formule, kterou k pouhému pomazání olejem užilo *benedictionale fresingské* kolem r. 800 při svěcení franckých králů a kterou m. j. nalezneme i v Karlově korunovačním řádě na místě 29. Poněvadž pomazání rukou nového krále dalo se už od poloviny osmého století, jeví se, m. j. též podle jiných náznaků, pravděpodobným, že biskupské svěcení ve Francku odtud převzalo pomazání rukou, s tím ovšem podstatným obohacením, že biskupské ruce nebyly pomazány jen svatým olejem, nýbrž také svatým křížmem a tak zároveň posvěceny: *ita unguantur et consecrantur*.⁴¹⁾

Tato odchylka od římských způsobů poněkud zaráží, neboť Pippin a po něm Karel Veliký přikázali opětovně, aby ve francké říši byly všude a ve všem zavedeny i zachovávány římské obřady. Do té doby však v Římě nebylo zvykem udíleti při svěcení pomazání kněžím, biskupům a králům. Tolik je však jisto, že uzákoněním římské liturgie nezaniklo francké pomazání při svěcení, nýbrž spojilo se s římským obřadem.

Podle dekretálek pseudoisidorských,⁴²⁾ čerpaných z Pseudo-klementin a Pseudoanakleta, jakož i podle zmínky u Hinkmara,⁴³⁾ jeví se způsob biskupského svěcení v západofrancké říši kolem r. 850 následovně: V sobotu konalo se *scrutinium*, v neděli svěcení. Po první mešní oraci (po epištole) konaly se litanie, pak vložil světitel otevřenou knihu evangelií na hlavu a šíjí svčencovu a asistující dva biskupové knihu drželi. Světitel pronášel světící modlitbu, při níž biskupové drželi pravé ruce nad hlavou svčencovou. Během modlitby pomazal světitel hlavu svčencovu na více místech křížmem (*per singula loca facit crucem de chrismate in verticem*). Nato byly novému biskupovi předány odznaky: prsten jakožto *signum fidei* a hůl (*berla*) na znamení *boni regiminis*. Následoval poli-

⁴⁰⁾ Martène l. c. II., str. 44.

⁴¹⁾ Eichmann, KBW., str. 34.

⁴²⁾ Hinschius, P., *Decretales Pseudoisidorianae et Capitula Angilramni*, 1863, str. 53 a 75.

⁴³⁾ Migne, PL., 126, str. 186.

bek pokoje a na konci mše byl biskup intronisován. O pomazání rukou není zmínky.

Jestliže až dosud podstatou franckého iniciačního obřadu královského bylo pomazání rukou, takže odtud vniklo i do obřadu svěcení biskupského, změnil se nyní, patrně vlivem nového způsobu biskupského svěcení, anebo aspoň v souvislosti s ním, iniciační obřad královský tak, že i u Franků jeho podstatou bylo pomazání hlavy křížem a nikoliv, jako dříve, pomazání rukou svatým olejem. Vedle toho obohacen byl obřad o korunovaci, která se stala na západě napodobovaným příkladem od té doby, co v Římě r. 800 byl na císaře korunován Karel Veliký. Jak bude níže ukázáno, nebyla Karlova korunovace r. 800 ještě spojena s pomazáním. Avšak, jako byla císařská korunovace během 9. století obohacena o pomazání, podobně také během téhož století francké pomazání krále bylo rozšířeno korunovaci. Obřad biskupského svěcení i královská korunovace, která v podstatě byla svěcením, zůstávaly si podobny.

Při korunování Karla Lysého králem franckým r. 869 činil zvolený král přípovědi lidu podobným způsobem, jako biskup ve skrutiniu. Předě mší proneslo 6 biskupů modlitby podle gregoriánského sakramentáře, načež světitel, remešský arcibiskup Hinkmar, pronášel 4 požehnání a pomazal krále křížem na pravém uchu přes čelo k levému uchu a na hlavě. Jsou to patrně ta místa (*s i n g u l a l o c a*), o nichž byla řeč při biskupském svěcení. Korunu vsadili biskupové společně. Králi byly předány palma a žezlo. O pomazání rukou a o intronisaci není zmínky.⁴⁴⁾

Při korunovaci Ludvíka Oktavého r. 877 je řeč o vylití sv. oleje a o pomazání hlavy. Předány byly koruna a žezlo. O pomazání rukou a o nastolení opět není zmínky.⁴⁵⁾

Korunovační řád v sakramentáři Ratolda z Corbie († 986), ovlivněný z Anglosaska, blíží se ještě více obřadu biskupského svěcení. Obřad je už vsunut do mše mezi epištolu a evangelium, jako biskupské svěcení. Předchází *percunctatio sive electio*, jakési scrutinium: nastávající král činí sliby, načež je lid tázán, zda tohoto chce králem, a když je shledán souhlas, zpívá se *T e D e u m*. Svěcení počíná prefací, hlava je pomazána olejem,

⁴⁴⁾ MG. Cap. II., 456. Eichmann, Königs- und Bischofsweihe, str. 41.

⁴⁵⁾ MG. Cap. II., 461.

čímž je patrně míněno křížmo, odevzdávány jsou prsten, meč, koruna, žezlo a hůl, načež se koná intronisace. Na konec dává král duchovenstvu i lidu polibek pokoje a přijímá hold (*I a u d e s*).⁴⁶⁾ Poněvadž však tento řád (*Rt.*) se stal základem středověkých řádů francouzských, bude o něm v souvislosti s nimi ještě níže podrobněji pojednáno.

4. Burgundský řád korunovační jakožto obdoba biskupského svěcení. V Burgundsku možno pozorovati ještě větší zpodobnění obřadů královského pomazání a korunování s obřadem biskupského svěcení.⁴⁷⁾ Boso z Vienne, zakladatel jihoburgundské říše, přiměl r. 879 tamní biskupy k tomu, aby ho »pomazali a korunovali«. ⁴⁸⁾ Tak byl v Lyoně pomazán na krále burgundského, když biskupové, podle Bosova přání, před tím konali třídní modlitby a on jim a církvi učinil sliby, podobné slibům Ludvíkovým z r. 877.

Podle třídní přípravy k obřadu zdá se, že byl tehdy užit korunovační řád, známý z rukopisných pontifikálů v Arlesu⁴⁹⁾ a v Ottobonianě (*lat.* 256 z Valence), které obsahují řád odpovídající poměrům v druhé polovině 9. století.⁵⁰⁾ Lid volí krále, jehož volbu potvrdí biskupové v metropoli (Vienne). Před tím se zvolený připravuje třídním postem. V den, kdy je potvrzen, podstupuje koupel a je oblečen v královský šat. V den korunovace je veden do hlavního kostela, poučen o svých povinnostech, a po třetí volen, načež arcibiskup zapře *T e D e u m*.

Před svěcením koná se *scrutinium* a král činí sliby (*professio regia*). Biskupové obklopí zvoleného a představí ho metropolitovi, který se ptá, je-li důstojnosti hoden. Po ujištění biskupů zpívá metropolita světicí prefací *Omnipotens aeternae Deus creator* a vlévá olej na hlavu svěcencovu. Ostatní biskupové ji pomazávají, zatím co se metropolita modlí *Deus Dei filius* (25). Potom biskupové drží korunu, kterou metropolita vsazuje králi na hlavu slovy

⁴⁶⁾ Martène II., 216. Eichmann, Königs- und Bischofsweihe, str. 42.

⁴⁷⁾ Eichmann, KBW., str. 42.

⁴⁸⁾ *Episcopis illarum partium persuasit, ut eum ungerent et coronarent.* Annales Bertiniani. MG. Ss. I., str. 512. Regino, Chronicon I. r. 879, ed. Kurze str. 114. MG. Cap. II., str. 366.

⁴⁹⁾ Martène, I. c., II., 227.

⁵⁰⁾ Eichmann, Die sog. Römische Königskrönungsformel, Histor. Jahrbuch (Görresgesellschaft) 45 (1925), str. 518.

Accipe coronam regni (43) s připomenutím, že je účasten biskupského úřadu, *particeps ministerii nostri*, a náměstkem Kristovým, *cuius nomen vicemque gestare crederis*. Pak je mu předáno žezlo slovy *Accipe virgam virtutis* (39) a je veden na trůn, kde metropolitou a ještě jedním biskupem je vykonáno nastolení (*regalis status designatio*) slovy *Sta et retine*, po čemž následují modlitby *Deus qui victrices a Deus inenarrabilis auctor mundi* (14).

Postup je týž, jako při starozákonním svěcení kněžském: očišřovací koupel — obláčka — pomazání. Příznačné je, že týmž způsobem, jako svěcení královské, konalo se ve Vienne i svěcení biskupské: po volbě, konané duchovenstvem a lidem, následoval třídní půst světicích i svěcence, v neděli ráno byl svěcenec oblečen, načež z ambonu byla ohlášena volba. Následovaly chvály po druhé a po třetí. Po litanii se ptal arcibiskup ještě jednou, chtějí-li svěcence biskupem. Když byl vysloven souhlas, následovalo *Te Deum*. Po skončeném volebním aktu konáno bylo skrutinium, po něm mše a tu po evangeliu vylil arcibiskup křížmo na hlavu svěcencovu, a ostatní biskupové jí hlavu pomazávali. Po přijímání byly pomazány ruce a palec sv. olejem. Následovalo předání prstenu, berly, knihy evangelií, polibek pokoje a předání kostela.⁵¹⁾

Korunovační řád burgundský prozrazuje také, proč se zblížily oba řády. Král, podle užitých liturgických textů, byl »účasten biskupského úřadu« a »náměstkem Kristovým«.

Ideovým podkladem toho, že nastupující král byl svěcen, ba dokonce svěcen do jisté míry podobně jako biskup, nebyla už jen snaha vyzdvihnouti božské poslání panovníkovo, co s počátku, hlavně při nastolení nové dynastie, bylo zřejmě hlavním důvodem, nýbrž vznikla a vzrostla představa o jednotě královské i kněžské moci v osobě králově. Nešlo tu v Burgundsku o nic nového, neboť už *Venantius Fortunatus*, biskup v Poitiers, mohl kolem r. 600 *Childeberta* zvatí: *Melchisedech noster, merito rex atque sacerdos*,⁵²⁾ král a kněz v jedné osobě, *Melchisedech*.

Lépe ještě vysvětlíme věc v kapitole příští, kde bude souhrnem pojednáno o sakrálním významu korunovace císařské i královské.

Studium biskupského a královského svěcení v raném středo-

⁵¹⁾ Eichmann, KBW., str. 43.

⁵²⁾ M. G. Auct. ant. IV., str. 40.

věku osvětlilo též strukturu korunovačních řádů královských. Hlavními jejich součástmi jsou:

1. Přípravná část: skrutinium a přísliby královy;
2. vlastní svěcení: posvěcující modlitba, spojená zpravidla s pomazáním;
3. odevzdání odznaků nové důstojnosti;
4. nastolení.

Z těchto součástí hlavním bodem a podstatou úkonu bylo svěcení modlitbou a pomazáním.

S církevním obřadem pomazání splynul v jeden celek dřívější iniciační obřad světský, jehož podstatou bylo předání insignií (jako na př. holi, kopí, praporece, meče a štítu) a nastolení. Jak lépe ještě vysvětlíme v kapitole příští, bylo předání insignií obohaceno o předání koruny, t. j. o její vsazení na hlavu, což bylo zvané korunovací. Vsazením koruny vrcholilo předání odznaků, pročež i samotný církevní obřad nabyl druhotného jména korunovace, ale v podstatě zůstal svěcením, jehož podstatou a vrcholem bylo pomazání. Proto výstižně je korunovace francouzsky dosud zvána *le sacre*. Vžitý název korunovace je věcně stejně správný nebo nesprávný, jako kdybychom biskupské svěcení podle předání nejvýznamnější insignie, mitry, nazývali na př. infulováním. Název na věci nic nemění: v podstatě jde o svěcení biskupa a nebo krále modlitbou a pomazáním, s čímž je spojeno slavnostní předání příslušných odznaků.

II. Císařská korunovace ve středověku a význam korunovačních obřadů.

Posvěcení královy osoby modlitbou a pomazáním, které u pokřtěných národů germánských nastoupilo ra místo pohanské fikce božského původu králova a tak novým způsobem zdůraznilo jeho povýšenost i posvátné poslání, bylo nejen spojeno s odevzdáním odznaků královské moci, které už před tím u Germánů jako světský iniciační obřad královský bylo obvyklé a nyní se stalo úkonem církevním, nýbrž záhy bylo vlivem antiky a jejích řádů, dochovaných v Byzanci, obohaceno také ještě o jiné prvky, jimiž symbolicky byla předávána panovnická moc. Z nich nejdůležitější bylo vsazení koruny na hlavu. Spojení všech těchto způsobů ujalo se

především při korunovaci císařů nové říše Karlovy a potom říše římskoněmecké.

Řády císařské korunovace zůstaly po celý středověk vrcholným úkonem panovnické iniciace a proto nelze je pustiti se zřetele při studiu korunovačních řádů královských, v nichž se objeví ne jeden text anebo úkon společný. Třeba by řád císařské korunovace těsně nesouvisel s řády královských korunovací, jest jeho studium podniknouti také z toho důvodu, poněvadž jeho vývojem se objasní názory kurialistů a imperialistů na císařské svěcení a korunování, a tím také vysvitne, co znamenalo posvěcení a pomazání králů v očích duchovní anebo světské moci.

1. Korunování císaře v Byzanci. Na rozdíl od germánských národů nebylo pomazání nového vladaře na počátku středověku zvykem v Byzanci.¹⁾ Povahu císařovy moci vyjádřil tu už Konstantin tím, že nosil diadém. Byl to perský odznak absolutní moci panovnické, který si jako nástupce perského krále nasadil už Alexandr Veliký a po něm diadochové, z nichž Ptolemaios VI., když k Egyptu získal Syrii, nosil dva diadémy. Předáním diádemu bylo symbolisováno předání vlády, anebo byl tak povoláván spoluvladař. U Parthů a Arménů bylo vynikajícím rodům vyhrazeno posaditi novému vladaři na hlavu diadém, kdežto za Sasanovců činil tak nejvyšší kněz. Konstantin, jsa už císařem, posadil si sám na hlavu diadém a s ním byl pochován. Symbolem tím bylo řečeno, že po perském způsobu chtěl absolutně vládnouti nad ne-svobodnými poddanými. Jako purpurový šat znamenal velitele vojska, tak zase diadém znamenal panovníka. Způsob, jakým nový vladař nabýval diádemu, nebyl prvních sto let po Konstantinovi ustálen, ba snad zprvu ani císař vždy diádemu neměl, neboť aspoň na mincích císařové v té době někdy diádemu nemají; rozhodně však nebylo posazení diádemu zprvu úkonem církevním. Někdy si kladl diadém na hlavu nový vladař sám, někdy jím císař korunoval spoluvladaře, až teprve na konec vsazení diádemu přešlo na patriarchu a stalo se tak úkonem církevním.

Jako nebylo na západě pomazání konstitutivním úkonem královským, podobně ani na východě nebyl vsazením diádemu ustanovován král. Bůh to byl, jenž podle panujícího názoru svou římskou

¹⁾ Viz W. Sickel, Das byzantinische Krönungsrecht bis zum 10. Jahrhundert. Byzantinische Zeitschrift 7. (1898), str. 511—557.

říši zřídil a její císaře dosazoval. Tímto zevním titulem byla označována vůle lidu, která i v době císařské theoreticky ustanovovala panovníky, jichž volbu konal senát anebo vojsko. Přijal-li takto designovaný volbu, třebaš jen tím, že přijal císařské odznaky anebo císařský pozdrav, byl v Byzanci pozdvížen na štít a tak představen lidu, jenž aklamací se ztotožnil s vůlí senátu anebo vojska. Aklamace byla uzavírající a podstatnou součástí císařské volby.²⁾

Tak se stalo na př. r. 457 při korunovaci Lva I. Konstitutivním úkonem byla tu aklamace lidu, jenž senátem zvoleného pozdravil jako císaře Bohem daného, což i císař opakováním zdůraznil,³⁾ takže církevní obřad, který zprvu byl konán venku, od VI. století pak v Hagii Sofii měl pouze dekorativní význam, nikoliv státoprávní.⁴⁾ Dál se pak následovně: císař vystoupil na ambon spolu s patriarchou, jenž, pomodliv se nad císařským šatem, odevzdal jej eunuchům, kteří jím císaře oblékli. Pak pronesl modlitbu nad korunou a vsadil ji císaři na hlavu ve jménu Otce i Syna i Ducha sv. jako by Bůh jeho rukama korunoval císaře. Nato zpíval lid trisagion císaři a zpěváci pěli chvály, εὐφραταί, přející dlouhá léta. Pak sestoupil císař s ambonu a přijímal proskynési, adoraci, projev pocty pokleknutím anebo prostrací, jaký byl jinak jen Bohu prokazován.

Teprve při korunovaci Basilia I. (867—886) zavedl patriarcha Fotius pomazání, které buď předcházelo korunovaci anebo po ní následovalo, a bylo zdůrazněním myšlenky, že Bůh vyvolil císaře.⁵⁾ Původně však císařovo nastoupení vlády nemělo ráz posvátného svěcení, jakým bylo nadáno nastoupení královo u pokřtěných národů germánských, nýbrž korunovací došla pouze nejdekorativnějšího znázornění skutečnosti, že se nový panovník ujal císařské moci, i když úkon byl přenesen do kostela a modlitbou bylo řečeno, co bylo už rozšířeným názorem, že totiž Bůh ustanovil císaře.

2. Korunovace Karla Velikého za císaře. Až do roku 781 byli frančtí králové jen pomazáváni; toho roku však

²⁾ E. Eichmann, Die Kaiserproklamation vom 25. Dezember 800. Theologie und Glaube 24 (1932), str. 19.

³⁾ Constantini Porphyrogeniti De cerimoniis aulae byzantinae, l. c. 91, CSHB., Bonn 1829, str. 410.

⁴⁾ Eichmann, Kaiserproklamation, str. 22.

⁵⁾ Sickel, l. c., str. 524.

čteme, že papež Hadrian pomazal v Římě Karlovy syny Pippina a Ludvíka, podle Einharda je i korunoval.⁶⁾ Z krátké zmínky těžko usuzovati, jaký byl obřad, po př. jak dalece je pravdivý podklad zprávy. Také 19 let později nevíme, jak se dalo v Římě pomazání Karlova syna Karla, ale téhož roku setkáváme se s první významnou korunovací na západě. Dne 25. prosince r. 800 byl totiž v Římě ve svatopetrské basilice sám Karel Veliký papežem korunován na římského císaře.

Politický a historický význam této korunovace nás nyní nezajímá, nýbrž pouze její obřad. Vše nasvědčuje tomu, že řád, podle něhož se dala korunovace Karla Velikého za císaře, byl byzantský řád korunovační.

Jako se v Byzanci senát anebo vojsko předběžně radily o volbě, podobně se v Římě shromáždění biskupů, opatů, kněží a lidu usneslo dosavadního patricia Karla provolati římským císařem nejen podle jména, nýbrž i podle moci a práva. Na základě toho vsadil papež Lev III. o vánocích r. 800 franckému králi drahocennou korunu na hlavu, načež Římané (universi fideles Romani, nikoli Frankové) třikrát stejnou aklamací (laudes) ho pozdravili jako císaře Bohem korunovaného. »Ab omnibus constitutus est imperator Romanorum«, praví Liber pontificalis,⁷⁾ čili císař nebyl prohlášen z moci papežovy, nýbrž volání lidu mělo konstitutivní ráz, prohláshující Dei nutu jednohlasně císaře. Jako v Byzanci patriarcha, tak konal i v Římě papež potom adoraci na způsob, jak byla dříve císařům vzdávána.⁸⁾

Rozdíl mezi obřadem byzantským a římským obřadem z roku 800 spočívá v tom, že v Byzanci možno rozlišiti konstitutivní slavnost světskou a dekorativní slavnost církevní, kdežto v Římě r. 800 obě splynuly.⁹⁾ Postup byl týž: vsazení koruny, aklamace (chvály), adorace. Z toho, že bylo užito byzantského ceremonielu, vyplývá důvodně, že Karel Veliký tehdy nebyl pomazán, nýbrž pouze korunován. Žádný z římských a franckých pramenů se také o pomazání nezmiňuje, pouze Theofanes¹⁰⁾ kolem r. 810 píše, že Karel Veliký byl »od hlavy až k nohám« pomazán. Svědectví nepřítom-

⁶⁾ Vita Hludowici imperatoris c. 4. MG. Ss. II., str. 608.

⁷⁾ Ed. Duchesne, II., str. 7.

⁸⁾ Eichmann, Kaiserproklamation, str. 16 n.

⁹⁾ Eichmann, tamtéž, str. 24.

¹⁰⁾ Chronographia, rec. C. de Boor, I. 1883, str. 473.

ného a nezasvěceného nezasluhuje ovšem víry, ale zároveň ukazuje, co Řekovi bylo příznačné při francském obřadě. Jako na východě tehdy církevní obřad vrcholil korunovací, tak na západě zase pomazáním, takže Řek i tehdy, kdy v Římě byl převzat byzantský obřad korunovace, přibájl k němu, podle franckého zvyku, pomazání, v Cařihradě užívané teprve 50 let později.

Třebaže korunovace sama o sobě nevyjadřovala posvěcení císařovy osoby do té míry, jako to činilo pomazání krále svatým olejem, byla přece jen osoba Karla Velikého právě proto, že byl císařem, považována za cosi posvátného, ba přiodíván byl do jisté míry charakterem kněžským. Základem tohoto nazírání bylo opět pojímání císařské důstojnosti v Byzanci, kde císař byl βασιλεύς και ιερέυς, král a kněz. Jmenoval-li už Venantius Fortunatus Childberta I. králem a knězem podle vzoru Melchisedechova, dal Paulin z Akvileje Karlu Velikému týž název, a z výroků jiných spisovatelů Karlovy družiny, najmě Alkuina, možno dovoditi stejné pojímání Karlovy moci, po způsobu Davidově královské i kněžské, ba více ještě: theologicko-humanistická družina Karlova, vycházejíc z pojmu křesťanské obecnosti a významné úlohy Frankům v ní svěřené, vyhradila ve své ideologii Karlu Velikému jakožto císaři místo nad císařem v Byzanci i nad papežem v Římě.¹²⁾

Popud k tomu, aby byl ideologicky vytvořen smíšený typ kněze a krále, vznikl, jak citáty ukazují, z vypravování Genese o Melchisedechovi. Středověk, vycházející z této představy, oděl císaře kněžským šatem, posvětil ho a přiznal mu některé výsady kněžského stavu.¹³⁾ Vše to podrobněji uvidíme níže. Prozatím jest pozorovati, jak byzantská korunovace splynula s křesťansko-germánským pomazáním králů.

3. Spojení korunovace s pomazáním a korunovační řád karolinský. Od korunovace Ludvíka Zbožného r. 816 nastala podstatná změna v císařském korunovačním obřadě římském, neboť pomazání, které předtím u Franků bylo bez korunovace iniciačním obřadem královským, bylo spojeno

¹¹⁾ F. Kampers, Rex et sacerdos. Historisches Jahrbuch 45 (1925), str. 495 n.

¹²⁾ Tamtéž, str. 509.

¹³⁾ Sr. F. Kern, Der rex et sacerdos in bildlicher Darstellung. Forschungen und Versuche zur Geschichte des Mittelalters und der Neuzeit. Festschrift Dietrich Schäfer. Jena 1915, str. 1 n.

s korunovací císařskou. Spojení to dosvědčují Thegan¹⁴⁾ a Ermoldus Nigellus,¹⁵⁾ ale také zachovaný korunovační řád karolinské doby je podle reminiscencí, zveršovaných Ermoldem Nigellem, v první své části řádem užitým při korunovaci r. 816.¹⁶⁾ Řádem tímto, (označován bude K) objevují se opět formuláře modliteb, které budou převzaty různými korunovačními řády, až je na konec shledáme v českém korunovačním řádě Karla IV.

Zmíněný korunovační řád karolinský je nadepsán *Benedictio ad ordinandum imperatorem secundum Occidentales* a zachován v četných rukopisech 10.—12. století v kratším i v delším znění.¹⁷⁾

Počíná modlitbou *Exaudi Domine preces nostras*, v níž se žádá, aby Bůh služebníka svého ustavil ve vládu nad říší. Pak následovalo pomazání a posvěcení označené prostě slovem *consecratio*, k čemuž patřila modlitba *Prospice omnipotens Deus*, jinak známá už v rukopisech 9. století. Modlitbu tu shledáváme v různých korunovačních řádech, i v českém korunovačním řádu Karlově (na místě 30.) po pomazání rukou, z čehož opětně můžeme usuzovati, že provázela pomazání rukou již r. 816. V modlitbě vyprošuje se vládci požeňání i potomstvo. Ze zpráv o korunovacích IX. století vysvítá však zároveň, že císař býval na hlavě pomazán křížem.¹⁸⁾ Nato vsadil pontifex zlatou korunu na císařovu hlavu slovy: *Accipe coronam* (pozměněně na místě 43), načež následovala modlitba: *Deus pater aeternae gloriae*, opět známá z rukopisů 9. století, a po ní *Missa pro imperatore*. Mešní orace *Deus regnorum omnium*, *Suscipe Domine preces* a *Deus qui ad predicandum shodují se s anglosaským korunovačním řádem Pontifikálu Egbertova*. Takový byl v podstatě korunovační řád, užitý r. 816.²⁰⁾

¹⁴⁾ (*Stephanus papa*) *die dominica in ecclesia ante missarum sollempnia coram clero et omni populo consecravít eum, et unxit eum ad imperatorem, et coronam auream mirae pulchritudinis cum praetiosissimis gemmis ornata quam secum adportaverat, posuit super caput eius. Vita Hludowici Imperatoris* c. 17, MG. Ss. II., str. 594.

¹⁵⁾ *in honore Ludovici*, I. II., v. 423 ss., MG. Ss. II., str. 486.

¹⁶⁾ *Eichmann*, Ordines, str. 3 n.

¹⁷⁾ *G. Waitz, Die Formeln der Deutschen Königs- und der Römischen Kaiser-Krönung vom zehnten bis zum zwölften Jahrhundert. Abhandlung der königl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen*. 18 (1873), str. 64. Znovu otiskl a doplnil *E. Eichmann, Kirche und Staat*. I. (1912), str. 58. — *Týž*, Ordines, str. 8.

¹⁸⁾ *Viz Eichmann*, Ordines, str. 7. — *Týž*, *Quellensammlung*, str. 58 n.

¹⁹⁾ *Eichmann*, *Königs- und Bischofsweihe*, str. 49.

²⁰⁾ *Eichmann*, Ordines, str. 9.

V některých rukopisech je řád rozšířen o odevzdání jiných ještě insignií, které následovalo po vsazení koruny. Tak především předání žezla (*sceptri traditio*) modlitbou *Accipe virgam virtutis* (40), vyprošující sílu a spravedlnost, pak předání prstenu ve znak katolické víry slovy: *Accipe regiae dignitatis anulum* (č. 38), a konečně předání meče slovy: *Accipe gladium per manus apostolorum* (v českém na místě 35). Předání meče připomíná se při korunovaci Lotara v Římě r. 823, předání žezla při korunovaci Ludvíka II., Karla II. a Karla III., takže možno dovozovati, že původní korunovační řád z r. 816 byl o tyto prvky, původně světské, během 9. století rozšířen.²¹⁾

Na konec, když papež skončil poslední oraci, dříve ještě, než lektor vystoupil na ambon, tedy před evangeliem, započali dva diakoni-zpěvníci chvály, při čemž jim schola odpovídala. To nasvědčuje také tomu, že korunovační úkon se dál už během mše, t. j. než lektor vystoupil na ambon.

Pozoruhodný je nápis tohoto korunovačního řádu: *benedictio ad ordinandum imperatorem*. Jde tedy o ordinaci císaře, o svěcení, do jisté míry příbuzné tomu, jímž podle tehdejší mluvy byl ordinován biskup anebo kněz. Věc osvětlí ještě další vývoj.

4. Řád papežského svěcení a císařský korunovační řád, zvaný *Cencius I*.

Dosavadním vývojem nastalo zblížení byzantského řádu korunovačního s křesťansko-germánským pomazáním v karolinském korunovačním úkonu římského císaře. V dalším vývoji možno pozorovati, jak v tomto úkonu nabývalo většího významu zmíněné již pojímání římského císaře jakožto kněze a krále. Projevilo se hlavně tím, že se císařská korunovace připodobnila papežskému svěcení, pročež jest dříve toto vylíčiti.

Řád tehdejšího svěcení papežského uvádí svrchu zmíněný *Ordo Romanus IX.*²²⁾ Zvolený za papeže byl bez skrutinia veden k basilice svatopetrské, oblékl se v sakristii a přistoupil ke konfesi sv. Petra, kde padl na zem k modlitbě (*prosternit se in orationem*). Počala mše a schola zpívala *introit Elegit te Dominus*. Nato povstal papež a vystoupil k oltáři, kde opět padl na zem k modlitbě a s ním všechno duchovenstvo (*lita-*

²¹⁾ *Tamtéž*, str. 10.

²²⁾ *Mabillon*, I. c. II., str. 92.

nie). Potom biskupové ho zvedli, postavili mezi trůn a oltář, a drželi knihu evangelií nad jeho hlavou. První a druhý biskup pronášeli nad ním modlitby a třetí biskup ho světil.²³⁾ Arcijáhen vložil naň pallium, načež byl nastolen (elevatur in sede). Na trůnových stupních papež intonoval Gloria, po němž mu byly zpívány chvály (laudes) a pokračovala mše, po níž udílel požehnání.

S tímto řádem souhlasí v podstatě Liber Diurnus Romanorum Pontificum podle 57. formule,²⁴⁾ kde jsou oni tři biskupové označeni jako biskupové z Albana, Porta a Ostie, dále výslovně uvedeno vložení evangelia na šíji, kdežto o pomazání není zmínky.

Svrchu uvedený karolinský korunovační řád císařský (K) nepřipodobnil se ještě papežskému svěcení,²⁵⁾ avšak začátkem X. století ujal se korunovační řád, nadepsaný Ordo romanus ad benedicendum imperatorem quando coronam accipit, nyní zvaný Cencius I.,²⁶⁾ který už v mnohém připomínal papežské svěcení. Označíme jej stručně C 1. Když císař slíbil býti ochráncem Římské církve, pronesl nad ním biskup z Albana před stříbrnou branou svatopetrské basiliky oraci Deus in cuius manu, biskup z Porta vnitř kostela oraci Deus inenarrabilis auctor mundi (14), načež svěcenec u konfese sv. Petra padl na tvář k modlitbě a arcijáhen modlil se litanii. Potom biskup z Ostie pomazal olejem katechumenů (oleo exorcizato) císaře na pravé paži a mezi rameny (brachium dextrum et inter scapulas), pronášeje modlitbu Domine Deus omnipotens, cuius est omnis potestas et dignitas, a na konec mu posadil korunu na hlavu modlitbou Accipe signum gloriae (č. 62).

Příznačné je, že pomazání křížem, dosvědčené při korunovacích IX. století,²⁷⁾ od té doby přestalo. Pomazání na hlavě bylo vyhrazeno papeži a biskupům, kdežto císař byl na paži pomazáván pouze sv. olejem: dalo s to už tehdy proto, aby vynikla ve smyslu reformních snah církevních převaha moci duchovní nad

²³⁾ Jsou to biskupové z Albana, Porta a Ostie. Eichmann, KBW., str. 48.

²⁴⁾ Ed. Th. Sickel, Liber diurnus Romanorum Pontificum, Vindobonae 1889, str. 46. — Eichmann, Königs- und Bischofsweihe, str. 48.

²⁵⁾ Ohledně zprávy, že Ludvík II. r. 871 přijal císařskou důstojnost per impositionem et unctionem manus summi praesulis (M. G. Ss. II., 552) viz Eichmann KBW., str. 49.

²⁶⁾ Waitz, l. c., str. 62.

²⁷⁾ Na př. Štěpán V. r. 886 Karolum ... sancto unxit crismate. Sr. Eichmann, Ordines, str. 13.

mocí světskou, což později liturgikové a kanonisté i synody zdůraznili, prohlašující, že jen Kristus mohl býti rex et sacerdos.²⁸⁾

Nehledíme-li k slavnostním úkonům, kterými byl od 2. pol. IX. století korunovační akt obohacen, jako přijetí císaře sjíždějícího s Monte Maria anebo průvod do Lateránu po korunovaci a korunovační hostina, zasluhuje zvláštní zmínky zpráva, r. 915 že se Berengar měl korunovací státi knězem. Takové přijetí do quasi-sacerdotálního stavu²⁹⁾ bude v době hned následující ještě zřetelněji vyjádřeno, jak ukáže Ordo Cencius II.

5. Ottonský řád korunovační, zvaný Cencius II. Veliká proměna nastala korunovací Otty I. dne 2. února r. 962, o níž Liutprand praví, že byl rozvinut mirus et novus apparatus.³⁰⁾ Hlavním pramenem jest Ordo Cencius II., jehož základem je svrchu zmíněný Cencius I.³¹⁾ Zván je tak proto, poněvadž text zachoval kardinál Cencius, pozdější papež Honorius III. (1192—98) ve sbírce Liber censuum. Nadepsán je: Incipit ordo Romanus ad benedicendum imperatorem, quando coronam accipit a domino papa in basilica beati Petri apostoli ad altare sancti Mauricii.³²⁾ Označíme jej stručně jako C 2.

V neděli časně ráno zvolený císař s císařovnou sestoupí do Města, je přivítán a veden k basilice svatopetrské na horní prostranství nad schody před kovovou branou atria, kde políbí nohy trůníceho papeže a přísahá mu věrnost a slibuje ochranu.³³⁾ Papež se ho třikrát ptá, chce-li zachovati pokoj s Církví, načež mu dá políbek pokoje na čelo, oholenou bradu, obě tváře i ústa. Pak se ho třikrát táže, chce-li býti synem Církve, po čemž jej formálně

²⁸⁾ Eichmann, KBW., str. 50 n., Innocenc III. praví v dekretálce r. 1204 (c. un. X 1, 15): principis unctio a capite ad brachium est translata, ut princeps extunc non ungetur in capite, sed in brachio, sive in humero, sive in armo... In capite vero pontificis sacramentalis est delibutio conservata... Refert autem inter pontificis et principis unctionem, quia caput pontificis chrismate consecratur, brachium vero principis oleo delinitur, ut ostendatur, quanta sit differentia inter auctoritatem pontificis et principis potestatem.

²⁹⁾ Gesta Berengarii IV. 133 ed. Dümmler 1311: mox quippe sacerdos futurus erat. Eichmann, Ordines, str. 13.

³⁰⁾ MG. Ss. III., str. 340.

³¹⁾ E. Eichmann, Der Kaiserkrönungsordo Cencius II. Festschrift für kardinal Franz Ehrle 1924; II., str. 322. T ý ž, Ordines, str. 13 n. T ý ž, KBW., str. 52.

³²⁾ Eichmann, Quellensammlung I., str. 79.

³³⁾ E. Eichmann, Studien zur Geschichte der abendländischen Kaiserkrönung. Historisches Jahrbuch Görres-Gesellschaft, 45 (1925), str. 38 n.

přijímá za (adoptivního) syna tím, že ho zahalí pláštěm a císař políbí papežova prsa. Potom vede arcijáhen císaře do atria k stříbrné bráně kostela svato-petrského, kde nad ním biskup z Albana pronáší první oraci: *Deus, in cuius manu*. Nato císař vstoupí do basiliky, kde na zvláštním místě papež usedl a po jeho pravici sedm lateránských biskupů. Císař usedne naproti a po jeho pravici němečtí biskupové. Nato papež podrobí císaře skrutiniu tímž způsobem, jaký se dál v Gallii při biskupském svěcení a byl převzat obecně i do takového obřadu dodnes užívaného.

Po skrutiniu odešel papež do sekretaria (sakristie), kde se oděl pontifikálním šatem až do dalmatiky, a tak oblečen sedě čeká. Zatím pronáší biskup z Porta nad císařem druhou oraci *Deus inenarabilis auctor mundi* (č. 14), načež císař odejde s kardinály, arciknězem a arcijáhmem do choru sv. Řehoře, ležícího vedle sekretaria, kde je císař oblečen v klerikální šat (amikt, albu a cingulum) a tak veden do sekretaria před papeže, který ho přijme do duchovního stavu (*facit eum clericum*) a propůjčí mu tunicellu, dalmatiku, pluvíál, mitru a pontifikální střevice a punčochy.

Zatím po skončeném skrutiniu odebral se biskup z Ostie ke stříbrné bráně, kde nad císařovnou konal modlitbu *Omnipotens eterne Deus fons et origo bonitatis* (č. 55), načež císařovna u oltáře sv. Řehoře čekala až na odchod papežův.

Papež, když byl přijal císaře do duchovního stavu, byl oblečen plánetou (kasulí), palliem a mitrou, načež šel průvod ke konfesi sv. Petra, napřed duchovenstvo, pak papež, za ním císař, provázený arciknězem a arcijáhmem, a konečně císařovna. Započala mše. *Primicerius* intonoval *introit* a *Kyrie*, papež vystoupil k hlavnímu oltáři, ležícímu nad konfesi, incensoval jej a usedl. Zatím padl císař i císařovna před hrobem sv. Petra na tvář a konala se nad nimi, jako u duchovních svěcení, litanie. Nato odložil císař pluvíál a biskup ostijský (nikoliv papež, poněvadž byl napodoben obřad svěcení papežského, kde věc příslušela ostijskému biskupu) pomazal ho sv. olejem (de oleo exorcizato) nikoliv na hlavě, jako v karolinské době, nýbrž na pravé paži (*brachium dextrum*) a mezi rameny (*inter scapillas*) za modliteb *Domine Deus omnipotens cuius est omnis potestas* (č. 61) a *Deus Dei filius* (č. 25.)

Pak byla požehnána královna modlitbou *Deus qui solus* (č. 56) a pomazána na prsou (později místo toho na týchž místech jako císař) za modlitby *Sacri unctio olei*. Od 2. poloviny XII. stol. nekonalo se oboje pomazání u hlavního oltáře, nýbrž u oltáře sv. Mořice.

Potom odešel papež s císařem a císařovnou a průvodem k oltáři sv. Mořice, kam první dva oblacionáři (subdiakoni) přenesli s hlavního oltáře korunu císařovu a císařovny. Papež zvolenému císaři předal prsten slovy *Accipe anulum* (č. 60), po čemž následovala modlitba *Deus, cuius est omnis potestas* (č. 61). Pak ho opásal mečem, řka *Accipe hunc gladium* (č. 35) a pokračoval modlitbou *Deus providentia tua*. Pak podal arcijáhen papeži korunu, který ji vsadil na hlavu zvoleného císaře, řka *Accipe signum gloriae* (č. 62). Nato korunoval papež císařovnu (*Accipe coronam*), při čemž sedm

biskupů vkládalo na ni ruce. Posléze předal císaři žezlo (*Accipe sceptrum*, č. 39), po čemž říkal modlitbu *Omnium Domine fons bonorum* (č. 41).

Předav takto císařské insignie, vrátil se papež zase k hlavnímu oltáři a za ním císařští manželé. Papež intonoval *Gloria* a pokračovala mše. Po oraci *Deus regnorum omnium* počaly dva sbory pěti chvály (*laudes*), po nichž následovala *epistola*, *graduale* a *alleluia*. Císař a císařovna odložili pak koruny a čteno bylo *evangelium*. Potom odložil císař meč a vystoupil k papežskému trůnu, následován císařovnou, aby papeži jako konsekrační služebnost podal chléb, svíce a zlato, zvlášť pak ministrovali císař víno a císařovna vodu ke konsekraci, načež se vrátili na svá místa. Jakmile začala *preface*, svlékl císař pluvíál a oblékl se vlastním císařským pláštěm. K přijímání přistoupil oděn vlastním pláštěm a s ním císařovna.

Po skončeném liturgickém obřadě bral se korunovační průvod do Lateránu.

Cencius II. dokládá, jaké změny prodělalo pojmání císařské důstojnosti. Především byl nastávající císař, oděný amiktem, albou a cingulem, veden před papeže, který ho učinil klerikem. Jakým obřadem se to dalo, nevíme, ale stačila pouhá modlitba »ad clericum faciendum« nad předoděným kandidátem.³⁴⁾ Tak byl císař přijat mezi římské duchovenstvo a požíval jeho výsad, m. j. stran šatu. Proto mu papež dále propůjčil tunicellu, dalmatiku, pluvíál, mitru, střevice a punčochy, čímž není řečeno, že by se mu dostalo nějakého klerikálního svěcení, anebo, podle mitry a střeviců, dokonce biskupské důstojnosti, neboť mitra a sandály nebyly v X. století specifickým šatem pontifikálním, nýbrž distinktivním oděvem římským, zprvu senátorů, potom římských kleriků, a jako insignia Romanorum byly propůjčovány opatům, biskupům i panovníkům, až se v druhé polovině XII. století staly odznakem biskupským. Třebaže se, jak už řečeno, císaři nedostalo některého klerikálního svěcení, přece jen byl jeho klerikální charakter neobyčejně zdůrazněn. Obřad sám se značně připodobnil papežskému svěcení: dál se během mše mezi *Kyrie* a *Gloria*. Předcházelo gallikánské skrutinium. Jako při papežském svěcení dva spolusvětitelé vedli papeže, tak zde provázeli arcikněz a arcijáhen císaře do sekretaria k oděni a odtud k oltáři sv. Petra, kde se všichni vrhli na zem a konala se litanie. Následovalo stejně pomazání a u vedlejšího oltáře sv. Mořice, patrona saského domu císařského, byly předány insignie, po nichž následovaly chvály. Zdůraznění klerikální povahy císařské důstojnosti a připodobnění obřadu k papežskému

³⁴⁾ Eichmann, KBW., str. 53.

svěcení stalo se asi vlivem Ottonů a Saliů na papežství a poměry v Římě.³⁵⁾

6. Změna korunovačního řádu císařského po boji o investituru. V 2. polovině XII. století neodpovídal Cencius II. už poměrům a názorům a nadobro se přežil koncem sporu o investituru, kdy sacerdotium nabylo převahy nad imperiem. Proto se měnil obřad císařské korunovace a zase se vzdaloval řádu papežského svěcení.³⁶⁾ Dokonalá proměna nastala řádem užitým při korunovaci Otty IV. r. 1209, který je v podstatě totožný s řádem, který uveřejnil Muratori³⁷⁾. Označíme jej stručně písmenem M.

Monte Mario je opět stanovištěm krále, přicházejícího ke korunovaci, jemuž za vstup do Města slouží Porta Collina (Porta Castelli Crescentii u Andělského hradu). Tam ho očekávalo městské duchovenstvo a všichni se brali průvodem do svatopetrské basiliky, zpívající Ecce mitto Angelum meum. Komorníci metali mezi lid peníze a prefekt Města nesl za císařem meč. Na náměstí před svatopetrskou basilikou (Cortina) před stupni sestoupil nastávající císař s koně a daroval jej (jako servitium) senátorům. Zatím se papež v sekretariu oděl bohoslužebnými rouchy a vyšel se svým průvodem na horní plošinu před atriem, kam vystoupil též král a políbil papežovi nohy, přinášeje podle libosti zlata. Papež ho objal a políbil, načež král v kapli S. Maria in Turri přísahal, že bude protektorem a obhájcem papeže a církve. Potom odešel papež do basiliky k oltáři, zatím co král byl ve zmíněné kapli přijat kanovníky svatopetrskými (od Bedřicha I. byl přijat mezi řečené kanovníky), oděn odznaky císařskými, při čemž svůj plášť (jako servitium) daroval papežovu komorníkovi. Nato se císař bral ke stříbrné bráně svatopetrské basiliky, kde biskup z Albana ho požehnal modlitbou Deus, in cuius manu, v kostele pak biskup z Porta orací Deus inenarrabilis (14). U konfese sv. Petra padl císař na tvář a nad ním se konaly litanie, po nichž následovaly zvláštní invokace, vztahující se k císaři, a orace Praetende, quaesumus a Actiones nostras. Potom pomazal biskup z Ostie u oltáře sv. Mořice krále exorcizovaným olejem na pravé paži a mezi rameny a pronesl orace Domine Deus omnipotens, cuius est omnis potestas a Deus, Dei Filius (25). Nato vystoupil císař k oltáři sv. Petra, kde papež ho (po stupňových modlitbách) přijal k políbení (k výměně polibku míru) jakožto jednoho z jáhnů (summus Pontifex recipiat eum ad osculum, sicut unum ex Diaconibus), načež se král s královnou a průvodem odebral na tribunu, zřízenou u ambonu. Po introitu, Kyrie a Gloria říkal papež orací Deus regnorum omnium. Následovala epištola a graduale, po

³⁵⁾ Eichmann, KBW., str. 54.

³⁶⁾ Dokladem jsou korunovační řády, které obsahují Pontificale Constantinopolitanum a Pontificale ecclesiae Apamiensis. MG. Ll. II., 98 a 193. Eichmann, Ordines, str. 35.

³⁷⁾ L. A. Muratori, Liturgia Romana vetus, Venetiis 1748, II., str. 455.

němž císař s průvodem přistoupil k oltáři, kde mu papež vsadil na hlavu klerikální mitru a nad mitru císařskou korunu (ubi summus Pontifex imponit ei Mitram Clericalem in capite, ac super Mitram Imperatorum diadema) orací: Accipe signum gloriae (62). Pak mu předal žezlo a říšské jablko, než pořad předávaných insignií nebyl vždy stejný. K tomu mohly býti přidány orace Prospice, quaesumus, omnipotens Deus (30) a Benedic, Domine, quaesumus, po př. Deus, pater aeternae gloriae. Na konec vzal papež s oltáře sv. Petra meč a předal jej císaři slovy: Accipe Gladium (35) a opásal ho řka: Accingere Gladio tuo. Podle jiných řádů nejprve z insignií byl předáván meč. Císař, opásaný mečem, vytasil jej a třikrát jím mužně zamával a zase vsunul do pochvy. Tak se mirabiliter stal z císaře miles beati Petri, t. j. nikoliv osobní vasal papežův, nýbrž voják ve službách sv. Petra, od něhož se mu dostalo meče.³⁸⁾ Korunovaný císař políbil po předání insignií papežovi nohy, načež se papež odebral na svůj trůn a za ním císař, s korunou na hlavě, s jablkem v pravici a žezlem v levé ruce, kráčel na falditorium, které bylo na tribuně po pravici papežského trůnu připraveno, avšak o něco níže než tento. Pak se vrátil na své místo u ambonu, načež byly zpívány chvály (laudes). Po evangeliu odložil císař korunu a plášť a přistoupil k papeži obětovat zlato. Když pak papež přistoupil k oltáři, aby pokračoval ve mši, podal císař na způsob subdiakona kalich a konvičku a stál tam, až papež, navrátiv se k trůnu, přijímal, z jehož ruky s polibkem pokoje přijal také sv. přijímání. Pak se vrátil na své místo a znovu se oděl pláštěm a korunou.

Po mši přijal císař papežské požehnání a hned se odebral ke koním (procedat ad locum, ubi debet Summus Pontifex equitare), podržel otěže a třmen a pomáhal tak papeži vstoupiti na koně. Nato vystoupil na svého koně a vedle papeže jel až ke kostelu S. Maria in Traspadina, kde políbivše se, oba se tělem, nikoliv srdcem rozloučili.

Při korunovaci královny byla pro ni na druhé straně nad lektoriem připravena tribuna, kde s průvodem usedla. Obřad počal modlitbou Omnipotens sempiternus Deus, fons et origo (55), která se konala při vstupu do kostela. Po korunovaci císařově byla královna oděna královským šatem, přivedena k oltáři před papeže, který ji požehnal modlitbou Deus, qui solus habes immortalitatem (56) a pak ji pomazal za modlitby Spiritus Sancti gratia (34). Nato ji vsadil na hlavu mitru tak, aby rohy byly vpravo a vlevo, a nad mitru vsadil korunu, řka Officio nostrae dignitatis (63). Korunovaná tak královna byla zpět vedena na tribunu, po evangeliu zúčastnila se obětování a stála pak na stupních podle apsidy směrem k oltáři sv. Vavřince, z rukou papežových přijala sv. přijímání a vrátila se na tribunu, kde setrvala až do konce mše.

Sledujeme-li v jednotlivých řádech císařské korunovace podle čísel místa, která některé modlitby našly v českém řádě korunovačním, shledáme, že bylo převzato jen málo modliteb, jichž po-

³⁸⁾ Eichmann, Studien, str. 46.

stup nadto nebyl zachován. Mezi řády císařské korunovace a českým řádem korunovačním není tudíž užší souvislosti.

7. Význam korunovačních obřadů. Bohatá rozmanitost úkonů, které postupně a měnlivě provázely pomazání římského císaře a odevzdání císařských insignií, vrcholící korunovaci, zachovává přece jen jakousi jednotnou linii, která dokládá, zač kdy byla považována korunovace císařská.

Za Karla Velikého r. 800 byla římská korunovace císaře úkonem příbuzným korunovaci byzantského císaře, s tím však rozdílem, že v jedno splynuly konstitutivní slavnost světská a dekorativní slavnost církevní. Císař byl považován za kněze a krále, avšak, poněvadž nebyl pomazán, obřad sám ho k jeho úřadu žádným světicím úkonem neposvěcoval. Podle vzoru národních korunovacích královských byl zvláštní světicí úkon připojen už v korunovačním řádu karolinském (K) v IX. století a korunovace byla chápána i nazvána ordinací na způsob ordinace církevní. Podstatou její bylo svěcení, consecratio, osoby císařovy, spojené s pomazáním sv. olejem nebo i křížem, o čemž se sice korunovační řád nezmiňuje, ale o čemž nás zpravují líčení korunovacích. Posvátný tento úkon přidružil k sobě odevzdání insignií, které bylo starobylým úkonem světským, a učinil jej obřadem církevním. Ke koruně, převzaté z ceremonielu byzantského, družily se i jiné odznaky, mezi nimi i takové, které byly původu franckého.

Třeba byl v K císař už svěcen, nebyla císařská ordinace obřadně dosud na úrovni významných ordinací církevních. Proto není divu, že následkem pojmání císaře jakožto kněze a krále podle způsobu Melchisedechova a následkem připodobnění se královských korunovacích k svěcením biskupským, přizpůsobil se také císařský korunovační řád podle C 1. začátkem X. století řádu papežského svěcení, čímž sakrální charakter císařův nabyl obřadného zdůvodnění. Ale současně nastalo rozlišení: císař nebyl už pomazán křížem, které bylo vyhrazeno kněžskému a biskupskému svěcení, ba ani na hlavě, nýbrž sv. olejem na paži a mezi rameny, aby tím byl znázorněn rozdíl mezi mocí církevní a světskou.

V ottonské době, tedy od poloviny X. století, byl duchovní ráz císařův podle C 2 ještě více podtržen. Císař se obřadně stal římským klerikem, byl oblečen v duchovní šat nejen nižších řádů duchovních, nýbrž měl na sobě i roucha vyšších duchovních, jako

tunicellu, dalmatiku, nehledě k běžnému pluvíálu, který střídal s císařským pláštěm. Na hlavě měl mitru, která se pak stala odznakem biskupským. Císař měl tudíž na sobě téměř všechny odznaky vyšších duchovních (kromě kasule, pallia, berly a j. menších). Císařské svěcení se dalo během mše mezi Kyrie a Gloria, jako svěcení papežské. U hlavního oltáře byl císař sv. olejem pomazán, kdežto u vedlejšího oltáře my byly odevzdány insignie. Pomazání bylo tudíž hlavním úkonem.

Bojem o investituru přeměnily se názory kurialistů a jejich snahou bylo i obřadem zdůrazniti rozdíl mezi dvojím mečem moci papežské a světskou mocí císařskou. Od začátku XIII. století, jak nás poučuje M., byl císař přijat mezi kanovníky svatopetrské, ale papež ho již obřadně neučinil klerikem, třebaže císaři podle tradice zůstal klerikální šat, kterého předtím nabyl. Pomazání od hlavního oltáře bylo přeneseno k vedlejšímu oltáři sv. Mořice, čili sakrální úkon měl se zdáti sekundárním, ale za to bylo odtud k hlavnímu oltáři přeneseno předání insignií, aby bylo jasno, že (podle Konstantinské donace) mohl pouze papež užívati císařských insignií a že je jako verus imperator císaři jen propůjčoval. Proto byla papežem odevzdávána císaři důstojnost (koruna) i moc (meč). Mečem sňatým s oltáře sv. Petra opásaný císař byl miles beati Petri. Přesto nebyl duchovenský ráz císařovy důstojnosti potlačen. Papež přijal císaře k polibku »jakožto jednoho z jáhnů«, na hlavu mu vsadil »klerikální mitru«, která tehdy byla už specifickým odznakem biskupským, císař na způsob subdiakona ministroval papeži při offertoriu atd.

Podobně jako v císařském, byl tento duchovní charakter panovníkův vyjádřen v korunovačních řádech královských. Tak na př. podle burgundské a německé korunovační formule královské bylo při vsazení koruny biskupy výslovně připomenuto, že se král stává účastným jejich úřadu (per hanc te participem ministerii nostri non ignores) a tutěž formuli z německého převzal i korunovační řád český (43) a od r. 1365 i francouzský, aby stejným způsobem, jako předlohy, vyjádřily, že král zastává místo Spasitele Ježíše Krista, cuius vicem nomenque gestare crederis.

Korunovace měla tudíž především sakrální ráz a v tom je její přední a hlavní význam. Důvodem sakrálního pojmání královovy osobnosti bylo jeho posvěcení pomazáním, jak vysvětluje z liturgic-

kého vývoje, nastíněného v předešlé kapitole. Účinnost pomazání byla různě pojímána. V době, kdy scholastika dosud přesně nerozlišila mezi svátostmi a svátostinami, bylo panovníkovo svěcení pomazáním považováno za svátost.³⁹⁾ Celá řada slovních autorů, jako Ivo ze Chartresu, Petr z Blois, Hugo z Rouenu, Tomáš Becket, Otto z Freisingu uvádějí korunovací jakožto *unctionis sacramentum*⁴⁰⁾ a podle řeči, připisované Petru Damiani, patří pomazání krále mezi 12 svátostí. Když pak pojem svátosti byl přesněji vymezen a Radulfus Ardens koncem 11. století a po něm Otto Bamberký († 1127) a scholastikové podle Petra Lombarda znali už jen 7 svátostí, zůstalo pomazání krále sice svátostí, zvláště když je Innocenc III. autoritativně za sacramentale prohlásil (c. 1., X. 1., 15), avšak i tu modlitby mluvily o vlévání Ducha sv. (*infusio Spiritus Sancti*) a podobně i scholastikové, na př. Hugo a S. Victore⁴¹⁾ zvláště šlo-li o krále francouzského, jehož pomazání se dalo křížmem. Poněvadž vlévání Ducha sv. je jinak zárukou svátostí, vyplývá z toho, že panovníckému pomazání byl přisuzován významnější ráz i mezi svátostinami, které zmíněný Hugo a S. Victore nazývá *sacramenta minora*.

Proto také bylo obecným míněním, že pomazaný císař nebo král je něčím jiným, než laikové. Jako Samuel ujistil Saula, že pomazán se promění v jiného muže (*mutaberis in virum alienum*), podobně ujišťuje Wipo Konráda II. anebo Petr z Blois krále Sicilského.⁴²⁾ Petr Damiani († 1072) praví, že »*reges et sacerdotes . . . dii tamen et christi dici reperiuntur propter accepti ministerii sacramentum*«. ⁴³⁾ Císař byl, jak již řečeno, přijímán mezi římský klerus a kanovníky svatopetrské, při svěcení přijímal podobný způsobem, německému králi říkali světitelé, že se (svěcením) stává účastným jejich (biskupského) úřadu a že má jméno a zaujímá místo Ježíše Krista. Wido z Osnabrücku, upíraje r. 1084 anebo 1085 králi církevní moc, přece jen ho odlišoval od laiků.⁴⁴⁾

³⁹⁾ Viz především R. Poupardin, *L'onction impériale. Le Moyen-Age*, 1905, str. 113—126.

⁴⁰⁾ Bloch, l. c., str. 195.

⁴¹⁾ Eichmann, KBW., str. 13.

⁴²⁾ Bloch, l. c., str. 197.

⁴³⁾ M. G. Lib. I., 31., Eichmann, tamtéž.

⁴⁴⁾ . . . *quamvis rex a numero laicorum merito in huius modi separetur, cum oleo consecrationis inunctus sacerdotalis ministerii particeps esse cognoscitur. De controversia inter Hildebrandum et Heinricum imperatorem.* MG. Libelli de lite, I., str. 497.

A v Anglii anonym z Yorku praví, že král není laikem, poněvadž je pomazaným Páně.⁴⁵⁾

Jestliže tudíž podle jedněch svěcení přenášelo císaře anebo krále takřka do duchovního stavu a činilo ho zdánlivě biskupem, což napovídal i šat, podobný biskupskému, jehož panovník při korunovací užíval (*tunicella, dalmatika, mitra*), tak zase naopak sledujeme celou řadu výroků, vycházejících částečně z kuriálních kruhů, které císaři anebo králi upíraly charakter duchovní. Tak Honorius Autunský kolem r. 1123 dokazoval, že král není klerikem.⁴⁶⁾ Než právě takovéto bojování s opačným názorem dotvrzuje, jak bylo rozšířeno mínění, že pomazaný panovník byl přenesen do stavu duchovního. Tolik tedy možno z kontroverzí dovodit, že císař nebo král nebyli sice duchovními v tom smyslu, že mohli vykonávat kněžskou moc, ale naopak zase nebyli prostými laiky, poněvadž byli posvěceni pomazáním, třebaže toto autoritativně bylo prohlášeno pouze za svátostinu. Různými způsoby snažili se panovníci vymezit stupeň své důstojnosti v rozsahu církevní hierarchie. Jestliže až do bojů o investituru z různých nářeků vyčítáme snahu přirovnat důstojnost pomazáním posvěceného panovníka důstojnosti biskupské, aby se ukazovalo, že král ve své zemi je na úrovni nejvyšší důstojnosti církevní, třeba by neměl její duchovní moc, kterou dával *ordo*, anebo se činily nářky na královu důstojnost kněžskou, ovšem bez možnosti vykonávat kněžský úřad, tak zase se korunovační řády a některé zvyky od XIII. století snažily připodobnit církevní povahu: císařské důstojnosti diakonům anebo aspoň subdiakonům.⁴⁷⁾ při svěcení císařů (i králů) konaly se litanie podobně, jako u vyšších svěcení kněžských, papež líbal císaře jako jednoho z diakonů, císař přisluhoval papeži při mši na způsob subdiakonů, takže vzniklo učení, že císař je subdiakonem.⁴⁸⁾

⁴⁵⁾ . . . *non est appellandus laicus, quia Christus Domini est.* M. G. Libelli de lite, III., str. 677. Bloch, l. c., str. 189.

⁴⁶⁾ *Quod rex sit laicus: Aut enim rex est laicus aut clericus. Sed si non est laicus, tunc est clericus. Et si est clericus, tunc aut est ostiarius aut lector aut exorcista aut acolitus aut subdiaconus aut diaconus aut presbyter. Si de his gradibus non est, tunc clericus non est. Porro si nec laicus nec clericus est, tunc monachus est. Sed monachus eum excusat uxor et gladius. Summa gloria.* MG. Libelli de lite, III., str. 69. Bloch, l. c., str. 186.

⁴⁷⁾ Bloch, l. c., str. 201 n.

⁴⁸⁾ Valentinianus in fine videtur innuere, quod Imperator debet ordinem subdiaconatus habere . . . sed non est ita. Gerit tamen illud officium, quoniam

Snaha císařů i německých králů se nesla k tomu, aby se zdáli aspoň na úrovni diakonů. Od r. 1347 je doloženo, že němečtí králové, kteří byli přijímáni za kanovníky cášské kapituly, ve vánočním oficiu, oděni diakonským šatem a s mečem, zpívali sedmou lekci. Karel IV. na cestě do Francie zdržel se r. 1377 zúmyslně v Arrasu, aby na půdě říšské mohl jako diakon zpívat tuto lekci, což ve Francii nesměl, a totéž činil r. 1414 na sněmu v Kostnici Zikmund.⁴⁹⁾ Tak zůstalo pomazání císaře (a německého krále) ve skutečnosti v očích církve i středověkého světa pouze svátostí, avšak na oko císaři zůstala hodnost kardinála-jáhne; jako takový ministroval papeži při korunovační mši a měl právo zpívat při vánočním oficiu sedmou lekci: *Exiit edictum a caesare Augusto*.⁵⁰⁾

Francouzští králové neměli takové výsady, ale přece jen se při svěcení oblékali serkotem a později na způsob diakonů jejích tunikou, t. j. dalmatikou, a r. 1344 si vymohl Filip z Valois výsadu, aby (na způsob kněží) mohl přijímat pod obojí způsobou, což zůstalo po staletí vyhrazeno francouzským králům. V Anglii Wyclif učil, že královská moc je *ordo in ecclesia* a ještě později shledáváme učení, že král není laikem, nýbrž *persona mixta*.⁵¹⁾ Nejvyšší prerogativou francouzských a anglických králů byla záračná moc uzdravovati krtičnaté: všechno to bylo výronem posvátné povýšenosti osobnosti královny, posvěcené církevním pomazáním.

Stačí těchto několik náznaků, aby vysvitlo, že třeba nevyjasněně, přece jen obecně král byl církevním pomazáním v očích středověkého lidstva povýšen do stavu, který byl vyšší, než je laický, a stával se příslušníkem přesně nedefinovatelného stavu skorduchovního, při čemž ovšem výkonné moci kněžské neměl a v plném slova smyslu duchovním nebyl.

in die ordinationis sue receptus est primum in canonicum a canonicis sancti Petri, ministrat domino papae in missa in officio subdiaconatus, parando calicem et huius modi faciundo. Durandus *Rationale II.*, 8., č. 6.

⁴⁹⁾ Bloch, I. c., str. 203.

⁵⁰⁾ L. Thomassin, *Vetus et nova ecclesiae disciplina I.*, 2. c. 52, n. 3: *Nec illud praeteribit nos, retinuisse Germanos imperatores pium illum usum, ut indumentis utantur imperatoriis, quae eadem ipsa sunt atque diaconorum, atque ita intersint et nocturnis officiis natalis Christi septimanque in vicem diaconi decantent lectionem.* Eichmann, KBW., str. 57.

⁵¹⁾ Tyto a jiné doklady viz Bloch, I. c., str. 211. Příznačně psal Mikuláš z Clamanges Jindřichu V.: *...proper sacram chrismatis unctionem Reges... ad similitudinem sacerdotum sancti esse debent.*

Druhý význam církevního pomazání, které k sobě přidružilo předání odznaků i korunovaci, byl veřejný význam státní. Obecně lze říci, že pomazání s korunovací vlastně a původně nemělo do sebe konstitutivní význam. Mělo význam politický, nikoliv však státoprávní.⁵²⁾ Původně pomazání nebylo konstitutivním úkonem, kterým panovník nabýval vlády, neboť stalo se, že král je i odmítl, jako Jindřich I., avšak, když se stalo tradicí, nabylo takového významu státně-politického, že panovník musel o ně státi. Především proto, poněvadž svěcením v očích veřejnosti nabýval potřebné milosti, aby mohl úřad dobře zastávat.⁵³⁾ Pomazání projevilo lidu, že král je panovníkem »z Boží milosti«.

Druhým státně významným úkonem bylo skrutinium s akklamací. Třebas by se zdálo, že tímto úkonem lid konal volbu, neměl tento obřad po stránce konstitutivní významu, neboť zkoumání králova smýšlení anebo sliby, které král činil, právě tak, jako souhlas, který lid potom s volbou anebo nastoupením pronášel, byly vlastně skrutiniem, které z řádu biskupského svěcení přešlo do korunovačních řádů panovníckých. Nešlo tudíž o skutečnou volbu při korunovací, nýbrž o liturgický obřad, jímž byla jednak formálně konstatována panovníkova způsobilost, jednak obřadně vyjádřena ochota lidu, podrobiti se takovému knížeti. Šlo o pouhou formalitu právě tak, jako v řádu biskupského svěcení, kde byl lid rovněž dotazován, třebaže už dávno mu nepříslušela účast v ustanovování biskupů.⁵⁴⁾ Rozhodně nemohl tento obřad býti na úkor právu získanému dědičností anebo jinak utvářenou volitelností. Obřadně projevený souhlas lidu v německém i českém korunovačním řádu měl tudíž pouze ten význam, že jím lid formálně přijímal hotovou volbu nebo dané nástupnictví, o čemž rozhodovati nemohl, a že slavnostně projevoval vůli podrobiti se takovému vůdci (tali prin-

⁵²⁾ Eichmann, KBW., str. 65 n. Kern, I. c., str. 93 n. Schreuer, I. c., 84 n. Bloch, I. c., str. 216 n.

⁵³⁾ *... apparet reges ac duces per sacerdotum benedictionem non creari, sed ex divina ordinatione per humanam electionem et acclamationem creati... sacerdotes Domini benedicunt, ut officium, ad quod divina ordinatione assumpti sunt, sacerdotali benedictione prosequente congruentius exequantur.* Gerhoh von Reichersperg, *De investigatione Antichristi*, I., 40. *... imperator et rex primo est a populo vel exercitu creandus tamquam de limo terrae, ac postea principibus vel omnibus vel melioribus in eius principatu coadunatis per benedictionem sacerdotalem quasi per spiraculum vitae animandus, vivificandus et sanctificandus est. T y ž, De quarta vigilia noctis.* Cf. Bloch, I. c., str. 218.

⁵⁴⁾ Eichmann, KBW., str. 63.

cipi ac rectori) a jeho poslouchati, takže tím formálně bral na sebe tyto závazky.

Konečně bylo autoritativním vykááním místa (Sta et retine) do korunovačního řádu včleněno nastolení, které původně mělo konstitutivní význam, ale v rámci církevního svčeni ho pozbylo. Tím všim nabylo královo posvěcení povahu s l a v n o s t n í h o p o t v r e n í (ac sic firmetur in regno) a nebyl už možný odpor proti tomu,⁵⁵⁾ kdo byl inunctus, consecratus et coronatus,⁵⁶⁾ ať už vlády nabyt dědičně či volbou.

Zřídka vzrostl konstitutivní význam pomazání a korunovace nad tyto základní a obřadné prvky. Bylo to především při korunovaci čtyřletého Otty III., kdy byl podle všeho sdělán starý německý korunovační řád (D), o němž bude podrobněji pojednáno níže. Až do aklamace tento řád chápe krále pouze jako knížete (princeps designatus), a v textech se objevují konstitutivní výrazy, které však, aspoň později, zůstaly pouze obřadem. Od Otty I. byla léta vlády počítána ode dne posvěcení, čímž mu aspoň formálně byl přiznáván konstitutivní ráz. Po stránce konstitutivní stoupał význam pomazání a korunovace koncem 12. století, kdy v době dvojích voleb královo posvěcení rozhodovalo o jejich účinnosti. Proto Sachsenspiegel a jiné výroky stanovily, že král má jméno a moc teprve když byl biskupy posvěcen a v Cáchách nastolen.⁵⁷⁾

Při císařské korunovaci učili kurialisté již ve 12. století, že dává nejen císařský titul, nýbrž i moc. Než tento konstitutivní význam se neudržel. Úpadkem císařské moci vzrostla moc kurfiřtů a posílený tím princip volby ubral pomazání i korunovaci mnoho z jejich významu a působivosti. Proto zobecnělo od poloviny 13. století učení, že již volba německým králem (nikoliv teprve německá anebo dokonce císařská korunovace) dává všechnu moc, a že císařská korunovace je jen titul, což se stalo i zákonem (Licet iuris ze 6. srpna 1338: ex sola electione est verus rex et imperator Romanorum censendus et nominandus). Zlatou bulou Karla IV. bylo potvrzeno, že volbou, i bez korunovace, je dána vládní moc.⁵⁸⁾ Od interregna počítali králové částečně, od Karla IV. trvale léta

⁵⁵⁾ quo facto cuilibet via praecluditur contra electionem vel electum iam regem Romanorum effectum dicendi aliquid vel etiam opponendi. Bulla: Qui coelum z r. 1263. MG. Const. II., str. 525.

⁵⁶⁾ K tomu všemu viz Eichmann, l. c., str. 66.

⁵⁷⁾ Schreuer, l. c., str. 106.

⁵⁸⁾ Eichmann, Kaisersalbung, str. 271.

své vlády ode dne volby. Od doby Maximiliana I. nebyla už císařská korunovace ani předpokladem císařského titulu. Konstitutivní význam korunovací v Německu tudíž zašel.

Většího významu po stránce konstitutivní dosáhlo pomazání ve Francii. Úpadkem Karlovců pozbýval váhy princip dědičnosti a souběžně s tím jí nabýval princip volitelnosti. Poněvadž zvolený protikrál svou posici nejlépe mohl uplatnit pomazáním, nabývalo toto rozhodujícího významu, takže následníci trůnu bývali za posledních Karlovců i za života otců pomazáváni a korunováni, aby po jejich smrti bez odporu mohli následovati ve vládě.⁵⁹⁾ Než tím se projevoval pouze podmíněně konstitutivní ráz pomazání, neboť za života otcova jim vláda nepřislušela: Za Kapetovců, kteří zprvu na základě dědičnosti nenastupovali, bylo pomazání rozhodujícím činitelem. Nazývá-li se Hugo Kapet po volbě a před pomazáním *mox rex futurus*, je tím korunovaci na základě volebního výsledku připisován konstitutivní ráz.⁶⁰⁾

Za Kapetovců pak až do Filipa Augusta (1179) dávali králové nástupce už za svého života pomazávat i korunovat a léta vlády byla čítána ode dne korunovace.⁶¹⁾ Než o konstitutivním rázu lze tu opět mluvit jen podmíněně, neboť za života otcova nedosáhl nástupce plné moci a církevní posvěcení mělo vlastně posílit rostoucí význam principu dědičnosti, aby bez rozpaků byl pomazaný už uznán za krále. Stoupající vahou principu dědičnosti ubývalo církevnímu pomazání konstitutivního významu. Absolutní království pak je ještě více zatlačilo do pozadí, třebaže sakrální ráz pomazání zůstal zachován. Od konce 13. století bylo obecně přijímáno, že smrtí královou se stává králem zákonitý nástupce,⁶²⁾ a roku 1407 bylo i královskou ordonancí stanoveno, že nástupce je hned po smrti otcově králem i bez pomazání a korunovace.⁶³⁾ Ale lidové mínění se tomu zcela nepřizpůsobovalo, jak ukazují různé výroky,⁶⁴⁾ takže třeba byl ve 14. a 15. století po smrti králově zákonitý nástupce považován obecně už za krále, jako na př. Karel V.

⁵⁹⁾ Schreuer, l. c., str. 89 n.

⁶⁰⁾ Tamtéž, str. 91.

⁶¹⁾ Tamtéž, str. 92.

⁶²⁾ Bloch, l. c., str. 219.

⁶³⁾ Schreuer, l. c., str. 99.

⁶⁴⁾ Enguerran de Marigny: Ille enim, quem tu regem Franciae reputas, non est unctus adhuc nec coronatus et ante hoc non debet rex nominari. Bloch, l. c., str. 221.

anebo Karel VII., přece jen mu leckdo ten charakter přiznával až po korunovaci, jak v posledním případě činila Jeanne d'Arc.⁶⁵⁾ Obecně lze říci, že ve Francii ve 14. století následnictví po stránce právní bylo získáváno dědičně, kdežto pomazání a korunování, nehledíme-li k sakrálnímu významu, bylo slavnostním a veřejným osvědčením toho, že se panovník skutečně ujal vlády, čímž byla zároveň položena uzavírající hráz proti možným nárokům jiných stran a král nabyl nedotknutelného postavení.⁶⁶⁾

Princip volitelnosti a princip dědičnosti nedopustily tudíž, aby církevní svěcení krále pomazáním, spojené s odevzdáním insignií a korunovaci, nabylo jasně a trvale konstitutivního významu, takže v následné době se stal církevní úkon obřadem, který mohl býti vynechán. Ale ve středověku byla korunovace i po stránce politické nutná pro svůj sakrální ráz. Jako byl biskup ordinován, podobně byl ordinován i král (*ordinatio regis*) s tím ovšem rozdílem, že biskupovi byla dána světicí moc, kdežto král byl jen k svému úřadu posvěcen a požehnán. Jako »pomazaný Páně« nabyt vyšší ochrany duchovní, takže jeho urážka byla považována i za svatokrádež. Charakter *indelebilis* tím však nebyl získán. Král mohl býti sesazen, především církví. Jako byla pomazáním posvěcena osoba králova, takže mu byla nejasně přiznávána *dignitas ecclesiastica*, podobně byla i jeho moc zvána *sacra potestas* anebo *officium ecclesiasticum*.⁶⁷⁾

Byl to tudíž sakrální ráz, který byl původní, podstatnou a převažující náplní církevního pomazání krále čili jeho korunovace. Konstitutivního významu korunovace původně neměla, avšak místy a přechodně ho nabývala tehdy, když úpadkem principu dědičnosti anebo poklesem principu volitelnosti nárok na vládu byl posilován skutečností pomazání a korunovace, již byl současně připisován konstitutivní význam. Naopak zase, jakmile posílil princip dědičnosti (Francie) anebo princip volitelnosti (kurfiřti v Německu), pozbývalo pomazání i korunovace konstitutivního účinku. Politický jejich význam spočíval pak jen v tom, že král byl ve svém úřadě obřadně potvrzen, čímž zároveň byla preklusivně učiněna přítrž jiným možným nárokům.

⁶⁵⁾ Negantque (Galli) verum esse regem qui hoc oleo non sit delibutus. Bloch, tamtéž.

⁶⁶⁾ Schreuer, l. c., str. 98.

⁶⁷⁾ Eichmann, KBW., str. 69.

III.

Korunovační řády králů německých a francouzských.

Veliká rozmanitost korunovačních řádů královských, k níž už v prvních staletích svého vývoje u různých národů dospěly, byla důsledkem toho, že v Římě nebylo žádného korunovačního řádu, určeného pro krále, který by se stal všemu křesťanskému západu jednotnou, platnou a závaznou normou korunovačních řádů královských. Víme sice o různých korunovacích: r. 781 byli Karlovi synové Pippin a Ludvík v Římě papežem pomazáni, podle Einharda i korunováni. Také Ludvík II., syn Lothara I., byl papežem pomazán a korunován. Neznáme však obřadu, který byl při tom zachováván. Potom byli v Římě už jen císařové korunováni.¹⁾ Když král Robert Sicilský (1309—43) žádal papeže Klimenta V. (1305 až 1314) v Avignoně o pomazání a korunovaci, nevěděli tam, jakým obřadem se řídit, poněvadž v římském Pontifikátu byl jen řád pomazání a korunování císařova. Papež nařídil tudíž několika kardinálům, aby uspořádali korunovační řád krále podle formuláře císařské korunovace, s vynecháním částí vztahujících se výhradně k císaři.²⁾

Tento t. zv. avignonský řád pozbyl však později platnosti, a od r. 1516 je v římském Pontifikátu královský řád korunovační (*Benedictio et coronatio regis*), jehož podkladem je korunovační řád burgundský (podle mnichovského Clm. 10.073), který se roku 1437 stal také základem uherského korunovačního řádu Albrechta V.³⁾ Do začátku XIV., ba do jisté míry až do začátku XVI. století nebylo tudíž v církvi obecně platného řádu korunovačního, a když tento byl stanoven, nebyly tím zrušeny korunovační řády, různým zemím již předtím vlastní.

Poněvadž tedy Řím původně neměl korunovačního řádu královského, uspořádali si na různých místech svým způsobem svěcení krále čili jeho korunovaci. Vodítkem při tom bylo nejvyšší svěcení,

¹⁾ List, v němž se Silvestr II. zmiňuje o koruně, kterou má býti uherský král Štěpán korunován za krále iuxta formulam legatis tuis traditam (Jaffé, Reg. Pont. 3909), je dnes obecně považován za padělek, takže nelze z něho dovozovati existenci nějakého římského korunovačního řádu.

²⁾ Je to Ordo XIV. Jakuba Kajetána. Mabilion, Museum Italicum, II., str. 242. Migne, P. L., 78, sl. 1245.

³⁾ Eichmann, Die sog. Römische Krönungsformel, Histor. Jahrbuch 45 (1925), str. 517.

kteře se kde dalo, vřdyť řlo o krále, který sebe považoval za první osobu ve státě a za krále a kněze v jedné osobě. Jeho svěcení se tudíž musilo, pokud bylo věcně možno, aspoň rovnati svěcení nejvyšší duchovní osobnosti v zemi, t. j. biskupa, a proto byly řády korunovační sdělány podle řádů biskupských svěcení. Poněvadž pak ani biskupské svěcení se nedálo na začátku středověku ještě jednotně, nýbrž postup obřadů se různil podle provincií, stalo se, že se podle nich různily i řády královského svěcení. V zemích západoevropských, kde jinak panovala římská liturgie a tím jednota v obřadech, zůstal tak korunovační řád propriem, čili liturgickou zvláštností i tehdy, když biskupské svěcení se později dalo jednotně římským způsobem. Proto možno sledovati i v pokročilejším středověku tolik různých korunovačních řádů v Evropě.

Základem korunovačních řádů pokročilejšího středověku byly tři řády:

1. Korunovační řád německých králů z druhé poloviny X. stol.
2. Zmíněný již korunovační řád francouzských králů z pontifikátu Ratolda z Korbeje († 986), pocházející z téže doby (Rt.).
3. Anglický řád Aedelredův⁴⁾ z téže doby nebo spíše již z XI. století (Ae.).

Poslední řád nezůstal bez vlivu na některé rukopisné varianty řádů německých, právě tak, jako naopak, anglické korunovační řády se od 12. století přizpůsobily německé formuli. Než přes to není nutné, abychom při dané otázce sledovali i řád Aedelredův.

Právě tak není nutné, aby byly podrobně zkoumány také jiné řády, které ve středověku v Evropě platily, jako na př. starolombardský anebo anglický. Pro studium českého korunovačního řádu postačí omeziti se na korunovační řády německé a francouzské.

1. Starší korunovační řád římských (německých) králů. Od dob Waitzových byly rozeznávány dvě formule korunovačního řádu, označené písmeny R. a D. O formuli R., kterou shledal pouze ve dvou rukopisech (Ivrea a Cáchy-Berlín), předpokládal mylně Waitz,⁵⁾ že byla obecnou římskou formulí, v Římě stanovenou a schválenou pro křesťanské říše západoevropské. Z římské formule R. vzešla pak podle něho německá for-

⁴⁾ J. Wickham Legg, Three coronation orders, London 1900, str. 53—64.

⁵⁾ Waitz, l. c., str. 25 n.

mule D., která byla známa především z publikace Hittorpovy,⁶⁾ podle něhož byla též zvana řadem Hittorповým. Waitz mohl ještě další čtyři rukopisy uvésti.

Eichmann, který obě formule shledal ještě v četných jiných rukopisech, stanovil blízkou příbuznost obou formulí. Rukopisné podání obou formulí počíná takřka současně v době Otty III. a trvá souběžně až do XIII. století, kdy řád R. mizí, kdežto řád D. se udržuje a nalézá v t. zv. cášské formuli z r. 1309 (A.) pokračování. Zatím co text formule D. různými rukopisy je poměrně jednotně podáván, vykazují rukopisy formule R. dosti odchylek.⁷⁾ Základem obou byl řád B. Eichmann dále ukázal, že formule R. je starší. Podle dnešního znění nemohla býti užita při korunovacích r. 911 (kdy Konrád I. byl korunován arcibiskupem mohučským ve Forchheimu), ani r. 936 při korunovaci Otty I. v Cáchách, avšak že není vyloučeno, že se tehdy korunovace dala podle staršího a kratšího znění této formule. Dnes známý text R. vznikl s použitím starších redakcí v letech 962—983 a stal se základem formule D., již bylo po prvé užito r. 983 při korunovaci Otty III. v Cáchách.⁸⁾

Dříve, než bude rozvinut řád královské korunovace, bude záhodno nastíniti řád biskupského svěcení v Německu, jak se jeví podle německých pontifikálií X.—XI. století,⁹⁾ aby byl i tu poznán paralelismus obou svěcení. Biskupa určoval čili designoval král, ale přesto bylo dotazováno duchovenstvo i lid o souhlas. Po této spíše formalitě následovalo svěcení, které konali metropolita a dva biskupové během mše po první kollektě, tedy před epištolou. Počalo galikánským skrutiniem, načež byl znovu vyžádán souhlas duchovenstva a lidu (nullis invitis detur episcopus). Pak zavedli oba spolusvětící biskupové svěcence do sakristie, kde byl oblečen v biskupský šat, a odtud ho vedli k oltáři, kde všichni i s arcibiskupem s rozpraženými rukama padli na tvář, zatím co nad nimi byly pronášeny litanie se zvláštními prosbami a benedikcemi, vztahujícími se na svěcence. Pak se pozvedli a dva biskupové vložili zavřenou knihu evangelií na šíji svěcence. Během konsekrace prefací vylil metropo-

⁶⁾ M. Hittorp, De divinis catholicae ecclesiae officiis et mysteriis 1610, str. 147.

⁷⁾ Eichmann, Die sog. Röm. Königskrönungsformel. Histor. Zeitschrift 45 (1925) (citováno KKF.), str. 526.

⁸⁾ Eichmann, KKF., str. 539.

⁹⁾ Eichmann, KBW., str. 45.

lita na způsob kříže křížmo na hlavu svěcencovu, pak byly podle galikánské formule sv. olejem pomazány ruce, dále i palec, podle některých pontifikálií i ramena. Nato byly oděvány prsten a berla a vyměněn polibek pokoje. In thronis ace někdy byla posunuta až na konec. Před přijímáním byly nad svěcencem pronášeny zvláštní modlitby (Benedicat tibi Dominus, Clerum ac populum, Quatinus divinis monitis, Deus, qui populis tuis; 46—48, 13).

Tomuto řádu biskupského svěcení byla podobna struktura německých řádů korunovačních, z nichž budiž zde uveřejněn řád R., jemuž je český korunovační řád celkem bližší. Kde však D. je bohatší o text převzatý českým řádem, anebo kde z analogických textů obou formulí spíše D. přichází v úvahu, bude z této formule vzat text. Texty, které jsou pouze v R., jsou uzavřeny oblou závorkou, kdežto texty nalézající se pouze v D., jsou uzavřeny hranatou závorkou. Připojená písmena označují shodné úkony, připojené číslice označují shodné texty českého korunovačního řádu.¹⁰⁾

R: Incipit ordo ad regem benedicendum, quando novus a clero et populo sublimatur in regnum.

A. 1. Primum exeunte illo thalamum unus episcoporum dicat hanc orationem: »Omnipotens, sempiterna Deus, qui famulum tuum regni fastigio dignatus es sublimare, tribue ei, quaesumus, ut ita in huius saeculi cursu cunctorum in commune salutem disponat, quatenus a tuae veritatis tramite non recedat. Per.«

Postea suscipiant illum duo episcopi dextera laevaue honorifice parati, habentes sanctorum reliquias collo pendentes, ceteri autem clerici sint casulis adornati. Praecedente [D: sancto evangelio et duabus] crucibus cum incensu boni odoris ducant illum ad ecclesiam canentes responsorium: »Ecce mitto angelum meum.« Versus: »Israel si me audieris«, cuncto eum vulgo sequente. Ad ostium autem ecclesiae clerus subsistat et archiepiscopus hanc sequentem dicat orationem: »Deus, qui scis genus humanum nulla virtute posse subsistere, concede propitius, ut famulus tuus, quem populo tuo voluisti praeferri, ita tuo fulciatur adiutorio, quatenus quibus potuit praesse valeat et prodesse.«

4. Introeuntes autem praecedentes clerici decantent antiphonam: »Domine, salvum fac regem« usque in introitum chori. Tunc episcopus metropolitanus dicat hanc orationem:

6. »Omnipotens, sempiterna Deus, coelestium terrestriumque moderator, qui famulum tuum N. ad regni fastigium dignatus es provehere, concede, quaesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiasticae pacis donumuniat et ad aeternae pacis gaudia te donante pervenire mereatur.«

¹⁰⁾ Text viz Eichmann, KKF., str. 527—538. Pro korunovaci královny Waitz, I. c., str. 33 n. Eichmann, Quellensammlung I., str. 68 n.

D: Tunc designatus princeps pallium deponat atque inter manus episcoporum perductus in chorum usque ad altaris gradus incedat cunctoque pavimento tapetibus et palliis contacto ibi humiliter totus in crucis modum prostratus iaceat una cum episcopis et presbyteris hinc inde prostratis, ceteris autem in choro letaniam breviter psallentibus, id est duodecim apostolos D. totidemque martyres, confessores et virgines et inter cetera inserenda sunt ista: »Ut hunc famulum tuum in regem eligere digneris! Te rogamus (audi nos)! Ut eum benedicere et sublimare digneris! Te rogamus (audi nos)! Ut eum ad imperii fastigium perducere digneris! Te rogamus (audi nos)«, et cetera huic benedictioni convenientia.

Finita letania erigant se episcopi sublevatumque principem interroget B. dominus metropolitanus his verbis. Examinatur. »Vis sanctam fidem a catholicis viris tibi traditam tenere et operibus iustis observare?« Respondet: »Volo.« »Vis sanctis ecclesiis ecclesiarumque ministris tutor esse et defensor?« Respondet: »Volo.« »Vis regnum tibi a Deo concessum secundum iustitiam patrum tuorum regere et defendere?« Respondet: »Volo inquantum: divino fultus adiutorio ac solatio omnium fidelium suorum valero, ita me per omnia fideliter peracturum esse pronuntio.«

Deinde ipse dominus metropolitanus affatur populum his verbis: »Vis C. tali principi ac rectori te subicere ipsiusque regnum firmare, fide stabilire et iussionibus illius obtemperare iuxta apostolum: Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit et regi quasi praecellenti?«

R: Tunc ergo a circumstante clero et a populo unanimiter dicatur: »Fiat! Fiat! Amen!«

Postea vero eo devote inclinato dicatur ab uno episcopo haec oratio: E. »Benedic, Domine, hunc regem nostrum, qui regna omnium moderaris a saeculo et tali eum benedictione glorifica ut Daviticae teneat sublimitatis sceptrum et glorificatus in eius protinus reperitur merito. Da ei tuo inspiramine cum mansuetudine ita regere populum, sicut Salomonem fecisti regnum obtinere pacificum. Tibi semper cum timore sit subditus tibi que militet cum quiete. Sit tuo clipeo protectus cum proceribus et ubique tua gratia victor existat. Honorifica eum prae cunctis gentium regibus! Felix populis dominetur et feliciter eum nationes adornent! Vivat inter gentium catervas magnanimus! Sit in iudicii aequitatis singularis! Locupletet eum tua praedives dextera! Frugiferam obtineat patriam et eius liberis tribuas profutura! Praesta ei prolixitatem vitae per tempora et in diebus eius oriatur iustitia! A te robustum teneat regiminis solum et cum iucunditate et iustitia aeterno glorietur in regno. Per.«

12. (Alia. »Omnipotens aeternae Deus, creator omnium, imperator angelorum, rex regnantium dominusque dominantium, qui Abraham fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Josuae populo praelatis multiplicem victoriam tribuisti humilemque David puerum tuum regni fastigio sublimasti et Salomonem sapientiae pacisque ineffabili munere ditasti, respice, quaesumus, ad preces humilitatis nostrae et super hunc famulum tuum N., quem supplici devotione in regem elegimus, benedictionum tuarum dona multiplica eumque dextera tuae potentiae semper et ubique circumda, qua-

tenuis praedicti Abrahae fidelitate firmatus, Moysis mansuetudine fretus, Josuae fortitudine munitus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, tibi in omnibus placeat et per tramitem iustitiae inoffenso gressu semper incedat ecclesiamque tuam deinceps cum plebibus sibi annexis ita enutriet ac doceat, munit et instruat contraque omnes visibiles et invisibiles hostes eidem potenter regaliterque tuae virtutis regimen administret et ad verae fidei pacisque concordiam eorum animos te opitulante reformet, ut horum populorum debita subiectione fultus condigno amore glorificatus ad paternum decenter solium tua miseratione conscendere mereatur. Tuae quoque protectionis galea munitus et scuto insuperabili iugiter protectus armisque coelestibus circumdatus optabilis victoriae triumphum feliciter capiat terroremque suae potentiae infidelibus inferat et pacem tibi militantibus laetanter reportet, per Dominum nostrum, qui virtute crucis tartara destruxit regnoque diaboli superato ad coelos victor ascendit, in quo potestas omnis regumque consistit victoria, qui est gloria humilium salusque populorum, qui tecum vivit et regnat.»

13. Deinde ab alio episcopo dicatur oratio: »Deus inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, gubernator imperii, confirmator regni, qui ex utero fidelis amici tui patriarchae nostri Abrahae praelegisti reges saeculis profuturos, praesentem regem hunc cum exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum ubere benedictione locupleta et in solium regni firma stabilitate connecte. Visita eum sicut Moysen in mari rubro, Jesu Nave in proelio, Gedeon in agro, Samuelem in templo et illa eum benedictione sydere ac sapientiae tuae rore perfunde, quam beatus David in psalterio, Salomon filius eius te remunerante percepit e coelo. Sis ei contra acies inimicorum lorica, in adversis galea, in prosperis patientia, in protectione clipeus sempiternus et praesta, ut gentes illi teneant fidem, proceres sui habeant pacem, diligant caritatem, abstineant se a cupiditate, loquantur iustitiam, custodiant veritatem. Et ita populus iste sub eius imperio pullulet coalitus benedictione aeternitatis, ut semper maneant tripudiantes in pace. Quod ipse praestare dignetur, qui tecum vivit et regnat.»

G. D: Tunc dominus metropolitanus unguat de oleo sanctificato caput, pectus et scapulas ambasque compages brachiorum eius [ita dicendo: »Unguo te in regem de oleo sanctificato in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti.« Respondent: »Amen.« »Pax tibi.« Respondent: »Et cum spiritu tuo.« Deinde unguat sibi manus de oleo sanctificato et dicat: »Unguantur manus istae de oleo sanctificato, unde uncti fuerunt reges et prophetae et sicut unxit Samuel David in regem, ut sis benedictus et constitutus rex in regno isto super populum tuum, quem Dominus Deus tuus tibi dedit ad regendum ac gubernandum. Quod ipse praestare.«]

30. [»Prospice, omnipotens Deus, serenis obtutibus hunc gloriosum regem N. et sicut benedixisti Abraham, Isaac et Jacob, sic illum largis benedictionibus spiritualis gratiae cum omni plenitudine tuae potentiae irrigare atque perfundere dignare. Tribue ei de rore coeli et de pinguedine terrae abundantiam frumenti, vini et olei et omnium frugum opulentiam ex largitate divini muneris longa per tempora, ut illo regnante sit sanitas corporum in patria

et pax inviolata in regno et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regiae potestatis oculis omnium fulgeat, luce clarissima clarescat atque splendere quasi splendidissima fulgura maximo perfusa lumine videatur. Tribue ei, omnipotens Deus, ut sit fortissimus regum, protector patriae et consolator ecclesiarum atque coenobiorum sanctorum, maxima pietate regalis munificentiae atque ut sit fortissimus triumphator hostium ad opprimendas rebelles et paganas nationes. Sitque suis inimicis satis terribilis maxima fortitudine regalis potentiae, optimatibus quoque et proceribus atque fidelibus regni sui sit magnificus et amabilis ac pius, ut ab omnibus timeatur atque diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones temporum futurorum egrediantur regnum hoc regere totum et post gloriosa tempora atque felicia praesentis vitae gaudia sempiterna in perpetua beatitudine habere mereatur. Quod ipse praestare dignetur, qui cum Patre.»]

[Alia: »Sancti Spiritus gratia humilitatis nostrae officio in te copiosa descendat, ut, sicut manibus nostris indignis oleo materiali oblitus pinguescis exterius, ita eius invisibili unguine in sublimi delibutus impinguari merearis interiorius eiusque spiritali unctione perfectissime semper imbutus et illicita declinare tota mente spernere valeas et utilia animae tuae iugiter cogitare, optare atque operari queas, auxiliante Domino nostro Jesu Christo, qui cum Deo Patre et eodem Spiritu sancto.»]

R: »Deus, qui es iustorum gloria et misericordia peccatorum, qui misisti filium tuum pretiosissimo sanguine suo genus humanum redimere, qui conteris bella et propugnator es in te sperantium et sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, ut praesentem famulum tuum N. in tua misericordia confidentem in praesenti sede regali benedicas eique propitius adesse digneris, ut, qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus fortior. Fac eum, Domine, beatum esse et victorem de inimicis suis! Corona eum corona iustitiae et pietatis, ut ex toto corde et tota mente in te credens tibi deserviat, sanctam tuam ecclesiam defendat et sublimat populumque a te sibi commissum iuste regat. Nullus insidiantibus malis eum in iniustitiam vertat! Accende, Domine, cor eius ad amorem gratiae tuae per hoc unctionis oleum, unde unxisti sacerdotes, reges et prophetas, quatenus iustitiam diligens per tramitem similiter iustitiae populum ducens post peracta a te disposita in regali excellentia annorum curricula pervenire ad aeterna gaudia mereatur. Per.»

D: [»Per omnia saecula saeculorum. Amen. Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo. Sursum corda. Habemus ad Dominum. Gratias agamus Domino Deo nostro. Dignum et iustum est. « Vere dignum et iustum est, aequum et salutare, nos tibi semper et ubique gratias agere, Domine sancte, Pater omnipotens, aeternae Deus » creator omnium, imperator angelorum...« (ostatni jako svrchu 12).]

R: (Alia: »Deus Dei Filius, Jesus Christus, Dominus noster, qui a Patre oleo exultationis unctus est prae participibus suis, ipse per praesentem sacri unguinis infusionem Spiritus paraclyti super caput tuum infundat benedictionem eandemque usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili et tractabili dono invisibilia percipere et temporali regno iustis moderamini-

bus executo aeternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine peccato rex regum vivit et gloriatur cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti per omnia saecula saeculorum. Amen.)

- L. Postea ab episcopis *ensem* accipiat et cum ense totum sibi regnum
b. fideliter ad regendum (secundum supradicta verba) sciat esse commendatum, dicente metropolitano:
35. »Accipe gladium per manus episcoporum licet indignas, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratas, tibi regaliter impositum nostraeque benedictionis officio in defensionem sanctae Dei ecclesiae divinitus ordinatum et esto memor de quo psalmista prophetavit dicens: Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, ut in hoc per eundem vim aequitatis exerceas, molem iniquitatis potenter destruas et sanctam Dei ecclesiam eiusque fideles propugnes ac protegas, nec minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes execres ac destruas, viduas ac pupillos clementer adiuves ac defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita, quatenus haec in agendo virtutum triumpho gloriosus iustitiaeque cultor egregius cum mundi salvatore, cuius typum geris in nomine, sine fine merearis regnare, qui cum Patre et Spiritu.»
- c, a, d. Accinctus autem ense similiter ab illis *armillas* et *pallium* et
38. *anulum* accipiat dicente metropolitano: »Accipe regiae dignitatis anulum et per hunc in te catholicae fidei cognosce signaculum, quia, ut hodie ordinis caput et princeps regni ac populi, ita perseverabis auctor ac stabilitor christianitatis et christianae fidei, ut felix in opere, locuples in fide cum rege regum glorieris per eum, cui est honor et gloria per infinita saecula saeculorum.» Amen.
- t. Postea *sceptrum* et *baculum* accipiat dicente metropolitano:
40. »Accipe virgam virtutis atque aequitatis, qua intelligas mulcere pios et terrere improbos, errantibus viam pandere, lapsis manum porrigere disperdasque superbos et releves humiles et aperiat tibi ostium Jesus Christus, Dominus noster, qui de seipso ait: Ego sum ostium; per me si quis introierit salvabitur, et ipse qui est clavis David et sceptrum domus Israel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit. Sitque tibi auctor, qui educit vincetum de domo carceris sedentemque in tenebris et umbra mortis et in omnibus sequi eum merearis, de quo David propheta cecinit: Sedes tua Deus in saeculum saeculi, virga aequitatis virga regni tui. Et imitando ipsum diligas iustitiam et odio habeas iniquitatem, quia propterea unxit te Deus, Deus tuus ad exemplum illius, quem ante saecula unxerat oleo exultationis prae participibus suis Jesum Christum Dominum nostrum, qui vivit et regnat per omnia saecula saeculorum.»
- g. Postea metropolitanus reverenter *coronam* capiti regis imponat dicens:
43. »Accipe coronam regni, quae licet ab indignis, ab episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur eamque sanctitatis gloriam et honorem et opus fortitudinis expresse signare intelligas et per hanc te participem ministerii nostri non ignores, ita ut sicut nos in interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur, tu quoque in exterioribus verus Dei cultor strenuusque contra omnes adversitates ecclesiae Christi defensor regnique tibi a Deo

dati et per officium nostrae benedictionis in vice apostolorum omniumque sanctorum tuo regimini commissi utilis executor, regnator proficiuus semper appareas, ut inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus et praemio sempiternae felicitatis coronatus cum redemptore ac salvatore Jesu Christo, cuius nomen vicemque gestare crederis sine fine glorieris, qui vivit et imperat Deus cum Deo Patre in unitate Spiritus sancti per omnia saecula saeculorum.» Amen.

Et ab eo statim dicatur benedictio super eum, quae et tempore synodi M. super regem dicitur:

»Benedicat tibi Dominus custodiatque te et sicut te voluit super populum suum esse regem, ita in praesenti saeculo felicem et aeternae felicitatis tribuat esse consortem.» Amen.

»Clerum ac populum, quem sua voluit opitulatione in tua sanctione congregari, sua dispensatione et tua administratione per diuturna tempora faciat feliciter gubernari.» Amen.

»Quatenus divinis monitis parentes, adversitatibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo imperio fideli amore obsequentes et in praesenti saeculo tranquillitate fruuntur et tecum aeternorum civium consortio potiri mereantur.» Amen. Quod ipse.

D: Deinde coronatus honorifice per chorum ducatur de altari ab episcopo usque ad solium canente: »Desiderium animae eius.» Deinde dicit sibi dominus metropolitanus:

R: »Sta et retine locum amodo, quem hucusque paterna successione tenuisti, haereditario iure tibi delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis et praesentem traditionem nostram, omnium scilicet episcoporum ceterorumque Dei servorum, et quanto clerum sacris altaribus propinquiorem prospicis, tanto ei potius in locis congruis honorem impendere memineris, quatenus mediator Dei et hominum te mediatorem cleri et plebis in hoc regni solio confirmet et in regno aeterno secum regnare faciat Jesus Christus, Dominus noster, rex regum et dominus dominantium, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat.»

D: Hoc in loco dominus metropolitanus sedere eum faciat super sedem dicendo: »In hoc regni solio te confirmet et in regno aeterno secum regnare te faciat Jesus Christus, Dominus noster, rex regum et dominus dominantium, qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat.»

Post haec det illis oscula pacis. Cunctus autem clerus et populus tali O. rectore congratulantes sonantibus in Dei laude signis et hymnis, populus: Kyrie eleison, clerus: Te Deum laudamus, alta voce concinentes.» 52.

R: Tunc episcopus metropolitanus missam celebret plena processione. [Sequitur ordo missarum, si in feria evenerit; sed melius et honorabilius in die dominica.]

Benedictio episcopalis: »Omnipotens Deus, qui te populi voluit esse rectorem, ipse te coelesti benedictione sanctificans aeterni regni faciat esse consortem.» Amen.

»Concedatque tibi contra omnes fidei christianae hostes visibiles atque

*) V některých rukopisech následuje Profiteor (54).

invisibiles victoriam triumphalem et pacis et quietis ecclesiasticae felicissimum te fieri longe lateque fundatorem. Amen.

»Quatenus te gubernacula regni tenente populus tibi subiectus christiana religionis iura custodiens undique tutus pace tranquilla perfruatur et te in concilio regum beatorum collocato aeterna felicitate ibidem tecum pariter gaudere mereatur.« Amen.

- Q. D: Benedictio Reginae. In ingressu aecclisiae dicatur: Omnipotens, aeternae Deus, fons et origo totius bonitatis, qui feminei sexus fragilitatem nequaquam reprobando aversaris, sed dignanter comprobando pocius eligis, et qui infirma mundi eligendo fortia quaeque confundere decrevistis, quique etiam gloriae virtutisque tuae triumphum in manu Iudith feminae olim Iudaeae plebi de hoste saevissimo resignare voluisti, respice, quaesumus, ad preces humilitatis nostrae, et super hanc famulam tuam N., quam supplicii devotione in reginam eligimus, benedictionum tuarum dona multiplica eamque dextera tuae potentiae semper et ubique circumda, ut umbone muniminis tui undique secus firmiter protecta, visibilis seu invisibilis hostis nequicias triumphaliter expugnare valeat, et una cum Sara atque Rebecca, Lia et Rachel, beatis reverendisque feminis, fructu uteri sui foecundari seu gratulari mereatur, ad decorem totius regni statumque sanctae Dei aecclisiae regendum necnon protegendum, per Christum dominum nostrum, qui ex intemperate beatae Mariae virginis alvo nasci, visitare ac renovare hunc dignatus est mundum, qui tecum vivit et gloriatur deus in unitate Spiritus sancti. Per immortalia secula seculorum.
- a. Benedictio eiusdem ante altare: Deus, qui solus habes immortalitatem lucemque habitas inaccessibleem, cuius providentia in sui dispositione non fallitur, qui fecisti quae futura sunt et vocas ea quae non sunt tamquam ea quae sunt, qui superbos aequo moderamine de principatu eicis atque humiles dignanter in sublime provehis, ineffabilem misericordiam tuam supplices exoramus, ut, sicut Hester reginam, Israelis causa salutis de captivitate suae compede solutam, ad regis Assueri thalamum regnique consortium transire fecisti, ita hanc famulam tuam N. humilitatis nostrae benedictione, christianae plebis gratia salutis, ad dignam sublimemque regis nostri copulam regnique sui participium misericorditer transire concedas, et ut in regalis foedere coniugii semper manens pudica, proximam virginitati palmam continere queat tibi Deo vivo et vero in omnibus et super omnia iugiter placere desideret, et te inspirante quae placita sunt toto corde perficiat. Per.
- b. Sacri unctio olei: Sancti Spiritus gratia humilitatis nostrae officio in te copiosa descendat, ut, sicut manibus nostris indignis oleo materiali oblita pinguescis exterius, ita eius invisibili unguine delibuta impinguari merearis interiorius, eiusque spirituali unctione perfectissime semper imbuta, et illicita declinare tota mente et spernere discas seu valeas, et utilia animae tuae iugiter cogitare, optare atque operari queas, auxiliante domino nostro Iesu Christo, qui cum Deo Patre et eodem Spiritu sancto vivit et regnat deus in secula seculorum.
- e. Coronae impositio: Officio indignitatis nostrae seu congregationis in reginam benedicta, accipe coronam regalis excellentiae, quae, licet ab in-

dignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur; unde, velut exterius auro et gemmis redimita enites, ita et interiorius auro sapientiae virtutumque gemmis decorari contendas; quatinus post occasum huius seculi cum prudentibus virginibus sponso perenni domino nostro Iesu Christo digne et laudabiliter occurrens, regiam caelestis aulae merearis ingredi. [Per eundem dominum nostrum Iesum Christum filium tuum.] Qui cum Deo Patre et Spiritu sancto vivit et regnat deus per infinita secula seculorum amen.

Obě formule (R. a D.) mají stejný titul, z něhož vysvítá, že šlo o benedikci, o požehnání krále, který byl duchovenstvem a lidem na království povýšen. Rubriky až do aklamace jmenují krále důsledně »knížetem« (princeps, princeps designatus, princeps ac rector).

Jako u biskupského svěcení, byli také u královské korunovace hlavními činiteli tři biskupové: podle R. unus episcoporum, dále archiepiscopus a konečně episcopus metropolitanus = ordinator, podle D. unus archiepiscopus, alius archiepiscopus a episcopus metropolitanus, čímž jsou míněni arcibiskupové z Mohuče, Kolína a Trevíru. Třebaže rubriky nic neudávají o průvodu, dlužno předpokládati, že se arcibiskup a dva biskupové odebrali před svěcením s průvodem do komnaty (thalamum, ložnice) královny, neboť tam počínal obřad a pokračoval průvodem z ložnice do kostela. Když král vycházel z komnaty, tu podle R. unus episcoporum, podle D. unus archiepiscopus modlil se Omnipotens sempiternus Deus (1).

Dva biskupové, mající ostatky visící na krku (habentes sanctorum reliquias collo pendentes), vzali krále mezi sebe a vedli ho do kostela v průvodu kněží, oděných kasulemi, za knihou evangelií a dvěma kříži, při čemž se zpívalo Ecce mitto (2). Stanuli u dveří kostela, kde arcibiskup pronášel modlitbu Deus qui scis (4). Při vstupu do kostela zpívali Domine salvum fac (sub 4) a v choru metropolitní biskup se modlil Omnipotens sempiternus Deus (6). Z dosud uvedených textů žádný není v řádech císařské korunovace. Král odložil plášť (podle R. i zbraně) a v choru před oltářími schody položil se na tvář s biskupy a kněžími, zatím co se zpívala krátká litanie ke všem svatým, do níž se vložily invokace, které uvádí D.: Ut hunc famulum tuum in regem eligere digneris! Ut eum benedicere et sublimare digneris! Ut eum ad imperii fastigium perducere digneris! Poslední invokace zjevně přísluší jen německému králi jakožto čekateli císařství.

Po litanii všichni vstali a dalo se skrutinium s aklamací. Metropolita tázal se knížete, chce-li zachovati katolickou viru, chce-li býti kostelům i jejich služebníkům ochráncem, chce-li království jemu od Boha svěřené podle spravedlnosti spravovati a brániti. Když král všemu přisvědčil, tázal se metropolita lidu, chce-li se takovému knížeti a správci (tali principi ac rectori) podrobiti a jeho poslouchati, načež duchovenstvo i lid jednohlasně odpověděli: Fiat! Fiat! Amen! (t. j. staniž se).

Následují různá požehnání krále: *Benedic Domine* (11), *Omnipotens aeterne Deus* (R., Rt. a Č. 12) a *Deus inenarrabilis* (C. 2, B., M., R., D., Č. 13).

Potom se dalo pomazání hlavy, prsou, ramenou a paží, které sv. olejem konal *episcopus sedis illius* (R.), po př. *metropolitanus* (D.). R. neobsahuje liturgické texty, zato D. uvádí *Unguo te in regem* (21), načež následuje pouze v D. pomazání rukou (*unguat manus*) s textem *Unguantur manus istae* (29) a potom modlitby *Prospice* (K., Č. č. 30), *Sancti Spiritus gratia* (M., Č. č. 31) a *Deus qui es iustorum*, který je i v R. (26). Následuje v D. *preface* *Deus creator omnium*, a po ní v R. a většinou i v D. modlitba *Deus Dei filius* (C. 2, B., M., Rt., Č. č. 25). Pak je odevzdání insignií; nejprve předají biskupové meč a »s ním celé království« slovy *Accipe gladium* (K., C. 2, M., Č. č. 35), dále najednou náramky, plášť a prsten slovy *Accipe regiae dignitatis anulum* (K., Č. č. 38), potom žezlo a hůl, při čemž světitel pronáší *Accipe virgam* (K., Č. č. 40), a posléze ho metropolitánus korunuje: *Accipe coronam regni* (K., 43). Následuje *synodální požehnání korunovaného krále*: *Benedicat tibi Dominus* (46), *Clerum ac populum* (47). Pak se děje *nastolení*: *Sta et retine* (B., Rt., Č. č. 49), načež je vyměňován polibek pokoje, blahopřeje se a zpívá *Te Deum*. Potom následuje *mše* *Dominus fortitudo*, *graduale Salvum fac servum*, *offertorium Famulum humilem*, *communio Dominus virtutum*. Před *Agnus Dei* je požehnání krále *Omnipotens Deus* (70).

Svěcení a korunování královny počíná při vstupu do kostela modlitbou *Omnipotens aeternae Deus, fons et origo* (Č. 2, M., Č. č. 55). Před oltářem je požehnána formulí *Deus qui solus* (C. 2, M., Č. č. 56), pomazána sv. olejem *Sancti Spiritus gracia* (M., Č. č. 58) a korunována formulí *Officio indignitatis* (M., Č. č. 63).

Ze srovnání s ostatními řády vyplývá, že R. a D. převzaly některé texty ze starého karolinského řádu císařské korunovace (K.), i z ottonského řádu téže korunovace (C. 2), i pozdějšího M. Několik styčných bodů je s Rt., než nejsou to styky přímé, nýbrž vedou přes K. anebo B., které byly oběma společnými prameny.

Podobnost svěcení biskupova a svěcení králova v Německu jeví se v následujících bodech:

1. *Scrutinium* s aklamací děje se ve spojení s litaniami;
2. pomazání: biskupa křížem na hlavě a sv. olejem na rukou, krále sv. olejem na hlavě a na prsou atd., tímtéž na rukou;
3. odevzdání insignií: biskupovi: berla, prsten, kniha evangelii; králi: meč, náramky, plášť, žezlo, hůl;
4. vsazení mitry na hlavu biskupovu, koruny na hlavu královu;
5. nastolení s polibkem pokoje.

Stran Č. stačí prozatím sledovati podle připojených čísel pořad modliteb v D. a v Č.: vidíme, že se, až na malé výjimky, v podstatě shodují, a že všechny součásti a modlitby řádů R. a D. jsou převzaty do Č.

Svrchu ukázal Cencius I., že koncem IX. anebo počátkem X. století v Římě císař nebyl už více pomazáván křížem na hlavě, nýbrž olejem na rameni. Důsledně ani později v Římě nepřipouštěli pomazání hlavy při korunování krále, jak patrně z avignonského řádu, podle něhož má král býti sv. olejem pomazán na pravé paži a mezi rameny a podle libosti (t. j. vzhledem k místním tradicím) může si pomazati i ruce, prsa, obě ramena a paže, ale o hlavě není řeči. V Německu však, neodvisle od Říma a souhlasně s biskupským svěcením, byla pomazávána hlava, nikoliv však křížem, nýbrž olejem, což bylo obohaceno o pomazání rukou. Obojí shledáváme v korunovačním řádě královském, kde bylo nadto pomazání prsou, ramen a paží, poslednější nejspíše podle vzoru císařské korunovace.¹²⁾

2. Mladší korunovační řád římských (německých) králů. Svrchu vylíčené řady R. a D., pocházející z doby ottonské, pozbyly platnosti koncem XIII. století, a byly nahrazeny t. zv. mladší cášskou formulí, kterou označíme písmenem A.¹³⁾ *Monumenta Germaniae* připisují tento řád Rudolfovi Habsburskému (1273), jiní Albrechtu I. (1298), avšak jisto je, že řádu bylo

¹²⁾ Eichmann, KKF., str. 543.

¹³⁾ MG. LI. II., str. 384 n. Eichmann, Quellensammlung, II., str. 56 n.

užito aspoň u korunovace Jindřicha VII. Lucemburského r. 1309, neboť všechny mešní texty se vztahují k svátku Tří králů, kdy zmíněný král byl korunován. Řád tento, A., byl tudíž řádem, podle něhož byl i Karel IV. na německého krále korunován a který byl platný v době, kdy vznikl Karlův korunovační řád český. Vyznačuje se tím, že předpokládá volbu jakožto plně konstitutivní.

Formule A. už jmenuje arcibiskupa kolínského jako světitele a arcibiskupy mohučského a trevírského jako spolusvětitele. Král je hned od začátku řádu nazýván králem, nikoliv již knížetem. Tedy bylo zdůrazněno, že už volba činila krále králem, což kodičkovala i Zlatá bulla. Začátek úkonu se značně liší, neboť odpadl průvod do královny ložnice a místo toho očekává světitel s průvodem krále u bran chrámových, kde pronáší modlitbu Omnipotens (1), kterou podle R. a D. říkal při odchodu z královny ložnice. Podle R. a D. vezmou dva biskupové krále doprostřed, habentes sanctorum reliquias collo pendentes. Podle A. jsou to už arcibiskupové mohučský a trevírský a odpadá předpis o ostatcích zavěšených na krku. Vezmou krále mezi sebe a za ruce vedou ho do choru za arcibiskupem kolínským, křížem, knihou evangelií, ostatky atd. Při tomto příchodu králově duchovenstvo zpívá Ecce mitto (R., D., Č. 2). Odpadá odložení pláště. V choru se král u stupňů oltářních položí na tvář a tu teprve se světitel nad ním modlí orace, které podle R. a D. říkal už u bran chrámových, Deus qui scis (4) a Omnipotens sempiternus Deus coelestium (6).

Po modlitbách král usedne a přivedená královna usedne po jeho levici, majíc po pravici arcibiskupa mohučského a po levici trevírského, o čemž R. a D. nic neustanovují. Arcibiskup kolínský odloží pluviál a oděn kasulí započne mši s introitem Ecce advenit. Z textů je patrné, že jde o formulář tříkrálové mše.

Zároveň jeví se tu zásadní rozdíl s původním R. a D., podle nichž královo svěcení bylo konáno přede mší. Zde je vsunuto před evangelium, jako se konalo svěcení biskupské, dočasně i císařské, a některá svěcení královská.

Zde teprve (podle A.) povstane král a odloží plášť, jde uprostřed zmíněných dvou arcibiskupů k oltáři, položí se tu na tvář na způsob kříže. Dva klerikové zpívají litanii, do níž arcibiskup kolínský vloží zmíněné tři invokace, z nichž poslední však zní: Ut eum ad regni et imperii fastigium feliciter perducere digneris.

Po litanii povstanou a světitel započne s k r u t i n i u m, tázaje

se, chce-li zachovati katolickou víru, chce-li býti kostelům i jejich služebníkům ochráncem, chce-li říši podle spravedlnosti spravovati a brániti, chce-li práva a statky říše zachovati a znovu nabýti; chce-li býti chudých a bohatých, vdov a sirotků spravedlivým soudcem a ochráncem, chce-li zachovati papeži a římské církvi povinnou podrobenost (subiectionem debitam et fidem). Protiv R. a D. je tudíž text rozšířen. Když král přisvědčil, je přiveden před oltář a nastane a k l a m a c e. Světitel se táže lidu, chce-li se takovému knížeti (tali principi) podrobiti, načež lid třikrát odpoví: Fiat. Na rozdíl od R. a D. praví dále A.: Poněvadž král nezná latinsky (quia rex tanquam illitteratus et laicus premissas interrogationes et earum responsiones in latino dictas non intelligit), přeloží mu je světitel do němčiny, načež se císař opět položí na tvář a světitel nad ním pronáší p o ž e h n á n í k r á l e: Benedic Domine hunc regem (R., D., Č. č. 11) a Deus ineffabilis (C. 2, B., M., R., D., Č. č. 13). Následuje p o m a z á n í h l a v y atd.: Král povstane a světitel pomazává krále na hlavě, prsou, mezi rameny a na spojení paží (caput eius, pectus, inter scapulas, et ambas iuncturas brachiorum), a to olejem katechumenů slovy Ungu te (D., Č. č. 21), při čemž chor zpívá Unxerunt Salomonem (22; dotud nebylo v něm. řádu; je však v Rt.). Potom následuje p o m a z á n í r u k o u: světitel pomazává dlaně rukou (ungat palmas manuum) řka: Ungantur manus istae (D., Č. č. 29). Kaplani utrou pomazaná místa a král je veden ad armarium, kde (o b l é k á n í k r á l e) ho oblekou střevíci, albou a štolou, na prsou (jako u kněze) skříženou, bez kapy, a tak se vrátí k oltáři, kde světitel pronáší modlitby Prospice (K., M., D., Č. č. 30), Spiritus Sancti gratia (M., D., Č. č. 31), Deus qui es iustorum (R., D., Č. č. 26), načež následuje k o n s e k r a č n í p r e f a c e Deus creator omnium a po ní modlitba Deus Dei filius (C. 2, B., M., R., D., Č. č. 25). Poté následuje p ř e d á n í i n s i g n i í: Všichni tři arcibiskupové předají meč (Accipe gladium, K., C. 2, M., R., D., Č. č. 35), světitel náramky, plášť a prsten (Accipe regie dignitatis annulum, K., R., D., Č. č. 38), dále žezlo a jablko (Accipe virgam, K., B., R., D., Č. č. 40), načež zase všichni tři na něho vloží korunu slovy: Accipe coronam regni (K., B., R., D., Č. č. 43). Nato činí král u oltáře latinsky a německy s l i b Profiteor et promitto (není v R. a D.; v Č. č. 54), po němž je n a s t o l e n í. Chor zpívá responsorium Desiderium animae (48), načež světitel promlouvá

Ita retine (B., R., D., Č. č. 49). Následuje korunovace královny: Královna je přivedena k oltáři před světitele arcibiskupa kolínského, který super eam prostratam pronáší požehnání: Omnipotens sempiterne Deus fons et origo (C. 2, D., M., Č. č. 55), načež královna se položí na tvář (prociat se) na způsob kříže podél a světitel se modlí Deus qui solus (C. 2, M., D., Č. č. 56), načež pomazává ji na prsou Spiritus sancti gratia humilitatis nostrae (M., D., Č. č. 58). Potom všichni tři ji korunuji Officio indignitatis nostrae (M., D., Č. č. 63). Královna se posadí vedle krále a zpívá se Te Deum (51). Následuje evangelium: Cum natus esset, při offertoriu král i královna obětují, pokračuje mše až ke slovům Et pax eius, po nichž světitel pronáší požehnání: Benedicat tibi Dominus (R., D., Č. č. 46—47), která R. a D. uvedly hned po korunovaci. Požehnání Omnipotens Deus, qui te populi (70), které se v R. a D. koná před Agnus Dei, v A. není. Potom mše pokračuje až do konce.

Už z povrchního pozorování sledu modliteb a tím i obřadů vysvítá, že Č. se připíná mnohem více k R. a D., než k A. Z podrobného rozboru řádu Č. vysvitne, že s A. nemá nic společného. Než k podrobnějšímu prozkoumání původu Č. jest ještě předeslati stručně vývoj korunovačních řádů francouzských.

3. Korunovační řády francouzských králů. Závěrem nejstarších západofranckých řádů korunovačních a zároveň přechodem k francouzským řádům středověkým je korunovační řád z rukopisu Ratolda, opata korbejského († 986), nadepsaný Ad benedicendum regem Francorum.¹⁴⁾

Započíná skrutiním. Rubrika praví: Incipit percunctatio sive electio episcoporum ac clericorum necnon populorum ad regem consecrandum sive ad benedicendum. Jménem biskupů, duchovenstva a lidu přednáší jeden biskup králi napomenutí (ammotio), počínající slovy A vobis perdonari petimus, v němž vyzývá krále, aby zachoval biskupům i jejich kostelům kanonické privilegium, zákon a spravedlnost i ochranu, což král slibuje slovy Pro-mitto vobis et perdono. Nato vyzvídají dva biskupové vůli lidu, shromážděného v kostele, a jsou-li svorní (aklamace), poděkují Bohu chvalozpěvem Te Deum, při čemž dva biskupové za

¹⁴⁾ Martène, l. c., II., str. 216.

ruce vedou krále k oltáři, kde padne na tvář (prosternet se) až do konce chvalozpěvu.

Následuje invocatio super regem, vyzývání Boha nad králem, modlitbami Te invocamus (E., Č. č. 8), Deus qui populis (14), In diebus eius, načež následuje consecratio regis, posvěcení krále. Za modlitby (preface) Omnipotens sempiterne Deus (12 s textovými úchylkami; zakončením je č. 24) děje se pomazání krále bez zvláštní formule na hlavě (sacratissima unctio super caput eius defluat), při čemž se zpívá antifona Unxerunt Salomonem (A., Č. č. 22). Následují modlitby Deus electorum fortitudo (začátek č. 32) a Deus Dei filius (25), načež je odevzdání insignií. Nejprve je králi dán prsten slovy Accipe annulum (60) a modlitbou Deus cuius est omnis potestas (C. 1, C. 2, Č. č. 61). Pak ho arcibiskup opásá mečem Accipe hunc gladium (v Č. je jiný text), pronášeje modlitbu Deus qui providentia. Následuje korunovace (Coronet te) a modlitba Deus perpetuitatis (E., Č. č. 44). Potom je předáno žezlo slovy Accipe sceptrum (C. 2, Č. č. 39) a modlitbou Omnium Domine (C. 2, Č. č. 41), pak hůl Accipe virgam (K., B., R., D., Č. č. 40). Nato jsou pronášena požehnání krále: Extendat omnipotens Deus, Benedic Domine hunc praesulem, načež regis status designatur slovy Sta et retine (B., R., D., Č. č. 49), při čemž byl král nastolen, načež byla prohlášena tři příkázání lidu. Lid provolal třikrát Vivat Rex. Král obětoval a přijímal pod obojí způsobou.

Rt. je tudíž zásadně jiného založení, než R. a D., s nimiž má jen pramálo textů společných při odevzdání insignií, které však pocházejí ze společných starších pramenů K. a B. Některé texty jsou společné s E. a C. 2, ale v celku je Rt. řádem veliké osobitosti, který se stal základem francouzských řádů korunovačních. Pořad čísel však už nyní nasvědčuje, že modlitby touto cestou v Č. převzaté byly včleněny do jiné základní struktury (D.), čímž byl původní jejich pořad promísen.

V následující době byl Ratoldův řád v celku asi zachovávan, neboť na př. podle Sugerovy zprávy o korunovaci Ludvíka VI. r. 1108 dalo se odevzdání insignií týmž způsobem, jako u Rt.¹⁵⁾ Podrobnější korunovační řády z té doby nejsou zachovány.

Největší a nejstarší sbírku francouzských korunovačních řádů

¹⁵⁾ Viz následující poznámku, str. 125.

uspořádal Théodore Godefroy a vydal Denys Godefroy,¹⁶⁾ než výběr se nedál dosti kriticky a proto jest materiál přehodnotiti a doplniti, aby mohl býti základem studia.

Na prvním místě uvádí Godefroy korunovační řád Ludvíka VII. z r. 1179,¹⁷⁾ který z latiny do francouzštiny přeložil a do královské sbírky včlenil Du Tillet.¹⁸⁾ Kritika odedávna skepticky odmítala tento řád a Schreuer¹⁹⁾ ukázal, že některé jeho součásti padají do doby po r. 1226, jiné do první poloviny XIV. století, souhlasíce s řádem sensským, o němž níže bude řeč. Poněvadž pro obě tyto doby budou uvedeny spolehlivější prameny, lze Du Tilletův řád ponechati stranou.

Jako druhý korunovační řád francouzských králů uvádí Godefroy korunovační řád Ludvíka VIII. z r. 1226, »tiré de la Bibliothèque du Roy.«²⁰⁾ V královské knihovně existoval tudíž rukopis tohoto korunovačního řádu, ale jinak není znám. Než ani tohoto řádu nelze zcela použiti. Již Briallou poukázal r. 1817, že tento formulář není francouzským korunovačním řádem, nýbrž výtahem z římského pontifikálu. Dewick, vydavatel korunovačního řádu Karla V., shledal, že uvedený řád je totožný s Hittorpovým řádem korunovace německého krále, tudíž s D. Konečně Schreuer rozřešil otázku.²¹⁾ Ukázal, že korunovační řád Godefroyův, který budeme označovati G., je kompilací, která nemohla sloužiti praktické potřebě, poněvadž na př. obsahuje dvoje předání meče a dvoje korunování krále. Je v něm mnoho převzato z D., především začátek, avšak vedle toho je v něm obsažen vlastní korunovační řád Ludvíka VIII., který budeme nazývati L. VIII. Řád tento Schreuer stanovil podrobnou analysou²²⁾ a potvrzením jeho práce, kterou v G. rozlišil D. a L. VIII., je korunovační řád Ludvíka IX., užitý r. 1226, který podle francouzského textu publikoval též Godefroy.²³⁾ Tento řád, který budeme na-

¹⁶⁾ Le Cérémonial François I., Paris 1649.

¹⁷⁾ I. c., str. 1.

¹⁸⁾ Recueil des Roys de France, leur couronne et maison. Paris 1607, str. 265.

¹⁹⁾ H. Schreuer, Über altfranzösische Königsordnungen. Weimar 1909, str. 26 n.

²⁰⁾ I. c., str. 13. Martène, I. c., str. 219: Ex ms. bibliothecae regiae n. 4464 ante annos 400. scripto.

²¹⁾ H. Schreuer, Über altfranzösische Königsordnungen. Weimar 1909, str. 2 n.

²²⁾ Tamtéž, str. 36—42.

²³⁾ I. c. str. 26. Nově E. S. Dewick, The coronation book of Charles V. of France (H. Bradshaw society 16, London 1889), sl. 5 n.

zývati L. IX., opakuje jednak vlastní L. VIII. (bez D.), některé podrobnosti opomíjí, jiné však přidává.²⁴⁾

Správnost této vývojové linie francouzských řádů korunovačních potvrzuje dále korunovační řád, který s Ordinariem remešským uveřejnil Chevalier,²⁵⁾ a který nazveme Ch. Podle něho je psán kolem r. 1274. Celkem shoduje se s L. IX. z r. 1226 a tudíž i s L. VIII. Oba řády jsou pouhé rubriky, ordonance bez textů. Bylo by tudíž podle nich možno poznati aspoň strukturu francouzské korunovace v první polovině XIII. století, než studium toto není zapotřebí tu činiti, neboť rubriky obou řádů jsou v podstatě převzaty do pozdějšího korunovačního řádu, zachovaného v rukopise katedrály v Sens, který neznal Godefroy, ale zato jej uveřejnil Martène.²⁶⁾ Nazveme jej S. Pokud se S. ličí od L. VIII., L. IX. nebo Ch., bude udáno.

Stáří řádu S. lze přibližně na základě obsahu stanoviti. R. 1317 vypukl při korunovaci Filipa V. spor mezi biskupy z Beauvais a Langres o prvenství. Spor takový mohl vzniknouti jen proto, že dosud řádem nebyl stanoven pořad hodnostářů. V řádu S. však je pořad ten už stanoven a biskup z Beauvais předchází biskupa z Langres, jak bylo r. 1317 rozhodnuto.²⁷⁾ Následkem toho je tento rok terminus post quem pro S.²⁸⁾ Buď byl připravován a užit při korunovaci Karla IV. Sličného r. 1322, ale nejspíše jest jej klásti ke korunovaci Filipa VI. z Valois dne 27. května 1328 v Remeši. Jim nastoupil po Kapetovcích nový rod Valois na trůn a víme, že se tehdy daly veliké přípravy ke korunovaci.²⁹⁾ Podle těchto okolností jest S. nejspíše klásti k r. 1328. Za nejpozdější možné datum vzniku byla dosud považována korunovace Jana II. Dobrého roku 1350, avšak rozborem českého řádu Č. níže vysvitne, že S. nutno klásti před r. 1347 a tudíž k r. 1322 anebo spíše 1328.

²⁴⁾ Schreuer, I. c., str. 21.

²⁵⁾ U. Chevalier, Sacramentaire et martyrologe de l'Abbaye de Saint-Remy. Martyrologe, Calendrier, Ordinaires et Prosaire de la Metropole de Reims. Bibliothèque liturgique t. VII. Paris 1900, str. 222—226.

²⁶⁾ I. c., str. 223.

²⁷⁾ Quamvis autem esset dissensio inter Beluacensem Episcopum et Lingonensem, quis eorum in ordine sessionis praeferri deberet ratione paritatis, tamen adiudicatum extitit pro Episcopo Beluacensi. Godefroy, I. c., I., str. 146.

²⁸⁾ Sr. Schreuer, Krönungsordnungen, str. 43.

²⁹⁾ ... pro coronatione Regis et Reginae Rhemis fiebat maximus apparatus, ita ut pro tunc non esset memoria antiquorum quod in Regno fuisset talis vel tantus apparatus factus. Godefroy, I. c., I., str. 148.

Dalším řádem je korunovační řád Karla V. z r. 1365, který podle téhož panovníka nazveme K. V.³⁰⁾ Je rozhodně pozdější než S., neboť rozšiřuje, rozhojňuje anebo mění jeho ustanovení. Na rozdíl od předcházejících řádů, které, vycházejíce z Rt., zásadně se shodují ve vývojové linii s L. VIII., Ch., L. IX. a S., vyznačuje se K. V. tím, že přejímá do sebe mnoho prvků z německého korunovačního řádu (R., D.) a že má i mimo to některé vztahy k Č. Proto jsou všechny rozdíly mezi S. a K. V. důležité pro poznání vzniku Č. a budou v poznámkách uvedeny.

Z uvedeného je již patrné, že Loserthova studie o závislosti Č. na francouzských řádech korunovačních je dnes neudržitelná. Znal pouze řády, které uveřejnil Godefroy, ale neznal ani tak důležitou publikaci, jako je Martène »De antiquis Ecclesiae ritibus«. Tím mu ušel svrchovaně důležitý řád S., ve Francii platný za panování Karla IV. u nás. Ačkoliv už předtím bylo Brialem k tomu poukázáno, že G. není francouzským korunovačním řádem a z jeho textů je zřejmo, že v něm převažuje německý korunovační řád, bral jej Loserth za řád francouzský a tak chybně dovodil všechny téměř texty Č. z tohoto domněle francouzského formuláře, ač podle Waitze už mohl stanovit, co v něm je německého. Druhým pramenem českého korunovačního řádu, jehož vznik položil k r. 1347, byl Loserthovi K. V., který však patří k r. 1365. Vztah tento nepokusil se Loserth vysvětliti, takže podle něho je Č. odvozen především z G., který je však z valné části německým řádem, a z K. V., který je pozdější než Č. Ani argumentace Loserthova není bezvadná, neboť na základě podobnosti korunovačního obřadu králové dovozuje podobnost korunovačního řádu králova. Je zřejmo, že je nutno názory Loserthovy revidovati, a to na přesnějším a úplnějším podkladě, k čemuž sloužily předcházející studie a což dokončí následující úvahy.³¹⁾

4. Korunovační řád francouzských králů S. z 1. pol. XIV. století. Martène (l. c. str. 223 n.) jej uvádí

³⁰⁾ Godefroy, l. c., str. 31—51. E. S. Dewick, The coronation Book of Charles V. of France (H. Bradshaw society XVI.), London 1899.

³¹⁾ Když jsem skončil svou práci a k vůli úplnosti ještě sledoval poměr Č. k polským řádům korunovačním, shledal jsem, že již Stanislav Kutrzeba v práci *Źródła polskiego ceremonialu koronacyjnego, Przegląd historyczny* 12 (1911), str. 297 n. na základě Schreuerovy analýsy řádu G. poukázal na neudržitelnost Loserthova výkladu, na závislost Č. na »římské« formuli i na otázku, jaký je vztah mezi Č. a K. V. Otázky ty budou v následujícím podrobněji ještě a na širším podkladě řešeny.

následovně, při čemž texty, které svrchu už byly uvedeny v německém řádu korunovačním, jsou udány pouze začátkem na okraji a číslem, odpovídajícím německému i českému řádu, k jehož struktuře se vztahují písmena na okraji připojená. Části, kterých není v Č., označeny jsou vodorovnou čárkou, modlitby pak a texty, nepojaté do Č., dvěma čárkami.

Incipit ordo ad consecrandum et coronandum regem Franciae.

»Primo paratur solium in modum eschafaudi aliquantum eminentius, choro ecclesiae inter utrumque chorum, positum in medio, in quo per gradus ascenditur, et in quo possint pares regni et aliqui, si necesse fuerit, cum rege consistere. Rex autem die quo ad coronandum voluerit, debet processionaliter recipi, tam a canonicis, quam a ceteris ecclesiae conventualibus.«

»Sabbato precedente diem Dominicam in qua rex est consecrandus et coronandus, post completorium expletum committitur ecclesiae custodia custodibus a rege deputatis cum propriis custodibus ecclesiae. Et debet Rex intempestae noctis silentio venire in ecclesiam, orationem facturus et ibidem in oratione aliquantum si voluerit vigilaturus. Cum pulsatur ad matutinas, debent esse parati custodes regis, introitum ecclesiae observantes, qui aliis ostiis ecclesiae, obseratis firmiter et munitis, canonicos ac clericos ecclesiae debent honorifice ac diligenter intrmittere quotiescumque opus fuerit eis. Matutinae more solito decantantur: quibus expletis, pulsatur ad Primam, quae cantari debet aurora diei. Post Primam cantatam debet rex cum archiepiscopis, et episcopis, et baronibus, et aliis quos intrmittere voluerit, in ecclesiam venire antequam fiat aqua benedicta; et debent esse sedes dispositae circa altare hinc et inde, ubi archiepiscopi et episcopi honorifice sedeant. Episcopis Paribus, videlicet primo Laudunensis, postea Belvacensis, deinde Lingonensis, postea Catalaunensis, ultimo Noviomensis cum aliis episcopis istius archiepiscopatus Remensis sedentibus deorsum inter altare et regem ab oppositis altaris nec longe a rege, nec multis indecenter interpositis.«

»Quando sacra ampulla debet venire. »Inter Primam et Tertiam debent venire monachi S. Remigii processionaliter cum crucibus et cereis cum sacrosancta ampulla, quam debet abbas reverentissime deferre sub cortina serica quatuor perticis a quatuor monachis in albis indutis sublevata. Rex autem debet mittere de baronibus, qui eam secure conducant: et cum venerint ad ecclesiam B. Dionysii, vel usque ad majorem januam ecclesiae, propter turbam comprimentem debet archiepiscopus cum ceteris archiepiscopis et episcopis, baronibus, necnon et canonicis si fieri potest, occurrere sacrosanctae ampullae, et eam de manu abbatis recipere, cum pollicitatione de reddendo bona fide, et sic ad altare cum magna reverentia deferre, abbate et aliquibus de monachis pariter comitando: ceteri monachi debent expectare in ecclesia B. Dionysii, vel in capella B. Nicolai, donec omnia peracta fuerint, et quo ad usque sacra ampulla fuerit reportata.«

— Quid suscepta ampulla agendum sit. »Archiepiscopus dum cantatur Tertia, facta aqua benedicta, ad missam se praeparat cum diaconibus et subdiaconibus vestimentis insignioribus et pallio induendus: et in hunc modum indutus venit processionaliter ad altare more solito, cui venienti rex debet assurgere reverenter. Cum autem venerit archiepiscopus, debet pro omnibus ecclesiis sibi subditis a rege haec petere.«

= A vobis perdonari petimus, ut unicuique de nobis et ecclesiis nobis commissis canonicum privilegium, ac debitam legem atque justitiam conservetis, et defensionem exhibeatis, sicut rex in suo regno debet unicuique episcopo et ecclesiae sibi commissae.

= Responsio regis ad episcopos: Promitto vobis, et perdono quod unicuique de vobis et ecclesiis vobis commissis canonicum privilegium et debitam legem atque justitiam, et defensionem, quantum potero, adjuvante Domino, exhibebo, sicut rex in suo regno unicuique episcopo et ecclesiae sibi commissae per rectum exhibere debet.

= Haec dicit rex, et promittit et firmat juramento: Haec populo christiano et mihi subdito in Christi promitto nomine. In primis ut ecclesiae Dei omnis populus christianus veram pacem vestro arbitrio in omni tempore servet. Item ut omnes rapacitates et omnes iniquitates omnibus gradibus interdiciam. Item ut in omnibus judiciis aequitatem et misericordiam praecipiam, ut mihi et vobis indulgeat suam misericordiam clemens et misericors Deus. Item de terra mea ac jurisdictione mihi subdita universos haereticos ab ecclesia denotatos pro viribus bona fide exterminare studebo. Haec omnia supradicta firmo juramento. Tunc manum apponat libro.

O. »His factis promissionibus, statim incipitur Te Deum laudamus, et duo archiepiscopi vel episcopi ducunt regem per manus ante altare usque in finem Te Deum. Postmodum surgit, jam antea praeparatis et positis super altare corona regia, gladio in vagina incluso, calcaribus aureis, sceptro deaurato, et virga ad mensuram unius cubiti vel amplius habente desuper manum eburneam, item caligis sericis et hyacintinis intextis per totum liliis aureis et tunica ejusdem coloris et operis in modum tunicalis, quo induantur subdiaconi ad missam, nec non et socco prorsus ejusdem coloris et operis, qui est factus fere in modum cappae sericae absque caperone, quae omnia abbas S. Dionysii in Francia de monasterio suo debet Remis afferre, et stans ad altare custodire.«

— »Tunc primo rex stans ante altare deponit vestes suas praeter tunicam sericam et camisiam apertas profundius ante et retro, in pectore videlicet, et inter scapulas, aperturis tunicae sibi invicem connexis ansulis argenteis tunc in primis ibi a magno camerario Franciae regi dictae caligae calciantur; et postmodum a duce Burgundiae calcaria ejus pedibus astringuntur et statim tolluntur. Postmodum rex a solo archiepiscopo gladio accingitur: quo accincto statim idem gladius discingitur et e vagina ab archiepiscopo extrahitur, vagina super altare posita, et datur ab archiepiscopo in manibus cum ista oratione dicendo.«

= Alia oratio: Accipe gladium cum Dei benedictione tibi collatum, in quo per virtutem Spiritus sancti resistere et ejicere omnes inimicos tuos

valeas, et cunctos sanctae Dei ecclesiae adversarios, regnumque tibi commissum tutari, atque protegere castra Dei per auxilium invictissimi triumphatoris Domini nostri Jesu Christi, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat Deus per omnia saecula saeculorum. Amen.

Hic cantetur ista antiphona: Confortare et esto vir, et observa custodias Domini Dei tui, ut ambules in viis ejus, et custodias caerimonias ejus, et praecepta ejus, et testimonia, et judicia, et quocumque te verteris confirmet te Deus.

Dum cantatur ista antiphona, dicitur ista oratio post dationem gladii: — Deus qui providentia tua caelestia simul et terrena moderaris, propitiare christianissimo regi nostro, ut omnis hostium suorum fortitudo virtute gladii spiritualis frangatur, ac te pro illo pugnante penitus conteratur. Per Dominum.

»Gladium debet rex humiliter recipere de manu archiepiscopi et offerre ad altare, et statim resumere de manu archiepiscopi, et incontinenti dare senescallo Franciae, si senescallum habuerit: sin autem, cui voluerit de baronibus ad portandum ante se, et in ecclesia usque ad finem missae, et post missam usque ad palatium.«

»Huc usque de gladio. Post haec praeparatur unctio in hunc modum. — Chrisma in altari ponitur super patenam consecratam, et archiepiscopus sacrosanctam ampullam quam abbas S. Remigii attulit super altare, debet aperire, et inde cum acu aurea aliquantulum de oleo coelitus misso attrahere, et chrismati parato in patenam diligentius cum digito immiscere ad inungendum regem, qui solus inter universos reges terrae hoc glorioso praeiulget privilegio, ut chrismate mixto cum oleo caelitus misso modo alio, quam ceteri reges, singulariter inungatur. Alii enim reges, inunguntur solum in humero, iste vero in capite, et in aliis membris sicut inferius distinguetur.«

»Parata unctione qua rex debet inungi ab archiepiscopo, debent dissolvi ansulae aperturarum vestimentorum regis ante et retro; et genibus regis in terram positus, duo archiepiscopi vel episcopi dicant letaniam quae sequitur.«

Kyrie eleison . . .

D.

Archiepiscopus debet super regem dicere has orationes antequam eum inungat, et debet sedere sicut sedet quando consecrat episcopos: Oratio: Te invocamus, sancte Pater, omnipotens, aeterne Deus, ut hunc famulum tuum N. quem tuae divinae dispensationis providentia in primordio plasmatum usque in hunc praesentem diem juvenili flore laetantem crescere concessisti, eum tuae pietatis dono ditatum plenumque gratia veritatis de die in diem coram Deo et hominibus ad meliora semper proficere facias, ut summi regiminis solium gratiae supernae largitate gaudens suscipiat, et misericordiae tuae muro ab hostium adversitate undique munitus plebem sibi commissam cum pace propitiationis et virtute victoriae feliciter regere mereatur. Per Christum.

Deus qui populis tuis virtute consulis et amore dominaris, da huic famulo tuo spiritum sapientiae tuae cum regimine disciplinae, ut tibi toto corde devotus in regni regimine semper maneat idoneus tuoque munere ipsius temporibus ecclesiae securitas dirigatur, et in tranquillitate devotio ecclesiastica

permaneat, ut in bonis operibus perseverans ad aeternum regnum te duce valeat pervenire. Per Christum.

- = Alia oratio: In diebus ejus oriatur omnis aequitas, et justitia, amicis adjutorium, inimicis obstaculum, humilibus solatium, elatis correctio, divitibus doctrina, pauperibus pietas, peregrinis pacificatio, propriis in patria pax et securitas unumquemque secundum suam mensuram moderate gubernans, seipsum sedulus discat, ut tua irrigatus compunctione toto populo tibi placita praebere vitae possit exempla, et per viam veritatis cum grege gradens sibi subdito opes frugales abundanter acquirat, simulque ad salutem non solum corporum, sed etiam cordium a te concessam cuncta accipiat, sicque in te cogitatum animi consiliumque omne componens gubernacula cum pace simul et sapientia semper invenire videatur, teque auxiliante praesentis vitae prosperitatem et prolixitatem percipiat, et per tempora bona usque ad summam senectutem perveniat, hujusque fragilitatis finem perfectum ab omnibus vitiorum vinculis tuae largitate pietatis liberatus, et infinitae prosperitatis praemia perpetua angelorumque aeterna commercia consequatur. Per Dominum.
12. Consecratio regis: Omnipotens sempiterna Deus, gubernator caeli et terrae, conditor et dispositio angelorum et hominum, Rex regum et Dominus dominorum, qui Abraham fidelem famulum tuum... contraque omnes visibiles et invisibiles hostes idem potenter regaliterque tuae virtutis regimen administret, ut regale solium videlicet Saxonum, Merciorum, Nordan Cymbrogum, scepra non deserat, sed... Hic ungetur unctione chrismatis et olei de caelo missi prius ab archiepiscopo confecti in patena, sicut superius dictum est. Inungat autem archiepiscopus eum primo in summitate capitis de dicta unctione, secundo in pectore, tertio inter scapulas, quarto in ipsis scapulis, quinto in compaginibus brachiorum, et dicat cuilibet unctioni: Unguo te in regem de oleo sanctificato in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti. Et dicant omnes. Amen.
21. Dum haec unctio agitur, cantant assistentes hanc antiphonam: Unxerunt Salomonem Sadoch sacerdos, et Natan propheta regem in Gyon, et accedentes laeti dixerunt: Vivat rex in aeternum.
22. Facta unctione, cantata antiphona dicat archiepiscopus hanc orationem: Christe perunge hunc regem in regimen unde unxisti sacerdotes, reges, ac prophetas et martyres, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt justitiam, atque adepti sunt repositiones. Tua sacratissima unctio super caput ejus defluat, atque ad interiora descendat, et cordis illius intima penetret, et promissionibus quas adepti sunt victoriosissimi reges gratia tua dignus efficiatur: quatenus et in praesenti saeculo feliciter regnet, et ad eorum consortium in caelesti regno perveniat: Per Dominum Jesum Christum Filium tuum qui unctus est oleo laetitiae prae consortibus suis, virtute crucis potestates aereas debellavit, tartara destruxit, regnumque diaboli superavit, et ad caelos victor ascendit; in cujus manu victoria, omnis gloria, et potestas consistunt et tecum vivit et regnat in unitate Spiritus sancti Deus per omnia saecula saeculorum.
32. Alia oratio: Deus electorum fortitudo, et humilium celsitudo, qui in primordio per infusionem diluvii mundi crimina castigare voluisti, et per

columbam ramum olivae portantem pacem terris redditam demonstrasti: iterum Aaron famulum tuum per unctionem olei sacerdotem sanxisti, et postea per huius ungenti infusionem ad regendum populum Israeliticum sacerdotes, reges, ac prophetas perfecisti, vultumque ecclesiae in Deo exhilarandum per propheticam famuli tui vocem David esse praedixisti: Ita quaesumus, omnipotens Pater, ut per hujus creaturae pinguedinem hunc servum tuum sanctificare tua benedictione digneris; eumque in similitudine columbae pacem simplicitatis populo sibi comisso praestare, et exempla Aaron in Dei servitio diligenter imitari, regnique fastigia in consiliis scientiae, et aequitate iudicii semper assequi, vultumque hilaritatis per hanc olei unctionem tuamque benedictionem, te adjuvante, toti plebi paratum habere facias. Per Dominum.

Alia oratio: Deus Dei Filius... His dictis orationibus, connectuntur ab 25. archiepiscopo vel sacerdotibus, vel saltem per diaconum propter munditiam H. consecrationis, ansulae aperturarum vestimenti regis propter inunctionem; et tunc a camerario Franciae induitur tunica hiacintina, et desuper socco ita quod — dexteram manum habet liberam in apertura socci, et super sinistram soccum elevatum sicut elevatur casula sacerdoti.

Deinde datur ei ab archiepiscopo annulus, et in datione annuli dicitur L. d. hac oratio: Accipe annulum, signaculum videlicet fidei sanctae, soliditatem — que regni, augmentum potentiae, per quae scias triumphali potentia hostes repellere, haereses destruere, subditos coadunare, et catholicae fidei perseverantiam connecti.

Oratio post annulum: Deus, cujus est omnis potestas et dignitas, da 61. famulo tuo prosperum suae dignitatis effectum, in qua te remunerante permaneat, semperque timeat, tibi que jugiter placere contendat. Per Dominum.

Dato annulo, statim detur sceptrum in manu dextra, et dicatur haec f. oratio: Accipe sceptrum regiae potestatis insigne, virgam scilicet regni 39. rectam, virgam virtutis qua te ipsum bene regas, sanctam ecclesiam populumque videlicet christianum tibi a Deo commissum regia virtute ab improbis defendas, pravos corrigas, rectos pacifices, et ut viam rectam tenere possint, tuo juvamine dirigas, quatinus de temporali regno ad aeternum regnum pervenias ipso adjuvante, cujus regnum et imperium sine fine permanet in saecula saeculorum.

Oratio post sceptrum datum: Omnium, Domine, fons bonorum, cuncto- 41. rumque Deus institutor profectuum, tribue quaesumus, famulo tuo N. adeptam bene regere dignitatem, et a te sibi praestitum honorifice dignare robore: honorifica eum prae cunctis regibus terrae: uberi eum benedictione locupleta, et in solio regni firma stabilitate consolida: visita eum in sobole, praesta ei prolixitatem vitae, in diebus ejus semper oriatur justitia, ut cum jocunditate et laetitia aeterno gloriatur in regno. Per Dominum nostrum Jesum Christum.

Post statim datur ei virga in manu sinistra, et dicatur: Accipe virgam 40. virtutis atque aequitatis, qua intelligas mulcere pios, et terrere reprobos. Errantibus viam doce, lapsisque manum porrigere, disperdasque superbos, et relevas humiles; ut aperiat tibi ostium Jesus Christus Dominus noster, qui de seipso ait: ego sum ostium, per me si quis introierit, salvabitur. Et

ipse, qui est clavis David, et sceptrum domus Israel, qui aperit, et nemo claudit; claudit, et nemo aperit, sit tibi adjutor, qui educit vinctum de domo carceris sedentem in tenebris et umbra mortis: ut in omnibus sequi merearis eum, de quo propheta David cecinit: Sedes tua, Deus, in saeculum saeculi: virga aequitatis, virga regni tui: et imiteris eum, qui dicit: diligas justitiam, et odio habeas iniquitatem. Propterea unxit te Deus, Deus tuus oleo laetitiae, ad exemplum illius quem ante saecula unxerat prae participibus suis Jesum Christum Dominum nostrum.

Post istam orationem convocantur Pares ex nomine a cancellario, si praesens est; sin autem, ab archiepiscopo; et vocantur primo laici, postea clerici, et clerici vocantur eo ordine quo dictum est superius de sedendo. Quibus vocatis, et circumstantibus, archiepiscopus accipit de altari coronam regiam, et solus imponit eam capiti regis: qua imposita, omnes Pares tam clerici quam laici manum apponunt coronae, et eam undique sustentant. Tunc archiepiscopus dicit istam orationem:

Coronet te Deus corona gloriae, atque justitiae honore, et opera fortitudinis: ut per officium nostrae benedictionis cum fide recta, et multiplici bonorum operum fructu ad coronam pervenias regni perpetui, ipso largiente, cujus regnum et imperium permanet in saecula saeculorum.

Oratio post coronam: Deus perpetuitatis dux virtutum, cunctorum hostium victor, benedic hunc famulum tuum tibi caput suum inclinantem, et proluxa sanitate, et prospera felicitate eum conserva, et ubicumque pro quibus auxilium tuum invocaverit, cito adsis, et protegas atque defendas. Tribue, ei, quaesumus Domine, divitias gloriae tuae. Comple in bonis desiderium ejus; corona eum in miseratione, et misericordia, tibi que Deo pia devotione jugiter famuletur. Per Dominum.

Statim post istam orationem dicatur ista benedictio: Extendat omnipotens Deus... Indulgeat tibi Dominus... Angelos suos bonos... Inimicos... Victoriosum te atque triumphatorem... Et qui te voluit...

Alia benedictio statim super eum: Bene tunc dic, Domine, hunc praelectum principem qui regna omnium regum a saeculo moderaris.

Et tali eum benedictione glorifica, ut Davidica teneat sublimitate sceptrum salutis, et sanctificae propitiationis munere reperiat locupletatus.

Da ei a tuo spiramine regere populum, sicut Salomonem fecisti regnum obtinere pacificum.

Quod ipse praestare dignetur.

N. 49. Regis status designatur: Sta et retine...

Oratio: Omnipotens Deus det tibi de rore caeli et de pinguedine terrae abundantiam frumenti vini et olei et serviant tibi populi, et adorent te tribus. Esto Dominus fratrum tuorum, et incurventur ante te filii matris tuae, et qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur, et Deus erit adjutor tuus. Omnipotens benedicat tibi benedictionibus caeli desuper in montibus et collibus, benedictionibus uvarum, pomorumque. Benedictiones Patrum antiquorum Abraham, et Isaac, et Jacob, confortatae sint super te. Per Dominum.

Alia oratio: Benedic, Domine, fortitudinem principis, et opera manuum illius suscipe, et benedictione tua terra ejus de pomis repleatur, de fructu

caelesti, et rore, atque abyssis subjacentis de fructu solis et lunae, de virtute antiquorum montium, de pomis aeternorum collium, et de frugibus terrae, et plenitudine ejus benedictio illius qui apparuit in rubo veniat super caput ejus, et plena sit benedictio Domini in filiis ejus, et tingat in oleo pedem suum, cornua rinocerotis cornua illius, in ipsis ventilabit gentes usque ad terminos terrae, quia ascensor caeli auxiliator suus in sempiternum fiat. Per Dominum.

His expletis, archiepiscopus cum Paribus coronam sustentatibus regem taliter insignitum deducit in solium sibi praeparatum, sericis stratum et ornatum, ubi collocat eum in sede eminenti; unde ab hominibus possit videri: quem in sede sua taliter residentem mox archiepiscopus mitra deposita osculatur dicens: Vivat Rex in aeternum. Et post eum episcopi et laici Pares qui ejus coronam sustentant. His expletis, missa primo a cantore et succentore chororum servantibus inchoatur, et suo ordine decantetur. F.

Notandum quod dum legitur evangelium, rex et regina debent deponere coronas suas; et lecto evangelio, major inter archiepiscopos et episcopos accipit librum evangelii et defert Domino regi ad deosculandum, et postea reginae, et postea Domino archiepiscopo missam celebranti.

Post offertorium Pares deducunt regem ad altare, coronam ejus sustentantes. Rex autem debet offerre panem unum, vinum in urceo argenteo, tredecim bisancios aureos, et regina similiter: et in eundo et redeundo gladius nudus defertur coram rege.

Finita missa, iterum Pares adducunt regem coram altari; et ibi communicat Corpus et Sanguinem de manu archiepiscopi celebrantis. Sed notandum est, quod ille qui dedit ei evangelium ad deosculandum, debet post Pax Domini accipere pacem ab archiepiscopo missam celebrante, et deferre regi, et reginae cum libro, et post eum omnes archiepiscopi et episcopi dant osculum pacis regi unus post alium in suo solio residenti.

Finita missa, deponit archiepiscopus coronam de capite regis, et expoliato rege de insignioribus vestimentis, et aliis indumentis, iterum imponit capiti suo archiepiscopus aliam coronam minorem, et sic vadit ad palatium, nudo gladio praecedente; et sciendum quod ejus camisia, propter sanctam unctionem debet comburi.

De reductione ampullae: Sciendum quod rex debet accipere de baronibus suis nobilioribus et fortioribus in die coronationis suae in aurora diei, et mittere apud S. Remigium pro sancta ampulla; et illi debent jurare abbati et ecclesiae quod dictam sanctam ampullam bona fide ducent et reducent ad sanctam ecclesiam B. Remigii. Abbas autem hoc facto, debet sanctam ampullam afferre, sicut superius est notatum. Finita consecratione et missa, debent iterum iidem barones reducere sanctam ampullam usque ad S. Remigium honorifice et secure, et eam restituere in suo loco.

Ordo ad reginam benedicendam quo debet consecrari. Q. statim post factam consecrationem regis hoc modo.

Debet parari ei solium in modum solii regis: debet tamen aliquantum minus esse. Debet autem regina adduci in ecclesia et rex in suo solio

parari in omnibus ornamentis regiis sicuti in solio residebat post inunctionem et coronationem suam superius annotatam.«

»Regina autem adducta in ecclesiam debet prosterni ante altare, et prostrata debet orare. Qua elevata ab oratione ab episcopis, debet iterum caput inclinare, et archiepiscopus hanc orationem et dicere:

— Oratio: Adesto, Domine, supplicationibus nostris, et quod humilitatis nostrae gerendum est ministerio, tuae virtutis impleatur effectu. Per.

Notandum quod tunica reginae, et camisia debent esse apertae usque b. ad corrigiam. Et dominus archiepiscopus debet inungere eam de oleo sancto in capite et in pectore, et dicere dum inungit:

57. In nomine † Patris, et Filii, et Spiritus sancti, prosit tibi haec unctio olei in honorem et confirmationem aeternam.

59. Sequitur oratio post unctionem: Omnipotens sempiternus Deus, affluentem Spiritum tuae benedictionis super famulam tuam nobis orantibus propitius infunde, ut quae per manus nostrae impositionem hodie regina instituitur, sanctificatione tua digna et electa permaneat; ut nunquam postmodum de tua gratia separetur indigna. Per.

c. Post istam orationem datur reginae ab archiepiscopo sceptrum modicum alterius in omni quam sceptrum regium, et virga consimilis virgae regiae absque orationibus. Tunc debet annulus immitti digito et dicere:

d. Accipe annulum fidei signaculum sanctae Trinitatis, quo possis omnes haereticas pravitates devitare, et barbaras gentes virtute tibi praestita ad agnitionem veritatis advocare.

61. Sequitur oratio: Deus, cujus est omnis potestas et dignitas, da famulae tuae signo tuae fidei prosperum suae dignitatis effectum, in qua tibi semper firma permaneat, tibi que jugiter placere contendat. Per Dominum.

e. Tunc debet imponi a solo archiepiscopo corona in capite ipsius, quam impositam sustentare debent undique barones. Archiepiscopus autem debet dicere in impositione.

62. Accipe coronam gloriae, honorem iocunditatis, ut splendida fulgeas, et aeterna exultatione coroneris.

64. Alia oratio: Omnium, Domine, fons bonorum, dator provectuum, tribue famulae tuae N. adeptam bene regere dignitatem, et a te sibi praestitam in ea bonis operibus corrobora gloriam. Per Dominum.

Post istam orationem barones qui coronam ejus sustentant, deducunt eam ad solium, ubi in sede parata collocatur, circumstantibus eam baronibus et matronis nobilioribus, in oblatione, in pace ferenda, in communionem penitus est ordo regis superius annotatus observandus.

R. 65. Benedictio vexilli: Inclina, Domine, aurem tuam ad preces nostrae humilitatis, et per interventum B. Michaelis archangeli tui omniumque caelestium virtutum, praesta nobis auxilium dextrae tuae; et sicut benedixisti Abraham adversus quinque reges triumphantem, atque David regem in tui nominis laude triumphales congressus exercentem, ita bene † dicere ac sanctificare digneris vexillum hoc, quod ob defensionem sanctae ecclesiae contra hostilem rabiem defertur, quatenus in nomine fidelis et defensoris populi Dei illud consequentis per virtutem sanctae crucis triumphum et victoriam se

ex hostibus acquisisse laetetur. Qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat.

Notandum quod antequam Pax Domini sit semper vobiscum dicitur, T. archiepiscopus debet dicere hanc benedictionem super regem et super populum.

Benedicat tibi Dominus...

46.

Clerum ac populum...

47.

Quatinus divinis monitis...

48.

Quod ipse praestare dignetur. Qui vivit.

Přední známkou středověkých francouzských řádů korunovačních (i K. V.) je to, že se (na rozdíl od Č. a R., D.) k o r u n o v a c e koná p ř e d e m š í. Souhlasně s L. VIII., Ch., L. IX. i K. V. předepisuje S., aby se nejprve připravil vyvýšený trůn (solum in modum eschafaudi) uprostřed před chorem.

Vigilie. V sobotu před korunovační nedělí svěří se kostel stráží ze strážců králem určených i ze strážců kostelních. V noci přijde král se do kostela modlit.

Ráno, když se zvoní k matutinu, uzavrou královští strážci všechny vedlejší vchody do kostela a hlavním vchodem pouští pouze kanovníky a duchovní kostela.

Vstup krále. Po zpívané primě přijde král do kostela s arcibiskupy, biskupy, barony a jinými, které vpustiti chce, a to než je svěcena voda. Kanovníci a duchovenstvo v průvodu přijmou krále. Arcibiskupové a biskupové usednou po stranách oltáře, biskupové-perové (episcopi-pares) na druhé straně nedaleko krále, ale mezi ně nemá býti vsunuto mnoho jiných.³²⁾

³²⁾ K. V. tu přidává jako hysteron proteron další obřady a texty, které se mají dít před tím, co stanovila poslední rubrika. Předpisuje totiž, že remešští kanovníci mají s dvěma kříži, svícemi a kadidelnicí jíti do arcibiskupského paláce a biskupové z Lâonu a Beauvais, kteří jsou prvními mezi pery-biskupy, mají jíti s sebou »habentes sanctorum reliquiam collo pendentes« a ve velké síni (in camera magna) mají naléztí Regem consecrandum sedentem et quasi iacentem supra thalamum decenter ornatum. Biskup z Lâonu se tu modlí Omnipotens sempiternus Deus qui famulum (R., D., A., Č. č. 1), načež oba biskupové vezmou krále za ruce a vedou do kostela za zpěvu Ecce mitto (R., D., A., Č. č. 2), načež biskup z Beauvais u kostelních dveří pronáší modlitbu Deus qui scis (R., D., A., Č. č. 4). Při vstupu kanovníci říkají antifonu Domine in virtute tua (není v jiném řadě na tomto místě). Když je svěcenec v choru představen světiteli, remešskému arcibiskupovi, pronese tento modlitbu Omnipotens Deus coelestium moderator (R., D., A., Č. č. 6) a král je veden na připravené mu sedadlo, kde sedí, až je přinesena ampule. Tato vsuvka je cizí dřívějším francouzským řádům a je převzata s několika změnami z německých řádů R. a D., neboť A. zachovává sice stejné texty, avšak jeho rubriky a obřadná struktura jsou jiné.

Přinesení ampule. Mezi primou a tercií přijdou v průvodu mniši kláštera sv. Remigia s kříží a svícemi a pod baldachýnem opat téhož kláštera přinese sv. ampuli. Arcibiskup vyjde s arcibiskupy, biskupy, barony a kanovníky vstříc, přijme ampuli a zanesse ji na (hlavní) oltář, kam ji provází opat a několik mnichů. Během terciie posvětil arcibiskup vodu, obleče se v mešní roucho a jde k oltáři, při čemž král vstane.

Kráľův slib. Arcibiskup se táže krále: A vobis perdonari petimus (Rt., L. VIII., S., K. V.), zdali chce jim a jejich kostelům zachovati kanonické privilegium, zákon a spravedlnost i ochranu, což král slibuje. Král potom obšrně (Haec populo christiano) slibuje pokoj církvi,³³⁾ potírání loupeživosti a nepravosti, a spravedlnost a milosrdenství na soudech. L. VIII. nemá dalšího slibu, který byl teprve po Lateránském sněmu r. 1215 vsunut do Ch. a L. IX. počínaje, t. j. vymýcení bludařů. Všechno to stvrdí přísahou na knihu evangelíí.³⁴⁾

Po přísaze se zpívá Te Deum³⁵⁾ a podle S. a K. V. dva (arci)biskupové vedou krále za ruce k oltáři, kde se položí na tvář (se prosternit) až do konce chvalozpěvu.³⁶⁾ Na oltář byly zatím položeny královská koruna, meč uzavřený v pochvě, zlaté ostruhy, pozlacené žezlo, prut, mající nahoře slonovinovou ruku, škorň, tunika podobná tunice subdiakonů, soccus podobný kapě bez ka-peronu. Všechno to přinese opat ze St. Denis do Remeše a zůstane hlídat u oltáře.

Král, stoje u oltáře, odloží šat až na hedvábnou tuniku a košili, které jsou vpředu i vzadu hlouběji rozevřeny a stříbrnými sponami spjaty. Nejprve veliký komoří obuje králi škorň, potom vévoda burgundský připne ostruhy³⁷⁾ a hned zase odepne.

Opásání mečem³⁸⁾. Arcibiskup opásá krále mečem a hned potom vytasí meč, pochvu položí na oltář a meč předá králi slovy: Accipe gladium (modlitba je však docela jiná, než stejně začínající v Č.; teprve K. V. za touto modlitbou vsunuje z D. tutéž

³³⁾ K. V. tu přidává et superioritatem, iura et nobilitates corone francie inviolabiliter custodiam et illa nec transportabo nec alienabo.

³⁴⁾ L. VIII. má tu ještě starobylé dotazování se lidu a jeho a klama ci.

³⁵⁾ K. V. uvádí tu Te Deum, avšak má už rubriku, že Te Deum je podle zvyku římského a jiných korunovačních řádů (secundum usum romanorum et aliorum regnorum) lépe posunouti na konec obřadu po nastolení.

³⁶⁾ Podobné uvedení do choru obsahuje A. hned na začátku obřadu.

³⁷⁾ K. V. tu vsunuje orací Deus inenarrabilis (D, Č. č. 14).

³⁸⁾ K. V. tu vsouvá požehnání meče modlitbou Exaudi (Č. 34).

modlitbu, která je v Č. 35). Při tom je zpívána antifona Confortare et esto vir. Následuje modlitba Deus qui providentia tua. Král přijme meč, obětuje jej u oltáře, a hned jej vezme zpět z ruky arcibiskupovy a dá jej senešalovi Francie, aby jej před ním nosil v kostele a při návratu do paláce.³⁹⁾

Příprava pomazání: Na oltáři se dá křížmo na posvěcenou patenu, a arcibiskup otevře sv. ampuli, z níž zlatou jehlou vyjme něco málo oleje s nebes seslaného, a smísí je s křížmem, kteroužto směsí jediné francouzští králové jsou, jak řád připomíná, pomazávání, a to na hlavě a jinde, kdežto jiní králové jsou jen na rameni pomazávání.⁴⁰⁾ Když je připraveno pomazání, rozevrou se spony otvorů králova šatu vpředu i vzadu a král poklekne. Dva arcibiskupové nebo biskupové říkají litanii, v níž jsou zvláštní invokace: Ut hunc famulum tuum in regem eligere digneris. Ut eum benedicere et sublimare digneris. Ut eum ad regni fastigium perducere digneris.⁴¹⁾

Pomazání krále. Následují modlitby, které arcibiskup říká sedě, jako když světil biskupy (sicut sedet, quando consecrat episcopos): Te invocamus (E., Rt.; v Č. č. 8 je před litaní), Deus qui popuis tuis (E., Rt.; v Č. 14 po litanii), In diebus eius oriatu, po nichž následuje posvěcení krále (consecratio regis). Po modlitbách Omnipotens sempiternus Deus creator et gubernator omnium (Rt., Č. č. 13) arcibiskup pomazává krále připravenou směsí nejprve na temeni hlavy, za druhé na prsou, za třetí mezi rameny, za čtvrté⁴²⁾ na ramenou, za páté na spojení paží, říkáje po každé: Unguo te in regem de oleo sanctificato (D., Č. č. 21). Během pomazání zpívají přítomní antifonu Unxerunt Salomonem (E., Rt., L. VIII., Ch., L. IX., Č. č. 22).

Po pomazání a antifoně říká arcibiskup orace Christe perunge (Rt., L. VIII.; Č. č. 24), Deus electorum fortitudo (Rt.), Deus Dei filius (C. 2, B., M., R., D., Rt., Č. č. 25).

Po těchto oracích uzavrou se znovu spony králova oděvu a komoří Francie obleče ho v tuniku a přes to v soccus (sercot)

³⁹⁾ K. V. tu vsunuje podlitbu Prospice omnipotens Deus (K., M., D., Aq., Č. č. 30), předtím ve francouzských řádech neznámou, a požehnání Benedic Domine quaesumus s orací Deus Pater aeternae gloriae.

⁴⁰⁾ K. V. k tomu váže responsorium Gentem Francorum.

⁴¹⁾ K. V.: ut eum benedicere et sublimare et consecrare digneris a přidává verše s odpověďmi a orace Praetende a Actiones.

⁴²⁾ Toto pomazání vynechává K. V.

tak, aby pravou ruku měl v otvoru volnou a nad levou rukou socius vyzdvížený jako kněz kasuli.⁴²⁾

O devzdání insignií. Arcibiskup dá králi prsten⁴⁴⁾ slovy: Accipe annulum (text podle Rt., jinak než v C. 2 a Č. č. 60), po čemž následuje modlitba Deus cuius est omnis potestas (C. 1, C. 2, Rt., Č. č. 61). Dále žezlo do pravé ruky slovy Accipe sceptrum C. 2, B., Rt., Č. č. 39) a modlitbou Omnium Domine fons bonorum cunctorumque iustitutor (C. 2, Rt., Č. č. 41), pak prut do levé ruky Accipe virgam (R., D., Rt., Č. č. 40).

Korunovace. Po předcházející modlitbě jsou podle jmen svoláni perové, nejdříve laičtí, pak duchovní,⁴⁵⁾ načež arcibiskup vezme s oltáře královskou korunu a sám ji vstaví na hlavu královu. Když se tak stalo, všichni perové položí ruku na korunu a se všech stran ji drží. Arcibiskup pronáší modlitby Coronet te Deus (Rt.)⁴⁶⁾ a Deus perpetuitatis (A., Rt., Č. č. 44), načež následují dvě řady benedikcí: Extendat omnipotens, atd., 2. Benedic atd.⁴⁷⁾

Nastolení. Arcibiskup i perové, podpírajíce korunu, vedou krále od oltáře chorem k trůnu, kterýžto trůn má býti tak vyzvýšen, aby jej všichni mohli viděti. A tu Regis status designatur: Sta et retine (B., R., D., Rt., Č. č. 49); při slovech in hoc regni solio confirmet usadí arcibiskup krále na trůn.⁴⁸⁾ Následují modlitby Omnipotens Deus det tibi de rore a Benedic Domine fortitudinem.⁴⁹⁾ Trůnicího krále pozdraví arcibiskup tím, že odloží mitru a políbí krále řka: Vivat Rex in aeternum (Rt.). Po něm tak učiní perové.

⁴²⁾ K. V. na tomto místě vsunuje pomazání rukou de predicto oleo celitus misso slovy Ungantur manus istae (D.; Č. č. 29) s orací Deus quies iustorum (R., D., Č. č. 26), načež je buď svěcení králových ruk a v i c Omnipotens creator a jejich oblékání Circumda Domine, anebo umývání rukou s orací Deus totius creaturae.

⁴³⁾ Obřad se neděje v L. VIII. a L. IX. K. V. připomíná rubrikami ne-souvislými, že před žezlem jest předati prsten a předesílá požehnání prstenu: Deus totius creaturae, Deus caelestium, Benedic et sanctifica (E., M., Č. č. 37).

⁴⁴⁾ K. V. předesílá požehnání koruny: Deus tuorum corona fidelium (v Č. č. 42 je text širší).

⁴⁵⁾ K. V. tu přidává Accipe coronam regni, avšak jiný text, než má K., C. 2, B., R., D. a Č. č. 43.

⁴⁶⁾ K. V. připojuje ještě další: Tibi cum timore, Honorifice eum, Sit in iudiciis, Presta ei, Omnipotens det tibi, Benedic Domine fortitudinem.

⁴⁷⁾ Odvolává se na cizí, zejména římské způsoby (secundum usum alioquorum, maxime secundum usum romanorum), praví tu K. V., že metropolitá po inthronisaci, a nikoliv před ní, intonuje Te Deum s veršem Firmetur a orací Deus qui victrices.

⁴⁸⁾ K. V. uvádí obě po korunovaci.

Není-li korunovace královny, následuje po králově korunovaci hned mše. Při evangeliu král i královna odloží koruny, a po evangeliu políbí knihu evangelií nejprve král, pak královna a potom celebrující arcibiskup.

Po offertoriu perové, podpírajíce korunu (coronam sustentantes), vedou krále k oltáři, kde král obětuje jeden chléb, víno ve stříbrném džbánu, třináct zlatých byzanciů, a podobně královna. Sem i tam je před nimi nesen meč.

Po mši perové vedou krále k oltáři, kde přijímá pod obojí způsobou. Arcibiskup, který králi přinesl políbiti knihu evangelií, přinese od celebrujícího arcibiskupa králi pokoj polibkem a královně knihou. Po něm všichni arcibiskupové a biskupové dávají polibek pokoje trůnicímu králi.

Po mši sejme arcibiskup králi korunu a když král odložil korunovační šat, vsadí mu arcibiskup na hlavu jinou menší korunu, a tak jde do paláce, při čemž je před ním nesen tasený meč. Královu košili jest, pro pomazání, spáliti.

Sv. ampuli odnese opat sv. Remigia s týmž průvodem, jako přišel.

Korunovace královny koná se hned po korunovaci králově. Připraví se trůn o něco nižší než královský. Královna je přivedena do kostela, padne na tvář před oltářem a modlí se. Když povstane, skloní hlavu a arcibiskup pronáší modlitbu Adesto Domine.⁵⁰⁾ Tunika a košile královny mají býti otevřeny usque ad corrigiam. Arcibiskup pomazává královnu nikoliv nebeským olejem, nýbrž posvěceným olejem, a to pouze na hlavě a na prsou (in capite et in pectore), při čemž říká: In nomine Patris (57) a potom orací: Omnipotens sempiternus Deus affluentem Spiritum (59).⁵¹⁾

Pak předá arcibiskup královně žezlo a prut bez modliteb. Potom prsten slovy: Accipe annulum fidei (C. 2, Č. č. 60) a orací Deus cuius est omnis potestas (C. 1, C. 2, Rt., Č. č. 61).⁵²⁾

Nato vsadí sám arcibiskup královně na hlavu korunu, kterou

⁵⁰⁾ K. V. připojuje modlitby Omnipotens aeternus Deus, fons et origo (C. 2, M., D., Č. č. 55) a Deus qui solus habes (C. 2, M., D., Č. č. 56).

⁵¹⁾ K. V. vynechává tuto orací a místo ní klade Spiritus sancti gratia (M., D., Č. č. 58) a Deus pater aeternae gloriae.

⁵²⁾ K. V. mění pořad. Nejprve je předán prsten s texty, svrchu uvedenými, potom žezlo a prut slovy Accipe virgam a orací Omnipotens sempiternus Deus affluentem Spiritum (59), kterou svrchu vynechal při pomazání.

se všech stran drží perové (barones). Při tom pronáší slova Accipe coronam gloriae (C. 1, C. 2, M., Č. č. 62) a oraci Omnium Domine fons honorum dator propectuum (64).

Perové dovedou královnu zpět k trůnu a následuje mše, při níž se zachovává řád svrchu popsaný.

Z uvedeného vyplývá, že vývoj francouzských korunovačních řádů se dál na základě Rt. až do S. celkem neodvisle až osobitě. Teprve K. V. z r. 1365 přinesl mnoho prvků z německých korunovačních řádů R. a D., nikoliv z A.

IV.

Karlův korunovační řád krále českého.

Základem textu českého korunovačního řádu Karlova nelze činiti pouze rukopis vídeňské Národní knihovny č. 556, jehož použil Loserth při svém vydání rubrik a textových počátků a explicitů, nýbrž přihlížeti jest i k jinému rukopisu neméně hodnotnému, ba značnou měrou i lepšímu. Je to rukopis č. 1414 v knihovně knížat Czartoryskich v Krakově.¹⁾

Psán je na pergameni středního folia a obsahuje na str. 3—250 Pulkavovu kroniku a na str. 251—276 korunovační řád Karlův, ordo ad coronandum regem Boemorum. Nádherná miniatura krále, trůnícího s korunou, žezlem a bílým psíkem v iniciále C Pulkavovy kroniky (str. 3) svědčí, že rukopis byl pořízen osobností náročnou. Záhy dostal se do Polska, neboť, podle přípisu na str. 2., daroval jej již r. 1445 krakovský biskup kardinál Zbigniew Oleśnicki závěti kostelu krakovskému. O dalších osudech rukopisu nevíme. Časem se octl v pulavské knihovně knížat Czartoryskich. Rukopis není v Čechách neznám. R. 1869 upozornil W. Kętrzyński Fr. Palackého, že se v knihovně knížete Wladislawa Czartoryského v Paříži nalézá tento rukopis Pulkavovy kroniky a korunovačního řádu. Na žádost Palackého a prostředkování B. Riegera byl tehdy zapůjčen do Prahy a stal se základem vydání Pulkavova textu ve FRB. V., kdežto korunovační řád nebyl vydán. Nyní se rukopis nalézá v knihovně knížat Czartoryskich v Krakově, odkud byl opět do Prahy laskavě zapůjčen k tomuto vydání.

Otázkou je stáří rukopisu. Kromě přípisů z dějin polských,

¹⁾ St. Kutrzeba, Catalogus codicum manuscriptorum Musei Principum Czartoryski Cracoviensis. Cracoviae 1908—13.

pocházejících z poloviny XV. století, jsou v rukopise starší okrajové přípisky z dějin braniborských. Z toho dovodil Palacký,²⁾ že rukopis byl psán ještě za živobytí jak Pulkavy, tak i Karla IV., a to před r. 1374, kdy Karel IV., vrátiv se z Braniborska, přinesl s sebou kroniku této země a do kroniky Pulkavovy k příslušným letům vložiti ji kázal.³⁾ Slohový ráz iniciály a okrajové výzdoby první stránky Pulkavovy souvisí sice se slohem skupiny Liber viaticus, než jsou rázu už velmi pokročilého, jak patrno na př. z motivu přestřihávaných listů, takže by bylo rukopis spíše klásti do posledních dvou desetiletí XIV. století, jak míní i A. Matějček, který laskavě iniciálu se mnou prohlédl. Než u pokročilého dvorského umění není vyloučen ranější vznik anebo dodatečné vmalování na vyspořené místo v rukopise již dříve dokončeném, takže slohové známky miniaturové výzdoby nemusejí v pochybnost uváděti dobu vzniku, určenou podle kritérií historických. Při textových variantech bude krakovský text níže označován písmenem K.

Teprve po smrti Karla IV., avšak ještě ve XIV. století, psán byl rukopis vídeňské Národní knihovny č. 556. Kwartového formátu o 116 pergamenových foliích obsahuje tento kodex Životopis Karla IV. (f. 1—52), Moralitates (f. 53—69), Korunovační řád králů českých, jemuž jsou předeslány modlitby při oblékání královských šatů a odznaků (f. 69'—91), a nakonec pohřební řeč Jana, arcibiskupa pražského, za císaře Karla IV. (f. 91—116). Krásnějšího ještě písma, než rukopis krakovský, jeví se podle některých rozvedených rubrik, přidané invocace sv. Sigmunda a opakované modlitby Deus qui populus (14) býti mladším rukopisu krakovského. V celku korektní, uvádí některé texty, jako na př. 39 a 41, velmi nedbale. Podle úpravy a krásného písma lze i tu souditi, že byl určen náročným kruhům. Při textových variantech bude vídeňský rukopis níže označován písmenem V.

Vídeňskému rukopisu č. 556 přivázán je opis českého korunovačního řádu z pergamenového kodexu č. 88 biskupské knihovny tridentské. Rukopis tridentský, podle přípisu na str. 2., dal kardinál a kníže-biskup tridentský Bernard Clesius v Praze opsati z jiného starého rukopisu, istum Librum ex alio antiquo fecimus transcribi, když se tu 21. února 1527 jako unus ex coadiutoribus

²⁾ Sitzungsberichte der königl. böhmischen Gesellschaft der Wissenschaften in Prag 33 (1869), str. 45.

³⁾ FRB. V., str. XIV.

účastnil korunovace Ferdinanda I. Jako pozdní opis neměl by tento rukopis pro textovou edici velikého významu, nicméně je velmi důležitý proto, poněvadž podle poměrně rané předlohy podává pozdější redakci Karlova korunovačního řádu, což vysvětluje především z toho, že stanoví, kterou modlitbu má říkati biskup litomyšlský. Poněvadž poslední biskup litomyšlský Aleš z Březí († 1442) účastnil se osobně korunovace Albrechtovy r. 1438, jest nejpozději do této doby klásti předlohu Kleslova opisu, neboť na ty, kdož si ještě později osobovali jména biskupů litomyšlských, ač jimi ve skutečnosti už nebyli, nelze pomýšleti při rubrice královského řádu korunovačního. Kleslův opis, poněvadž byl chystán pro korunovaci Ferdinanda I., vsunul jeho jméno na patřičná místa do modliteb. Rukopis, takto přepsaný a připravený pro korunovaci Ferdinandovu, došel však tehdy jen zčásti upotřebení, poněvadž většinou bylo užito světicí formule z nového Pontifikálu římského. Text neopakuje modlitbu Deus qui populus (14), pročež souvisí spíše s rukopisem krakovským.

Nemalého významu pro edici latinského textu je konečně i starý český překlad korunovačního řádu Karlova, který podle pěti různých rukopisů kriticky vydal J. Emler.⁴⁾ Podle opakované modlitby Deus qui populus (14) souhlasí český překlad spíše s textem vídeňského rukopisu č. 556.

Pozdějším úpravám korunovačního řádu není v této práci už věnována pozornost.

Veliká písmena, připojená na okrajích následujícího textu, označují hlavní úkony a vztahují se tak k německému a francouzskému řádu, již dříve uveřejněným, právě tak jako okrajové číslice, které na všech těchto místech označují shodné texty liturgické. Malá písmena, zde na okraji připojená, označují, jakého původu je dotyčné místo Karlova korunovačního řádu, zda německého z R. a D. (n.), či francouzského z S. (f.), anebo českého (č.), ať již je docela původní, anebo pouze v Č. odjinud upotřebené.

Ordo ad coronandum Regem Boemorum.

č. Primo archiepiscopus pragensis cum prelatibus, principibus et baronibus associabunt principem in regem coronandum in Wisse-

⁴⁾ Památky staré literatury české, vydávané Maticí českou. Řada I., odd. 2., č. 2: Spisové císaře Karla IV. Praha 1878. Str. 71—108.

gradum et ibi adorantes redeunt cum eo ad ecclesiam metropolitana-
nam vespere audiri. Deinde peractis vespere deducetur prin-
ceps per predictos in locum, ubi thalamus est sollempniter pre-
paratus.

Deinde¹⁾ mane in pulsu prime archiepiscopus et sui suffra-
ganei aliique episcopi et prelati convenient in ecclesia metropoli-
tana, induendi²⁾ suis pontificalibus et aliis sui status insigniis, et
ibi processione ordinata, plenario, gladio sancti wenceslay,³⁾
crucibus, turibulo et aqua benedicta precedentibus, procedant⁴⁾
ad deducendum principem de supradicto thalamo ad ecclesiam.
Quibus venientibus ad locum, ubi princeps in thalamo decumbit,
indutus per summum regni⁵⁾ boemie camerarium sandaliis, tunica
et pallio apertis,⁶⁾ associatus principibus et baronibus, incensatum
incenso et aspersum aqua benedicta levat archiepiscopus per ma-
num ad surgendum. Tunc unus ex episcopis dicat ibidem hanc
orationem:

Omnipotens sempiterna deus, qui famulum tuum N. regni⁷⁾ fastigio n. 1.
dignatus es sublimare, tribue, quesumus, ei, ut ita in huius seculi cursu
cunctorum in commune salutem disponat, quatenus a tue veritatis tramite
non recedat. Per.

Tunc suscipiant illum duo episcopi dextra levaque honorifice n.
parati, habentes sanctorum reliquias collo pendentes, a cuius
latere non discedant usque ad finem, et⁸⁾ ducant eum in medium
ecclesie ante altare sancte Crucis, archiepiscopo et processione č.
precedentibus. Inter archiepiscopum et principem, de thalamo
exeuntes, ordinate procedant principes et⁹⁾ barones insignia rega-
lia, videlicet coronam, sceptrum, pomum, gladium et cetera de-
ferentes, quos camerarius regni Boemie, bacello eis viam parans,
precedet. Que insignia omnia in altari sancti viti, cum ibidem per-
venerint, honorifice reponant. Processio autem erit a thalamo iam
dicto per salam Regiam exeundo per portam, que respicit sanctum
Georgium, et in eorum transitu magna campana sonetur. Cum
autem exierint de thalamo, unus ex episcopis incipiat Respon-
sorium:¹⁰⁾

Ecce mitto angelum meum, qui precedat te et custodiat semper: n. 2.
observa et audi vocem meam, et inimicus ero inimicis tuis et affligentes te
affligam. Et precedet te angelus meus.¹¹⁾ Israel, si me audieris,¹²⁾ non erit

1) V.: demum. — 2) K. připojuje: episcopi. — 3) V.: Wenceslay. —
4) V.: procedant. — 5) V.: regis. — 6) V.: apertis. — 7) V.: regem. —
8) chybí ve V. — 9) chybí v K. — 10) V. přidává: istud. — 11) V. při-

in te deus recens neque adorabis deum alienum, ego enim dominus. Et precedet.

č. Quo finito, et principe in medio ecclesie ante altare sancte Crucis reverenter statuto, dicatur a clericis¹³⁾ antiphona:

č. 3. Firmetur manus tua et exaltetur dextera tua: iusticia et iudicium preparacio sedis tue. Misericordia et veritas precedent faciem tuam. Alleluia. (Psalmus:) Misericordias domini. Gloria patri. Sicut erat.¹⁴⁾ Firmetur.¹⁵⁾ (Iterando.)

Qua finita¹⁶⁾ unus ex episcopis dicat hanc oracionem:

n. 4. Deus, qui scis genus humanum nulla virtute posse subsistere, concede propicius, ut famulus tuus, quem populo tuo voluisti preferri, ita tuo fulciatur adiutorio, quatenus, quibus potuit preesse, valeat et prodesse. Per Christum dominum nostrum. Amen.¹⁷⁾

č. Tunc princeps, adoratis reliquiis sanctorum in altari sancte Crucis positus, cum processione ante altare sancti Viti deducatur et ibi super sede regaliter preparata prostrato et aliis principibus, episcopis et prelatibus in suis sedibus, similiter decenter preparatis,

n. 4. constitutis, unus episcoporum¹⁸⁾ incipiat psalmum: »Exaudiat te.« Quo finito dicat versum: »Domine, salvum, fac regem.« Chorus: »Deus meus.« Oracio:¹⁹⁾

č. 5. Deus humilium institutor, qui nos sancti spiritus illustracione consolaris, pretende super hunc famulum tuum N. gratiam tuam, ut per eum tuum in nobis adesse senciamus adventum. Per.²⁰⁾

Alius episcopus dicat oracionem:²¹⁾

n. 6. Omnipotens sempiternus deus, celestium terrestriumque moderator, qui famulum tuum ad regni²²⁾ fastigium dignitatemque dignatus es provehere, concede quesumus, ut a cunctis adversitatibus liberatus et ecclesiastice pacis dono muniatur, et ad eterne pacis gaudia te donante pervenire mereatur.²³⁾ Per Christum dominum nostrum.²⁴⁾

č. Hoc facto fiat sermo ad clerum et alter ad populum sub eodem tempore breviter.

B. Postea metropolitanus mediocri distinctaque voce principem interroget:

n. 7. Vis sanctam fidem a catholicis viris traditam tenere et operibus iustis servare?²⁵⁾

Responsio:²⁶⁾

Volo.

dává: Versus: — 12) K.: audies. — 13) V. přidává: hec. — 14) V. přidává: in principio. — 15) V. přidává: manus tua. — 16) V.: Quo finito. — 17) V.: chybí nostrum. Amen. — 18) V.: episcopus. — 19) V. chybí: Chorus: Deus meus. Oracio. — 20) K. chybí: Per. — 21) V.: chybí: dicat oracionem. — 22) K.: regem. — 23) K.: mereantur (opraveno rasuro: mereatur). — 24) V.: chybí: nostrum. — 25) V.: servire. — 26) V.: respondeat. — 27) Otázka i odpověď scházejí ve V. — 28) V.: Interroget. — 29) V.: Res-

Iterum:

Vis sanctis ecclesiis ecclesiarumque ministris tutor et defensor esse?

Respondit:

Volo.²⁷⁾

Iterum:²⁸⁾

Vis regnum a deo tibi concessum secundum iusticiam patrum tuorum regere et defendere?

Respondet:²⁹⁾

In quantum divino fultus adiutorio ac solacio omnium fidelium suorum valuero, ita me fideliter per omnia acturum esse promitto.

Tunc metropolitanus affatur³⁰⁾ populum his verbis dicens: C.

Vultis tali principi ac rectori vos subiicere ipsiusque regnum firma fide n. 7. stabilire atque iussionibus illius obtemperare iuxta apostolum: »Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit sive regi quasi precellenti?«

Tunc a circumstante clero et populo unanimiter dicatur:

Rady, Rady, Rady.

Tunc metropolitanus cum omnibus episcopis dicat³¹⁾ oracionem:

Te invocamus domine sancte pater omnipotens sempiternus deus, ut f. 8. hunc famulum tuum N., quem tue divine dispensacionis providencia³²⁾ in primordio plasmatum usque ad hunc presentem diem juvenili flore letantem crescere concessisti, eum tue pietatis dono dicatum plenumque gracia veritatis de die in diem coram deo et hominibus ad meliora semper proficere facias, ut summi regiminis solium gracia superne largitatis gaudens suscipiat et misericordie tue muro ab hostium adversitate undique munitus plebem sibi commissam cum pace propiciacionis et virtute victorie feliciter regere³³⁾ mereatur. Per.

Qua finita, principe et metropolitano cum ceteris episcopis č. D. prostratis, legatur letania, quam archiepiscopus incipiat, cantatores³⁴⁾ vero prosequantur usque ad versum. »Ut presentem«³⁵⁾ cum aliis sequentibus versibus et oracionibus usque ad oracionem »Deus inenarrabilis«, quam aliquis ex episcopis dicat.

Letania:³⁶⁾

Kyrie eleyson. Christe eleyson. Christe audi nos. Salvator mundi adiuva nos.

Sancta Maria,	ora pro nobis.
Sancte Michael,	ora pro nobis.
Sancte Gabriel,	ora pro nobis.
Sancte Raphael,	ora pro nobis.
Sancte chorus angelorum,	ora pro nobis.
Sancte Johannes baptista, ³⁷⁾	ora pro nobis.

pondeat. — 30) V.: affetur. — 31) V.: přidává: hanc. — 32) V.: prudencia. — 33) V.: regnare. — 34) V.: cantores. — 35) V.: přidává: famulum. — 36) V.: chybí. — 37) K.: paptista. — 38) V.: přidává: Sancte Sigismunde,

Sancte Petre, ora pro nobis.
 Sancte Paule, ora pro nobis.
 Sancte Andrea, ora pro nobis.
 Sancte Iacobe, ora pro nobis.
 Sancte Johannes, ora pro nobis.
 Sancte Thoma, ora pro nobis.
 Sancte Philippe, ora pro nobis.
 Sancte Iacobe, ora pro nobis.
 Sancte Bartholomee, ora pro nobis.
 Sancte Mathee, ora pro nobis.
 Sancte Symon, ora pro nobis.
 Sancte Thadee, ora pro nobis.
 Sancte Mathia, ora pro nobis.
 Sancte Luca, ora pro nobis.
 Sancte Marce, ora pro nobis.
 Sancte chorus apostolorum
 et evangelistarum, ora pro nobis.
 Sancte Stephane, ora pro nobis.
 Sancte Vite, ora pro nobis.
 Sancte Wenceslae, ora pro nobis.
 Sancte Adalberte,³⁸⁾ ora pro nobis.
 Sancte Georgii, ora pro nobis.
 Sancte Benedicte cum fratribus tuis, ora pro nobis.
 Sancte chorus martirum, ora pro nobis.
 Sancte Silvester, ora pro nobis.
 Sancte Georgii, ora pro nobis.
 Sancte Martine, ora pro nobis.
 Sancte Nicolae, ora pro nobis.
 Sancte Procopi,³⁹⁾ ora pro nobis.
 Sancte chorus confessorum, ora pro nobis.
 Sancta Maria Magdalenā, ora pro nobis.
 Sancta Margaretha, ora pro nobis.
 Sancta Katherina, ora pro nobis.
 Sancta Barbara, ora pro nobis.
 Sancta Ludmila, ora pro nobis.
 Sancta Dorothea, ora pro nobis.⁴⁰⁾
 Sancte chorus virginum, ora pro nobis.
 Omnes sancte virgines et vidue, orate pro nobis.
 Omnes sancti dei, orate pro nobis.
 Propicius esto. Parce ei domine.
 Propicius esto, libera eum domine.
 Ab insidiis dyaboli, libera eum domine.
 A subitanea et improvisa morte, libera eum domine.
 A morte perpetua, libera eum domine.

ora. — 39) V.: Procopii. — 40) K.: chybí. — 41) K.: přidává a přetrhává:
 crucis. — 42) K.: nobis. — 43) K.: přidává: hoc. — 44) K.: chybí. —

Per misterium sancte⁴¹⁾ incarnationis tue, libera eum domine.
 In die iudicii, libera eum domine.
 Peccatores, te rogamus audi nos.
 Ut pacem et concordiam ei⁴²⁾ dones, te rogamus audi nos.
 Ut remissionem omnium peccatorum ei dones, te rogamus audi nos.

Metropolitanus dicat:⁴³⁾

Ut presentem famulum tuum in⁴⁴⁾ tua iusticia, pietate et sanctitate confirmare et conservare digneris, te rogamus audi nos.
 Ut hunc famulum tuum N. in regem eligere digneris, te rogamus audi n. 10.
 nos.

Ut eum benedicere et sublimare digneris, te rogamus audi nos.

Ut eum ad imperii fastigium perducere digneris, te rogamus audi nos.

Fili dei, te rogamus audi nos.

Agnus dei, qui tollis peccata mundi, parce ei domine.

Agnus dei, qui tollis peccata mundi, exaudi eum domine.

Agnus dei, qui tollis peccata mundi, miserere nobis.

Christe audi nos.

Kyrieleyson. Christeleyson. Kyrieleyson.

Pater noster. Et ne nos. Sed libera nos.

Ostende nobis domine misericordiam tuam.

Et salutare tuum da nobis.

Domine exaudi oracionem meam. Et clamor meus.

Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo.⁴⁵⁾

Benedic domine hunc regem nostrum⁴⁶⁾ N., qui regna omnia moderaris E. a seculo, et tali eum benedictione glorifica, ut davidice teneat benedictionis n. 11, et sublimitatis sceptrum, et glorificatus in eius protinus⁴⁷⁾ reperiatur merito. Da ei tuo spiramine cum mansuetudine ita regere populum, sicut salomonem fecisti tuum obtinere regnum pacificum. Tibi semper cum timore sit subditus tibi que militet cum quiete.⁴⁸⁾ Sit tuo clipeo protectus cum proceribus et ubique tua gracia victor existat. Honorifica eum pre cunctis regibus gentium, felix populis dominetur, et feliciter eum naciones adornent.⁴⁹⁾ Vivat inter gentium cathervas magnanimus, sit in iudiciis equitatis singularis, locupletet eum tua predives dextera; frugiferam obtineat patriam, et eius liberis tribuas profutura. Presta ei prolixitatem vite inter tempora, et in diebus eius oriatur iusticia. A te⁵⁰⁾ robustum teneat regiminis solium, et cum iocunditate et iusticia eterno glorietur in regno. Per Christum dominum nostrum.⁵¹⁾

Item oracio:⁵²⁾

Omnipotens sempiterne deus, gubernator omnium, celi et terre conditor n. 12. et dispositor, Imperator angelorum et hominum, rex regum et dominus dominancium, qui Abraham fidelem famulum tuum de hostibus triumphare fecisti, Moysi et Yosue populo⁵³⁾ prelati multiplicem victoriam tribuisti, humilemque

45) Ve V. tu následuje: Oracio. Deus qui populis (14). — 46) V.: benedicturum. — 47) K.: patrociniis. — 48) K.: timore. — 49) K.: adorent. — 50) K.: iusticia, et a te. — 51) K.: chybí: dominum nostrum. — 52) K.: chybí: Item oracio. — 53) V.: populorum. — 54) K.: puerumque. — 55) V.:

David puerum⁵⁴) tuum regni fastigio sublimasti, et Salomonem sapientie pacisque ineffabili munere ditasti, respice quesumus ad preces humilitatis nostre, et super hunc famulum tuum N., quem supplici devocione in regem eligimus, benedictionum tuarum dona⁵⁵) multiplica, eumque dextera tue potencie semper et⁵⁶) ubique circumda. Quatenus predicti Abrahe fidelitate firmatus, Moysi mansuetudine fretus, Josue fortitudine fultus, David humilitate exaltatus, Salomonis sapientia decoratus, tibi in omnibus placeat et per tramitem iusticie inoffenso⁵⁷) gressu semper incedat, Ecclesiamque tuam deinceps cum plebibus sibi annexis ita enutriet ac doceat, munit et instruat, contraque omnes visibiles et invisibiles hostes eidem potenter regaliterque tue virtutis regimen administret, et ad vere fidei pacisque concordiam eorum animos te opitulante reformet, ut horum populorum debita subiectione tultus, condigno amore glorificatus, ad paternum decenter solum tua miseratione conscendere mereatur. Tue quoque proteccionis galea munitus, et scuto insuperabili iugiter protectus, armisque celestibus circumdatus optabilis victorie triumphum feliciter capiat, terroremque sue potencie infidelibus inferat et pacem tibi militantibus letanter apportet. Per dominum nostrum, qui virtute sancte crucis thartara destruxit, regnoque dyaboli superato ad celos victor asscendit, in quo omnis potestas regumque consistit victoria,⁵⁸) qui est gloria humilium et vita salusque populorum. Qui tecum.

Alius episcopus:⁵⁹)

- n. 13. Deus⁶⁰) inenarrabilis auctor mundi, conditor generis humani, gubernator⁶¹) Imperii, confirmator regni, qui ex utero fidelis amici tui patriarche nostri Abrahe preelegisti Reges seculis⁶²) profuturos, tu⁶³) presentem Regem hunc cum exercitu suo per intercessionem omnium sanctorum uberi benedictione locupleta et in solium regni firma stabilitate conecte. Visita eum sicut Moysen in rubo, Yosue⁶⁴) in prelio, Gedeon⁶⁵) in agro, Samuelem in templo, et illum ea⁶⁶) benedictione siderea⁶⁷) ac rore sapientie tue perfunde, quam beatus David in psalterio, Salomon, filius eius, te remunerante percepit e celo. Sis ei contra acies inimicorum rumphea,⁶⁸) lorica in adversis, galea in prosperis, in pugnacione⁶⁹) clipeus sempiternus, et presta, ut gentes illi teneant fidem, proceres sui atque optimates habeant pacem, diligant caritatem, abstineant se a cupiditate, loquantur iusticiam, custodiant veritatem, et ita populus iste sub eius imperio⁷⁰) pululet coalitus benedictione eternitatis, ut semper maneant tripudiantes in pace victores. Quod ipse prestare dignetur, qui vivit et regnat.⁷¹)

Tunc archiepiscopus dicat hanc oracionem:⁷²)

- f. 14. Oremus.⁷³) Deus, qui populis tuis⁷⁴) virtute consulis et amore domi-

chybí. — 56) K.: chybí. — 57) K.: inoffensio. — 58) K.: regnumque consistit. Victoria. V.: regnumque consistit victorie. — 59) V.: přidává: dicat. — 60) K.: Deus qui. — 61) V.: et conditor humani generis es et gubernator. — 62) K.: seclis. — 63) K.: in. — 64) K.: iosue. — 65) K.: vedeon. — 66) V.: eum ea. R. a D.: illa eum. — 67) K.: sydera. — 68) chybí v R. a D. — 69) K.: et in pugnacione. — 70) chybí ve V. — 71) V.: chybí: et regnat. — 72) V.: místo toho předpisuje: Tunc archiepiscopus dicat hanc oracionem: Deus qui populis, ut supra. — 73) Tuto modlitbu na tomto

raris, da huic famulo tuo N. spiritum sapientie⁷⁵) cum regimine discipline, ut, tibi toto corde devotus, in regni regimine⁷⁶) maneat semper ydoneus tuoque munere ipsius temporibus securitas ecclesie dirigatur, et in tranquillitate devocio christiana permaneat, ut in bonis operibus perseverans, ad eternum regnum, te duce, valeat pervenire. Per Christum⁷⁷) Dominum.

Ad missam. Introitus:⁷⁸)

F.

Protector noster aspice deus et respice in faciem christi tui, quia melior č. 15. est dies una in atriis tuis super milia. (Psalmus:) Quam dilecta tabernacula domine virtutum.⁷⁹)

Oracio.

Quesumus omnipotens deus, ut famulus tuus N., Rex noster, qui tua 16. miseratione suscepit regni gubernacula, virtutum eciam omnium percipiat incrementa, quibus decenter ornatus et viciorum voraginem devitare, et hostes superare, et ad te, qui via, veritas et vita es, gloriosus valeat pervenire. Per.

Leccio epistole beati Petri apostoli.

č. 17.

Karissimi! Subiecti estote omni humane creature propter deum, sive regi quasi precellenti, sive ducibus tamquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum. Quia sic est voluntas dei, ut bene facientes obmutescere faciat imprudencium hominum ignoranciam, quasi liberi, et non quasi velamen habentes malicie libertatem, sed sicut servi dei.⁸⁰) Omnes honorate, fraternitatem diligite, deum timete, Regem honorificate. Servi subditi estote⁸¹) in omni timore dominis, non solum bonis et modestis, sed eciam discolis. Hec est enim gracia in christo ihesu domino nostro.

Graduale:

Dirigatur oracio mea sicut incensum in conspectu tuo, domine.

č. 18.

Versus:

Elevacio manuum mearum, sacrificium vespertinum.

č. 19.

Alleluia.

Versus:

Domine in virtute tua letabitur rex et super salutare tuum exultabit č. 20. vehementer.

Post epistolam, choro cantante graduale, duo abbates mitrati č. in capella sancti Wenczeslai recipiant oleum sanctum,⁸²) quod erit in calice magno repositum, qui calix totus coopertus erit cum panno sericeo, et deferant reverenter ante altare sancti Viti tentorio super eos extenso. Calicem vero de manibus eorum reverenter cum osculo accipiens Archiepiscopus ponat in altari.

místě má K. i V., kdežto V. ji uvádí nadto i před č. 11. Český text souhlasí s V. — 74) chybí v K. — 75) V.: sapientie spiritum. — 76) V.: culmine. — 77) V.: chybí. — 78) V.: Sequitur ad missam introitus. — 79) V.: chybí: domine virtutum. — 80) V.: secundum deum. — 81) K.: estote subditi. — 82) V.: sacrum. — 83) V.: chybí. — 84) má býti Gihon, Gyhon,

G. Deinde finito Alleluia cum sequencia, Metropolitanus procedat ad uncciones capitis, pectoris, scapularum, brachiorum, que uncciones debent fieri uno contextu, et primo fundens oleum super caput in modum crucis dicat:

n. 21. Ungo te in regem de oleo sanctificato. In nomine patris et filii et spiritus sancti. R.⁸⁵) Amen. Pax tecum. Et cum spiritu tuo.

Interim autem chorus cantet hanc antiphonam:

f. 22. Unxerunt salomonem Sadoch sacerdos, Naathan propheta, regem in yeon⁸⁴) et ambulantes leti dixerunt: vivat rex in eternum. Alleluia.

Et tamdiu repetendo canet, donec unccio finiatur, qua finita, et silencio facto, Metropolitanus expresse dicat has⁸⁵) oraciones, que secuntur:

n. 23. Ungo te in regem de oleo sanctificato. Spiritus sancti gracia, humilitatis nostre officio, in te copiosa descendat, ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius invisibili unguine delibutus impinguari merearis interius, eiusque⁸⁶) spirituali unccione perfectissime⁸⁷) semper imbutus, et illicita declinare tota mente et spernere⁸⁸) discas seu valeas, et utilia anime tue iugiter cogitare, optare atque operari queas auxiliante domino nostro ihesu christo. Qui cum deo patre in unitate eiusdem spiritus.⁸⁹)

f. 24. Christe perunge hunc regem in regimen, unde unxisti sacerdotes ac prophetas, reges et martires, qui per fidem vicerunt regna, operati sunt iusticiam atque adepti sunt repromissiones. Tua sacratissima unccio super caput eius defluat atque ad interiora descendat, et cordis illius intima penetret, et promissionibus, quas adepti sunt⁹⁰) victoriosissimi reges, gracia tua dignus efficiatur, quatenus in presenti seculo feliciter regnet et ad eorum consortium in celesti regno perveniat. Per dominum nostrum ihesum christum filium tuum, qui unctus est oleo leticie, pre consortibus suis et virtute⁹¹) sancte crucis potestates aereas debellavit, tartara destruxit, regimenque dyaboli superavit et ad celos victor ascendit, in cuius manu victoria, omnis gloria et potestas consistunt, et tecum vivit et regnat in unitate spiritus sancti per omnia secula seculorum.⁹²)

Oracio.⁹³)

n. f. 25. Deus dei filius ihesus christus dominus noster, qui a patre oleo exultationis unctus est pre participibus suis, per presentem sacri unguinis⁹⁴) infusionem spiritus paracliti super caput tuum infundat benedictionem, eandem usque ad interiora cordis tui penetrare faciat, quatenus hoc visibili et tractabili dono invisibilia⁹⁵) percipere et, temporali regno iustis moderacionibus executo, eternaliter cum eo regnare merearis, qui solus sine peccato

Gyon. — 85) V.: legat (chybí: has). — 86) V.: ei quoque. — 87) V.: perfectissime spiritali unccione. — 88) V.: chybí: et spernere. — 89) V.: chybí: deo patre in unitate eiusdem spiritus. — 90) V.: chybí. — 91) V.: přidává: sancte. — 92) V.: chybí: per omnia secula seculorum. — 93) K.: chybí. — 94) K.: unginimis. — 95) K.: invisibili. V.: visibile. — 96) V.: chybí: deus

rex regum vivit et gloriatur cum deo patre in unitate spiritus sancti deus per omnia secula seculorum.⁹⁶)

Alia oracio.⁹⁷)

Deus, qui es iustorum gloria et misericordia peccatorum, qui misisti n. 26. filium tuum preciosissimo sanguine suo⁹⁸) genus humanum redimere, qui conteris bella et propugnator es in te⁹⁹) sperantium, et sub cuius arbitrio omnium regnorum continetur potestas, te humiliter deprecamur, ut presentem famulum tuum N. in tua misericordia confidentem in presenti sede regali benedicas, eique protinus adesse digneris, ut qui tua expetit protectione defendi, omnibus sit hostibus forcior. Fac eum domine beatum esse et victorem de inimicis suis. Corona eum corona iusticie et pietatis, ut ex toto corde et tota mente in te credens tibi deserviat, sanctam tuam ecclesiam defendat et sublimet, populumque a te sibi commissum iuste regat, nullum ius insidiantibus malis in iniusticiam vertat. Accende domine cor eius ad amorem gracie tue per hoc unccionis oleum, unde unxisti reges et prophetas, quatenus iusticiam diligens, per tramitem similiter¹) iusticie populum ducens, post peracta a te disposita in regali excellencia annorum curricula pervenire ad gaudia eterna mereatur. Per Dominum nostrum.²)

Alia oracio.³)

Omnipotens sempiterna deus, qui Azahel super syraym, Geu⁴) super č. 27. Israel per Elyam, David quoque et Saulem per Samuelem prophetam in reges⁵) inungi fecisti, tribue, quesumus, manibus nostris opem tue benedictionis et huic famulo tuo N., quem hodie, licet indigni, in regem sacro unguine delinimus, dignam delibucionis huius efficaciam et virtutem. Constitue domine principatum super humerum eius, ut sit fortis, iustus, fidelis, providus et indefessus regni eius et populi tui gubernator, infidelium expugnator, iusticie cultor, et meritorum et demeritorum remunerator et ecclesie tue sancte ac fidei christiane defensor ad decus et laudem nominis tui gloriosi. Per.⁶)

Et perfectis orationibus, tentis ante reverenter subtili⁷) et č. H. dalmatica, Metropolitanus benedicat dicendo hanc oracionem:

Deus rex regum et dominus dominancium, per quem reges regnant et č. 28. legum conditores iura decernunt, dignare propicius benedicere hoc regale ornamentum, et presta, ut famulus tuus rex noster N., qui illud portaturus est, ornamento bonorum morum et sanctarum accionum in conspectu tuo fulgeat et post temporalem vitam eternam gloriam, que tempus non habet, sine fine possideat. Per Christum dominum.⁸)

Facta benedictione vestimentorum induat eum predictis⁹) et J. tunc ungat manus dicendo: č.

per omnia secula seculorum. — 97) K.: chybí: Alia oracio. — 98) K. i V. maji chybné: tuo. — 99) K. místo: in te — má chybné: vite.

1) K. a V. chybné: familiariter. — 2) V.: curricula ad te pervenire mereatur. Per Dominum. — 3) K.: chybí. — 4) t. j. Jehu. — 5) V.: regem. 6) K.: chybí: Per. — 7) V.: tentis vestimentis ante reverenter in subtili dalmatica. — 8) V.: přidává: nostrum. — 9) V.: illis. — 10) K.: vivis

n. 29. Ungantur manus iste de oleo sanctificato, unde uncti fuerunt reges et prophete, et sicut unxit Samuel David in regem, ut sis benedictus et constitutus rex in regno isto super populum istum quem dominus deus tuus dedit tibi ad regendum et gubernandum. Quod ipse prestare dignetur, qui cum patre et spiritu sancto vivit²⁰) et regnat per omnia secula seculorum.

Dominus vobiscum.

Et cum spiritu tuo.

Oratio:

n. 30. Prospice¹¹) omnipotens deus serenis obtutibus¹²) hunc gloriosum regem N., et sicut benedixisti Abraham, Ysaac et Jacob, sic illum largis benedictionibus spiritalis gratie cum omni plenitudine tue potencie irrigare atque perfundere dignare. Tribue ei de rore celi et de pinguedine terre habundantiam frumenti, vini et olei, et omnium frugum opulenciam ex largitate divini muneris longa per tempora, ut illo regnante sit sanitas corporum in patria et pax inviolata in regno, et dignitas gloriosa regalis palatii maximo splendore regie¹³) potestatis oculis¹⁴) omnium fulgeat, luce clarissima clarescat, atque splendore quasi splendidissima fulgura maximo perfusus lumine videatur. Tribue ei omnipotens deus, ut sit fortissimus protector patrie et consolator ecclesiarum atque cenobiorum sanctorum maxima cum pietate regalis munificencie, atque ut sit fortissimus regum, triumphator hostium, ad opprimendas rebelles et paganas naciones; sitque suis inimicis satis terribilis pre maxima fortitudine regalis potencie. Optimatibus quoque atque precelsis proceribus¹⁵) ac fidelibus sui regni sit¹⁶) magnificus et amabilis et pius, ut ab omnibus timeatur atque¹⁷) diligatur. Reges quoque de lumbis eius per successiones¹⁸) temporum futurorum egrediantur, regnum, quod hic valeat regere totum, et post gloriosa tempora atque felicia presentis vite gaudia eterna in perpetua beatitudine habere mereatur. Quod ipse prestare.

Item alia oratio:¹⁹)

n. 31. Spiritus sancti gracia humilitatis nostre officio in te copiosa descendat, (23) ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali delibutus pinguescit exterius, ita eius invisibili unguine delibutus²⁰) inpinguari merearis interius, eiusque spiritali²¹) unccione perfectissime semper inbutus²²) et illicita declinare tota mente et spernere discas seu valeas, et²³) utilia anime tue iugiter cogitare, optare atque operari²⁴) queas auxiliante domino nostro ihesu christo, qui cum deo patre et²⁵) eodem spiritu sancto vivit deus per.²⁶)

Item alia oratio:

f. 14. Deus, qui populis tuis virtute consulis et amore dominaris, da huic famulo tuo N. spiritum sapientie cum regimine discipline, ut, tibi toto corde devotus, in regni regimine maneat semper ydoneus tuoque munere ipsius

Ostatní závěr chybí ve V. — 11) K.: Respice. Tvar Prospice je v jiných kor. řádech obecnější. — 12) V.: obtutibus. — 13) V.: regio. — 14) K.: oculus. — 15) K.: proceribusque. — 16) V.: sic sit. — 17) V.: et. 18) K.: successores. — 19) V.: chybí: alia oratio. — 20) V.: unguine inbutus. — 21) V.: spiritali. — 22) V.: inbutus. — 23) V.: ut. — 24) V.: operari atque optare. — 25) K.: chybí. — 26) V.: chybí: deus per. — 27) V.: má

temporibus securitas ecclesie dirigatur, et in tranquillitate devocio christiana permaneat, ut in bonis operibus perseverans, ad eternum regnum, te duce valeat pervenire. Per dominum nostrum ihesum christum filium tuum, qui tecum vivit et regnat in unitate spiritus sancti deus per omnia.²⁷)

Hic mutet dominus metropolitanus vocem suam et dicat alcius K. ad modum prephacionis:²⁸)

Per omnia secula seculorum. Amen.

Dominus vobiscum. Et cum spiritu tuo.

Sursum corda. Habemus ad dominum.

Gracias agamus domino deo nostro. Dignum et iustum est.

Vere dignum et iustum est, equum et salutare,²⁹) nos tibi semper et ubique gracias agere, domine sancte pater omnipotens deus, electorum forti- f. 32. tudo et humilium celsitudo, qui in primordio per effusionem diluvii crimina mundi castigasti et per columbam ramum olive portantem pacem terris redditam demonstrasti, iterumque Aaron famulum tuum per unccionem olei sacerdotem sanxisti et postea per huius ungenti infusionem ad regendum populum israeliticum sacerdotes ac reges et prophetas prefecisti, vultumque ecclesie in oleo exhilarandum³⁰) per prophetam famuli tui vocem David esse predixisti: Quesumus omnipotens³¹) pater, ut per huius creature pinguedinem hunc servum tuum N. sanctificare tua benedictione digneris, eumque in similitudinem columbe pacem simplicitatis populo subdito prestare, et exempla Aaron in dei servicio diligenter imitari, regnique fastigia in consiliis,³²) scienciis,³³) et equitate iudicii semper assequi, vultumque hilaritatis³⁴) per hanc olei unccionem tuamque benedictionem, te adiuvante, toti plebi paratam habere facias, et qui es fons immarcescibilis lucis et origo perpetue bonitatis regum consecrator, bonorum omnium attributor, dignitatumque largitor. Tuam ineffabilem clemenciam votis omnibus exoramus, ut famulum tuum N.,³⁵) quem regalis dignitatis fastigio voluisti sublimare,³⁶) sapientie ceterarumque virtutum ornamentis facias decorari. Et quia tui est muneris, quod regnat, tue sit pietatis, quod id feliciter agat, quatenus in fundamento spei, fidei, caritatisque fundatus, peccator labe³⁷) abstersus de visibilibus et invisibilibus hostibus triumphator effectus, subiecti populi augmento, prosperitate et securitate exhilaratus, cum eis mutua dilectione connexus, et transitorii regni³⁸) gubernacula inculpabiliter teneat, et ad eterni regni infinita gaudia te miserante perveniat. Per christum dominum nostrum.³⁹) Per quem maiestatem tuam laudant angeli, adorant dominaciones, tremunt potestates, celi celorumque virtutes ac beata seraphin socia exultatione concelebrant. Cum quibus et nostras voces, ut admitti iubeas, deprecamur, supplici confessione dicentes:

jen začátek: Deus, qui populis tuis consulis, ut supra (14). — 28) V.: Hic metropolitanus mutet vocem et dicat alcius ad modum prephacionis. — 29) K.: equum. Nos — 30) K.: exhilarandum. — 31) K.: opakuje ještě jednou: omnipotens. — 32) K.: conciliis. — 33) francouzské řády: in consiliis scientiae. — 34) K.: hylaritatis. — 35) K.: chybí N. — 36) K.: sublimari. — 37) K.: libere. — 38) K.: chybí: regni. — 39) V.: následuje: Consequenter dicat:

- L. a) Deinde metropolitanus imponat principi pallium regale⁴⁰⁾ dicens:
- č. 33. Accipe pallium quatuor inciis formatum, per quod intelligas quatuor mundi partes divine potestati esse subiectas, nec quemquam posse feliciter regnare in terris, nisi cui⁴¹⁾ potestas regnandi fuerit collata de celis. Tunc benedicat ensem dicens:⁴²⁾
- č. 34. Exaudi quesumus domine preces nostras, et⁴³⁾ hunc ensem, quo hic famulus tuus N. se circumcingi desiderat, maiestatis tue dextera benefidicere et sanctificare dignare, quatenus defensio atque protectio possit ecclesiarum esse, viduarum, orphanorum, omniumque deo servientium contra seviciam paganorum, aliisque insidiantibus sit pavor,⁴⁴⁾ terror et formido. Per christum dominum nostrum.
- n. b) Postea ab episcopis ensem accipiat⁴⁵⁾ et cum ense totum sibi regnum esse sciat comendatum dicente Metropolitano:⁴⁶⁾
- n. 35. Accipe gladium per manus episcoporum licet indignas, vice tamen et auctoritate sanctorum apostolorum consecratas, tibi regaliter impositum nostrequ⁴⁷⁾ benedictionis officio in defensionem sancte dei ecclesie divinitus ordinatum, et esto memor, de quo psalmista prophetavit dicens: »Accingere gladio tuo super femur tuum potentissime,« ut in hoc per eundem⁴⁸⁾ vim equitatis exerceas, molem iniquitatis potenter destruas, et sanctam dei ecclesiam eiusque fideles propugnes atque protegas, nec minus sub fide falsos quam christiani nominis hostes execres ac destruas, viduas et pupillos clementer adiuves ac defendas, desolata restaures, restaurata conserves, ulciscaris iniusta, confirmes bene disposita, quatenus hec⁴⁹⁾ in agendo virtutum triumpho gloriosus iusticieque cultor egregius cum mundi salvatore, cuius typum geris⁵⁰⁾ in nomine, sine fine merearis regnare. Qui cum patre.
- c) Accinctus autem ense similiter ab illis armillas accipiat dicente Metropolitano:
- č. 36. Accipe armillas sinceritatis et sapientie divineque circumdacionis indicium, quibus intelligas omnes operationes tuas contra hostes visibiles et invisibiles posse esse munitas.⁵¹⁾
- d) Item⁵²⁾ benedictio anuli:
- č. 37. Benedic domine et sanctifica anulum istum et mitte super eum septiformem spiritum tuum, quo famulus tuus eo fruens anulo fidei subarratus, virtute altissimi sine peccato custodiatur, et omnes benedictiones, que in scripturis divinis reperiuntur, super eum copiose descendant, ut quecumque sanctificaverit, sanctificata permaneant, et quecumque benedixerit, spirituali benedictione benedicantur. Per christum.

Per quem maiestatem tuam laudant angeli, adorant concludendo usque Sanctus, sanctus, sanctus. — 40) K.: palium regalem. — 41) V.: sibi. — 42) V.: Deinde sequitur benedictio Eusis. — 43) V.: ut. — 44) slova: aliisque insidiantibus sit pavor, nutná pro souvislost, scházeji v obou rukopisech K. a V. — 45) K.: accipit. — 46) V.: metropolitam. — 47) V.: in eoque. — 48) V.: eundem. — 49) V.: hoc. — 50) K.: chybí. — 51) V.: posset

Et⁵³⁾ quando imponitur anulus, dicatur hec oratio: n. 38.
Accipe regie dignitatis anulum et per hunc in te⁵⁴⁾ catholice fidei cognosce signaculum, quia ut hodie ordinis caput et princeps regni ac populi, ita perseverabis⁵⁵⁾ auctor ac stabilitor christianitatis et christiane fidei, ut felix in opere, locuples in fide, cum rege regum glorieris. Per eundem,⁵⁶⁾ cuius est honor et gloria in secula seculorum. Amen.

Deinde accipiat ensem, unde accinctus fuerat, et eum super č. e) altare deo offerat, quem comes aliis superior vel maior, qui sit presens, redimet et redemptum ante eum deferet.⁵⁷⁾

Cum dat ei sceptrum et cum pomo dicat: f)

Accipe sceptrum, regie potestatis insigne,⁵⁸⁾ virgam scilicet rectam, f. 39. virgam virtutis, qua teipsum bene regas, sanctam ecclesiam populumque videlicet christianum tibi a deo commissum regia virtute ab improbis defendas, pravos corrigas, rectos pacificos, et ut viam rectam tenere possint, tuo iuvamine dirigas, quatenus⁵⁹⁾ de temporali regno ad eternum regnum pervenias ipso adiuvante, cuius regnum permanet⁶⁰⁾ in secula seculorum. Amen.⁶¹⁾

Suscipe ergo virgam virtutis atque equitatis, qua intelligas te mulcere n. f. 40. pios et terrere reprobos; errantes viam doce, lapsisque manum porrige, disperdasque superbos et releves humiles, ut aperiat tibi ostium⁶²⁾ ihesus christus dominus noster, qui de seipso ait: »Ego sum ostium,⁶³⁾ per me si quis introierit, salvabitur.« Et ipse, qui est clavis David et sceptrum domus Israel, qui aperit et nemo claudit, claudit et nemo aperit, sit tibi adiutor, qui educit⁶⁴⁾ vinculum de domo carceris, sedentem⁶⁵⁾ in tenebris et⁶⁶⁾ umbra mortis, ut in omnibus sequi merearis eum, de quo propheta David cecinit: »Sedes tua deus in seculum seculi, virga direccionis⁶⁷⁾ virga regni,« et⁶⁸⁾ imitare ipsum, qui dicit: »Diligas iusticiam et odio habeas iniquitatem, propterea unxit te deus, deus tuus, oleo leticie ad exemplum illius, quem ante secula unxerat pre participibus suis ihesum christum dominum nostrum.«

Oratio⁶⁹⁾ post sceptrum et virgam:

Omnium domine fons bonorum cunctorumque deus⁷⁰⁾ institutor pro- f. 41. fectum, tribue, quesumus, famulo tuo N. adeptam bene regere dignitatem, et a te⁷¹⁾ sibi prestitum honorem dignare corroborare. Honorifica eum pre cunctis regibus terre,⁷²⁾ uberi eum benefidicione locupleta et in solio regni firma⁷³⁾ stabilitate consolida, visita eum in sobole, presta ei⁷⁴⁾ prolixitatem vite, in diebus eius semper oriatur iusticia,⁷⁵⁾ ut cum iocunditate et leticia eterno glorietur in regno. Per christum dominum.⁷⁶⁾

Benedictio corone regis vel regine:⁷⁷⁾ g)

esse munitos. K.: posse esse munitos. — 52) V.: chybí. — 53) V.: chybí. — 54) K.: misto: in te, má: vite. — 55) K.: a V.: mají: perseverabilis. — 56) K.: eum. — 57) V.: ferat. — 58) V.: insignem. — 59) chybí v K. i V. — 60) K.: permaneat. — 61) K.: chybí. — 62) V.: hostium. — 63) K.: hostium. — 64) V.: eduxit. — 65) jiné řády: sedentemque. — 66) K. přidává: in. — 67) K.: recta et. — 68) K.: chybí. — 69) V.: chybí. — 70) V.: chybí. — 71) V.: chybí: et a te. — 72) chybí v K. i V. — 73) V.: chybí. — 74) V.: chybí: presta ei. — 75) V.: chybí. — 76) K.: chybí. — 77) V.: přidává:

- č. Deus tuorum corona fidelium, qui in capitibus eorum ponis coronam de lapide precioso, benedicta et sanctifica coronam istam, quatenus, sicut ipsa diversis preciosisque lapidibus adornatur,⁷⁸⁾ sic famulus tuus gestator ipsius multiplici preciosarum virtutum munere, tua largiente gracia, repleatur.
- č. Hic aspergatur aqua benedicta minutatim super coronam atque a metropolitano vel episcopo incensetur,⁷⁹⁾ et imponatur capiti per Metropolitanum assistentibus omnibus episcopis et dicentibus:
- n. 43. Accipe coronam regni, que, licet ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur, quamque sanctitatis gloriam et honorem et opus fortitudinis expresse signare intelligas, et per hanc te participem ministerii nostri⁸⁰⁾ non ignores, ita ut⁸¹⁾ sicut nos in interioribus pastores rectoresque animarum intelligimur, tu quoque in exterioribus verus dei cultor strenuusque contra omnes adversantes ecclesie christi defensor regni que a deo tibi dati et per officium nostre benedictionis in vice apostolorum omniumque sanctorum tuo regimini commissi utilis executor regnatorque proficius semper appareas, et inter gloriosos athletas virtutum gemmis ornatus et premio semper eterne felicitatis coronatus, cum redemptore et salvatore ihesu christo, cuius nomen vicemque gestare crederis, sine fine glorieris. Qui vivit et imperat deus cum deo patre in secula seculorum.
- Oratio post coronam:⁸²⁾
- f. 44. Deus perpetuitatis, dux virtutum, cunctorum hostium victor, benedicta hunc famulum tuum N. tibi caput suum inclinantem, et prolixa sanitate et prospera felicitate eum conserva, ut ubicumque auxilium tuum invocaverit, cito assis et protegas ac defendas. Tribue ei, quesumus domine, divicias gracie tue, comple in bonis desiderium eius, corona eum in misericordia tua, tibi que domino pia devocione iugiter famuletur. Per dominum nostrum ihesum christum filium.⁸³⁾
- Sequitur⁸⁴⁾ antyphona:
- f. 45. Confortare et esto⁸⁵⁾ vir et observa mandata domini dei tui, ut ambules in viis eius et custodias cerimonias eius, et precepta eius, et testimonia et iudicia, et quocumque te verteris, confirmet te deus.
- n. M. Et statim dicatur benedictio super eum, que et in tempore synodi dicenda est:
- n. 46. Benedicat tibi dominus custodiatque te, et sicut voluit te super populum suum esse regem, ita in presenti seculo felicem et eterne felicitatis tribuat esse consortem. Amen.⁸⁶⁾
- n. f. 47. Clerum ac populum, quem sua voluit opitulacione in tua sancctione congregari, sua dispensacione et tua amministracione per diuturna tempora faciat feliciter gubernari. Amen.⁸⁷⁾
- sequitur. — 78) V.: est adornata. — 79) V.: atque ei per metropolitano vel episcopum incensetur. — 80) V.: mei. — 81) chybí v K. i V. — 82) V.: chybí: post coronam. — 83) V. má pouze závěr: Per dominum. — 84) V.: chybí. — 85) V.: přidává: robustus. — 86) V. vsouvá jako nadpis následujícího: Oratio. — 87) V.: chybí. — 88) V.: chybí: tribuisti. — 89) V.: do-dává: sic. — 90) K.: rasura; zbývá pouze: . ta. Snad korigováno nepříslušně: Ita. — 91) chybí. — 92) V.: heriditario. — 93) K.: omniumque. — 94) V.: chybí. — 95) V.: conspicis. — 96) V.: přidává: vel mediaticem. — 97) V. má v závěr: Qui tecum. — 98) K.: concinant. — 99) K. tu mylně vsunuje nadpis: Ordo ad benedicendum reginam, ale hned pokračuje uvedeným textem.

Quatenus divinis monitis parentes, adversitatibus carentes, bonis omnibus exuberantes, tuo imperio fideli amore obsequentes, et in presenti seculo tranquillitate fruuntur, et tecum eternorum omnium consorcio potiri mereantur. Amen. Quod ipse prestare dignetur.

Deinde coronatus honorifice per chorum ducatur de altari ab episcopis usque solium, canente choro Responsorium istud:

Desiderium anime eius tribuisti.⁸⁸⁾

n. 49.

Deinde dicat sibi archiepiscopus:⁸⁹⁾

Sta⁹⁰⁾ et retine amodo⁹¹⁾ locum, quem hucusque paterna successione tenuisti, hereditario⁹²⁾ iure videlicet delegatum per auctoritatem dei omnipotentis et presentem tradicionem nostram, omnium⁹³⁾ scilicet apostolorum ceterorumque sanctorum dei, et quanto clerum sacris altaribus propinquirem⁹⁴⁾ prospicis,⁹⁵⁾ tanto ei potiore in locis congruis honorem impendere memineris, quatenus mediator dei et hominum te mediatorem⁹⁶⁾ cleri et plebis

n. f. 50.

In hoc loco sedere eum faciat dominus Metropolitanus super solium:

in hoc regni solio confirmet, et in regno eterno secum regnare faciat ihesus christus dominus noster, rex regum et dominus dominancium. Qui cum deo patre.⁹⁷⁾

Tunc det illis osculum pacis.

Cunctus autem clericorum cetus tali rectore gratulans, sonantibus ympnis alta voce concinat:⁹⁸⁾

Te deum laudamus.

n. 52.

Vulgus vero:

Hospodyn pomyluy ny.⁹⁹⁾

č. 53.

Professio regis ante solium coram deo et clero et populo:

P.

Profiteor et promitto coram deo et angelis eius, a modo et deinceps legem et iusticiam pacemque sancte dei ecclesie populoque michi subiecto pro posse et nosse facere et conservare, salvo condigno¹⁾ misericordie respectu, sicut cum consilio fidelium nostrorum melius invenire poterimus.

n. 54.

Item alia oratio:²⁾

Pontificibus quoque ecclesiarum dei condignum et canonicum honorem exhibere, atque ea, que ab imperatoribus et regibus ecclesiis sibi commissis collata et reddita sunt, inviolabiliter conservare; abbatibus, eciam comitibus³⁾ et vasis dominicis nostris congruum honorem secundum consilium fidelium nostrorum prestare. Amen.

dujícího: Oratio. — 87) V.: chybí. — 88) V.: chybí: tribuisti. — 89) V.: do-dává: sic. — 90) K.: rasura; zbývá pouze: . ta. Snad korigováno nepříslušně: Ita. — 91) chybí. — 92) V.: heriditario. — 93) K.: omniumque. — 94) V.: chybí. — 95) V.: conspicis. — 96) V.: přidává: vel mediaticem. — 97) V. má v závěr: Qui tecum. — 98) K.: concinant. — 99) K. tu mylně vsunuje nadpis: Ordo ad benedicendum reginam, ale hned pokračuje uvedeným textem.

1) V.: chybí. — 2) V.: chybí: oratio. — 3) V.: conventibus. — 4) V.:

Q. Ordo ad benedicendum Reginam,

que debet consecrari statim post factam consecrationem regis
ċ. hoc modo: statim eo coronato et eam benedici et coronari iubente,
crīne soluto et capite discoperto a duobus episcopis deducitur ante
altare, et postea⁴⁾ prostrata ante debet orare, qua elevata ab ora-
cione ab episcopis debet iterum caput inclinare.

a) Hoc facto archiepiscopus dicat hanc oracionem:

n. 55. Omnipotens sempiternus deus, fons et origo totius bonitatis, qui feminei
sexus fragilitatem nequaquam reprobando adversaris, sed dignanter com-
probando potius eligis, et qui infirma mundi eligendo forcia queque confun-
dere decrevistis, quique eciam⁵⁾ glorie virtutisque tue triumphum in manu
Judith femine olim⁶⁾ iudaice plebi⁷⁾ de hoste sevissimo regnare⁸⁾ voluisti,
respice, quesumus domine, preces humilitatis nostre et super hanc famulam
tuam N., quam supplici devocione in reginam eligimus, benediccionum tu-
arum dona multiplica, eamque dextera tue potencie semper et ubique cir-
cumda, sitque umbraculo tui numinis undique firmiter protecta, ut visibilis
seu invisibilis hostis nequicias triumphaliter expugnare valeat, et una cum
Sara atque Rebeca, Lia et Rachel reverendis beatisque feminis, fructu uteris⁹⁾
sui fecundari seu gratulari mereatur ad decorem totius regni statumque
sancte dei ecclesie regendum necnon protegendum. Per christum dominum
nostrum, qui ex intemerato beate marie virginis alvo nasci, visitare ac
renovare hunc¹⁰⁾ dignatus est¹¹⁾ mundum. Qui tecum vivit.¹²⁾

Item¹³⁾ alia benedictio eiusdem coram optimatibus ante altare
per Metropolitanum dicenda:

n. 56. Deus qui solus habes immortalitatem lucemque inhabitas inaccessibi-
lem,¹⁴⁾ cuius providencia in sui dispositione non fallitur, qui fecisti, que
futura sunt, et vocas ea, que non sunt, tamquam ea, que sunt, qui superbos
equo moderamine de principatu deicis atque humiles dignanter in sublime
provehis, ineffabilem misericordiam tuam supplices exoramus, ut sicut Hester
reginam causa iudaice salutis de captivitatis sue compede solutam ad regis
thalamum Asueri regnique sui consorcium transire fecisti, ita hanc famulam
tuam N. humilitatis nostre benediccione, christiane plebis gracia salutis,
ad dignam sublimemque ducis, videlicet regis, nostri copulam misericorditer
transire concedas, ut in regalis federe coniugii semper manens pudica, pro-
ximam virginitatis palmam continere queat, tibi que domino deo vivo et vero
in omnibus et super omnia iugiter placere¹⁵⁾ desideret et, te inspirante, que
tibi placita sunt, toto corde perficiat. Per.

f. Notandum est, quod tunica regine et camisia debent esse
aperte ante et retro usque ad corrigiam et dominus archiepiscopus

chybí. — 5) K.: eterne. — 6) K.: olym. — 7) V.: plebis. — 8) cizí řády:
resignare. — 9) V.: uteri. — 10) V.: in hunc. — 11) K.: es. — 12) V.:
chybí. — 13) V.: chybí. — 14) K.: inaccessibilem. — 15) V.: placere iugiter.

debet inungere eam de oleo sancto in modum crucis in capite et b)
in¹⁶⁾ pectore et in scapulis, et dicere, dum inungit:¹⁷⁾

In nomine patris et filii et spiritus sancti prosit tibi hec unccio olei in f. 57.
honorem et confirmationem eternam in secula seculorum. Amen.

Sequentur hec¹⁸⁾ oraciones post unccionem:

Sancti spiritus gracia humilitatis nostre officio in te copiosa descendat, n. 58.
ut sicut manibus nostris indignis oleo materiali oblita pinguescis exterius, (23, 31).
ita eius invisibili unguine¹⁹⁾ delibuta impinguari merearis interius eiusque
spiritali unccione perfectissime semper imbuta, et illicita declinare tota mente
et²⁰⁾ spernere discas seu valeas, et utilia anime tue iugiter cogitare, optare
atque operari queas, auxiliante domino nostro ihesu christo. Qui cum deo
patre.²¹⁾

Item alia²²⁾ oracio:

Omnipotens sempiternus deus affluentem spiritum tue benediccionis f. 59.
super famulam tuam N. nobis orantibus propiciatus infunde, ut que per
manus nostre impositionem²³⁾ hodie regina constituitur, sanctificatione tua
digna et electa permaneat, ut numquam postmodum de tua gracia separetur
indigna. Per dominum.

Post istam oracionem datur regine ab archiepiscopo scept- f. c)
rum²⁴⁾ modicum alterius modi, quam sceptrum regium, et virga
consimilis virge regie absque oracionibus.

Tunc debet anulus immitti digito eius dicente metropolitano: d)

Accipe anulum fidei signaculum²⁵⁾ sinceritatis, quo possis omnes here- f. 60.
ticas pravitates devitare et barbaras gentes virtute dei perimere et ad agni-
cionem veritatis pervenire. Per christum dominum.²⁶⁾

Item alia oracio:²⁷⁾

Deus, cuius est omnis potestas et dignitas, da famule tue N. signo tue f. 61.
fidei prosperum sue²⁸⁾ dignitatis effectum, in qua tibi semper firma maneat,
tibi que iugiter placere contendant.²⁹⁾ Per christum.

Sequitur benedictio corone:

Deus tuorum corona fidelium³⁰⁾ qui in capitibus eorum ponis coronam e)
ċ. 42.
de lapide precioso, benedic et sanctifica coronam istam, quatenus sicut
ipsa diversis preciosisque lapidibus adornatur, sic famula tua gestatrix multi-
plici preciosarum virtutum munere tua largiente gracia repleatur. Per dominum.

Tunc³¹⁾ debet ei imponi ab Archiepiscopo corona in capite f.
ipsius, quam impositam sustentare debent undique barones. Archi-
episcopus autem dicet in impositione orationem:³²⁾

— 16) V.: chybí. — 17) V.: dodává: eam, sic. — 18) V.: chybí: Sequentur
hec. — 19) V.: unguine. — 20) V.: chybí. — 21) V.: chybí: deo patre. —
22) V.: chybí: Item alia. — 23) K.: impositionis. — 24) V.: sceptrum ab
archiepiscopo. — 25) V.: chybí. — 26) V.: chybí. — 27) V.: chybí. —
28) K.: seu. — 29) K.: concedat. — 30) V.: tu prostě dodává: ut supra —
a ostatní text vynechává. — 31) V.: Qua finita. — 32) K.: celá věta pū-

- f. 62. Accipe coronam glorie, honorem iocunditatis, ut splendida fulgeas et eterna exultacione coroneris.
Item alia oratio:³³⁾
- n. 63. Officio nostre indignitatis in reginam solempniter benedicta accipe coronam regalis excellencie, que licet ab indignis episcoporum³⁴⁾ tuorum³⁵⁾ manibus capiti tuo imponitur, unde sicut exterius auro et gemmis redimita enites, ita et interius auro sapiencie³⁶⁾ virtutumque gemmis decorari contendas,³⁷⁾ quatenus post occasum huius seculi cum prudentibus virginibus sponso perhenni domino nostro ihesu christo digne et laudabiliter occurrens, regina celestis aule merearis ingredi ianuam auxiliante domino nostro ihesu christo. Qui cum deo³⁸⁾ patre et spiritu sancto vivit et regnat in secula seculorum.
- f. 64. Item alia³⁹⁾ oratio:
Omnium domine fons bonorum et cunctorum dator profectuum, tribue famule tue N. adeptam bene regere dignitatem, ut a te sibi prestitam bonis operibus possit corroborare gloriam. Per.⁴⁰⁾
- f. Post istam oracionem barones, qui coronam eius sustentant, f. deducunt eam ad solium, ubi sede⁴¹⁾ parata collocatur, associate c. ipsam venerabili domina N.⁴²⁾ abbatissa monasterii sancti Georgii in castro Pragensi ordinis sancti benedicti, que propter sui dignitatem vocata⁴³⁾ et rogata⁴⁴⁾ coronacioni regine debet semper interesse, circumstantibus eam baronibus et matronis nobilioribus f. regni Boemie. In oblacione vero, in pace ferenda et⁴⁵⁾ in communionem penitus est ordo regis superius annotatus observandus.
- R. Sequitur⁴⁶⁾ benedictio vexilli:
- f. 65. Inclina domine aurem tuam ad preces nostre humilitatis, et per interventum beati michaelis archangeli tui omniumque⁴⁷⁾ celestium virtutum presta nobis auxilium dextere tue, ut sicut benedixisti Abraham adversus quinque reges triumphantem, atque David regem in tui nominis laude triumphales congressus exercentem, benedictere et sanctificare digneris hoc vexillum, quod ob defensionem sancte ecclesie contra hostilem rabiem defertur, quatenus in nomine tuo fideles et defensores populi tui illud consequentes per virtutem sancte crucis triumphum et victoriam se ex hostibus acquisisse letentur. Qui cum patre⁴⁸⁾ et spiritu sancto vivit et regnat deus per omnia secula seculorum.
- S. Hic finitur coronacio et immediate sequitur ewangelium secundum Matheum.

vodně zní: Archiepiscopus cedit in processione corone oracionem. Později opraveno, jako svrchu: V.: Archiepiscopus autem debet dicere sic. — 33) V.: chybí. — 34) K.: episcopalibus. — 35) K.: chybí. — 36) V.: chybí. — 37) K.: concedas. — 38) V.: následující náznak závěru chybí. — 39) V.: chybí. — 40) K.: chybí. — 41) K.: sedes. — 42) V.: chybí: domina N. — 43) V.: vocatura. — 44) V.: vocata. — 45) K.: chybí. — 46) K.: chybí. —

In illo tempore: Abeuntes pharisei consilium inierunt, ut raperent c. 66. ihesum in sermone. Et mittunt discipulos suos cum Herodianis dicentes: »Magister, scimus quia⁴⁹⁾ verax es et vera dei in veritate doces et non est tibi cura de aliquo. Non enim respicis personam hominum. Licet censum dare cesari an non?« Cognita autem nequicia eorum ihesus⁵⁰⁾ ait: »Quid me temptatis ypocrite? Ostendite michi numisma census.« At illi obtulerunt ei⁵¹⁾ denarium. Et ait illis ihesus: »Cuius est ymago hec et superscriptio?« Dicunt ei: »Cesaris.« Tunc ait illis: »Reddite ergo, que sunt cesaris, cesari, et, que sunt dei, deo.«

Et notandum quod, dum legitur ewangelium, rex et regina debent deponere coronas suas et lecto ewangelio maior inter archiepiscopos vel episcopos accipit librum ewangelii et defert domino regi ad⁵²⁾ osculandum et postea regine et postea domino archiepiscopo missam celebranti.

Credo in⁵³⁾ dicitur.

Offertorium:

Intende voci oracionis mee, rex meus et deus meus, quoniam ad te c. 67. crabo domine.

Post offertorium vero barones vel magnates deducunt regem f. ad altare, coronam eius coram eo deferentes. Rex autem debet offerre unum panem album et armillam argenteam plenam vino, et c. aurum, prout regie dignitati videbitur expedire, et regina similiter. Et in eundo et redeundo gladius nudus deferatur coram rege. f.

Sequitur Secreta:⁵⁴⁾

Munera quesumus domine oblata sanctifica, ut et nobis unigeniti tui corpus et sanguis fiant; et famulo tuo regi nostro⁵⁵⁾ N. ad obtinendam⁵⁶⁾ anime corporisque salutem et ad peragendum iniunctum officium te largiente usquequaque proficiant. Per eundem dominum.⁵⁷⁾

Sequitur benedictio solempnis super regem et populum ante T. Agnus dei:

Omnipotens deus karismatum suorum nos locupletet iocunditate, c. 69. et regem nostrum ecclesiastice pacis perfrui faciat tranquillitate.⁵⁸⁾ Amen.

Item alia oratio:⁵⁹⁾

Angelum sanctum suum ubique ei custodem tribuat et defensorem, tam⁶⁰⁾ sibi, quam nobis virtutum sanctarum conferat vigorem.

Item alia:⁶¹⁾

Ambitum regni sui in diebus eius pax circumdet honesta,

47) V.: divinarumque. — 48) V.: chybí následující část závěru. — 49) K.: qui. — 50) K.: jiný slovosled: Cognita autem ihesus nequicia eorum. — 51) K.: chybí. — 52) V.: chybí. — 53) V.: chybí: in. — 54) K.: oratio. — 55) V.: chybí: regi nostro. — 56) K.: obtinendum. — 57) V.: chybí. — 58) V.: tranquillitatem. — 59) V.: chybí celý nadpis: Item alia oratio. —

et quocumque se verterit adversariorum vis⁶⁰) enervetur infesta, omnisque in nobis religio habundet modesta. Amen. Quod ipse prestare dignetur. Amen.

Item alie benedictiones⁶³) super regem:

n. 70. Omnipotens deus, qui te populi sui voluit esse rectorem, ipse te celesti benedictione sanctificans eterni regni faciat esse consortem. Amen.

Concedatque tibi contra omnes fidei christiane hostes visibiles atque invisibiles victoriam triumphalem et pacis et quietis ecclesiastice felicissimum te fieri longe lateque fundatorem. Amen.

Quatenus te gubernacula regni tenente populis tibi subiectis christiane religionis iura custodiens undique tutus pace tranquilla perfruatur, et te in concilio beatorum collocato⁶⁴) eterna felicitate ibidem pariter tecum gaudere mereatur. Quod ipse prestare dignetur, cuius regnum et imperium sine fine permanet in secula seculorum. Amen.⁶⁵)

f. Item notandum est quod ille, qui dedit regi ewangelium ad osculandum, debet post Pax domini accipere pacem ab archiepiscopo missam celebrantē et deferre regi et regine cum libro; et post eum omnes episcopi⁶⁶) dant osculum pacis regi unus post alium in suo solio residente.

č. Item nota, quod post ablucionem vel infra ablucionem peractam per archiepiscopum vel post missam, si placet, iterum magnates vel barones adducunt regem coram altari, et ibi communicat corpus et sanguinem domini de manu archiepiscopi missam celebrantis.

Sequitur⁶⁷) Communio:

č. 71. Intellige clamorem meum, intende voci oracionis mee, rex meus et deus meus, quoniam ad te orabo, domine.

Complenda:

72. Hec nos communio domine purget a crimine, et famulum tuum N. regem nostrum ab omnibus tueatur adversis, quatenus et ecclesiastice pacis obtineat tranquillitatem, et post istius temporis decursum ad eternam perveniat hereditatem. Per dominum.

[Modlitby při oblékání královského šatu
a královských odznaků.¹⁾]

č. Ante indumenta dicatur psalmus: »Quare fremuerunt gentes« et »Timor domini sanctus, permanens« usque in finem psalmi et statim induatur primo tunica dicens:

60) K.: tamque. 61) V.: chybí: Item alia oratio. — 62) V.: meus. — 63) V.: nápis začíná: Alia benedictio. — 64) V.: collocare. — 65) V.: chybí. —

66) V.: archiepiscopi et episcopi. — 67) V.: chybí.

¹⁾ Bibl. Pal. Vind. cod. 556, f. 69'.

Ut diligam iusticiam et odio habeam iniquitatem; propterea unxit me deus meus oleo leticie pre consortibus meis.

Postea sandalia dicendo psalmum istum:

Lucerna pedibus meis verbum tuum et lumen semitis meis.

Iuravi et statui custodire iudicia iusticie tue.

Humiliatus sum usquequaque domine, vivifica me secundum verbum tuum.

Voluntaria oris mei beneplacita fac domine et iudicia tua doce me.

Anima mea in manibus meis semper, et legem tuam non sum oblitus.

Posuerunt peccatores laqueum michi, et de mandatis tuis non eram.

Hereditate acquisivi testimonia tua in eternum, quia exultacio cordis mei sunt.

Inclinavi cor meum ad faciendas iustificaciones tuas in eternum: propter retribucionem.

Postea armille dicendo:

Qui docet manus meas ad prelium et posuit ut arcum ereum brachia mea.

Tunc recipiat dalmaticam dicens:

Indue me domine lorica iusticie et opere fortitudinis circumda me.

Postea cirotecas dicens:

Invenit me dominus servum suum, oleo sancto suo unxit manus meas, manus autem illius auxiliabitur michi.

Postea anulum dicens:

Accipiam regie dignitatis anulum catholiceque fidei signaculum.

Postea pallium cum monili dicens:

Induit me dominus cyclade auro texta, immensis monilibus ornavit me.

Imponat postea coronam dicens:

Minuisti me paulo minus ab angelis, gloria et honore coronasti me, et constituisti me super opera manuum tuarum. Impinguasti in oleo caput meum et calix meus inebrians quam preclarus est, et misericordia tua subsequetur me omnibus diebus vite mee.

Postea sceptrum dicens:

Virga tua et baculus tuus ipsa me consolata sunt, virga direccionis virga regni tui.

Postea pomum dicens:

Populum quem posuisti in manibus meis salvum fac domine, et benedic hereditati tue et rege eos et extolle illos usque in eternum.

Postea ad solium dicat:

Dominus pauperem facit et ditat, humiliat et sublimat. Suscitans de pulvere egenum et de stercore erigens pauperem.

Ut sedeat cum principibus et solium glorie teneat.

Domini enim sunt cardines terre, et posuit super eos orbem.

Pedes sanctorum suorū servabit et impiī in tenebris conticescunt, quia non in fortitudine sua roborabitur vir.

Dominum formidabunt adversarii eius, et super ipsos in celis tonabit.

Dominus iudicabit fines terre: dabit impium regi suo et sublimabit cornu christi sui.

Post indumenta psalmus:

Domine in virtute tua letabitur rex et super salutare tuum exultabit vehementer.

Si debet esse iudicium, ante: »Quare fremuerunt gentes« dicatur: »Beatus vir« et »Noli emulari in malignantibus«; si vero non in iudicio, non dicantur.

V.

Rozbor Karlova korunovačního řádu králů českých.

Uveřejněním úplného a původního latinského textu Karlova korunovačního řádu králů českých je dána možnost zkoumat jeho vznik a prameny. Dosavadním studiem vysvitlo již dostatečně, že Č. nemá vztahu ke korunovačním řádům císařským, jichž obsah byl uveřejněn v kapitole druhé, ale zároveň se také stalo zjevným, že různá pouta spojují Č. s královskými korunovačními řády německými a francouzskými, otištěnými v kapitole třetí. Vztahy tyto jest nyní zkoumat, a to především v celku, podle obřadné struktury, a potom v podrobnostech jednotlivých úkonů a textů korunovačního ceremonielu.

A) Strukturální srovnání Karlova korunovačního řádu českého s královskými korunovačními řády německými a francouzskými.

Chceme-li podle dosavadního mínění, že předlohou českého korunovačního řádu byl korunovační řád francouzský, vzor jeho hledati v řadě tamních řádů, přicházel by podle toho, co bylo o vývoji francouzských korunovačních řádů řečeno v kapitole třetí, časově nejspíše v úvahu korunovační řád S., čili sensský. Srovnáme-li však na připojeném přehledu postup jeho hlavních úkonů s řádem Č., shledáme, že je mezi nimi zásadní rozdíl, neboť řada úkonů řádu S. nenalezla v Č. místa, a jiné úkony, které jsou v obou řádech totožné aneb obdobné, mají v Č. jiný pořad, než v S.

Řád Č. začíná v předvečer průvodem na Vyšehrad, nešporami a průvodem do ložnice, řád S. předesílá korunovací pouze noční návštěvu královu v kostele. Vlastní korunovace začíná v Č. průvodem z ložnice královny do kostela, v S. prostě příchodem královým. Ponecháme-li přinesení ampule se sv. olejem stranou jakožto obřad Francií vlastní, následuje v Č. skrutinium s aklamací, v S. králův slib a Te Deum, které v Č. je až na konci obřadů. V Č. po aklamací následují litanie, v S. po Te Deum odevzdání meče a opásání a potom litanie. Před pomazáním je v Č. zvláštní průvod se sv. olejem. Pak se děje v obou řádech pomazání hlavy a jiných částí těla (ve Francií početnější, než v Č.), ale v Č. je připojen závažný obřad pomazání rukou, cizí starším řádům francouzským, kterého ani S. nezná. Počet odevzdaných insignií je v Č. větší. Pouze korunování i nastolení jsou na stejném místě. S francouzským řádem jediné se shoduje požehnání praporu a strukturálně je si blízký obřad požehnání a korunování králové v S. a Č., než obřad ten je malého rozsahu. Poněvadž pak S. je strukturálně blízký i ostatním řádům francouzským, starším i mladším, dlužno říci, že základní struktura francouzských korunovačních řádů se zásadně liší od českého korunovačního řádu králova.

Naopak zase existují úzké vztahy mezi českým řádem a německými řády korunovačními, a to především s nejstaršími řády R. a D., pocházejícími z konce X. století.

Tak shledáváme v českém řádu průvod z královny ložnice do kostela (A). Pak následují skrutinium (B) s aklamací s tím rozdílem, že v německých řádech je litanie (D) předeslána, kdežto v českém následuje. Souhlasně se rozvíjí svěcení krále (E), pomazání (G) na čtyřech místech, pomazání rukou (I); na stejném místě je konsekrační preface (K) a odevzdání insignií (L), jichž pořad se nepatrně různí, ale nikoliv počet. Následuje synodální požehnání (M), nastolení (N) a Te Deum (O), po němž je v Č. připojen slib králův (P). Podle německých korunovačních řádů děje se v Č. požehnání krále před Agnus Dei (T). Strukturálním rozdílem je především, že podle D. se korunovační obřad děje přede mší, kdežto podle Č. během mše.

Ze srovnání podstatných úkonů obou řádů vyplývá, že Č. převzal všechny úkony německých řádů R. a D. a že v celku zachoval také jejich postup, takže obřadný děj se v obou řádech rozvíjel stejným způsobem na rozdíl od řádu francouzského, od něhož se podstatně liší.

Mladší korunovační řád německý A., užívaný aspoň od r. 1309, podle něhož byl Karel IV. r. 1346 v Bonnu korunován, shoduje se v podstatě po strukturální stránce se starými řády R. a D., takže není prozatím třeba k němu přihlížeti. Na rozdíl od R. a D. v něm odpadá ranní průvod z královny ložnice do kostela, který máme v Č., a část korunovačních obřadů je vsunuta do mše. Podrobnější studium ukáže níže, že tento řád neměl vlivu na Č.

Vigilie: Průvod na Vyšehrad.
Nešpory u sv. Víta.
Průvod do královny ložnice.

Svěcení a korunování krále:

A. Průvod z ložnice do kostela.

D. Litanie.
B. Skrutinium.
C. Aklamace.

E. Světící modlitby.

G. Pomazání: a) hlavy.
b) prsou.
c) plecí.

d) paží.

I. Pomazání rukou.
K. Konsekrační preface.
L. Odevzdání insignií: b) meče.
c) náramků.
a) pláště.
d) prstenu.

f) žezla a holi.
g) korunování.

M. Požehnání synodální.
N. Nastolení.
O. Holdování a Te Deum.
P. Slib králův.

Q. Požehnání a korunování králové:

a) Požehnání králové.
b) Pomazání.

c) Korunování.

F. a S. Mše.
T. Požehnání krále před
Agnus Dei.

Svěcení a korunování krále:

A. Průvod z ložnice do kostela.
Kázání.

B. Skrutinium.
C. Aklamace.
D. Litanie.
E. Světící modlitby.
F. Mše k evangeliu (exclusive).
Průvod se sv. olejem.

G. Pomazání: a) hlavy.
b) prsou.
c) plecí.

d) paží.

H. Oblékání tunice. a dalmat.
I. Pomazání rukou.
K. Konsekrační preface.

L. Odevzdání insignií: a) pláště.
b) meče.
c) náramků.
d) prstenu.
e) obětování a vykoupení
meče.

f) Odevzdání žezla a jablka.
g) korunování.

M. Požehnání synodální.
N. Nastolení.
O. Holdování a Te Deum.
P. Slib králův.

Q. Požehnání a korunování králové.

a) Požehnání králové.
b) Pomazání.
c) Odevzdání žezla a prutu.
d) Odevzdání prstenu.
e) Korunování.
f) Uvedení na trůn.

R. Požehnání korouhve.
S. Evangelium a další mše.
T. Požehnání krále před
Agnus Dei.

Hlavní úkony korunovačních řádů německých, českého a francouzských.

V noci před korunovací sou-
kromá modlitba králova
v kostele.

Svěcení a korunování krále:

Příchod králův.
Přinesení ampule.
Králův slib.

O. Te Deum.
Odevzdání meče.
D. Litanie.
E. Světící modlitby.

G. Pomazání: a) hlavy.
b) prsou.
c) mezi rameny.
na ramenou.
d) paží.

H. Oblékání dalmat. a pláštěm.

L. Odevzdání insignií:

d) prstenu.

f) žezla a prutu.
g) korunování.
Požehnání krále.

N. Nastolení.
Holdování.

Q. Požehnání a korunování králové.

b) Pomazání.
c) Odevzdání žezla a prutu.
d) Odevzdání prstenu.
e) Korunování.
f) Uvedení na trůn.

R. Požehnání korouhve.
F. a S. Mše.
T. Požehnání krále před
Agnus Dei.

Hlavní úkony korunovačních řádů německých, českého a francouzských.

V noci před korunovací sou-
kromá modlitba králova
v kostele.

Svěcení a korunování krále:

A. Průvod z ložnice do kostela.
Přinesení ampule.
Králův slib.

O. Te Deum (lépe na konci).
Odevzdání meče.
D. Litanie.
E. Světící modlitby.

G. Pomazání: a) hlavy.
b) prsou.
c) mezi rameny.

d) paží.

H. Oblékání dalmat. a pláštěm.
I. Pomazání rukou.
Svěcení rukavic.

L. Odevzdání insignií:

d) prstenu.

f) žezla a prutu.
g) korunování.
Požehnání krále.

N. Nastolení.
O. Holdování a Te Deum.

Q. Požehnání a korunování králové.

a) Požehnání králové.
b) Pomazání.
d) Odevzdání prstenu.
c) Odevzdání žezla a prutu.
e) Korunování.
f) Uvedení na trůn.

R. Požehnání korouhve.
F. a S. Mše.
T. Požehnání krále před
Agnus Dei.

Francouzský řád G. z r. 1223, kterého se Loserth nejvíce dovolával, vylučuje se na první pohled ze strukturální souvislosti s Č. Nikoliv snad proto, že by ten či onen jeho úkon v Č. nebyl, nýbrž proto, že založení obou řádů je docela jiné. Č. zachovává základní obřadný postup německých řádů a doplňuje jej částečně francouzským, kdežto G. nepromyšleně mísí úkony německých řádů s francouzským řádem L. VIII., čímž se stává kompilací prakticky neupotřebitelnou, v níž na př. některé úkony jsou uvedeny dvakrát. Stačí sledovat pořad hlavních úkonů, aby byla poznána neupotřebitelnost řádu: Svěcení a korunování krále: Průvod z ložnice do kostela. Přinesení ampule. Králův slib. Te Deum. Litanie. Skrutinium. Aklamace. Opásání mečem a jeho obětování. Pomazání hlavy, prsou, mezi rameny, ramen, paží. Pomazání rukou. Oblékání. Odevzdání žezla a prutu, korunování a nastolení. Odevzdání meče (po druhé), náramků, pláště, prstenu, žezla a prutu, korunování (po druhé). Nastolení. Slib králův. Te Deum (po druhé). Požehnání a korunování králové: Požehnání, pomazání, korunování.

Důvod základního rozdílu mezi francouzskými korunovačními řády a řádem českým tkví v tom, že francouzské korunovační řády jsou vybudovány na základě řádu Rt., kdežto německé řády a podle nich i český řád mají podkladem R. a D. Ve Francii znamenal už G. jakýsi pokus sloučiti L. VIII. s R. a D., než pokus ten se nezdařil a prakticky neujal. Později však přece došlo ke sloučení francouzského korunovačního řádu s německým. Stalo se tak korunovačním řádem Karla V. r. 1365 (K. V.). Tím se K. V. v jednotlivostech přiblížil také českému řádu, ale strukturálně zůstal ho dalek. Třebaže podle R. a D. uvádí průvod z královny ložnice do kostela, zachovává souhlasně s S. (a na rozdíl od R., D. a Č.) na začátku obřadu ryze francouzské prvky, jako králův slib, odevzdání meče a opásání, litanii, kdežto Č. se na těchto místech shoduje s D. Dále K. V. přidává podle D. pomazání rukou, ale v odevzdání insignií shoduje se zase s S. a liší se od Č., který je shodný s R. a D. Z toho plyne, že vlivem řádů R. a D. má K. V. strukturálně některé obdoby s řádem Č., avšak nemohl být základem pro Č., který byl zbudován na základě řádů R. a D. jak v celku, tak zvláště v oněch částech, v nichž se K. V. k nim nepřipodobnil, jako na začátku úkonu.

Strukturálním základem českého korunovačního řádu jsou tudíž staré korunovační řády německých králů R. a D.; vliv francouzského korunovačního řádu S. lze strukturálně znamenati jen při korunování královny a při požehnání korouhve.

B) Podrobnosti Karlova českého řádu korunovačního a jejich vztah k německým a francouzským řádům korunovačním.

Zvláštní předpis o tom, kdy jest korunovací konati, v Č. není, ale, jak ze zpráv víme, bylo obyčejem konati ji v neděli anebo

o velikých svátcích, na př. na Boží hod vánoční anebo svatodušní, čímž byl zachován zvyk i jinde platný.

Příznačné je, že král v rubrikách českého řádu není nazýván králem, nýbrž knížetem, který má býti korunován, jako by korunovační obřad měl konstitutivní význam a krále teprve činil králem. Tím se shoduje do jisté míry s R. a D., kde svěcenec je do posvěcení zván knížetem, potom však králem, ale nadobro se liší od řádů francouzských, kde svěcenec je od začátku zván králem.

Korunovační vigilie. V předvečer korunovace arcibiskup pražský s preláty, knížaty a šlechtici provodí knížete, který má býti na krále korunován, na Vyšehrad. Pomodlíce se tam (ibi adorantes), navrátí se s ním všichni do metropolitního kostela na nešpory, po nichž knížete zavedou do paláce na místo, kde je mu připravena ložnice.

Předpis ten je docela ojedinělý. Poněvadž se nenalézá v jiných korunovačních řádech, především pak poněvadž chybí v řádech německých a francouzských, které v předvečer korunovace vůbec nic nepředepisují, jest jej míti za zcela zvláštní český obřad.

Vlastně jde o více obřadů, z nichž některé se konají na Vyšehradě, jiné pak na Hradčanech.

Především šel průvod na Vyšehrad. Kdyby se průvod přidružil ke knížeti na Vyšehradě, bylo by v něm hledati jakýsi náznak toho, že nástupce byl z Vyšehradu uváděn na Pražský hrad, než latinský text nepraví, že se průvod přidruží ke knížeti na Vyšehradě, nýbrž že »provodie knieže... na Vyšehrad«, associabunt principem in Wissegradum. Poněvadž dále předpisuje, že průvod se navrátí na Hradčany na nešpory, jest předpokládati, že kníže byl z Pražského hradu veden na Vyšehrad. Kde se tam modlili, není bližší udáno. Pomýšleti jest nejspíše na hlavní kostel vyšehradský.

Z korunovačního řádu nevysvítá, co bylo cílem této prazvláštní pouťi, ale zvidáme to z jiných pramenů. Pulkava vypravuje, že v předvečer korunovace vyšehradští kanovníci jdou vstříc budoucímu králi, ukážou mu Přemyslovy stěvice a na ramena mu položí Přemyslovu kabelu.¹⁾ Totéž vypravuje Eneáš Sylvius,²⁾ nehledíme-li k pozdějšímu Hájkovi a Balbinovi.

¹⁾ »Tulerat eciam secum dictus princeps calceos et coturnum de subere factos. De quibus interrogatus, cur secum duceret, respondit: ea volo facere servari in castro Wysegradensi... Que hodierna die in Wysegradensi ecclesia diligencius conservantur. Nam in vigilia coronacionis regum Boemie processionaliter obviam dantes (euntes) canonici et prelati futuro regi calceamenta sibi ostendunt et coturnum humeris suis imponunt, ut memoriam habeant, quod de paupertate venerunt et nequaquam superbiant.« FRB. V., str. 7.

²⁾ »Servati calcei diu apud Bohemos religiose habiti, ac per Sacerdotes templi Wysegradensis ante Reges delati, dum pompa coronacionis educitur.« Boh. Hist., c. 6.

Poněvadž Pulkava psal kolem r. 1374, nelze pochybovat o tom, že uvedeně jím uctívání přemyslovských ostatků králem na Vyšehradě v předvečer jeho korunovace spadá v jedno s královou poutí na Vyšehrad, kterou v předvečer korunovace předpisuje Karlův korunovační řád, takže vlastním smyslem tohoto procesí bylo uctít památku zakladatele domácího rodu panovnického, třebaže korunovační řád to výslovně neudává a pouze o modlitbě mluví, patrně z toho důvodu, že obsahuje liturgický řád korunovační a nikoliv úkony ryze světské, které se k němu přidružily.

Zmíněné památky přemyslovské byly již odedávna chovány v knížecí komoře vysehradského paláce a pravi-li Kosmas,³⁾ že jsou opatrovány na věky, in sempiternum, je tím zároveň řečeno, že se těšily veliké úctě. Z toho ovšem menásleduje, že by již tehdy nastupující kníže je uctíval, avšak těžko by bylo domnívat se, že to trvalo až do XIV. století a do doby, kdy nastoupila jiná dynastie, než vznikl tento případný způsob úcty. Tím méně lze se domnívat, že obřad jako celek byl teprve Karlem IV. okamžitě zaveden, poněvadž jde o úkon, který je v podružných podrobnostech přesně a různě vyhraněn. Kdyby jej někdo nově zaváděl, ukázal by buď obě památky, anebo by oběma nového krále odíval. Zde však je jedna památka ukazována, druhá pak vkládána na krále. Takové různé úkony nepovstávají nařízením, nýbrž zvykem.

Pro stáří tohoto úkonu je významné i svědectví Pulkavovo. Nepraví, že obřad zavedl Karel IV., což by jistě neopominul podotknouti, kdyby tomu tak bylo, vždyť právě z rozkazu Karlova psal svou kroniku. Naopak mluví v přítomném času o tom, co se děje v předvečer korunovace. Uctívání přemyslovských památek při králově pouti na Vyšehrad je mu tudíž běžným a ustáleným obyčejem. Pravi-li pak dále, že smyslem obřadu je připomenouti panovníkům, odkud přišli, nemá tato symbolika smyslu, než za doby Přemyslovců.

Proto nelze vznik tohoto úkonu klásti do doby Karlovy, nýbrž již do dřívější doby přemyslovské,⁴⁾ aniž bylo možno přesněji ji určit. Možná, že předcházela knížecí nastolení za slavné doby Vyšehradu v první polovině XII. století, kdy Vladislav I. a Soběslav I. tu opětovně sídlili, neboť od r. 1249 byl hrad již opuštěn. Není však vyloučeno, že zvyk je ještě staršího původu. R. Urbánek⁵⁾ míní, že už za Vratislava II. byla část korunovačních obřadů přenesena na Vyšehrad, takže podle toho už při první české korunovaci r. 1085 vznikl tento zvyk. Vzhledem k nedostatku pramenů, kdy vážiti jest každý náznak, není bez významu, že v Karlově korunovačním řádu shledáme dvě zvláštnosti, dosvědčené už při korunovaci Vratislavově: korunovaci během mše a totéž evangelium. Nebylo by tudíž nemožné, že tehdy už začala pout na Vyšehrad právě tak, jako uvedené dvě zvláštnosti. Proti tomu svědčí Kosmovo mlčení o pouti na Vyšehrad a nevážnost některých Přemyslovců k rodovým tradicím. Za doby Kosmovy však úkon

³⁾ I., 7. FRB. II., str. 14.

⁴⁾ Sám Loserth klade vznik pouti na Vyšehrad do starší doby, dovolává se Palackého, který v ní vidí vzpomínku na doby, kdy Vyšehrad byl metropolí Čech. L. c., str. 23.

⁵⁾ K české pověsti královské. ČSPSČ., 24 (1916), str. 51 n.

nemohl býti ještě zvykem. Přesto, že se někteří panovníci, jako Václav I., ukázali v lecčems nepřáteli starých tradic, přece jen byly tyto, jak podotýká Urbánek, v mnohém ohledu tak silné, že se jim panovníci nemohli protivit, a není tudíž vyloučeno, že pout na Vyšehrad z Vratislavovy doby se zachovala až do doby Karlovy, kdy byla převzata v nový řád. Obsah rubriky odpovídá však už poměrům doby Karlovy: mluví se o pražském arcibiskupu, o metropolitním kostele, po př. v českém překladě o kostele Pražském, »hlavě všeho arcibiskupství«. Je tedy formulaci rubriky klásti v dobu po založení pražského arcibiskupství dne 30. dubna 1344, kdežto obřad sám je staršího data.

Dvěma obřady na Vyšehradě, t. j. uctíváním přemyslovských památek a modlitbou, není však vyčerpána obřadná náplň korunovační vigílie. Průvod se běže dlouhou cestou zpět na Hradčany a tu jej čekají opět dva různé úkony: účast na nešporách a průvod do královny ložnice.

Účast na nešporách není věcně odůvodněným přídatkem. Smysl by měla, kdyby korunovační obřad byl těsně spjat s denním officiem, především s jeho hlavní částí, matutinem. Smysl by mělo na př., kdyby císař, jakožto canonicus S. Petří, účastnil se při korunovaci officia. Neúčastní-li se však český král z officia něčeho jiného, než nešpor, jde tu o úkon, který byl ke korunovaci připojen ze zbožnosti, ale bez liturgické vnitřní souvislosti. Také s předcházejícím průvodem na Vyšehrad nemá věcné spojitosti. Náhodný tento přídatek nemá do sebe vysloveně povahu zvykovou; může býti právě tak staršího původu, jako ustanovením Karlovým.

Čtvrtým a posledním úkonem v předvečer korunovace je zvláštní český průvod do královny ložnice. Zkoumáme-li jeho původ, jest aspoň jeho předpoklady klásti do starší doby. Jak bude v následujícím bodě seznáno, byl základní a prostý předpis německých řádů R. a D. o ranním průvodu do kostela v Čechách během doby rozšířen rozmanitými podrobnostmi, takže vznikl obřadný průvod z ložnice královny. Zřejmě jako protějšek k tomuto rannímu průvodu z ložnice do kostela vznikl teprve předvečerní průvod z kostela do ložnice. Vzniknouti však mohl v prostředí, které ranní průvod znalo a pocítovalo potřebu, doplniti jej protějškem, takže i tu jde spíše o starší způsob anebo zvyk, než o okamžité ustanovení panovníka, prakticky neznalého panujících způsobů.

Uvážíme-li, že na rozdíl od jiných korunovačních řádů, nic nepředpisujících v předvečer korunovace, Č. nakazuje hned čtyři různé úkony, nelze v š e c h n y tyto obřady míti za okamžité ustanovení Karlovo. Dilem okamžitého ustanovení bývají úkony jednodotivové, t. j. takové, kde jde o jednu hlavní myšlenku obřadně provedenou. Dostatečnou náplní korunovační vigílie byl by průvod na Vyšehrad anebo účast na nešporách na Hradčanech, ale nikomu nenapadne, aby vacuum n a j e d n o u vyplnil průvodem na dvě místa značně vzdálená a na každém předepsal dva různé úkony, mající aspoň z podstatné části ráz vysloveně zvykový. Zavádí-li někdo nový řád, nedoplňuje jej nově vymyšlenými úkony, nýbrž nanejvýše místy jej mění podle druhého řádu. Zvláštní, v jiných řádech neobsažené obřady k němu přirůstají teprve během doby, anebo jsou k němu připojo-

vány proto, poněvadž zvykově se ujalý už dřívě, dokud byl užíván dřívější způsob korunování anebo nastolení.

Z těchto důvodů jest aspoň v části úkonů, které Č. předpisuje v předvečer korunovace, shledávati starší ustanovení a tudíž zvyky a způsoby doby přemyslovské, které Karel IV. převzal, po př. kodifikoval, pak-li se tak už nestalo dřívě.

Ustanovení o pouti na Vyšehrad nemělo dlouhého trvání. Nehledíme-li ke korunovací dvouletého Václava, platilo nanejvýše ještě při korunovací Sigmundově dne 28. července 1420, ačli se skutečně tehdy dalo, když toto korunování je označeno jako »nepořádné, jalové a plané«. Positivní zmínky o tom není. Později se korunovační pout už konati nemohla, neboť téhož roku dne 2. listopadu byl Vyšehrad zpustošen. Proto se také nepřipomíná při korunovací Albrechtově dne 29. června 1438, kdežto výslovně se podotýká, že se král v předvečer korunovace účastnil nešporů ve svatovítském kostele.⁹⁾ Zpráva o korunovací Jiříka z Poděbrad¹⁰⁾ a tridentský rukopis řádu Ferdinanda I., jehož podkladem je korunovační řád český z první třetiny XV. století, nemají už zmínky ani o pouti na Vyšehrad, ani o nešporch u sv. Víta v předvečer korunovace.

V hradčanském paláci rozeznává řád královskou síň a královskou komnatu, v níž jest králi připraveno lůžko, pročez je komnata zvána thalamus. Zde spí král, až je ráno slavnostně probuzen.

A) Ranní průvod z ložnice do svatovítského kostela. Při zvonění k primě (in pulsu prime, v zvonění první) započne ráno korunovační obřad. Arcibiskup, jeho sufragánové a jiní biskupové a prelátové sejdou se v metropolitním kostele sv. Víta, kde se oblekou v pontifikální šat a jiné svého stavu odznaky. Nato se uspořádají v průvod, v němž je vpředu nesen plenář (t. j. lekcionář, misál), meč sv. Václava, kříže, kaditelnice a svěcená voda. Zatím vrchní komoří království Českého v ložnici krále obul střevíci a oblékl (světskou) tunikou čili sukni a pláštěm, dostatečně otevřenými, aby král mohl býti na patřičných místech potom pomazán. Knížata a šlechtici shromáždí se v králově komnatě. Když přichází církevní průvod do ložnice, král leží. Arcibiskup ho nejprve kadidlem pokouří a pokropí svěcenou vodou (tím teprve začíná obřad podle rukopisu tridentského), načež ho rukou pozvedne, aby vstal. Při tom jeden z biskupů říká oraci Omnipotens (1), kterou prosí Boha, aby sluhovi svému, jehož ke královské důstojnosti povýšil, dal světa běh

⁹⁾ *Scriptores rerum Silesicarum* XII. (1883), str. 21—28.

¹⁰⁾ *Knihovna Nár. musea v Praze* I. E. 3, str. 438, a V. E. 13, fol. 127.

ke spáse všech tak řídit, aby při tom neustoupil od cesty pravdy Boží.

Potom vezmou dva biskupové krále vpravo a vlevo, majíce ostatky na krku visící, a zůstanou po jeho boku až do konce obřadů. Průvod odejde; k plenáři, meči sv. Václava, křížům,⁸⁾ kaditelnici a svěcené vodě, neseným patrně, jako dřívě, před arcibiskupem, nyní se za arcibiskupem připojí knížata a šlechtici, nesoúcí insignie: korunu, žezlo, jablko⁹⁾ a meč.¹⁰⁾ Před nimi kráčí komoří království Českého a připravuje hůlkou (bacello) cestu. Když průvod vychází z ložnice, započne jeden z biskupů *responsorium* *Ecce mitto* (2), Posílám anděla, jenž by tě chránil, a budu nepřitelem nepřítelům tvým. Procesí jde z ložnice (komnaty) královny skrze královskou síň (per *salam regiam*) a vyjde z paláce východní branou, ležící proti kostelu sv. Jiří. Při průvodu se zvoní velkým zvonem.¹¹⁾ Průvod jde, zřejmě za opakovaného zpěvu *responsoria*, až doprostřed kostela svatovítského k oltáři sv. Kříže. Nevíme, kterou branou do kostela vešel. Když se skončí *responsorium* a kníže stane před oltářem sv. Kříže, zpívají klerikové *antifonu Firmetur* (3), Upevni se ruka tvá, opakující ji znovu po každém verši 88. žalmu *Misericordias Domini, Milosrdenství Hospodinovo* na věky budu opěvati. Potom jeden z biskupů se modlí *oraci Deus qui scis* (4), vyžadující pomoc Boží. Kníže pomodlí se u ostatků, vystavených na oltáři sv. Kříže, a je potom průvodem veden k hlavnímu oltáři sv. Víta, na nějž knížata a šlechtici složí korunu, žezlo, jablko a meč. Kníže před hlavním oltářem klekne nad sedadlem královsky připraveným (*super sede regaliter preparata*, patrně jakýmsi *faldistoriem*), ostatní knížata, biskupové a prelátí zaujmou svá místa, a jeden biskup začne 19. žalm *Exaudi* te, pronese verš: *Domine, salvum fac regem, Hospodine, spasena učiň krále, a pokračuje modlitbou Deus humilium institutor* (5), vyprošující *svěcenci milost, načež jiný biskup modlitbou Omnipotens sempiternus Deus celestium terrestriumque moderator* (6) žádá Boha, aby *svěcenec všeho protivenství zbaven* dosáhl církevního míru a věčného pokoje.

⁸⁾ Podle jiných řádů možno souditi, že šlo o dva kříže, t. j. jeden procesionální a druhý metropolitní.

⁹⁾ Chybí v českém textu.

¹⁰⁾ Patrně jiný, než svrchu vzpomenuť meč sv. Václava.

¹¹⁾ U brány kostelní nebylo zvláštního přijetí, jako ve francouzských řádech, i v K. V.

Hledáme-li předlohy tohoto průvodu králova z ložnice do kostela až k hlavnímu oltáři, nenalezneme ve starších řádech francouzských nic podobného. Ani německý řád A. z r. 1309 nic takového nemá. Pouze staré německé korunovační řády R. a D. z X. století vykazují skrovné jádro podobného průvodu, jehož jednotlivosti nejsou ještě tak podrobně předepsány rubrikami jako v Č., ale který už obsahuje skoro všechny liturgické texty korunovačního řádu Č., kromě dvou. Není tudíž pochybnosti, že R. a D. byly českému řádu podkladem, který byl v Čechách postupně podle místního vývoje a zvyku podrobnostmi obohacován, podobně jako i v anglickém řádu při korunovaci Richarda I. r. 1189 podle Hovedena¹³⁾ vidíme, že základní ustanovení o průvodu z ložnice bylo podrobnostmi rozšířeno.

Po stránce věcné jsou příčiněná ustanovení českého původu: mluví se o meči sv. Václava, o vrchním komoří království Českého, jemuž je svěšeno nejen oblékati krále, což bylo vlastním jeho úkolem, nýbrž i průvodu raziti cestu, dále o kostelích sv. Víta a sv. Jiří a o oltáři sv. Kříže. Rubriky německé předlohy byly tudíž v Čechách rozšířeny.

Než nestalo se tak najednou, nýbrž během doby. Původní krátká rubrika, převzatá z R. a D., byla tu postupně podle zkušeností a vyvinutího se zvyku vsuvkami doplňována, čímž vznikly anakoluty, hystera-protera i vazbové nesrovnalosti. Tak na př. věta: »*Quibus venientibus ad locum, ubi princeps in thalamo decumbit, indutus per summum regis Boemie camerarium sandaliis, tunica et pallio appreparatis, associatus principibus et baronibus, incensatum incenso et aspersum aqua benedicta levat archiepiscopus per manum ad surgendum. Tunc unus ex episcopis dicat...*« je zjevně snůškou různých přídavků, jejíž původním jádrem byla asi věta: »*Quibus venientibus ad locum, ubi princeps decumbit, unus ex episcopis dicat...*« Vsuvkami jsou buď přídavky nominativní *indutus...*, *associatus...*, anebo přídavky akusativní *incensatum...* *aspersum*, anebo obojí. Nesouvislé vsuvky vylučují, že Č. vznikl najednou, a poukazují k delšímu a staršímu vývoji.

Podobnou kompilací je rubrika po modlitbě č. 1. Začátek je doslovně převzat z R. a D. (*suscipiant illum duo episcopi habentes sanctorum reliquias collo pendentes*), načež následuje místní předpis, že vedou krále doprostřed kostela svatovítského k oltáři sv. Kříže. Ale najednou jsou připomenuty dřívější věci: že při tom z ložnice předchází průvod, že mezi arcibiskupem a knížetem šlechtici jsou neseny insignie a že všechny předchází komoří. Zjevně je tu pořad přeházen. Ale na tomto nepořádku není ještě dosti. Připojuje se předpis, týkající se šlechticů, aby insignie položili na oltář sv. Víta. Procesi však tam dojde až později, a na patřičném místě není příslušné rubriky. Potom rubrika zase skočí zpět a předpisuje, kudy se má bráti průvod z ložnice palácem a kudy vyjítí z paláce. Při tom si vzpomíná, že se má vyzváněti velkým zvonem. Pak se rubrika znovu ještě vrátí do ložnice a předpisuje, co zpívají, když se vychází z ložnice, tedy to, co mělo podle pořádku býti už mnohem dříve připomenuto.

V této kompilaci nesouvislých a přeházených předpisů nelze zajisté

¹³⁾ Martène, l. c., II., str. 215.

spatřovati jednotné a promyšlené dílo. Na kompilaci z různých předloh nelze též pomýšleti, poněvadž jde o místní předpisy. Věc možno vysvětliti pouze tím, že původní stručná rubrika, vzata z R. a D., byla podle vývoje a zkušeností doplňována marginálními glosami, které později byly spjaty v jednotný text rubriky. Odtud pramení ona nesouvislost a rozháranost předpisů.

Všechno to dokládá, že se už dlouhou dobu před Karlem IV. podle této části starého německého řádu R. a D. v Praze konaly korunovace, při čemž na základě praktických zkušeností byla její stručná ustanovení o ranním průvodu doplňována podrobnými předpisy místními, které nebyly ani jednotně uspořádány, nýbrž nesrovnale kodifikovány, buď Karlem IV., anebo již předtím.

Z R. a D. je převzat (a v Č. přemístěn) předpis, že v průvodu je vpředu nesen misál (plenář), dva kříže a kaditelnice. Vynechán je předpis, že klerikové jsou oděni kasulemi, což jako způsob X. století neodpovídalo pozdějším poměrům. Podle místních poměrů přidán je meč, a podle obecného zvyku aspergile.

Také liturgické texty jsou převzaty z R. a D.: 1. *Deus qui famulum*, 2. *Ecce mitto*, 4. *Deus qui scis*, dále žalm *Exaudi* i s veršem *Domine salvum fac a konečně 6. Celestium terrestriumque*. Českou zvláštností jsou pouze dva texty: 3. *Firmetur* a 5. *Deus humilium institutor*, které v jiných řádech nenalzáme. Souvisí to opět s delším vývojem. Příklad-li domácí vývoj nové místní předpisy, mohl přičiniti i texty, které byly v liturgii při jiných příležitostech běžné a ke korunovaci vhodné, třebaže jich v jiných korunovačních řádech nenalzáme. Z neporušeného sledu liturgických textů, třebaže nepatrně a nepodstatně rozhojného, je opět patrné, že základem pro Č. byly R. a D.

Jestliže bylo svrchu možno zjistiti, že Karlův korunovační řád vznikl po založení pražského arcibiskupství, které je předpokladem různých jeho předpisů, je nyní zase možno aspoň přibližně určit terminus ante quem. Rubriky předpokládají ještě románskou basiliku svatovítskou, neboť mluví o oltáři sv. Kříže, o němž víme, že stál uprostřed starého románského kostela, kdežto o podobném oltáři v nové gotické katedrále už nevíme.¹⁴⁾

Poněvadž základní kámen gotické novostavby byl položen téhož dne, kdy nově jmenovaný arcibiskup obdržel pallium, t. j. 21. listopadu 1344, jest vznik korunovačního řádu klásti k době jen málo pozdější, kdy postupující novostavba gotická nenutila ještě bourati presbytář románské basiliky. Do smrti Matyáše z Arrasu (1352) nebylo sice stavěno v místech románského kůru a teprve r. 1366 byla dokončena kaple svatováclavská, stojící částečně na jeho místech. Z toho následuje, že Karlův korunovační řád nemohl býti chystán teprve ke korunovaci Václava IV. dne 15. června 1363, když už se v místech románského kůru jistě pracovalo, nehledíme-li k tomu, že se dvouletého prince ani nemohla týkati obřadná ustanovení. Nutno tudíž

¹⁴⁾ W. W. Tomek, Příběhy stavby kostela sv. Víta na hradě Pražském. Památky archeologické 4., odd. 2. (1861), str. 113.

vznik Karlova korunovačního řádu klásti k jeho vlastní korunovaci dne 2. září 1347, čemuž nasvědčuje i obecné pravidlo, že panovníci korunovační řády, jichž jsou autory, chystali ke své korunovaci, neboť po ní už neměli zájmu na korunovačním řádě. Právě ony korunovace, které se vyznačují velkými přípravami, bývaly zhusta spojeny se změnami korunovačních řádů.

Než ustanovení o oltáři sv. Kříže naznačuje ještě více. Oltář ten stál ještě r. 1347, ale byl už odsouzen k zániku, neboť tehdy už vyrůstal kůr nové katedrály, v němž r. 1348 byla pohřbena Karlova první manželka Blanka. Obsahuje-li tudíž Karlův korunovační řád ještě ustanovení o oltáři sv. Kříže, není pravděpodobné, že by Karel IV. v korunovačním řádě stanovil něco o oltáři, který měl záhy na dráhnou dobu zmizeti. Spíše se zdá, že Karel IV. tu převzal starší ustanovení v Čechách vzniklé v době, kdy o trvání tohoto oltáře ještě nikdo nepochyboval, což potvrzuje to, co bylo svrchu zjištěno o povlovném vývoji rubrik.

Zánikem oltáře sv. Kříže byla nutná změna rubrik. Proto se o něm tridentský rukopis korunovačního řádu Ferdinandova už nezmiňuje.

Pochybnosti o závislosti českého řádu mohly vzniknouti z francouzského korunovačního řádu K. V. John Seldens, který první vydal r. 1631 řád v Londýně podle originálu, otiskl i původní přípisek: »Ce Liure du Sacre des Roys de France est à nous Charles V. de nostre nom Roy de France, et le fimes corriger, ordeiner, escrier et istorier l'an 1365,« který nové vydání Dewickovo i reprodukovalo.¹⁴⁾ Nápis dosvědčuje, že právě z Karla V. stala se změna korunovačního řádu francouzského; zkoumáme-li řád samotný, shledáme, že se řád francouzský připodobnil německým řádům R. a D. Ale rubrika prozrazuje, že vzorem změněného řádu nebyl jen německý řád, nýbrž i jiné královské řády korunovační.¹⁵⁾

Podle doby vzniku nebylo by třeba věnovati pozornosti francouzskému K. V., neboť vznikl-li Č. ke korunovaci Karla IV. r. 1347, pak nemohl býti jeho pramenem K. V. z r. 1365. Než v následujícím shledáme několik shod mezi Č. a K. V., takže bude řešiti otázku, zda Č. z r. 1347 měl vliv na K. V. z r. 1365, či zda jest spíše předpokládati, že Č. je závislý na nějakém neznámém francouzském řádu, který vznikl po řádu S. a byl předchůdcem řádu K. V.

Věnujme pozornost samotnému řádu K. V. začíná jako předcházející francouzské řády přípravou korunovace, noční pobožností královou v kostele a jeho příchodem po zpívané primě, ale najednou líčí průvod, který má krále přivésti. Po tomto anakolutu, vysvětlitelném vlivem dvou různých předloh (S. a R. a D.), předpisuje K. V. na rozdíl od Č. naprosto postupně a souvisle obřady: kanovníci s dvěma kříži, svícemi a kaditelicemi jdou do arcibiskupského paláce a s nimi první perové duchovní, biskupové z Lâonu a Beauvais, »majíce ostatky visící na krku«. Toto ustanovení je v zájmu

¹⁴⁾ Godefroy, l. c., I, str. 31. Dewick, l. c., sl. 54, tab. 39.

¹⁵⁾ Secundum usum Romanorum et aliquorum Regnorum non dicitur... (l. c., str. 33. Dewick, str. 19.) Secundum usum aliquorum maxime secundum usum Romanorum (l. c., str. 46. Dewick, str. 41.)

posloupnosti na rozdíl od R. a D. přemístěno. Ve velké síni (in camera magna) naleznou principem in regem consecrandum (před tím K. V. vlivem S. mluvil o králi, nyní vlivem R. a D. o knížeti) sedícího, skoro ležícího na lůžku. (Při tom K. V. jinak rozumí výrazu thalamus. V R. a D. a Č. znamená komnatu, ložnici, v K. znamená lůžko.) Biskup z Lâonu modlí se Omnipotens (1), ale nezvedá knížete, jako arcibiskup v Č. Oba biskupové vezmou krále mezi sebe,¹⁶⁾ ale není předpisu, že zůstanou po jeho stranách až do konce. Zpívané texty a modlitby shodují se s R. a D. a neobsahují oněch dvou modliteb, jichž jest v Č. navíc.

V duchu dřívějších francouzských řádů je král přijat u dveří kostelních, kde biskup z Beauvais se modlí Deus qui scis (4), kdežto v Č. (i na rozdíl od R. a D.) se u dveří nic neděje a průvod jde k oltáři sv. Kříže uprostřed kostela uctít ostatky. O tom zase nic není v K. V., podle něhož průvod ode dveří jde přímo k hlavnímu oltáři, kde se světitel nad »králem« modlí Omnipotens (6), načež »král« usedne. V Č. je kníže sice od oltáře sv. Kříže veden k hlavnímu oltáři, ale tu poklekne.

Ze srovnání vyplývá, že Č. i K. V. jsou zbudovány na základě R. a D., avšak neodvisle od sebe. Č. rozháraností předpisů poukazuje k delšímu vývoji, kdežto K. V. důslednou výstavbou nasvědčuje jednotnému vzniku na základě S., francouzských zvyků a R. a D. Důvodem toho, že K. V. v této části rozvedl R. a D., byly snad i jiné řády, v nichž, jako v Č., byly R. a D. dalšími předpisy obohaceny, než nic pozitivně nenásvědčuje, že by v této části Č. měl vliv na K. V., anebo naopak K. V., anebo jeho neznámý předchůdce, na Č.

Krátké kázání, které v Č. následuje hned po příchodu králově, nenalzáme v jiných řádech. Je patrně mimoliturgickou vložkou, pocházející z pozdější doby, než předcházející rubrika, neboť jestliže tato předepsala, že král poklekl nad sedadlem (super sede regaliter preparata prostrato) během dvou modliteb, jimiž vrcholil příchod do kostela, není myslitelné, že by král zůstal klečeti během kázání, třebaž krátkého. Při následujícím skrutiniu podle R. stál, o čemž opět Č. nemá předpisu.

Promluva byla jiná k duchovenstvu a jiná k lidu, což bylo nejspíše podmíněno jednak stavební dispozicí románské basiliky svatovítské, v níž poměrně rozsáhlé kněžiště bylo následkem spodních krypt dosti povýšeno nad loď, čímž prostor byl znatelně rozdvojen v kněžiště a loď, jednak asi také řečí. Třebaže není zmínky o řečích, kterými se kázání dala, můžeme se dohadovati přece jen toho, že duchovenstvu se konalo kázání latinsky, avšak lidu česky, neboť také aklamace lidu i jeho zpěv jsou níže předepsány jazykem českým na rozdíl od latinských aklamací a zpěvů duchovenstva.

Také kázání se na tomto místě v korunovačním řádě neudrželo, neboť v XV. století není o něm zmínky. Tridentský rukopis korunovace Ferdinandovy vkládá po prohozených oracích 5. a 6. hned před skrutiniem (B)

¹⁶⁾ Dewick reprodukuje vyobrazení scény: obr. 3.

postulaci, která je zvláště připomenuta také při korunovaci Jiříka z Poděbrad dne 7. května 1458, jak nás poučuje sborník prepisů Nejstarších práv země české v knihovně Nár. musea v Praze (I. E 3), který obsahuje na str. 438 obřad korunovace (Ritus coronationis regis Georgii An. D. 1458). Prepis, nejednou chybný, v podstatě souhlasí s textem, nikoliv bezvadným, který se nalézá v jiném rukopisu Sborníku zemských práv z XV. století téže knihovny (V. E. 13, fol. 127). Postulace byla zjevně převzata z biskupského svěcení a kněžské ordinace. Biskup vácovský (Augustin) pravil k biskupu rábskému (Vincenci) formulí («postulat sancta Mater Ecclesia ut presentem illustrem Principem ad dignitatem regiam subleyetis»), načež ordinující biskup rábský se ptal, je-li toho hoden («scitis illum dignum esse et utilem Ecclesie Dei et ad regimen huius regni et ad hanc dignitatem»). Nato první biskup odpověděl kladně («Et novimus et credimus eum esse dignum et utilem Ecclesie Dei et ad regimen regni huius»). Světitel připojil: «Deo gratias». Postulace, která se potom stala součástí českého obřadu korunovačního, je zároveň pozdější formulí mladšího korunovačního řádu německého (A.), odkud přešla též do pozdějšího korunovačního řádu polského.¹⁷⁾ Po skrutiniu vsunut je v tridentském rukopise i v korunovaci Jiříkově králův slib, který podle Karlova korunovačního řádu dál se později (54).

Tolik k pozdější historii vstupní části, která podle své podstaty pošla z německých řádů R. a D., jak bylo ukázáno, ale podle místních zvyků byla delším užíváním a tudíž ještě v době předkarlovske rozhojněna předpisy, vztahujícími se k pražské korunovaci. V době pokarlovske byla pak rozmnožena postulací a přemístěným slibem.

B-C) Skrutinium s aklamací. Po promluvách počne skrutinium krále; metropolita ptá se středním a zřetelným hlasem knížete, chce-li svatou víru zachovávat i skutky spravedlivými sloužiti, načež kníže odpoví: «Chci.» Dále se táže, chce-li kostelům a jejich služebníkům býti ochráncem a obráncem; když král přisvědčí, táže se ho konečně, chce-li království od Boha propůjčené podle spravedlnosti svých otců spravovati a brániti, načež král rovněž odpoví: «Chci.»¹⁸⁾ Tu promluví metropolita k lidu: «Chcete-li také vy takovému knížeti a správci se poddati a jeho království pevnou důvěrou utvrditi a jeho příkazů poslouchati?»¹⁹⁾ Tu okolostojící duchovenstvo a lid jednomyslně řeknou: «Rádi, rádi, rádi!» Následují modlitby.

¹⁷⁾ St. Kutrzeba, *Zródła, Przegląd historyczny* 12 (1911), str. 77.

¹⁸⁾ Podle tridentského F. koná tu král slib *Profiteor et promitto* (54), jak se dalo už u korunovace Jiříka z Poděbrad.

¹⁹⁾ Podle tridentského rukopisu korunovačního řádu Ferdinandova se tato otázka lidu kladla česky.

Tato součást korunovačního úkonu je složkou velmi dávného původu. Pochodíc ze skrutinia, které předcházelo posvěcení biskupovo, byla spojena s jakousi obřadnou dodatečnou volbou (aklamací) bez věcného významu, neboť biskup byl již dříve a jinak ustanoven. Z biskupských svěcení přešlo skrutinium jako obřad i na začátek panovnických pomazání a korunovaci, a aklamací se pouze formálně projevovale volební právo lidu, když už bylo v rukou mocných anebo nahrazeno dědičností. Otázkou je, odkud pochází skrutinium a aklamacie v Č.? Stopy skrutinia jsou v L. VIII., ale potom úplně vymizelo z francouzských řádů. Pro ně na tomto místě je příznačná žádost světitelů a ostatních biskupů, aby král zachoval církvi její práva a privilegia a poskytl jí ochrany, což král slibuje a nadto činí další sliby, které stvrdí přísahou. Potom následuje *Te Deum*. O ničem takovém není v Č. stopy.

Zcela jinak dopadá srovnání s německými řády: Skrutinium českého řádu i s aklamací je převzato z řádů R. a D. Jsou-li otázky a odpovědi převzaty doslovně, nasvědčuje rubrika zase tomu, že původní ustanovení německého řádu bylo v Čechách doplněno přesnějším určením hlasu, jakým jest otázky klásti. Jinak spočívá rozdíl v tom, že v R. a D. předchází litanie a následuje skrutinium s aklamací, kdežto v Č. naopak litanie následuje až za skrutiniem a aklamací.

Rád A. má stejný pořad, jako R. a D., avšak obřad je už vsunut do mše za sekvenci a před evangelium, a skrutinium je rozhojněno o tři otázky, takže na rozdíl od Č. obsahuje šest otázek, položených knížeti. Z toho je opět patrné, že základem řádu Č. není A., platný v době Karla IV., nýbrž starší R. a D.

Otázka daná lidu, zda-li chce poslouchati knížete, odpovídá opět německým řádům, avšak v Č. není uvedena latinsky odpověď (*Fiat!*), nýbrž pouze česky: *Rady, Rady, Rady*.

Aklamacie je formálním přijímáním krále se strany lidu. Poněvadž se dala již za přemyslovských korunovaci jako jedna z podstatných součástí korunovačního řádu, jest se domnívati, že i toto převedení odpovědi v obecnou mluvu je staršího data, neboť není doslovným překladem německé předlohy.

Zatím co v německých řádech poté hned začíná svěcení krále, vsunuje tu Č. modlitbu *Te invocamus* (8), kterou vyprošuje svěcení stolici vrchního vladařství, aby mohl šťastně vládnouti pokojem smíření a mocí vítězství. Modlitba tato je prvním prvkem v Č., který je francouzského původu. Nalézáme ji sice také v lombardském řáde korunovačním (s menšími odchylkami), než Č. s tímto řádem jinak nemá souvislosti. Modlitba nejprve se vyskytuje v E., pak v anglickém Ae. jako požehnání krále, dále ji má francouzský Rt. po slibu králově a *Te Deum* jakožto vzývání nad králem, a odtud přechází do francouzských řádů. Po-

strádáme ji sice v L. VIII.²⁰⁾ ale objevuje se v S. po litanii před pomazáním a odtud ji přejímá nejen K. V. na též místě, nýbrž i Č.²¹⁾ Příznačné je, že modlitba nezachovává souvislosti a místa, které měla v S., což jasně svědčí o tom, že odtud byla přesazena do jiné obřadné struktury, čili že francouzský korunovační řád není základem českého.

D) *Litanie*. Kníže, metropolita i ostatní biskupové položí se (na tvář) před oltářem a je čtena litanie, kterou arcibiskup započne a v níž zpěváci pokračují. Do litanie ke všem svatým jsou přidána na patřičná místa jména českých světců Víta, Václava, Vojtěcha, Zikmunda, Jiří, Benedikta s bratřími, Prokopa a Ludmily. Do litanie jsou dále vsunuty zvláštní prosby, které pronáší metropolita:

Ut hunc famulum tuum N. in regem eligere digneris.

Ut eum benedicere et sublimare digneris.

Ut eum ad imperii (!) fastigium perducere digneris (10).²²⁾

Text těchto vsunutých prosb se shoduje opět s D. a liší se od francouzských řádů hlavně poslední prosbou, kterou Č. bez rozmyslu převzal z D., ačkoliv má význam jen tehdy, jde-li o německého krále, jemuž se vyprošuje, aby po císařské korunovaci královské dosáhl římskou korunovaci také důstojnosti císařské. Proto A., vztahující se na císařskou korunovaci, už pozměnil text: ut eum ad regni et imperii fastigium feliciter perducere digneris. Je-li tudíž v Č. prosba, aby král byl povýšen ad imperii fastigium, na císařství povýšení, jest se domnívati, že výraz byl buď bez rozvahy převzat z D., anebo že se zúmyslně měl vztahovati na Karla IV., který r. 1347 nebyl ještě císařem. Poněvadž však v polských řádech korunovačních, založených také na R. a D., nalézáme též obrat už v době předkarlovské,²³⁾ jest se domnívati, že jde o strohou závislost na D. Také by nebylo na místě při české korunovaci vyprošovati německou důstojnost císařskou.

Příznačné je, že v krakovském rukopise není dosud invocace sv. Zikmunda, jehož tělo bylo přineseno r. 1360 a svátek zaveden r. 1365. Dokazuje to znovu, že vznik korunovačního řádu klásti jest do dřívější doby, a že krakovský rukopis obsahuje nejstarší znění řádu Č. Vídeňský rukopis a český text uvádějí už sv. Zikmunda.

O rozdílu, který se jeví v pořadu litaní, skrutinia a aklamace mezi německými řády a Č., bude pojednáno na konci následujícího bodu E.

²⁰⁾ Tím je opět ukázáno, že Č. nemá nic společného s G.

²¹⁾ Podle tridentského rukopisu následovalo vyzývání Ducha sv. »Veni sancte Spiritus« s veršíkem a orací.

²²⁾ V tridentském řádu jsou formule změněny: Ut hunc famulum tuum Ferdinandum, electum (!) in Regem Boemie coronandum, benedicere (et sanctificare) digneris.

²³⁾ Viz St. Kutrzeba, Ordo coronandi regis Poloniae. Collectanea ex Archivo Collegii historici. Kraków, XI. (1909—13), str. 149, 155, 165.

E) *Světící modlitby*. Závěrem litaní a následných veršíků jsou modlitby. Než tu se rozcházejí rukopisy krakovský a vídeňský. Podle krakovského a tridentského následují modlitby Benedic (11), Omnipotens sempiternus Deus gubernator omnium (12), Deus inenarrabilis (13), načež následuje Deus qui populus (14), kdežto vídeňský rukopis a starý český text předesílají poslední modlitbu (14) zmíněným třem modlitbám a po nich ji ještě jednou opakují na též místě, jako je v textu krakovském a tridentském.

Není pochybnosti, že starší text krakovský spíše odpovídá duchu liturgie, která dvakrát na též místě neopakovává oraci anebo nehromadí orace responsoriálním způsobem, jako se děje zde, podle schematu a, b, c, a.

Modlitby tyto zahajují vlastní svěcení královo, jak pozorujeme v jiných řádech. Pronášeli je střídavě různí biskupové, světitel podle francouzského řádu při tom seděl, »jako když světí biskupy« (sicout sedet quando consecrat episcopos) a vrcholná modlitba (12) nadepsána je v S. přímo »consecratio regis«, posvěcení krále.

Co se týče původu textů, pocházejí první tři modlitby z německých řádů, kde následují po litanii, skrutiniu a aklamaci, tvoříce úvod k pomazání. Benedic Domine hunc regem (11) je vzato z R. a D. a je též obsaženo v A.; Omnipotens sempiternus Deus (12) je vzato z R. a není obsaženo v D., ani v A. V Rt. a S. zní jinak. Třetí požehnání Deus inenarrabilis (13) je starého původu; nalézáme je v C2, B., M., R., D. i A., avšak jako předlohu řádu Č. možno označiti pouze R., kde všechny tři modlitby stejně za sebou následují, tvoříce prosbou o požehnání úvod k pomazání a tím i svěcení. Francouzské řády z těchto modliteb obsahují pouze Omnipotens sempiternus Deus (12), avšak pozměněně se zvláštní vložkou. (G. obsahuje všechny tři modlitby, jsa v této části závislý na R.)

Zato je, stejně jako Te invocamus (8), francouzského původu čtvrtá modlitba Deus qui populus (14), na rozdíl od druhých modliteb na tomto místě uvedená slovem Oremus, kterou se svěcenci vyprošuje duch moudrosti a vláda kázně. Z E., kde je druhým požehnáním po Te invocamus (8), přešla do Rt. jako druhé vyzývání po téže modlitbě, v L. VIII. se nenalézá, avšak znovu se objevuje v S. po litanii po zmíněné modlitbě (8), a podobně obě modlitby uvádí K. V. Z toho už je patrné, že ze světících modliteb S. převzal Č. modlitbu Te invocamus (8), kterou z původního místa zasadil do schematu, závislého na R. a D., jako závěr skrutinia, a modlitbu Deus qui populus (14), kterou ponechal, podle vídeňského textu, na původním místě jako závěr litanie, po př., podle krakovského textu, zařadil jako poslední ze světících modliteb po litanii. Podle tridentského rukopisu korunovačního řádu Ferdinanda I. má tuto poslední modlitbu (14) říkati biskup litomyšlský.

Pro poměr Č. k francouzským řádům je příznačné, že nebyla do Č. z S. převzata významná světící modlitba In diebus eius, což ukazuje, že

základem Č. zůstaly německé řády R. a D., kdežto k francouzskému řádu S. měl Č. poměr pouze eklektický.

Všechny tyto modlitby, vyprošující vladaři nutné milosti a požehnání, byly úvodem a přípravou k pomazání královi, a tvořily tak, obdobně k posvěcení biskupskému, celek, který byl také považován za svěcení a tak jmenován (*consecratio regis*). V korunovačním řádu Karlovi byl však tento genetický a logický postup nesmyslně roztržen tím, že mezi světicí modlitby a pomazání byl vsunut počátek mše až do evangelia (*exclusive*).

Zbývá vyšetřiti, proč asi v Č. za sebou následují skrutinium, aklamace, litanie, světicí modlitby a mše, kdežto v německých předlohách jdou za sebou litanie, skrutinium, aklamace, světicí modlitby, po nichž následuje pomazání atd., vesměs přede mši.

Jsme tu odkázáni pouze na dohady. Snad je rozdíl podmíněn různým vztahem obojího úkonu ke mši. Poněvadž se německá korunovace původně dala mimo mši, tvoří litanie začátek úkonu. Česká korunovace se však cdedávna dala během mše. Víme, že už Vratislav II. byl r. 1085 korunován během mše.²⁴⁾ Následkem toho bylo na místě v Čechách užívati takového formuláře, kde součástí mimoliturgické, jako skrutinium a aklamace, se daly mimo mši, kdežto litanie tvořila úvod ke mši, ústíc v ní posledními invokacemi *Kyrie eleison*, které byly zároveň začátkem mše, jako při jiných příležitostech.

Proto asi byly modlitby, připravující královo pomazání, v Č. vysunuty přede mši za litanii teprve později, snad právě za reformy Karlovy vlivem francouzského řádu korunovačního, kde také (E.) hned následují po litanii (D.). Liturgický kompilátor českého řádu korunovačního nepochopil souvislost modliteb a obřadů, odtrhl od králova pomazání modlitby, tvořící k němu vlastní úvod, podle francouzského řádu tvořící královo posvěcení, a připojil je přede mši k litanii. Než Karlův korunovační řád není ani jinak po stránce technické dílem dokonalým. Tak na př. rubriky nejsou jednotně zpracovány, nedbají posloupnosti, malézají se v nich rozpory anebo zase některé modlitby se opakují během obřadu dvakrát až třikrát, což všechno svědčí o kompilaci povrchní a nedosti promyšlené. Proto nelze bezpečně dohádnouti se toho, proč byl v Č. na rozdíl od německé předlohy přehozen pořad skrutinia s aklamací a litanie.

F) M š e. Jako ve všech jiných řádech byl i v českém obřad pomazání, korunování a nastolení spojen se mši, avšak vzájemný poměr obou úkonů je poněkud jiný, než jinde.

Podle starších německých řádů (R. a D.) a podle francouzských řádů dalo se skrutinium, litanie, pomazání, odevzdání insignií s korunovaci a nastolením, zkrátka všechno podstatné, mimo mši, a to přede mši. Podle Č. dalo se přede mši skrutinium a litanie se světicími modlitbami, odtrženými od pomazání, k němuž tvořily úvod, kdežto vlastní úkon, t. j. pomazání,

²⁴⁾ »*Inter sacra missarum sollempnia.*« Kosmas II., 38. FRB. II., str. 118.

předání insignií s korunováním a nastolením, dalo se během mše po epištole, graduálu, Alleluia a sekvenci, t. j. před evangeliem. V novějším německém korunovačním řádě A. započala mše hned po příchodu královi do kostela po oraci *Omnipotens* (6), po sekvenci pak následovala litanie se skrutiniem a aklamací, načež následovaly světicí modlitby a pomazání. Č. se tudíž jen částečně shoduje s A., pokud zasunuje do mše část korunovačních obřadů, kdežto A. tam klade takřka všechno.

Částečně také jen se shoduje Č. s oněmi řády korunovace císařské, v nichž světicí úkon se dál během mše, což však záhy přestalo, když M. měl pomazání sice přede mši, avšak odevzdání insignií se dalo před evangeliem.

Koná-li se podle Č. svěcení krále pomazáním během mše, je toho příčinou, podle všeho, starší domácí zvyk, který byl pojat do Č. Svrchu bylo vylíčeno, že vzhledem k tomu, že nebylo korunovačního řádu římského, platného pro celou církev, obřad královského svěcení se vyvíjel rozmanitě v různých zemích, a to dosti analogicky se způsoby biskupského svěcení, které začátkem středověku také byly v rozličných zemích odlišné. Není tudíž vyloučeno, že mohučský arcibiskup konal svěcení českého krále v podstatě podle R. a D., avšak během mše, neboť bylo právě i královskou tužbou ukázati, že královské svěcení, třeba by nedávalo výkonné moci duchovní, přece jen nebylo menší hodnoty, než biskupské svěcení, během mše udělované. Proto také řád A. r. 1309 vsunul i v Německu královské svěcení do mše, a není vyloučeno, že tím kodifikoval, co se již dříve ve XIII. století v Německu dalo, kteroužto analogií by byl český zvyk vysvětlen. Víme-li však, že se už první korunovace v Praze r. 1085 dala během mše, jest se, vzhledem ke zvláštnosti úkonu, domnívati, že tento způsob, jednou zavedený, byl i později zachovávan a konečně kodifikován, ne-li dříve, tedy řádem Karlovým.

Že se Karlova korunovace dala během mše, dosvědčuje nejen jeho korunovační řád, nýbrž i výslovná zpráva Františka Pražského, který píše, že Karel IV. byl *infra missarum sollempnia* posvěcen.²⁵⁾ Také by bylo těžko předpokládati, že by Karel IV., jenž byl r. 1346 podle A. během mše posvěcen na krále německého, následujícího roku podobně nebyl svěcen v Čechách, než nic nenavádí k přímému vlivu mladšího německého řádu, neboť, jak již poukázáno, dispozice obou řádů jsou různé.

Jako mešní formulář bývala při korunovacích brána mše *de die*, zpravidla *de Dominica* anebo *de festo*, do které byly vkládány orace *pro rege*. Na rozdíl od tohoto obecného zvyku shledáváme v korunovačním řádu Karlovi předepsanou zvláštní mši, která je eklekticky sestavena z různých mešních formulářů.

Introitem je *Protector noster* se žalmem *Quam dilecta* (15), který je vzat ze 14. neděle po sv. Duchu. Korunovace Karla IV. padla však na 13. neděli po sv. Duchu (2. září 1347; náhodou byly tehdy velikonoce téhož

²⁵⁾ II., 25. FRB. IV., str. 448.

dne, jako letos, r. 1934); nebyl to tudíž formulář de die. Introit byl pro korunovační mši vzat pro svůj vnitřní obsah (respice in faciem Christi tui).

Mešní orace Quaesumus (16) je obecnou orací pro Rege a nalézá se dodnes v misálu (Orationes diversae), epištola Subiecti estote (17) je asi pro svůj obsah vzata za text české korunovační mše, právě tak, jako se graduale Dirigatur oratio (18) s veršem Elevatio manuum (19) a Alleluia s veršem Domine in virtute (20) vztahují ke svěcení a královskému úřadu.

V cizích korunovačních anebo jiných liturgických řádech nepodařilo se mi nalézt mše shodné s českou mší korunovační, ani dotázaní odborníci evropského jména nemohli mi její předlohu označiti. Jest se tudíž domnívati, že jde o zvláštní mši, kompilovanou pro český řád korunovační.

Přinesení sv. oleje. Po epištole, graduálu s veršem a po Alleluia s veršem (tedy před evangeliem), nastává vrcholný obřad: svěcení krále pomazáním.

Obřad počíná zvláštním českým úkonem, přinesením sv. oleje. Už když se zpívá hradál (graduale), vezmou dva infulovaní opati v kapli sv. Václava veliký kalich se sv. olejem, cele pokrytý hedvábným rouchem, a nesou jej pod baldachýnem (stánkem) před hlavní oltář sv. Víta, kde arcibiskup z jejich rukou přijme kalich, políbí jej a postaví na oltář.

Podobný úkon nenalzáme v německých řádech R. a D., které se až dosud jevily hlavním pramenem řádu Č., čímž vzniká otázka, zda úkon nevznikl působením francouzských řádů, v nichž je obsaženo slavné přinesení ampule se sv. olejem s nebes seslaným.²⁶⁾

Oba úkony liší se strukturou a podrobnostmi, při čemž rozdíl nelze vysvětliti tím, že ve Francii šlo o jedinečný olej s nebes seslaný a v jiném kostele chovaný na rozdíl od obyčejného sv. oleje v Čechách. Podle francouzských řádů doprovázeli mnichové kláštera St. Rémi mezi primou a tercií s křížemi a svícemi ampuli, kterou nesl opat tohoto kláštera pod nebesy, nesenými čtyřmi mnichy, v průvodu šlechticů. Když procesí přišlo do kostela, měli mu, pokud dovoloval nával lidu, jíti vstříc arcibiskup-světitel s ostatními arcibiskupy, biskupy, šlechtici a kanovníky. Arcibiskup převzal ampuli, zavázal se, že ji vrátí, a zanesl ji na oltář, při čemž se opat a někteří mniši připojili k průvodu, ostatní pak čekali, až byla ampule nakonec zase slavnostně nesená zpět do kláštera, kdy se pak přidružili.

Základní rozdíl obou průvodů je předmětný. Pomazání francouzského krále dalo se křížem, pomazání českého krále sv. olejem. Podle francouzského řádu nebylo křížmo slavnostně přinášeno, kdežto podle českého se tak dalo se sv. olejem. »Olej s nebes seslaný« byl jen docela nepatrným příměskem do křížma; v Čechách nebylo do sv. oleje nic míseno.

Dále jsou rozdíly rázu obřadného. V Č. nebyl sv. olej přinesen na začátku obřadů, nýbrž až k samotnému pomazání. Nebyl přinesen zvenčí

²⁶⁾ Francouzský původ průvodu přisuzuje K. Guth, Koruna sv. Václava. Friedrichův sborník, Praha 1931, str. 110.

z jiného kláštera, nýbrž z kaple sv. Václava. Nebyl přinesen opatem a procesím, nýbrž dvěma opaty, při čemž není předepsáno, aby byl provázen mnichy a šlechtici. Sv. olej nebyl v malé ampuli, nýbrž ve velikém kalichu, nebyl sub cortina, nýbrž sub tentorio. Arcibiskup nevyšel průvodu vstříc, ale zato políbil kalich. O odnesení sv. oleje není v Č. zmínky.

Tyto rozdíly, nejen předmětné, nýbrž i obřadné, jsou nemalého významu. Víme-li totiž, jak níže bude seznáno, že Karel IV. z francouzského řádu beze změny přejímal nejen věcná ustanovení, nýbrž i slovná rčení rubrik, takže vznikaly i rozpory, pak nelze vlivu francouzského řádu za Karlovy úpravy přisouditi obřad, který v podrobnostech s francouzským nemá vůbec nic společného. Ráz českého průvodu je obecný, t. j. přináší se sv. olej, kterým král bude pomazán a posvěcen. Ráz francouzského průvodu je však zvláštní: přináší se »olej s nebes seslaný«, který bude přirůsen do křížma, kterým bude král pomazán a posvěcen. Bezprostřední vliv francouzského řádu nelze v ničem znamenati. Nanejvýše by se mohlo pomýšleti, že francouzské způsoby daly vzdáleně podnět k tomu, že v Čechách bylo do korunovačního řádu, založeného na řádech německých, vsunuto přinesení sv. oleje, podle svého uspořádání původní. Poněvadž však takovou pouze podnětnou působivostí se francouzský korunovační řád nevyznačoval v díle Karlově, bylo by v tomto případě podnět a zavedení průvodu klásti k jiné příležitosti a tudíž do doby předkarlovske, kam by bylo průvod klásti i tehdy, byl-li původním českým zvykem.

Nejspíše přispěje k objasnění vzniku tohoto předpisu zkoumání, proč kalich přináší dva opatové. Biskupové fungovali jako spolusvětitelé, proto nemohlo býti jejich úkolem přinášeti sv. olej. Proč však jsou poslání opati dva?

Vysvětlením je nádoba, kterou nesli. Byl to »calix magnus«. Hledáme-li v dobově nejbližším inventáři svatovítského chrámu, čím byl »calix magnus«, nalzáme vysvětlení pod č. 71: »Calix magnus argenteus cum imaginibus et ansibus duabus.«²⁷⁾ »Veliký kalich« měl tudíž dvě držadla. Proto tudíž nesli objemnou nádobu dva opatové.

Než sv. oleje k pomazání nebylo mnoho zapotřebí a stačilo přinést malou ampuli, jako ve Francii. Jestliže v Čechách přinášeli dva opati velikou nádobu, nejspíše tu, v níž byl chován všecken sv. olej na Zelený čtvrtek posvěcený, nasvědčuje to nejen tomu, že touto podrobností není napodobován francouzský řád, nýbrž naopak, že v Praze bylo zvykem přinášeti k pomazání krále tuto zvláštní nádobu, což bylo kodifikováno Karlem IV. anebo dříve.

Ze svatováclavské kaple byl veliký kalich s olejem přinášen buď proto, že tam byly uschovávány sv. oleje, čemuž by nasvědčoval »veliký« kalich, anebo proto, poněvadž pomazání českého krále mělo býti uvedeno ve spojení se sv. Václavem právě tak, jako s ním byla uvedena ve spojení koruna v době přemyslovské i v době Karlově.

²⁷⁾ Podlaha-Sittler, Chrámový poklad u sv. Víta v Praze. Praha 1903, str. V.

G) Pomazání krále. Když bylo skončeno Alleluia se sekvencí, šel arcibiskup pomazávat králi hlavu, prsa, ramena a paže, což se mělo dít v jediném sledu pod jedinou formulí (uno contextu).

Nejprve je pomazávána hlava. Arcibiskup na ni leje olej křížem řka Ungo te in regem (21), načež hned pomazává ostatní uvedené části těla. Chor zatím zpívá antifonu Unxerunt Salomonem (22) a opakuje ji tak dlouho, až se skončí mazání, načež arcibiskup za ticha pronáší modlitby Ungo te in regem (23), Christe perunge (24), Deus Dei filius (25), Deus qui es (26), O. s. Deus qui Azahel (27).

Jak již řečeno, nastává v Č. vrcholný úkon králova pomazání po jakémsi hiatusu, který vznikl tím, že světící modlitby byly připojeny k litaním a tak začátkem mše odděleny od pomazání.

Pro dějový sled je nutno předeslati přehled, jak se v různých řádech dále pomazání:

Č.: 1. caput, 2. pectus, 3. scapulae, 4. brachia.

R. a D.: 1. caput, 2. pectus, 3. scapulae, 4. compages brachiorum.

S.: 1. summitas capitis, 2. pectus, 3. inter scapulas, 4. scapulae, 5. compages brachiorum.

K. V.: 1. summitas capitis, 2. pectus, 3. inter scapulas, 4. compages brachiorum.

Český text řádu Č. stanoví, že »arcibiskup pójde ku mazání hlavy, prsí, plecí, ramenú«. Nebyly tudíž podle Č. pomazávány paže (brachia), nýbrž, jako v R. a D., compages brachiorum, což český text překládá jako ramena. Č. rovná se tudíž i v této části německým R. a D. Francouzské řády až do S. mají o jedno pomazání více, až teprve K. V. se vrací vlivem německých řádů k počtu čtyř, avšak pozdější řády mají zase týž postup, jako S.

Formule Ungo te in regem (21) je německého původu. Rt. užívá jiné formule a formule 21. objevuje se teprve ve francouzském S. Poněvadž základem řádu Č. je německý korunovační řád, jak postupným studiem vždy více vysvítá, nemine se jistě pravdou dohad, že formule vrcholného úkonu celého svěcení byl jako tolik jiných věcí převzata z D., kde odedávna byla užívána, a nikoliv z francouzských řádů, v nichž se teprve ve XIV. století objevila. Českým přídatkem je ustanovení rubriky, že olej se naleje křížem (in modum crucis) na hlavu, což však bylo běžné u různých pomazání a polévání liturgických.

Zatím co arcibiskup, naliv křížem olej, pomazával králi hlavu, prsa, plece (scapulas) a ramena, zpíval kůr antifonu Unxerunt Salomonem (22). Antifonu tu shledáváme v E., Rt., L. VIII., L. IX., S. (K. V.), tedy vesměs ve francouzských řádech. Z německých ji uvádí teprve A. z r. 1309, ale dosud nebylo viděti vliv řádu A. na Č. Je tudíž tato antifona v Č. francouzského původu? Je-li tomu tak, pak byl z Francie ovlivněn už korunovační

řád Václava II. z r. 1297, neboť Petr Žitavský dosvědčuje, že tato antifona, končící slovy: »... ambulantes laeti dixerunt: Vivat rex in aeternum«, byla již tehdy zpívána.²⁸⁾ Možnost toho dokazují tehdejší styky s Francií, především cisterciáků, importujících odtud liturgické knihy. Proto se nezdá, že by antifona Unxerunt (22) do Karlova řádu Č. vešla z německého řádu A., který jinak na Č. vlivu neměl, nýbrž předpokládáti je tu vliv řádů francouzských, buď řádu S., anebo vliv řádů dřívějších, který se projevil už při korunovaci Václava II. a nadále se zachoval, až byl pod vlivem S. kodifikován řádem Karlovým.

Následovala modlitba Ungo te in regem de oleo sanctificato Spiritus sancti gratia (23). Modlitba ta souhlasí úplně s modlitbou Spiritus sancti gratia, kterou D. (a nikoliv R.) uvádí na druhém místě po pomazání krále, ale předeslána jsou jí, bez jakékoliv vnitřní souvislosti, slova Ungo te in regem de oleo sanctificato, která jsou začátkem předcházející formule, provádějící pomazání krále (21). Patrně písařským omylem došlo ke spojení začátku formule s modlitbou podmětně naprosto různou (ungo te... Spiritus sancti gratia... descendat). Ve francouzských řádech nenalzáme vůbec tuto modlitbu, kterou se vyprošuje, aby milost Ducha sv. hojně sestoupila na pomazaného.

Modlitba Christe perunge (24) je ve znění poněkud jiném v Rt. a odtud asi ji přijímají francouzské řády, jako S., v podobě, která je i v Č. na témže místě, kdežto v německých řádech ji nenalzáme. Je to tudíž v Č. teprve třetí liturgický text, pocházející zjevně z francouzských předloh. Po něm následuje v S. modlitba Deus electorum fortitudo, kterou Č. uvádí jako prefaci níže (32). Modlitba Deus Dei filius (25), která v Č. následuje, je v C 2, B., M., R., D., A., Rt. a S. Jde tudíž o modlitbu společnou řádům německým a francouzským; slovně je bližší německým, kdežto umístění spíše připomíná řády francouzské, neboť v německých následuje až po konsekrační prefaci. Oraci Deus qui es (26) nenalzáme v řádech francouzských, nýbrž v německých R., D. a A. Vedle německých řádů uplatňuje se tudíž v této části vliv korunovačních řádů francouzských, nikoliv podle děje, nýbrž podle jediného textu.

Nejzajímavějším textem je tu však modlitba Omnipotens sempiterna Deus, qui Azahel (27), kterou světitel vyprošuje tomu, »jehožto dnes... ze krále svatým mazáním jsme umazali, důstojný mazání toho užitek a moc«. Zkoumáme-li ostatní korunovační řády, nenalzáme pramene. Modlitba se zdá býti českým unikátem, zvláště když český text korunovačního řádu nadpisuje modlitbu: »Počiná se opět jiná modlitva od krále našeho múdrého,« jako by to byl Karel IV., který tuto modlitbu složil a do Č. včlenil. Než rubrika nemá zplna pravdu, neboť už u Viléma Duranda nalzáme narážku na tuto modlitbu²⁹⁾ a rovněž u Innocence III.³⁰⁾ Českou

²⁸⁾ Erat autem omnium vox una et oratio: Vivat rex Wenceslaus, vivat rex Wenceslaus, et abierunt leti dicentes: Vivat rex in aeternum. Kronika Zbraslavská, FRB. IV., str. 75.

²⁹⁾ Rationale divinatorum officiorum I., 8.

³⁰⁾ De sacra unctione.

zvláštností — a dílem Karlovým — je pojetí modlitby do korunovačního řádu. Pravdu má rubrika potud, že je to, kromě formulí, jimiž jsou žehnány odznaky, jediná modlitba, kterou Karel IV. do Č. vsunul z jiného pramene, než z S.

H) Oblékání krále. Z komnaty vyšel král oděn světským šatem, t. j. tunikou a pláštěm, avšak otevřenými, což znamená, že jeho spodní šat (tunika čili sukně) i svrchní šat (plášť) byly tak šity, že bylo možno je na zádech i na prsou snadno rozhaliti, aby král mohl býti na těchto místech pomazán. Č. neobsahuje obšírných předpisů pro korunovační světské roucho královo, které by bylo možno rozhaliti, jako řády francouzské, a shoduje se spíše s řády německými, s tím rozdílem, že nepředpisuje, aby kníže po příchodu do kostela (6) odložil plášť.³¹⁾ Když byl král pomazán, bylo možno obléci ho již vlastním a slavnostním korunovačním rouchem, poněvadž nebylo už potřebí roucho rozhalovati. Předpokladem oblékání je však, že kníže odložil plášť, neboť šat, který si oblékl, byl a mohl býti oblékán pouze na sukni.

Obřadní korunovační roucho českého krále skládalo se ze dvou kusů: ze subtile a z dalmatiky. Práví to latinská rubrika (tentis ante reverenter subtili et dalmatica), i český text (držením před ním subtile a dalmatiky). Subtile znamená totéž, co tunicella, a je to obřadný šat subdiakonův, kdežto dalmatika je obřadný šat diakonův. Jsou to dvě roucha tvarem úplně shodná, pouze tunicella, čili subtile, oblékané vespod, bývá poněkud menší, než svrchu oblékaná dalmatika. Obě roucha oblékal a dosud obléká biskup při slavnostních úkonech na sebe pod kasuli. Byl-li tudíž český král při korunovaci oblečen v tunicellu a dalmatiku, dalo se tak jednak prostředkovaným vlivem staršího vývoje korunovačních řádů, který se dál souběžně s vývojem biskupských svěcení, pročež králi, kromě kasule, dával všechen šat biskupův, jednak se tím královo svěcení hodností stavělo na roveň vyššímu svěcení subdiakonů a diakonů, které se také dalo během mše, třeba by král svým svěcením nedosahoval výkonné moci duchovní.

Starší německé řády po pomazání nepředpisují oblékání krále, avšak A., který je jistě kodifikací zvyků během doby se vyvinuvších, předpisuje, aby pomazaný král ještě před modlitbami, následujícími po pomazání, šel ke skříni a obul se střevíci a oděl albou a stolou, na prsou zkříženou (jak je kněžím předepsáno). Plášť byl králi dán teprve při odevzdání insignií, takže německý král neměl na sobě tunicellu a dalmatiku. Z toho je patrné, jak se rozešel vývoj korunovačního řádu českého i německého z téhož základu. Zato však byl odíván v tunicellu a dalmatiku anglický král a především římský císař, jemuž byla, jak bylo svrchu ukázáno, připisována hodnost subdiakona a diakona. Podle C. 2 papež císaře učinil klerikem et con-

³¹⁾ Činí tak tridentský rukopis stran pláště a zbraně.

cedit et tunicam (= tunicella, subtile) et dalmaticam, et pluvialem, et mitram, caligas et sandalia.

Z francouzského ceremoniálu nemůže ústroj českého krále pocházeti. Korunovační řády, na př. S., popisují přesně korunovační šat francouzský: král měl na sobě jako spodní šat tunicam sericam et camisiam apertas profundius ante et retro. Tunika (sukně) zde byla civilním šatem (nikoliv subdiakonskou tunicellou) právě tak, jako camisia (la cotte), a teprve po pomazání oblékal král na sebe obřadný šat. Byl oblečen tunica... in modum tunicalis, quo induuntur subdiaconi ad missam, nec non et socco..., qui est factus in modum cappae sericae absque caperone. T. j. teprve po pomazání vzal král na sebe tuniku na způsob subdiakonovy tunicelly (subtile) a přes to plášť (sokkus), který se opět zásadně lišil od německého i českého korunovačního pláště (které byly sepjaty vpředu), především tím, že sponu měl na rameni (zpravidla pravém) a byl bez kapuce. Francouzský korunovační plášť byl v podstatě antickým paludamentem, kdežto německý a český korunovační plášť byly pluvialem. Proto mohl francouzský král jednou rukou volně vládnouti, poněvadž na jednom (pravém) boku byl plášť otevřený, kdežto nad druhou rukou si vyhrnoval plášť stejným způsobem, jako kněží kasuli, jak dosvědčuje rubrika.³²⁾ Francouzský král oblékal plášť pouze na subdiakonskou tuniku, kdežto český a anglický král (a německý císař) na subdiakonskou tuniku, v Č. zvanou subtile, oblékali ještě diakonskou dalmatiku a pak teprve plášť, různý francouzského. Teprve později se ujala i ve francouzském řádu dalmatika.³³⁾

Původ královského šatu českého, t. j. zvláště tunicelly, dalmatiky a pláště, nelze přesněji určit. Spíše bych soudil, že zmíněný prostředkovaný vliv staršího vývoje korunovačních řádů mohl se tu ujmouti už ve starších dobách právě tak, jako svěcení královo a korunovace během mše. Za Karla IV. bylo by tento druh šatu přisouditi vlivu císařského korunovačního řádu, což není dosti pravděpodobné, poněvadž byl zachovávan určitý rozdíl mezi císařskou korunovací a královskou. Název subtile ukazuje na Německo, kde subdiakonův šat byl tak nazýván, kdežto jinde, v Itálii, Francii a Anglii, šel tunica anebo tunicella.

Mezi modlitbami při oblékání českého krále není zvláštní modlitby, vztahující se k subtile. Patrně bylo oblékáno za téže modlitby, jako dalmatika, právě tak, jako byla jedinou formulí svěcena obě roucha. V tridentském rukopise subtile už zase chybí.

Otázkou je, jakého je původu modlitba Deus rex regum (28), kterou jsou v Č. žehnány subtile a dalmatika. Modlitba ta nenalézá se ani v německých, ani ve francouzských řádech, až ji teprve r. 1365 nalézáme v K. V.,

³²⁾ induitur... socco ita quod dexteram manum habet liberam in apertura socci, et super sinistram soccum elevatum, sicut elevatur casula sacerdotis.

³³⁾ Na př. řád z r. 1610: les trois habillements...: la tunique, ou celuy qui represente le Sous-Diacre, la dalmatique, on celuy qui represente le Diacre, et le manteau Royal representant la chasuble. Godefroy, l. c., I., str. 66.

ale nikoliv v kontextu, nýbrž jako marginální přípisek.³⁴⁾ Přešla tam z Č.? Srovnejme obě místa:

Č.

Et perfectis orationibus, tentis ante reverenter subtili et dalmatica, metropolitanus benedicat dicendo hanc orationem:

Deus rex regum (28).

Facta benedictione vestimentorum induat eum illis...

Mezi uvedenými řády je hluboký rozdíl. V Č. žehná arcibiskup subtili i dalmatiku a požehnav je, obléká samozřejmě také sám krále, poněvadž jde o oblékání šatem již posvěceným.

V S. je král pomazán ve spodním šatě, který možno na prsou a na zádech rozepnouti. Když se tak stalo, zapnou tento spodní šat duchovní »propter unctionem«, poněvadž se při tom mohou dotknouti pomazaných míst; vrchním šatem, t. j. hyacintovou tunikou (na způsob subdiakonské tunicelly) obléká krále světský hodnostář, komoří Francie. Korunovační háv je chápán jako světský šat.

Tento logický postup je v K. V. porušen vsuvkou: najednou je králův šat svěcen formulí Deus rex regum (28), avšak nedůsledně obléká komoří Francie posvěceným šatem krále, kdežto spodní, nesvěcený šat mu zapínali arcibiskup anebo vyšší duchovní. Z tohoto srovnání vyplývá, že svěcení králova šatu v K. V. je pozdější vsuvkou.

K. V. převzal formulí Deus rex regum (28) teprve dodatečně, jak dokládá přípisek z některého královského korunovačního řádu, které obecně udává jako svůj pramen. Poněvadž však v jiném soudobém korunovačním řádě tuto formulí nenacházíme než v Č., možno po této stránce jako pramen francouzského K. V. označiti pouze český korunovační řád Karla IV.

Formule Deus rex regum (28) je v přípisu rukopisu K. V. označena nadpisem: Benedictio cuiuscumque regalis ornamenti. Nápis tento je správný, neboť obsahově formule nemá na zřeteli ani subtili, ani dalmatiku, nýbrž prostě »regale ornamentum«, tedy jakýkoliv královský odznak anebo šat.³⁵⁾ Tim je naznačeno, odkud přišla do Č. Nejspíše je obecnou formulí nějakého rituálu, která byla užita v Č. pro benedikci subtili a dalmatiky a vlivem Č. v K. V. pro benedikci dalmatiky, ačkoliv k tomuto zvláštnímu účelu zmíněná benedikce zvlášť určena nebyla.

³⁴⁾ Dewick, l. c., str. 30.

³⁵⁾ Text, uzavřený hranatými závorkami, chybí v S.

³⁶⁾ Ve francouzských spisech ornamentum znamená liturgický šat, na př. pontifex procedit in sacrarium, optimis ornamentis preparat se ad missam celebrandum, nebo pontifex praeparat se ad missam, sandaliis et aliis melioribus ornamentis indutus, pallio quoque ornatus. Chevalier, l. c., str. 123 a 287.

S. a K. V.³⁶⁾

His dictis orationibus connectuntur ansulae aperturarum vestimenti Regis ab Archiepiscopo, vel Sacerdotibus, vel Diaconibus propter unctionem.

[Benedictio cuiuscumque regalis ornamenti.

Deus rex regum (28).]

Et tunc a Camerario Franciae induitur tunica iacintina et desuper socco.

I. Pomazání rukou. Když arcibiskup požehnanými rouchy oblékl knížete, pomazává mu ruce, řka: Ungantur manus istae (29) a zakončuje tuto část modlitbami Prospice omnipotens Deus (30) a Spiritus sancti gratia (31), načež ještě jednou se opakuje orace Deus qui populus (11).

Svrchu bylo už vyloženo, jak pomazání rukou bylo a je vlastní obřadu svěcení kněžského a biskupského. Upotřeben v řádu královského svěcení musil tento obřad svou podstatou naznačovati, že posvátná moc, cosi kněžského či biskupského, je od tohoto okamžiku vložena do rukou králových. Také bylo svrchu ukázáno, že podle freisingského benedikcionálu v mnichovské státní knihovně (Cm. 6430) z konce 8. nebo začátku 9. století ruce frankých králů byly pomazávány sv. olejem podobně, jako ruce frankých biskupů, oboje formulí Ungantur manus istae (29), kterou zde nalézáme i v Č. Ve Francii však zmizelo pomazání rukou z obřadu korunovačního, takže Rt. je už neobsahuje, až teprve K. V. r. 1365 je znovu vykazuje. Zato je má německý D., který se stále více jeví základem řádu Č. a který se stal i řádu K. V. doznane vzorem. Dlužno tudíž říci, že Č. je v této části opět závislý na D., a že z německého řádu korunovačního převzal pomazání rukou právě tak, jako celou strukturu.

D.

Č.

K. V.

Deinde unguat sibi manus de oleo sanctificato et dicat:

Ungantur manus istae (29).

Prospice (30).

Spiritus sancti (31).

Deus qui es iustum (26).

Facta benedictione vestimentorum induat eum illis et tunc unguat manus dicendo:

Ungantur manus istae (29).

Prospice (30).

Spiritus sancti (31).

Deus qui populus (11).

Tunc ab Archiepiscopo unguantur sibi manus de oleo coelitus misso, ut supra, et dicat Archiepiscopus:

Ungantur manus istae (29).

Deus qui es iustum (26).

Svěcení rukavic: Omnipotens creator... Circumda Domine... anebo umývání rukou: Deus totius creaturae.

Závislost českého řádu na K. V. nelze znamenati. Především je v K. V. formule zcela jinak zakončena, než v D. a Č. Místo: in regno isto super populum tuum, quem..., končí takto: in regno isto, quod... Dále je v K. V. přidán obřad oblékání rukavic, anebo, chce-li král, umývání rukou. Také v D. a Č. byly určité buď umývány pomazané ruce (pozdější A. a tridentský řád Ferdinandův to přikazují), anebo byly přes pomazané ruce oblékány rukavice (při oblékání je k tomu modlitba), neboť úcta k sv. oleji vyžadovala jedno anebo druhé. Úkon tento nebyl však rubrikami naznačován, jako v pozdějším K. V.

Více ještě ukazuje závislost českého řádu na D. sled modliteb. Modlitba Prospice (30), obsažená v karolinském korunovačním řádě císařském jako konsekrace, přešla přes M. a D. do Č. Podobně je i následující modlitba Spiritus sancti gratia (31), shodná s modlitbou 23, třebaže byla též v M. a A., převzata z D., kde následuje po pomazání rukou bezprostředně za Prospice. Následující orace podle D., Deus qui es iustorum, byla v Č. už dříve (26) užita hned po hlavním pomazání.³⁷⁾ Č. tu ještě jednou jako ukončení opakuje Deus qui populis (11). Jinak souhlasí úplně pořad v Č. i v D.: Unguantur, Prospice, Spiritus sancti, pouze předcházející oblékání chybí. Teprve A. uvádí oblékání krále po pomazání rukou tímto způsobem: hic ducatur rex ad armarium et induatur ibidem sandaliis, alba et stola ad modum crucis in pectore, et sine cappa.³⁸⁾ O něčem podobném není v Č. zmínky, z čehož vyplývá, že Č. není závislý na A., nýbrž na starším D.

K) Konsekrací prefací přichází v Č. teprve na tomto místě, což strukturálně opět souhlasí s německým korunovačním řádem D. a zásadně se liší od francouzských korunovačních řádů, v nichž hned bez tohoto slavnostního úvodu se děje svěcení a odevzdání insignií.

Přes strukturální souhlas liší se však česká preface a německá prefací textově. Německou prefací je modlitba Deus creator omnium, imperator angelorum, která se obsahově shoduje s francouzskou konsekrací (consecratio regis, před pomazáním), počínající slovy Omnipotens sempiternus Deus, gubernator coeli et terrae, conditor et dispositor angelorum, a lombardskou konsekrací O. s. D. creator et gubernator coeli, i s českou orací (č. 12). Tuto modlitbu vsunul Č. mezi světící modlitby. Zato učinil Č. prefací modlitbu Deus electorum fortitudo, kterou nenalzáme v německých korunovačních řádech, ale zato ve francouzských. Je to nejradikálnější změna, která dosud byla v Č. shledána po stránce textové vzhledem k určitým předlohám R. a D.: prefací bylo podle německého řádu ponecháno její místo, ale text byl přemístěn a nahrazen textem z francouzského řádu, který původně prefací nebyl. Tuto proměnu, v níž se zračí vliv francouzského řádu S., nutno připsati Karlu IV.

V řádu S. nalzáme modlitbu Deus electorum fortitudo (32) jakožto druhou modlitbu po pomazání hlavy a jiných částí těla (pomazání rukou v S. není). Následuje po modlitbě Christe perunge, která přešla do Č. na místo 24. Za ní následuje modlitba Deus Dei filius, v českém na místě 25. Všechny tyto modlitby jsou v S. říkány po pomazání dříve, než arcibiskup králi zapne rozhalenou tuniku. K. V. přejímá nezměněný pořad.

³⁷⁾ Obě tyto orace jakož i následující chybějí v tridentském rukopise řádu Ferdinandova.

³⁸⁾ Tridentský rukopis řádu korunovace Ferdinandovy předpisuje: Tunc Rex in sacristia vel sub Papilione ad hoc parato induitur Regalibus vestimentis. Induunt eum super vestes regales Lineam amplam camisiam ad similitudinem Albe, et desuper induitur Dyalmatica.

Než český řád nepřejímá z francouzského prostě modlitbu Deus electorum fortitudo, nýbrž samostatně v ní pokračuje. Francouzská modlitba končí slovy »paratam habere facias«. Všechno ostatní, tedy téměř zrovna tolik textu, jako bylo z francouzských formulářů převzato, bylo nově doplněno textem modlitby Deus fons immarcescibilis lucis, vzaté odjinud.

L) Odevzdání insignií. Slavnou prefací po způsobu německých řádů uvedeno, započne odevzdávání insignií.

Pro srovnání budiž předeslán přehled úkonů v různých řádech:

R., D. a A.:	Č.:	S. a K. V.:
—	plášť	—
meč	meč	—
náramky	náramky	—
plášť	—	—
prsten	prsten	prsten
—	obětování a vykoupení meče	—
žezlo	žezlo	žezlo
hůl (A.: jablko)	jablko	prut
koruna	koruna	koruna

Srovnáme-li postup, jeví se shoda českého řádu s německým v počtu odevzdaných insignií. Pouze pořad je pozměněn tím, že v Č. nejprve je odevzdán plášť, kteroužto insignií je dokončeno oblékání, po čemž jsou odevzdány meč a náramky, kdežto v německém předchází meč a následují náramky a plášť. Ve francouzských řádech chybějí všechny tyto tři insignie a odevzdávání počíná prstenem. Po odevzdání prstenu vsunuje Č. zvláštní úkon obětování a vykoupení meče. Ostatek souhlasí ve všech řádech.

a) Plášť. V Č. počíná odevzdávání odznaků odevzdáním pláště, které se děje formulí Accipe pallium (33).

Obřad ten jakožto im mantatio je starobylý. Nepřihlížíme-li k císařským řádům korunovačním, je oblečení pláště příznačné pro korunovační řády německé, kde je Widukind výslovně připomíná³⁹⁾ při pomazání Otty I. (936) a je obsaženo v R. i D., kdežto francouzské korunovační řády vykazují zmíněné již oblékání v tunicellu a sokkus. Než i mezi Č. a R. D. je rozdíl. R. a D. odevzdávají současně plášť, náramky a prsten jedinou formulí, udělující slovně prsten, kdežto v Č. je odevzdání pláště na prvním místě provázeno zvláštní formulí (33), kterou v jiných korunovačních řádech nenalzáme.

b) Meč. Struktura úkonu se mění. Plášť byl odevzdán pouhou formulí odevzdávací (Accipe pallium); dalo se tak asi proto, poněvadž plášť byl už svrchu posvěcen při svěcení subtile a dal-

³⁹⁾ Clamis cum armillis. Widukindi rerum gestarum saxoniarum libri tres, ed. G. Waitz, Hannover 1882³, str. 37.

matiky formulí *Deus rex regum* (28), která, jak naznačil nadpis v K. V., byla určena k benedikci jakéhokoliv královského šatu. Před odevzdání meče je však vsunuto jeho požehnání formulí *Exaudi quaesumus* (34), po níž teprve biskupové podají svčenci meč, který jej přijme, což znamená, jak rubrika praví, že s mečem je mu předáno celé království. Arcibiskup-světitel při tom pronáší odevzdávací formulí *Accipe gladium* (35).

Symbolika meče je značného stáří.⁴⁰⁾ Už Ludvík Zbožný na smrtelném loži poslal Lotharovi s korunou a žezlem meč, aby mu tím zajistil nástupnictví, a podobných příkladů z IX. století možno několik uvést, ale byl to obřad původně světský a v nejstarších královských korunovačních řádech středověkých, na př. Egbertově, není o meči zmínky. Teprve r. 936 Widukind při císařské korunovaci Otty I. mluví o meči⁴¹⁾ a podobný obřad v témže století v Německu obsahuje R. a D., ve Francii Rt., v Anglii Ae. Jako jiné světské insignie, převzal církevní obřad od X. století i meč, avšak struktura úkonu i symbolika byla jiná v Německu a jiná ve Francii.

V Německu podle R. i D. biskupové (tedy spolusvětitelé, nikoliv arcibiskup-světitel), odevzdali svčenci meč, který byl (aspoň koncem středověku) považován za meč Karla Velikého, čímž podle rubriky mělo být řečeno, že celé království je jeho vládě svěřeno (cum ense totum regnum sibi fideliter regendum sciat esse commendatum). V A. odevzdávají meč už všichni tři arcibiskupové-kurfiiti. Podle uvedené rubriky vysvětluje, že meč se stal symbolem investitury⁴²⁾ a totéž praví formule, kterou při odevzdání říká arcibiskup-světitel: *Accipe gladium per manus episcoporum* (35), podle níž posvěcenou rukou biskupů, tedy církve, je svčenci podáván meč, jimi posvěcený a božsky řízený (divinitus ordinatum) k ochraně církve.

Ve Francii nebylo odevzdání meče spojeno s odevzdáním ostatních insignií, nýbrž dalo se hned na začátku úkonu po králově slibu a po *Te Deum*. Král (podle S.) odložil šat až na tuniku a košili, veliký komoří ho obul a vévoda burgundský připjal ostruhy, načež arcibiskup vzal meč v pochvě s oltáře, opásal jím krále, ale ihned meč opět odvázal (statim discingitur), vytasil z pochvy, položil pochvu na oltář a meč odevzdal králi slovy: *Accipe gladium cum Dei benedictione*, tedy nikoliv formulí obsaženou v D., nýbrž formulí Ratoldovou. Při tom se zpívala antifona *Confortare*, při níž se říkala modlitba post dationem gladii, začínající slovy *Deus qui providentia*, podle níž meč má sloužit tomu, aby král mohl svým nepřítelům i protivníkům církve odporovati a kralovati a tábor Boží chrániti. Král přijal meč z rukou arcibiskupových a obětoval jej na oltáři, načež jej znovu přijal z rukou arcibiskupových a dal senešalovi, aby jej před ním nosil při korunovačních obřadech.

Smyslem úkonu bylo, že král dává svůj světský meč cíkvi na oltář, odkud jej přijímá zpět jakožto meč církevním požehnáním proměněný.

⁴⁰⁾ Schreuer, *Grundgedanken*, str. 114 n.

⁴¹⁾ *Gladius cum balteo*. Waitz, *Widukind*, str. 37.

⁴²⁾ Schreuer, l. c., str. 17.

Při tomto zásadním rozdílu obou korunovačních řádů, které ve vývoj řádu Č. zasáhly, možno nyní stanovit, který z nich působil na Č. v této části.

R. a D.

Č.

S. a K. V.⁴³⁾

Deinde sequitur benedictio ensis:

Exaudi quaesumus Domine (34).

Postea ab episcopis ense accipiat et cum ense totum sibi regnum esse sciat commendatum et dicatur:

Accipe gladium per manus (35).

(Následuje odevzdání náramků, pláště a prstenu.)

Accipe gladium per manus (35).

(Následuje odevzdání náramků a prstenu.)
Obětování a vykoupení meče.

[Benedictio super gladium:

Exaudi Domine quaesumus (34).]

Postmodum Rex a solo Archiepiscopo accingitur, quo accincto statim gladius discingitur et e vagina ab Archiepiscopo extrahitur, vagina super altare reposita, et datur ei ab Archiepiscopo in manibus [quem Rex in manu sua teneat cuspi-de elevato.]

Archiepiscopus: Accipe [hunc] gladium cum Dei benedictione.

[Accipe gladium per manus (35).]

Antifona: *Confortare* (45).

Modlitba: *Deus qui providentia*.

Hned následuje obětování meče.

Úkonu je předeslána zvláštní světicí formule. Rubrika úkonu je téměř doslova převzata z R. a D., t. j. meč odevzdávají biskupové, při čemž arcibiskup pronáší formulí. Zároveň je rubrikou dán výklad úkonu, že se totiž meč odevzdává, aby král »věděl, že jemu jest všechno králevství poručeno«. Meč tudíž není svěřován k boji, nýbrž odevzdává se jím symbolicky vlada v království. Odevzdávací formule *Accipe gladium* (35) z K. přešla do C. 2, M., do německých řádů R. a D., a odtud do Č. Smyslem formule bylo říci, že meč je řízen k ochraně církve. Byla-li citována slova žalmistova »Opaš se mečem tvým na ledvie tvé přemocně«, bylo tím řečeno, že se při tom král mečem skutečně opásal, načež jemu a jeho meči byly vytčeny další úkoly: »vdovám a sirotkám milostivě pomáhaj a jich braň, opuštěné oprav, opravené zachovaj, msci nespravedlnosci, potvrd' dobře způsobené.«

Všechno je tudíž převzata z německých řádů. Z francouzských není ani převzat úkon, jímž arcibiskup (a nikoliv biskupové) předává meč, ani

⁴³⁾ Části, uzavřené hranatou závorkou, nejsou v S.

Ratoldova formule, kterou se vyprošuje, aby král mocí Ducha sv. mohl odporovat všem svým nepřátelům a protivníkům církve a chrániti království i tábor Boží. Také antifona Confortetur nenalezla místa v Č. Z toho je patrné, že celý úkon odevzdání meče byl převzat z německých předloh. Také byl zachován základní rozdíl: ve francouzských řádech se král opásává na svůj světský šat, kdežto v Č. přijímá meč, když se oděl tunicellou, dalmatikou a pláštěm.

Pozornosti zasluhuje poměr K. V. k Č. Český řád snaží se každému odevzdání odznaku předeslati jeho svěcení. Proto také je před odevzdáním svěcen meč formulí Exaudi quaesumus Domine (34), kterou nenalzáme v německých řádech (ani v A.), ani ve francouzských řádech platných v době Karla IV. Teprve K. V. r. 1365 přináší tuto formuli, známou dotud jen z Č. z r. 1347. Kdyby šlo o jediný vztah mezi K. V. a Č., bylo by jej dovozovati ze společného pramene, než žehnací formule královského šatu prokázala už závislost řádu K. V. na Č., což je nyní znovu potvrzeno. Nelze tudíž už pomýšleti na náhodnou společnou předlohu.

Naopak zase nic nenavědčuje závislosti řádu Č. na K. V. anebo na jeho imaginárním předchůdci. V řádu K. V. nalzáme sice formuli Exaudi (34), známou z Č., avšak také dlouhé rubriky, z nichž nic nepřišlo do Č., dále Ratoldovu formuli Accipe, kterou ani z dřívějších francouzských řádů Č. nepřevzal právě tak, jako zde nechal stranou antifonu Confortare a modlitbu Deus, qui providentia. Všechno toto bylo tradičním schematem francouzským. K. V. doznává, že měl na zřeteli německé a jiné korunovační řády. Podle německého řádu vsunul tu formuli Accipe (35), kterou odtamtud měl také Č. Nalzáme-li tu ještě světicí formuli Exaudi (34), která v německých řádech není, jest se domnívati, že předlohou byly řády »jiných království«. Prozatím se jinde než v Č. nepodařilo tuto formuli nalézt, než při stycích královských dvorů francouzského a českého v té době je docela dobře možné, že úprava korunovačního řádu francouzského K. V. r. 1365 se dala také podle českého korunovačního řádu z r. 1347. Sama o sobě formule Exaudi (34) mohla dobře býti světicí formulí jakéhokoliv rytířského meče, neboť meč se světil, »aby obrana a zaslonění mohl býti kostelův, vdov, sirotkův i všech bohu slůžících, proti ukrutnosti pohanské strach a síla«. Srovnáme-li obsah světicí formule s obsahem odevzdávacích formulí, shoduje se obsahem spíše s německou formulí odevzdávací, než s francouzskou (na př. motiv ochrany vdov a sirotků). Možno se tudíž i v tomto případě domnívati, že v Č. byla upotřebena dříve, než v K. V.

c) **Náramky.** Opásán mečem přijme svěcenec opět od biskupů náramky, při čemž metropolita říká Accipe armillas (36), kterážto formule opět není ani v německých řádech a tím méně ve francouzských, které neobsahují odevzdání náramků.

Zaráží tu, že náramky nejsou zvláště svěceny. Nedálo se tak asi proto, poněvadž náramky patřily mezi ornamenta, neměly zvláštní vladařské symboliky a byly svěceny současně s tunicellou, dalmatikou a pláštěm. Ve spojení s pláštěm uvádí je také Widukind.

Deinde datur ei ab archiepiscopo anulus et in datione anuli dicitur haec oratio:

(Když král navlékl rukavice anebo umyl si ruce, podobně jako si je umyl arcibiskup) benedicat Archiepiscopus anulum sic dicens: Deus totius creaturae.

Benedictio anuli:

Deus coelestium terrestriumque conditor...

Benedic Domine (37).
Quando imponitur anulus, dicitur haec oratio:
Accipe regiae dignitatis anulum (38).

Deinde datur ei... Scepturum... et Virga... Sed notandum antequam dantur Scepturum et Virga, datur Anulus et in datione Anuli dicitur haec oratio:

Accipe anulum signaculum.

Oratio post anulum: Oratio post anulum:

Deus cuius est.

Dato anulo, statim post detur Scepturum.

d) **Prsten.** Jako před před odevzdáním meče bylo předesláno jeho požehnání, podobně je před odevzdání prstenu vsunuto jeho požehnání formulí *Benedic Domine et sanctifica* (37). Nato je nasazen prsten (*imponitur anulus*), zřejmě metropolitou, slovy: *Accipe regiae dignitatis anulum* (38).

V Německu mezná *Widukind* ani r. 919, ani r. 936 odevzdání prstenu, avšak koncem téhož století R. a D. je už obsahují, a to pouze formulí *Accipe regiae dignitatis anulum* (38), nikoliv s požehnáním.

Také *Ratold* obsahuje odevzdání prstenu, než jeho formule je jiná (*Accipe anulum signaculum*, 60), ale v následujících francouzských korunovačních řádech není prsten odevzdáván, až teprve S. v první polovině XIV. století odevzdává prsten touže formulí, jako *Rt.*, po čemž následuje modlitba *Deus cuius est* (60).

Řád Č. v této části opět napodobuje řády německé, pouze předesílá požehnání *Benedic Domine* (37), které měly už E. a M. Totéž požehnání nalézáme v K. V.

Rubriky i texty řádu K. V. svědčí o vsuvkách. Východiskem je S., z něhož je převzata starofrancouzská odevzdávací formule *Accipe anulum signaculum* i modlitba *Deus cuius est*. Německou odevzdávací formulí K. V. nepřevzal. Zato předeslal hned trojí požehnání prstenu. První se děje formulí *Deus totius creaturae*, když si arcibiskup umyl ruce po pomazání rukou králových. Druhou formulí je *Deus coelestium terrestriumque conditor*, třetí *Benedic Domine* (37), kterou nalézáme též v Č. Dosud jsme mohli v Č. znamenati snahu kompilačně snést z různých zdrojů modlitby a hromaditi je. Zde však zůstává obsah řádu K. V. stranou. Proto nemůže K. V. v nynějším rozsahu, kdyby ovšem byl staršího data, býti pramenem pro Č., naopak však je pravděpodobné, že sám z této snahy k dvěma jiným textům převzal z Č. ještě oraci *Benedic Domine* (37).

Po třech světcích formulích se K. V. zapomene a nařizuje odevzdání žezla, ale hned se zase opraví (je viděti kompilaci!) a předpisuje odevzdání prstenu *Ratoldovou* formulací a modlitbou, převzatou z S. Podobný lapsus je v rubrikách: K. V., vypočítává insignie na oltáři připravené, neví o prstenu.⁴⁾ Vše to znovu ukazuje, že odevzdání prstenu je pozdní vsuvkou a potvrzuje, co bylo už svrchu ukázáno: francouzské odevzdání insignií po králově posvěcení a pomazání omezovalo se původně na žezlo, prut a korunu. Předchází-li v českém řádu odevzdání pláště, meče, náramků a prstenu, je to všechno převzato z německých řádů R. a D. Naopak zase jediným známým pramenem formule *Benedic Domine* (37) v K. V. je řád Č., v němž nejspíše *Karel IV.* většinu odznaků dal předeslati světcí formule.

e) **Obětování a vykoupení meče.** Odevzdání meče dalo se svrchu způsobem v podstatě německým, ale najednou po odevzdání prstenu je vsunuto obětování meče, připomínající způsob francouzský, ale hned potom následuje vykoupení

⁴⁾ *Schreuer*, *Grundgedanken*, str. 122.

pení meče, což je zase zvláštní obřad český: »Hrabě jiných vyšší aneb větší, kterýž tu bude, meč vykoupí a vykoupený před ním ponese.«

Pro porozumění budiž opět předesláno srovnání rubrik:

Č.

S.⁴⁵⁾

Deinde (t. j. po navlečení prstenu) *accipiat ense, unde accinctus a Te Deum* gladium debet rex hufuerat, et eum super altare offerat, militer recipere de manu archiepiscopus quem comes aliis superior vel maior, pi et offerre ad altare, et statim requi sit praesens, redimet et redemptum ante eum ferat.

(Na začátku obřadu po slibech) *gladium debet rex hufuerat, et eum super altare offerat, militer recipere de manu archiepiscopus quem comes aliis superior vel maior, pi et offerre ad altare, et statim requi sit praesens, redimet et redemptum ante eum ferat.* continentia dare senescallo Franciae, [si senescallum habuerit; sin autem, cui voluerit de baronibus] ad portandum ante se, et in ecclesia usque ad finem missae, et post missam usque ad palatium.

Podle francouzského řádu opásal arcibiskup přede všemi ostatními obřady sám krále, načež mu zase meč odepjal, vytasil, položil pochvu na oltář a podal tasený meč králi *Ratoldovou* formulí *Accipe gladium cum Dei benedictione*, načež přidal modlitbu *Deus qui providentia*. Při tom byla zpívána antifona *Confortare* (45). Král přijal meč z arcibiskupových rukou a obětoval na oltáři (ad altare), načež jej znovu převzal z rukou arcibiskupových a dal senešalovi Francie, aby jej před ním nosil v kostele až do konce mše a potom na cestě do paláce.

Podle českého korunovačního řádu došlo k odevzdání meče až po králově pomazání při odevzdání insignií. Když byl král oděn pláštěm, odevzdal mu biskupové meč, při čemž arcibiskup-světitel pronášel toliko odevzdávací formulí, vzatou z německých řádů. Král se opásal mečem a pokračovalo odevzdávání insignií. Teprve když přijal náramky a prsten, vzal meč, jímž byl opásán, obětoval jej na oltáři (super altare), načež »hrabě jiných vyšší neb větší« jej vykoupil a vykoupený nosil před králem. Obětován, vykoupen a nosen byl zřejmě tasený meč, než o tom není výslovně zmínky.

Oba úkony jsou značně různé. Společné je jim toliko, že král obětuje meč u oltáře nebo na oltáři, a že meč je potom nošen před králem. Potud by bylo možno mluvit o vlivu francouzského řádu S. na Č., který by však byl jen vzdálený a podnětný, neboť podrobnosti obřadů a stylisace předpisů se naprosto rozcházejí. Stačí na př. srovnati úkony arcibiskupa podle obou řádů.

Východiskem studia nutno tu opět činiti německé řády R. a D., z nichž Č. převzal odevzdání meče. Jako převzal nezměněné jiné úkony, tak můžeme předpokládati, že převzal nezměněné i odevzdání meče, t. j. původně i v českém korunovačním řáde byl odevzdáván meč současně s náramky a

⁴⁵⁾ Uzavřené hranatými závorkami není v korunovač. řádech XIII. stol.

pláštěm, což jest přirozené, neboť nejprve se král opásal mečem, načež teprve svrchu přehodil plášť. Tu cizím vlivem, nejspíše na základě francouzského podnětu, bylo zavedeno obětování meče. Přirozené by bylo konati je hned po odevzdání meče, jako ve francouzských rádech. Než v Č. to tehdy nešlo, poněvadž po způsobu německém byly jedinou formulí odevzdávány meč, náramky a plášť. Bylo tudíž obětování meče vřadeno až za následující odevzdání prstenu, kterým byla vykonána výzdoba ruky, která měla obětovati. Než tím neustal vývoj. Bylo obřadně odůvodniti, proč a jak králův meč, Bohu obětovaný, přichází najednou do rukou zmíněnému hraběti, a tak se stalo, že dvěma úkonům cizího, nejspíše francouzského původu, které byly během doby uznány za nepostačující, byl přidán další ještě úkon domácího původu, vykoupení meče. Nakonec pak byly všem insigniím určeny zvláštní odevzdávací formule, po př. i světicí, avšak obětování a vykoupení meče zůstalo již na svém místě, nelogicky odtržené od obětování meče.

Přidání zvláštních světicích a odevzdávacích formulí jevílo se pozdním dílem Karla IV., avšak jemu nelze přičísti, že zavedl obětování a nošení meče. Jak bude ještě níže seznáno, přejímal Karel IV. beze změn ustanovení francouzského řádu S. a takřka doslovně jeho předpisy, kdežto zde úkon jen vzdáleně připomíná francouzský vzor a předpisy se slovně liší. Dále by byl Karel IV., poněvadž jednotlivým insigniím určil zvláštní odevzdávací formule, mohl obětování meče spojit s jeho odevzdáním, kdyby on je teprve zaváděl. Především však proti tomu svědčí vývoj obřadu. Vykoupení meče, českého původu, je z věcných důvodů pozdější složkou, nežli obětování a nošení meče, které jsou francouzského původu, a tudíž opět pozdější než odevzdávání meče, které se děje podle německých R. a D., tvořících základ všech obřadů. Kdyby byl Karel IV. původcem poslední složky, t. j. výkupu, bylo by aspoň obětování a nošení meče klásti do předkarlovské doby. Než obřad vykoupení je takového rázu, že nemohl povstati apriorně z theoretické úvahy, nýbrž tehdy, kdy bylo na základě praxe uznáno, že je záhodno obětování a nošení meče doplniti jeho vykoupením, a proto jest je spíše klásti také ještě do doby předkarlovské, a to tím spíše, poněvadž se povahou liší od ostatních novot Karlových.

Základní odevzdání meče, převzaté z německého řádu, obětování a nošení meče, k nimž dal podnět francouzský řád, a konečně vykoupení meče, které zřejmě teprve na základě praktického užívání předeslaných obřadů bylo v Čechách přidáno, jsou prvky tak různé a podle svých motivů rozmanité, že nemohou býti dílem jednotného ustanovení Karlova, nýbrž aspoň částečně jsou kodifikací starších zvyků, v Čechách se ujavších.

Smysl českého obřadu je také docela jiný, než obřadu francouzského anebo dokonce německého právě proto, že je připojen výkup meče, což znamená, že meč, který následkem obětování

patří Bohu, je králi znovu získán, takže před králem už není nošen jeho meč, nýbrž Boží meč.

f) *Žezlo a jablko*. Po obětování a vykoupení meče pokračuje odevzdávání insignií. Arcibiskup světitel podává svěcenci žezlo a jablko řka: *Accipe sceptrum, regiae potestatis insignem virgam* (39) a připojí druhou modlitbu: *Suscipe ergo virgam virtutis* (40).⁴⁶⁾ Po odevzdání pak se modlí: *Omnium, Domine, fons bonorum* (41).

Příznačné je, že zde opět není požehnání insignií, jaké bylo připojeno na př. u prstenu a meče.

Původně podle starofrancouzského obřadu byly odevzdávány žezlo a hůl, a to po korunovaci. Žezlo bylo znakem královským už v merovejské době, hůl pak byla, ne-li obecně germánským, tedy aspoň západogermánským odznakem soudní moci. Při franckých ordinacích v IX. století mluví se o jediném symbolu, holi. R. 869 jsou uvedeny žezlo a palma (palma et sceptrum), od r. 936 až do XIII. století v Německu žezlo a hůl (sceptrum et baculus), aspoň od r. 1309 tamtéž žezlo a jablko. Ve Francii jsou v Rt., L. VIII., Ch., L. IX., S. a K. V. uváděny žezlo a prut, sceptrum a virga. Žezlo a hůl (prut), odznaky původně světské, byly vřazeny v církevní obřad a provázely modlitbami, které jejich význam vykládaly duchovně a křesťansky.⁴⁷⁾ V Německu se odevzdávaly oba odznaky jedinou formulí (40), kdežto ve Francii již od Rt. jsou zvláštní formule pro žezlo i pro prut (39 a 40), ukončený od r. 1223 svrchu rukou ze slonoviny.

D.

Č.

S.

Tunc accipiat sceptrum et baculum dicente sibi ordinatore:

Cum dat ei sceptrum et cum pomo dicat:
Accipe sceptrum (39).

Statim detur sceptrum in manu dextra et dicatur haec oratio:

Accipe sceptrum (39).
Oratio post sceptrum datum: Omnium, Domine, fons bonorum (41).

Post statim datur ei virga in manu sinistra:

Accipe virgam virtutis (40).

Suscipe ergo virgam virtutis (40).

Accipe virgam virtutis (40).

Post sceptrum et virgam: Omnium, Domine, fons bonorum (41).

V českém korunovačním řádě je pozoruhodný rozpor: První rubrika předpisuje odevzdání žezla a jablka, při čemž formule se vztahuje jen k žezlu a jablko je přídatkem (cum pomo), kdežto druhá rubrika, uvádě-

⁴⁶⁾ Loserth nadobro přehlédl tuto druhou modlitbu.

⁴⁷⁾ Schreuer, Grundgedanken, str. 109 n.

jící závěrečnou modlitbu, praví, že se modlitba říká po odevzdaném žezlu a prutu (post sceptrum et virgam). V rubrikách jsou tudíž nemožným způsobem sloučeny dva stavy: podle jednoho byly odevzdány žezlo a jablko, podle druhého žezlo a prut. Rubriky se svou stylisací liší jak od německých, tak od francouzských řádů. S francouzskými má druhá rubrika aspoň to společné, že jmenuje žezlo a prut, kdežto německé řády jmenují žezlo a hůl (sceptrum et baculum). V pořadí modliteb je uvedena jednak francouzská odevzdávací formule žezla (39), jednak francouzská odevzdávací formule prutu (40), která je zároveň německou odevzdávací formulí žezla, avšak v Č. text souhlasí spíše s francouzskou stylisací. Na konec je modlitba Omnium Domine fons bonorum (41), která ve francouzském řádě následuje po odevzdání žezla. Předpis o odevzdání jablka je podle stylisace zřejmě dodatkem (cum dat ei sceptrum, et cum pomo, dicat). Jak vysvětliti tyto rozpory?

Po prvé tu sledujeme úkon, při němž všechny texty českého řádu jsou obsaženy ve francouzském řádě, třebaže v jiném pořadí. Než přesto nelze usuzovati, že by všechny obřady byl převzat do českého z řádu francouzského, neboť to, co je v řádě německém, je zachováno i v českém, a souhlasně s jinými místy jest usuzovati, že i tu byl německý základ z francouzského doplněn. Dále dlužno uvážiti, že ve Francii stále se udržely žezlo a prut jako insignie, kdežto v Německu podle řádu A., dříve kladeného do r. 1273, nyní do roku 1298 anebo nejpozději do r. 1309, ujal se jablko, které nalézáme i v českém korunovačním řádě. Nevíme přesně, kdy byla v Německu hůl vystřídána jablkem, než zvyk ten pravděpodobně se ujal už dříve, než byl řádem A. kodifikován. Odtud přešel asi do Č. Strukturálně souvisí Č. také s řády německými, neboť ve francouzských řádech XIII. století se hned po obléčení odevzdávalo žezlo a prut, až teprve S. předeslal odevzdání prstenu, kdežto R. a D. uvádějí odevzdání žezla a holi, později podle A. také jablka, uprostřed všech těch insignií, které nalézáme i v Č. Proto jest i to-muto úkonu základ hledati v R. a D.

Byl-li řád německý i v této části základem českého řádu, jak podle analogie se všemi dosavadními součástmi můžeme usuzovati, pak byly i v Čechách zprvu žezlo a hůl odevzdávány jedinou formulí (40). Skutečně také nalézáme vyobrazení českých králů, držících žezlo v jedné a hůl (prut) v druhé ruce, jako je na př. pečeť Vladislava II. z r. 1160.⁴⁸⁾ Nevíme, kdy hůl anebo prut byly nahrazeny jablkem. Stalo se tak před rokem 1249, neboť tehdy Václav I. už užíval žezla a jablka.⁴⁹⁾ Totéž potvrzuje okolnost, že v hrobce nekorunovaného krále Rudolfa Kaše († 1307) nalezeno bylo vedle koruny a žezla i jablko. Jak však vysvětliti rubriku o odevzdání žezla a prutu? Jsou tu dvě možnosti: buď byl korunovační řád český, původně na německém založený, ovlivněn francouzským korunovačním řádem už v XIII. století předtím ještě, než bylo zavedeno odevzdání jablka, při čemž místo holi předáván byl prut, anebo byla rubrika »post sceptrum et virgam« přídána teprve za Karla IV. a stylisována podle začátků ode-

⁴⁸⁾ Dějepis výtvarného umění v Čechách (Mánes), I., Praha 1931, str. 88.

⁴⁹⁾ Pokračovatelé Kosmovi, FRB. II., str. 307.

vzdávacích formulí, z nichž první mluví o žezlu a druhá o prutu. Druhý výklad zdá se prostší a přesvědčivější, než až níže uvidíme, že Karlova reforma přejímala z francouzského korunovačního řádu rubriky doslovně, někdy i nesmyslně, bude těžko tuto volnou úpravu odevzdání žezla a jablka uvést v soulad s přesnou kopií jiných obřadů, a spíše se bude zdát, že nutno tu předpokládati nějakou předchozí úpravu na základě francouzského řádu, takže by rubrika o žezlu a prutu byla neopraveným zbytkem z dřívější přemyslovské doby, kdy, snad vlivem francouzským, byl v Čechách se žezlem odevzdáván prut jako ve Francii. Bezpečného nelze nic stanoviti.

g) Korunování. Jako před odevzdáním prstenu a meče předchází jejich požehnání, podobně i před korunováním děje se požehnání koruny krále anebo králové modlitbou Deus tuorum (42), po čemž arcibiskup-metropolita anebo (!) biskup korunu pokropí svčenuou vodou a incensuje kadidlem. Pak »vstaví ji arcibiskup na hlavu přede všemi biskupy« (imponatur capiti per metropolitanum assistentibus omnibus episcopis) a dí: Accipe coronam regni (43), po čemž následuje ještě druhá modlitba Deus perpetuitatis (44). Potom kůr počne zpívati antifonu Confortare (45).

Úkon vyžaduje rekapitulaci historického pozadí, především v Německu a ve Francii, kde byly předlohy českého řádu. Koruna jakožto antický odznak panovnický přešla do inauguračního obřadu panovnického v Byzanci i ve Franoku, jak bylo svrchu obšírně ukázáno, čímž zároveň vešla v okruh církevního obřadu světicího a stala se nejvýznamnějším odznakem, který byl ve středověkých královstvích novému panovníku odevzdáván. Původně byla korunovace úkonem, který uzavíral kreaci panovníkovu a formálně ji vyjadřoval. Bývalý světský úkon nadala církev symbolikou duchovní a přisvojila si jej tolik, že už podle pojmů IX. století panovník byl korunován sacerdotali ministerio.⁵⁰⁾

Také v Německu byla koruna vsazována rukama biskupů licet ab indignis, episcoporum tamen manibus. Podle korunovační formule Accipe coronam regni (43) koruna znamenala svatost a sílu, a tím, že biskupové ji předali, panovník se stával účastným duchovního úřadu (ministerii nostri), s tím rozdílem, že biskupové byli pastýři duší, kdežto panovník ochráncem církve. Král měl mocí požehnání, které mu biskupové na místě apoštolů a všech svatých udělili, býti užitečným vykonavatelem a vládcem (utilis executor regnatorque proficiuus) v království jemu od Boha svěřeném. Království bylo tedy králi dáno od Boha, ale výkon královské moci byl svěřován požehnáním biskupů jakožto zástupců apoštolů a všech svatých.⁵¹⁾

Ve Francii se tato formule neujala, nýbrž podle jmen byli svoláni perové, světští a duchovní, načež arcibiskup sám (solus) vložil králi na hlavu korunu, k níž potom všichni perové přiložili ruce a se všech stran

⁵⁰⁾ Schreuer, Grundgedanken, str. 65 n.

⁵¹⁾ Schreuer, I. c., str. 70.

Benedictio coronae regis
vel reginae:

Deus tuorum corona (42).
Hic aspergatur aqua benedicta... super corona atque ei... incensetur et imponatur capiti per metropolitanum assistentibus omnibus episcopis et dicentibus:

Postea metropolitanus reverenter coronam capiti regis imponat dicens:

Convocantur Pares... primo Laici, mo Laici, postea Clerici... Archiepiscopus accipis de altari coronam regiam et solus implus imponit eam capiti regis, qua imposita omnes Pares... apponunt manum coronae et eam undique sustentant. Archiepiscopus dicit... ante istam orationem:

Coronet te Deus...

Ponendo coronam dicat:
Accipe coronam regni in nomine Patris...
Accipe inquam Coronam sanctitatis, gloriam et honorem et opus fortitudinis intelligas signare... (43).

Accipe coronam regni, quae licet ab indignis, episcoporum tamen manibus capiti tuo imponitur quamque intelligas sanctitatis gloriam et honorem et opus fortitudinis expresse signare (43).

Oratio post coronam:
Deus perpetuitatis... (44).
Sequitur antiphona:
Confortare et esto vir (45).

Oratio post coronam:
Deus perpetuitatis (44).

Oratio post coronam:
Deus perpetuitatis (44).

Obřad korunování v řádech německých, českých a francouzských.

ji drželi, a pronášel Ratoldovu formuli Coronat te Deus, která žádala Boha, aby král došel cestou víry a dobrých skutků koruny věčné. Teprve K. V. r. 1365 převzal německou formuli (43), ale případně v ní škrtl slova, že biskupové vsazují korunu.

Základem řádu Č. byly německé řády R. a D., z nichž byla převzata základní formule Accipe coronam regni (43), cizí starším řádům francouzským. Proto jest i v českém řádě koruna vstavena na hlavu »nedůstojným, však biskupovým⁵²⁾ rukama,« což K. V. nemá, a znamená »svatosti chválu a čest, a skutků moc«. Král si má uvědomiti, že se stává účasten »tajemství našeho«, t. j. duchovního a biskupského úřadu, což je hned blíže určováno: biskupové jsou vnitřní pastýři a správce duší, král je zevně pravý boží následovník a rázný obránce církve proti všem protivníkům, statečný správce a vladař království jemu od Boha daného a biskupským požehnáním na místě apoštolů a všech svatých jemu svěřeného. Okrášlen drahokamy ctností⁵³⁾ a korunován odplatou věčného štěstí má na věky se radovati s Kristem, jehož jméno nosí a náměstnictví zastává.

Ale základní útvar německého řádu doznal v Čechách změny. Především bylo předesláno svěcení koruny nejen královny, nýbrž i králové najednou. Dálo se tak v důsledku snahy, aby odznaky před odevzdáním byly posvěceny. Je to tudíž česká zvláštnost. Při vsazení koruny asistovali všichni biskupové a pronášeli formuli podle německého řádu (43). Vlivem francouzského řádu S. byla po korunovací přidána modlitba Deus perpetuitatis (44) a na konec antifona Confortare et esto vir (45), kterou nalzáme v S. po odevzdání meče. Jinak však nebylo vzato nic z Francie: ani francouzská korunovační formule, ani účast perů, držících korunu nad hlavou královou, ačkoliv týž obřad níže shledáme při korunovací královny. Francouzského spolupůsobení duchovní a světské šlechty při vsazení koruny Karlův řád neznal, což je nemalého významu: česká korunovace byla úkonem ryze církevním, koruna byla dána »biskupovými rukama«.

Zcela jinak už se dála korunovace Albrechta II. r. 1438, při níž mu byla koruna třikráte na hlavu vsazena. Nejprve čeští velmoži vzali sami korunu do rukou, zvedli ji, a Oldřich z Rožmberka se ptal, je-li vůle pánů, aby byl Albrecht korunován českým králem a chtějí-li ho býti poslušni. Když přisvědčili, vsadili světitel (biskup olomoucký) a čeští velmoži králi korunu na hlavu. — Nebyl tu tudíž napodoben francouzský obřad, nýbrž zavedena zvláštní aklamace a úkon byl uspořádán tak, aby bylo zjevno, že také velmoži činí svou volbou Albrechta králem.

Kronika Zbraslavská, promlouvajíc o korunovací Jana Lucemburského r. 1311, praví, že dva mladí šlechtici, synové Bohuslava z Boru a Friedmana se Smojna, kteří byli určeni k tomu, aby nad královou hlavou drželi

⁵²⁾ Český text podle skutečnosti mluví tu v jednotném čísle, latinská tradiční formule v čísle množném.

⁵³⁾ Tím je také vyložena symbolika drahokamů na královské koruně.

korunu, byli pak králem pasováni na rytíře.⁶⁴) O jiných korunovacích nevíme, že byla koruna nad královou hlavou držena ať z fyzických či formálních důvodů. Než zde nejde o vliv francouzského korunovačního řádu v době předkarlovské, neboť nejsou to velmoži, kteří vsazují korunu, nýbrž šlechtičtí synkové, na rytíře dosud nepasovaní, kteří, nejspíše z fyzických důvodů, drželi těžkou a velkou korunu nad královou hlavou během dlouhých obřadů, po př. i při hostině.

Pro poznání vzájemného poměru řádů Č. a K. V. jest ještě i k tomuto přihlédnouti. K. V. zachází dále, než S. Po svolání perů činí z korunovační formule Ratoldovy přípravnou modlitbu ke korunovaci, přidává modlitbu Accipe, pocházející z C. 1., a deformuje modlitbu Accipe (43) německého řádu tím, že škrtná zmínku o biskupech. Kdybychom přiznali řádu K. V. anebo jeho imaginárnímu předchůdci větší stáří a proto i vliv na Č., je tímto místem takový dohad vyvrácen. Č. netoliko nepřejímá z K. V. modlitbu Accipe z C. 1., nýbrž má modlitbu Accipe (43) v původním znění německého řádu. Proto nelze ani modlitbu Deus tuorum corona (42) při svěcení koruny, která je společná řádům Č. a K. V., dovozovati z K. V., a to tím méně, poněvadž tomu odporuje různý text v Č. a K. V.:

Deus tuorum corona fidelium, qui in capitibus eorum ponis coronam de lapide pretioso, benedic et sanctifica coronam istam, quatenus,

Č.:

sicut ipsa diversis pretiosisque lapidibus est adornata, sic famulus tuus gestator ipsius multiplici preciosarum virtutum munere, tua largiente gratia, repleatur.

K. V.:

sicut ipsa diversis pretiosisque lapidibus adornatur, sic famulo tuo largiente gratia repleatur.

Formule řádu Č. je jasná a srozumitelná. Přejímá symbolickou myšlenku kamenů, posazených na královskou korunu, která je obsažena už v německé formuli Accipe (43) a rozvíjí ji následovně: jako je koruna zdobena různými drahocennými kameny, tak má býti její nositel naplněn mnohonásobným darem drahocenných ctností.

Zato francouzský formulář je zjevně zkratkou předcházející formule, takže pozbývá vůbec smyslu: jako je koruna zdobena různými drahokamy, tak má býti (nositel její) naplněn. Není ani řečeno, čím.

Zde se přece podařilo objasnit původ oněch několika textů, které jsou společny řádům Č. a K. V. Už předem bylo pomýšleti, že K. V. z r. 1365 je závislý na Č. z r. 1347, poněvadž je pozdější. Předpokládati nějaký řád mezi S. a K. V. nebylo z dobrých důvodů nijak možné. Nyní však se francouzská formule jeví nesmyslnou zkratkou oné formule, kterou má český řád. Proto jest se domnívati, že mezi předlohami francouzského řádu K. V., za něž sám vydává německý řád a řady jiných království, byl také řád český.

⁶⁴) Duo etiam iuvenes genere nobiles per regem tunc coronandum in ipsa hora facti sunt milites baltheo cincti militari, qui ad tenendum preciosum diadema super caput regium fuerant deputati. FRB. IV., str. 176, 177.

M) Po z e h n á n í s y n o d á l n í. Podle R. a D. má se hned po korunovaci nad králem pronést požehnání, které jest nad ním i v době synody říkati. Jsou to vlastně tři texty: Benedicat tibi (44), Clerum ac populum (47), Quatenus divinis (48), a po každém je odpověděno Amen. R. ukončuje Quod ipse (praestare dignetur).

Český řád přejímá nezměněně všechny tyto texty i s oním dodatkem v R. Francouzské řady jich nemají, ani K. V. jich nepřejímá, nýbrž v S. po korunovaci následuje 6 benedikcí, počínajících požehnáním Extendat, a tři benedikce, počínající žehnáním Benedic. K. V. k nim připojuje ještě sedm dalších benedikcí, z čehož nic není v Č.

V tomto bodu jeví se naprostá závislost českého řádu na německých R. a D.

N) N a s t o l e n í. Korunovaný je biskupy veden od oltáře přes kůr až ke stolci, při čemž se zpívá responsorium: Desiderium animae eius (49). Arcibiskup ke králi pronáší formuli Sta et retine (50), načež ho usadí na trůn slovy: In hoc regni solio (51) a dá mu polibek míru.

V nastolení je zachován do jisté míry původní obřad, jímž český vladař nastupoval vládu. Když byl usazen na kamenný stol dědný i otný na Pražském hradě, byl lidu představen jako jeho kníže, načež lid ho přijal za pána zpívaje píseň Hospodine, pomiluj ny, končící voláním Krleš.⁶⁵)

Týž obřad shledáváme i u jiných národů slovanských a germánských. Místo nastoupení na trůn, při němž v VI. století král činně se ujímal trůnu, vyvinulo se u Franků od úpadku Merovejců, t. j. od VII. století, současně se vzrůstem stavovské moci, nastolení, e l e v a t i o, při němž činiteli byli majordomové a králi byla odevzdávána moc. V nastolení doznával starší úkon volební, pozdvižení na štít. Obojí bylo názorným výrazem vůle, kdo má býti králem, čili volby.⁶⁶) Odtud přešlo nastolení ve způsoby doby karolinské a pak do církevních obřadů středověkých jako jedna z hlavních složek, avšak pomazání a korunování významem je zastínily, neboť poutaly k sobě více pozornosti, takže spisovatelé zhusta pouze o nich mluví a nastolení pomíjejí. Nastolení nebývalo vždy ukončením obřadu pomazání a korunování, nýbrž v karolinské a ottonské době spojeno s holdem zhusta jako světský úkon předcházelo církevní obřady. Vlivem obřadu biskupského svěcení, v němž nastolením se končila slavnost, stalo se královo nastolení závěrem i korunovačního obřadu (Otto I. a II., R., D., Rt., E.). Spojeno s polibkem pokoje, poslým z liturgie, stalo se nastolení církevním obřadem, a jako takové vsálo do sebe dřívější světský úkon státoprávního nastolení, zbavujíc jej tohoto přednostního významu. Jako církevní obřad

⁶⁵) H. Jireček, Slovanské právo v Čechách a na Moravě. II., Praha 1864, str. 91.

⁶⁶) Schreuer, Grundgedanken, str. 126.

dálo se nastolení světitelem, po př. biskupy,⁸⁷⁾ při čemž se knížata (v Německu kurfiřti, ve Francii perové) někdy domohla podřízené součinnosti, jakési asistence.

Pro pochopení obřadu nutno si uvědomiti smysl promluvy *Sta et retine* (50), kterou tu ke králi pronášel světitel. Formulí tu obsahují souhlasně R., D., Rt. a E., takže je úctyhodného stáří, pocházejíc z X. století. Poněvadž zachované francouzské řady XIII. století (kromě G.) neobsahují textů, shledáváme ji teprve v S., což však potvrzuje, že byla i dříve užívána.

Světitel neodevzdává trůn jako jiné insignie formulí *Accipe*, nýbrž oslovuje přímo krále závažnou větou, jejíž smyslem jest: Dosud jsi měl trůn dědičným právem jakožto nástupce otcův; od nynějška stůj a drž toto místo, poněvadž je ti dáno mocí Boží a svěřili jsme je tobě my, biskupové a sluhové Boží. Poněvadž pak duchovenstvo je blízko oltářům, proto zaslужuje zvláštní úcty, aby prostředník mezi Bohem a lidmi, Kristus, tebe, jenž jako král jsi prostředníkem mezi duchovenstvem a lidem, na tomto královském trůně potvrdil a tobě ve věčné slávě dal sebou kralovati.

Světské nastolení bylo tu přeneseno do sféry církevní, jejíž theokratická hierarchie byla zbudována podle stupnice: Bůh — Kristus — duchovenstvo — král — lid.⁸⁸⁾ Vlastně se tu nedálo nastolení v tom smyslu, jako dříve, t. j. jako by král byl tím uváděn v držení moci, neboť předpokladem úkonu bylo, že král trůn a moc již má dědičně. Proto Rt. nadpisuje úkon: *Regis status designatur*. Králi je vykázáno jeho místo biskupem jménem Boha a církve a tím je potvrzen na trůně světském a dána mu naděje na spoluúčast na panování nebeském.

Bylo-li předpokladem formule, že král je na základě dědičného nástupnictví už v držení trůnu a moci,⁸⁹⁾ neměl úkon nyní už významu státoprávně-konstitutivního. Ale přesto se církevním nastolením obřadně a veřejně ukazovalo, že král se ujal vlády. Ve XIII. století stalo se v Německu toto nastolení investiturou, kterou bylo nabytí práva věčně uzavřeno, a bylo nutným předpokladem pro získání královské důstojnosti. Právě A., korunovační řád Jindřicha VII. z r. 1309, který však mohl býti užit již při korunovaci Albrechtově r. 1298, změnil formulí v tom smyslu, že král nenabyl trůnu dědičně, nýbrž volbou. Zdůrazněním volby jakožto konstitutivního úkonu stala se i z nastolení zvoleného krále pouhá formalita, takže úkon nebyl od konce XIII. století papeži ani oznamován.⁹⁰⁾

Podle všeho toho jest posouditi i úkon podle korunovačního řádu v Čechách: nastolením byl legitimován panovník, který legálně nabyl vlády už jiným titulem, především dědičným,

⁸⁷⁾ Schreuer, l. c., str. 131 n.

⁸⁸⁾ Schreuer, l. c., str. 146.

⁸⁹⁾ Příznačně proto uvádí tridentský rukopis českého řádu korunovačního, jehož předpokladem je Ferdinandova volba, text následovně: *Sta et retine ammodo locum, tibi delegatum per auctoritatem Dei omnipotentis et presentem traditionem nostrorum omnium scilicet Episcoporum ceterorumque Dei servitorum et quanto clerum...*

⁹⁰⁾ Schreuer, l. c., str. 149 n.

Podstatou francouzského úkonu bylo, že arcibiskup vedl krále v průvodu perů, nesoucích korunu, k trůnu a tam ho, pronášející formulí *Sta et retine* (50), umístil na vyvýšeném místě, aby mohl býti ode všech viděn.

Podle německých řádů R. a D. byl korunovaný biskup veden k trůnu, při čemž se zpívalo *responsorium Desiderium animae eius* (49). Pak pronesl arcibiskup formulí *Sta et retine* (50), načež krále usadil slovy: *In hoc regni solio* (51).

Český korunovační řád v této části přejal nejen všechny liturgické texty německých řádů, nýbrž i jejich rubriky téměř doslova. Nejvíce souhlasí s německým řádem R., jehož text převzal i do té míry, že formule *Sta et retine* (50) nemá vlastního závěru, jako v D. anebo S., nýbrž bezprostředně přechází v modlitbu *In hoc regni solio* (51), tvoříc s ní jediný celek. Příznačně francouzského tu nic není.

O) Holdování v řadě Č. se děje tím, že »žakovský sbor, takému zprávci raduje se, zvučící chválu a vysokým hlasem mužským zpívati budú: Tě Buoha chválímy. A obec pak: Hospodine pomiluj ny.

Holdování dálo se různým způsobem, buď po volbě, nebo ještě před korunovaci, anebo po obřadech korunovačních objížděl panovník na koni a přijímal hold, avšak nejtěsněji bývalo holdování spjato s obřadem nastolení. Spětí těchto dvou úkonů pochází asi z doby už předkřesťanské. Holdování jest odlišovati od aklamace, která je pouze formálním projevem souhlasu po skrutiniu na začátku korunovačního obřadu, kdežto holdováním je nastolenému králi jakožto králi vzdána čest na konci obřadů.

Aby byl poznán rozdíl francouzského a německého způsobu, dlužno opět zabočiti k počátkům. Při císařské korunovaci Ludvíkově r. 813 shledáváme aklamaci *Vivat rex Ludovicus* a podobně r. 817 při korunovaci Lotharově. Ludvík Zbožný r. 830 »relevatur in throno et erigitur cum laudibus et subditur ei omnis populus«. Po frankém nastolení následoval tudíž hold.⁹¹⁾ Způsob ten shledáváme také v Rt., který po *Sta et retine* a příkazech králových (*Rectitudo*) uvádí rubriku: »Et hunc deosculatur omnem clerum populumque, et dicat unusquisque: *Vivat rex feliciter in sempiternum, tribus vicibus, vivat rex, ut supra.*« R. 1179 při korunovaci Filipa Augusta je zpráva o aklamaci *Vivat Rex! Vivat Rex.*⁹²⁾ Korunovační řady XIII. století jsou jako ordonnance pouhými rubrikami a proto neuvádějí textů, nýbrž pouze předpisují »quem in sua sede taliter residentem mox archiepiscopus, mitra ob reverenciam deposita, osculatur, et postea episcopi et laici pares, qui eius coronam sustentant«. Tím ovšem není vyloučeno, že se hold dál tímž voláním, jako dříve, což v následovně hned době potvrzuje S., uvádějící i texty, který proto za »osculatur« vsunuje slova: »dicens: *Vivat rex in aeternum*« a podobně K. V. i všechny pozdější řady francouzské, zvláště od r. 1484, od kdy volání se dálo s průvodem hudby. Podstatnými známkami francouzského holdování jsou jednak polibky po-

⁹¹⁾ Schreuer, l. c., str. 164.

⁹²⁾ Schreuer, l. c., str. 168.

koje, kterých se stávají účastní nejen světitel, nýbrž i perové, jednak přání světitele a volání lidu: *Vivat rex in aeternum*. Te Deum k holdu nepatří a bylo k němu přeneseno teprve řádem K. V. r. 1365.

V Německu bylo holdování závěrem nastolení, jak vidíme z Widukindova popisu světského nastolení Otty I. r. 936.⁶³⁾ Když pak se nastolení stalo obřadem církevním, scvrkl se způsob holdu a ani o nějakém volání lidu není zmínky. Podle R. a D. políbil král biskupy, tedy světitele a spolusvětitele. Všechno duchovenstvo i lid blahopřál *sonantibus hymnis*, lid zpíval *Kyrie eleison*, duchovenstvo *Te Deum laudamus*.

V německém řádu nedostává se tudíž šlechticům polibku pokoje, neprovolává se *Vivat rex in aeternum*, nýbrž z holdu zbývá jen prosba k Bohu a jeho chvála.

Po tomto vylíčení historického pozadí nabývá většího ještě významu svědectví Petra Žitavského o korunovaci Václava II. r. 1297. Děje se tu zmínka o *Te Deum* (52), avšak zvláště připomíná: *Erat autem omnium vox una et oratio: Vivat rex Wenceslaus, vivat rex Wenceslaus, et abierunt laeti dicentes: Vivat rex in aeternum. Amen.*⁶⁴⁾ Text tento má vztah jednak s *responsorium Unxerunt* (22), které do té doby je uváděno pouze ve francouzských řádech, jednak s třikrát opakovaným holdem, který od Ratoldovy doby až do novověku byl příznačný pro francouzskou korunovaci, kdežto právě v německých řádech anebo ve zprávách o německých korunovacích středověkých není zmínky o volání *Vivat Rex*. Tímto svědectvím je zesílen dohad svrchu uvedený, že už v přemyslovské době byl v Čechách korunovační řád, zbudovaný na základě německých řádů, ovlivněn řádem francouzským.

Karla IV. korunovační řád králů českých se i v této části připíná úplně k řádům německým. Polibku jsou účastní arcibiskup a spolusvětitelé, duchovenstvo *sonantibus hymnis* zpívá *Te Deum* (52), lid pak česky *Hospodine pomiluj ny* (53) místo *Kyrie eleison*. Původní a spontánní hold lidu po nastolení oděl se úplně v roucho církevních zpěvů.

Je-li místo *Kyrie eleison*, předepsaného německým řádem, uvedeno *Hospodine pomiluj ny*, byl tu patrně Karlovým korunovačním řádem opět převzat starší český zvyk, neboť již při nastolení Spytihněva II. r. 1055 lid zpíval *Kirieleison cantilenam dulcem*,⁶⁵⁾ čímž jest zřejmě míněno *Hospodine pomiluj ny*, končící třikrát opakovaným *Krleš*.

P) S l i b k r á l ů v. Ve XII. století, kdy světský obřad nastolení ustoupil obřadu církevnímu, byla s církevním nastolením spojena nová kapitulace, t. j. sliby královny duchovenstvu, lidu a úřednictvu formulí *Profiteor* (54).⁶⁶⁾

⁶³⁾ *Collocarunt novum ducem in solio ibidem constructo, manus ei dantes ac fidei pollicentes operamque suam contra omnes inimicos spondentes, more suo fecerunt eum regem.* Waitz, Widukind, str. 36.

⁶⁴⁾ FRB., IV., str. 75.

⁶⁵⁾ Kosmas II., 14. FRB. II., str. 87.

⁶⁶⁾ Schreuer, Grundgedanken, str. 136.

Formule tato není ve francouzských řádech, ani v K. V., v nichž jinou formulí král činí sliby na začátku obřadu. Vzata je z německých korunovačních řádů. R. a D. v nejstarším znění ještě ji neobsahují, avšak má ji ve XII. století kolínský pontifikál v kolínském kapitulním rukopise č. 139,⁶⁷⁾ v první polovině XIII. století řád G., kompilace to německého a francouzského korunovačního řádu, v druhé polovině téhož století ordo v *Monumenta Germaniae*.⁶⁸⁾ V A. předchází králův slib jeho nastolení. Je tudíž v českém korunovačním řádě i tato část odvozena z německých řádů, a to starších, neboť text v A. je už pozměněn. Král slibuje spravedlnost a pokoj církvi a lidu, čest biskupům, jimž zachová, co jim a jejich kostelům od císařů a králů bylo dáno, a konečně čest opatům a hrabatům.⁶⁹⁾

Q) K o r u n o v a č n í ř á d k r á l o v n y. Podle předeslané rubriky má se královna požehnati (*Ordo ad benedicendum Reginam*) hned po posvěcení králově (*post factam consecrationem Regis*). Hned jak je král korunován a přikáže, aby královna byla požehnána a korunována, je královna s rozpuštěným vlasem a nepokrytou hlavou přivedena dvěma biskupy před oltář, kde, ležíc na tváři, se modlí, načež, od biskupů pozdvižena z modlitby, má hlavu skloniti.

Rubrika jasně vyjadřuje různý způsob, jak byla pojímána korunovace krále a korunovace králově: korunovace krále byla považována za svěcení (*consecratio*), tedy za něco vyššího, takže v době neurčitě vyhraněné terminologie někteří theologové svěcení krále měli za svátost, což o korunovaci králově nikdy nikdo neponesl, poněvadž byla považována pouze za požehnání (*benedictio*) a tudíž svátostinu, třebaže se v době neurčitě terminologie i o tom mluví, že byla »konsekrována«.

Rubrika není vzata z německého řádu. V druhé své části souhlasí s kolínským rukopisem řádu D. č. 141⁷⁰⁾ a s francouzským S., počínajíc předpisem, aby, přivedena před oltář, modlila se, ležíc na tváři. Předpis, že je přivedena dvěma biskupy, souhlasí s K. V.

Pozoruhodné je, jak v následujícím jsou z francouzského řádu S. bez větších změn, takřka doslovně, přejímána různá ustanovení, takže v části, která je nejvíce odtud ovlivněna, poznáváme, jakým způsobem Karel IV. do Č. přejímal francouzskou předlohu.

Modlitba *Omnipotens aeterne Deus fons et origo* (55), pocházející z C. 2. a M., vzata je však z německého D.,⁷¹⁾ kde je rovněž první modlitbou při požehnání královny, kdežto ve francouzském S. na prvním místě je modlitba *Adesto*, po níž nikoliv S., nýbrž teprve K. V. vkládá tutéž modlitbu jako má D. a Č., avšak v jiném znění.

⁶⁷⁾ Waitz, I. c., str. 43.

⁶⁸⁾ LL., II., str. 390.

⁶⁹⁾ V tridentském F. je spojena s aklamací na začátku obřadu.

⁷⁰⁾ Waitz, I. c., str. 46.

⁷¹⁾ Waitz, I. c., str. 45 n.

D.	Č.	S.	K. V.
In ingressu ecclesiae:	Regina adducitur a 2 episcopis... Prostrata ante debet orare... Elevatur ab oratione ab episcopis... Archiepiscopus: O. s. D. fons et origo (55). Deus, qui solus habes (56).	Preparatur solium minus... Regina adducitur... Prostrata ante altare debet orare... Elevatur ab oratione ab episcopis... Oratio: Adesto... Pomazání: In nomine Patris (57). O. s. D. affluentem Spiritum (59). Žezlo a prut. Prsten: Accipe anulum (60). Deus, cuius est omnis potestas (61).	Preparatur solium minus... Regina adducitur a 2 episcopis... Prostrata ante altare debet orare... Elevatur ab oratione ab episcopis... Archiepiscopus: Adesto... Omnipotens aet. D., fons et origo (55). Deus, qui solus habes (56). O. s. D. hanc anulam. Pomazání: In nomine Patris (57). Sancti Spiritus gratia (58). Deus Pater aeternae gloriae. Prsten: Accipe anulum (60). Žezlo a prut: Accipe virgam... O. s. D. affluentem Spiritum (59). Koruna:
Koruna:	Koruna: Deus tuorum (42). Accipe coronam (62). Officio nostre (63). Omnium Domine fons bonorum (64). Barones deducunt Regnam ad solium associate abbatisa S. Georgii.	Koruna: Accipe coronam gloriae (62). Omnium Domine fons bonorum (64). Deus bonorum cunctorum auctor... Barones deducunt Regnam ad solium.	Koruna: Accipe coronam gloriae (62). Omnium Domine fons bonorum (64). Deus bonorum cunctorum auctor... Barones deducunt Regnam ad solium.

Rovněž pozeňání Deus qui solus (56) přešlo z C. 2. a M. do R. a D. a odtud do Č. i do K. V., kdežto S. je nezná. Zajímavé je, že původní text v R. a D. vyprošuje královně: ad dignam sublimemque regis nostri copulam...transire concedas, kdežto Č. opravuje: ad dignam sublimemque ducis, videlicet regis nostri, etc.

Pak následuje rubrika *Notandum est*, připomínající, aby tunika a košile královny byly otevřeny vpředu i vzadu až k řemenu (usque ad corrigiam; český překlad praví až do pásu). Rubrika ta vzata je doslovně z francouzského S. Podle S. (i K. V.) pomazává arcibiskup královnu in capite et in pectore, podle Č. in modum crucis in capite et pectore et in scapulis, čili ozývá se tu onen český dodatek o způsobu pomazání, který byl shledán už při pomazání krále. Užito je formule In nomine Patris (57), souhlasně s S. (i K. V.); z německých řádů má tuto modlitbu pouze kolínský rukopis č. 141.⁷²⁾ Potom v Č. následuje formule Sancti Spiritus gratia, vzata z D., kterou z francouzských řádů má teprve K. V. (nehledíme-li ovšem k německé součásti v G.), avšak s kratším koncem. Zato je následující modlitba Omnipotens sempiternus Deus affluentem (59) vzata z francouzského S., kde je post unctionem, kdežto K. V. ji má post traditionem sceptri.

Rubrika *Post istam oracionem* vzata je téměř doslovně z S. Předpisuje, že královně má býti dáno žezlo a prut bez modliteb (K. V. má modlitbu!). Doslovným převzetím francouzské rubriky vzniká však nesrovnalost, neboť prut má býti podoben prutu královi, kdežto svrchu králi nebyl odevzdáván vedle žezla prut, nýbrž jablko. Pouze v rubrice zbyla zmínka o prutu, nejasného původu.

Pak je odevzdán prsten formulí: Accipe anulum fidei (60), kterou opět dodal francouzský S. rovněž tak jako následující modlitbu Deus cuius est (61), které ve francouzském bylo užito i při svěcení krále. K. V. má odlišný pořad, než S. a Č.: odevzdává prsten dříve než žezlo a prut a vyznává modlitbu Deus cuius est (61), zřejmě proto, poněvadž jí bylo užito při korunovací královi. Před korunovací je v Č. podle zásady tohoto řádu vloženo pozeňání koruny, při čemž je z královského svěcení opakována modlitba Deus, tuorum corona fidelium (42), což nemá ani K. V.

Po modlitbě Deus cuius est (61) má S. rubriku, že sám arcibiskup vloží korunu na hlavu královny, kterou, vloženou, se všech stran mají držeti šlechtici (barones). Tutěž rubriku takřka doslova přejímá Č. a tím i ryze francouzský obřad koruny, nesené šlechtici, který Č. nepřevzal při korunovací krále. Uvědomíme-li si význam úkonu, symbolisujícího spolupůsobení šlechty při kreaci královi, vyplne tu opět nedůslednost a povrchnost českého řádu, který tohoto úkonu nezná při korunovací královi, poněvadž tuto přejímá ze starých německých řádů, kdežto při krunovaci královi z francouzského řádu jej zavádí. Také korunovační formule je z francouzského řádu S.: Accipe coronam gloriae (62), ale hned potom následuje zase z německého D. modlitba Officio nostro indignitatis (63), kterou nemá S., ani

⁷²⁾ Waitz, l. c., str. 47.

K. V. Závěrem je zase modlitba Omnium domine fons bonorum (64), vzata z S. Modlitby, následující v K. V., nejsou v Č.

Následující rubrika Post istam oracionem je opět takřka doslovně vzata z S. Příkazuje, že šlechtici, podpírající korunu, dovedou královnu k trůnu. V Č. je tu vsuvka: přidruží se k ní abatyše kláštera sv. Jiří, která pro svou důstojnost má se vždy účastnit korunovace královny. Šlechtici a urozené paní, právě tak, jako v S., stojí kolem jejího trůnu. Z S. je také doslovně převzat předpis, že při obětování, nesení pokoje a přijímání jest dbáti toho, co předpisuje korunovační řád královský.

Následuje připomínka, že při obětování, nesení polibku pokoje a přijímání jest zachovávat řád královský, svrchu znamenáný. Řád ten je však uveden teprve níže. Okolnost ta ukazuje, že korunovační řád Karla IV. je kompilací, v níž předlohy nebyly dosti jednotně upraveny, takže se nalézají rozpory. Rubrika tato vzata je doslova z S. v souvislosti s následujícím úkonem, svěcením korouhve.

Řád korunování královny je tudíž mnohem blíže francouzskému řádu, než řád korunování krále. Přesto dlužno říci, že východiskem a základem českého řádu byl i tu řád německý, neboť český řád převzal z něho modlitby, které do francouzských řádů buď vůbec nevnikly (63), anebo se zjevují teprve pozdě v K. V. (55, 56, 58), anebo uvádí je ve znění souhlasném s německým řádem a odlišným od francouzského. Naopak si zase Č. vůči francouzským zachoval určitou samostatnost, neboť nepřijímá z nich všecko, jako převzal z řádu německého (v Č. chybí na př. modlitba Adesto). Přínos z francouzských řádů byl však v této části tak značný, že v celkovém zjevu počtem jednotek, nikoliv však délkou textů, převažuje, a neomezuje se pouze na texty, nýbrž zasahuje samotnou strukturu úkonu, neboť přidává odevzdání žezla a prutu a odevzdání prstenu, uvedení na trůn i obřadné předpisy.

Z francouzských řádů je to S., jehož vliv na Č. je tu patrný, kdežto souvislosti řádu Č. s K. V. jsou menší a je zjevno, že K. V. je pozdější řádu Č. Především se Č. váže na S. strukturálně stejným pořadem insignií (žezlo, prut, prsten, kdežto K. V. počíná prstenem. Orace Deus affluentem Spiritum (59) je v S. a Č. po pomazání, kdežto v K. V. po odevzdání žezla a prutu celkem nesmyslně. K. V. má konečně o řádu textů více, než S. a Č. Dále K. V. svou závislost na D. prokazuje tím, že formuli Spiritus sancti gratia (58) zkracuje. Souvislost řádu K. V. s řádem Č. spočívá v tom, že K. V. přejímá z D. tytéž modlitby, které odtamtud čerpal Č. Není vyloučeno, že vedle D. byl i v této části Č. do jisté míry vzorem pro K. V., ale bezpečně se to zde doložit nedá.

Zbývá zjistiti, zda francouzského původu je vsuvka předpisující účast abatyše svatojiřské, jak minil Guth.⁷⁵⁾ Dovolává se miniatury, kterou jsem

⁷⁵⁾ »Nařízení Karlovo, aby se abatyše od sv. Jiří zúčastnila koruno-

uveřejnil z pařížského rukopisu Les Grandes Chroniques de France, Bibl. Nat. ms. franç. 2813, f. 439, a kterou je vyobrazeno nastolení francouzské královny,⁷⁴⁾ shledává jeptišku v jedné z vyobrazených žen, zvláštním způsobem oděné. Týž námět je vyobrazen v iluminovaném rukopise korunovačního řádu K. V., patřícím kdysi samotnému Karlu V., dnes v Britském museu. Zmíněná žena objevuje se na všech miniaturách (f. 60', 67', 68, 68', 69, 69', 70 [nastolení], 72), vyobrazujících obřad korunování královny. Zřejmě pocházejí miniatury obou rukopisů z téže dílny. Vydavatel rukopisu Dewick však správně postřehl, že nejde o jeptišku, nýbrž o ženu ve vdovském šatě, která je proto stále na blízku, poněvadž je blízkou příbuznou korunované královny. Proto jí má za královninu matku, vdovu po burgundském vévodovi Petrovi.⁷⁵⁾ Tolik je aspoň podle kroje jisto, že nejde o jeptišku, nýbrž o vdovu. Následkem toho padá domněnka, že by předepsanou účastí svatojiřské abatyše český korunovační řád Karlův napodoboval francouzské způsoby.

Otázkou je však, zda účast svatojiřské abatyše byla ustanovením Karlovým, či kodifikací staršího zvyku. Úkon není složitý, aby nasvědčoval zvykovému vzniku. Pro nedostatek zpráv nelze otázku bezpečně zodpovědět. Jako je možné, že abatyše královského hradního kláštera byla už před Karlem IV. po boku královně při její korunovaci, tak je také možné, že tento úkon zavedl teprve Karel IV.

R) Po z e h n á n í k o r o u h v e. Po nastolení a holdování, po př., byla-li korunována královna, po skončené korunovaci královny, následuje požehnání korouhve.

V karolinské době byla korouhev královským odznakem a jako takový udržel se i ve Francii oriflamme. V Německu korouhev jako královský odznak zmizela; zato v Čechách je korouhev jako insignie opětovně připomínána. Jak obšírně ukazuje J i r e č e k,⁷⁶⁾ dalo se potvrzování knížete anebo krále tím, že jim císař propůjčoval korouhev (vexillum dare), čehož první příklad se udál r. 1099, kdy ji svému bratru Bořivoji II. vyžádal Břetislav II.,

vace královny, nemá přímého vzoru v psaném francouzském ceremonielu, avšak Karel viděl, že při korunovaci francouzské královny asistovala abatyše, a proto kodifikoval tento zvyk v korunovačním řádu.« K. Guth, Koruna sv. Václava. Friedrichův sborník, str. 110.

⁷⁴⁾ J. Cibulka, Iluminátoři rukopisu Velkých kronik Francie. Recueil d'études dédiées à la mémoire de N. P. Kondakov, Praha 1926, str. 235, obr. 7.

⁷⁵⁾ She is apparently in widow's dress, and is doubtless intended for a near relative of the queen, possibly her mother, the widow of Pierre Duc de Bourbon. It is known from the descriptions of other coronations that the queen's relatives paid her personal service on these occasions. That at the coronation of the Eleanor of Austria, second wife of Francis I. in 1530, the queen's head was uncovered by the king's mother, and her breast was opened by the king's daughter Magdalene and the Queen of Navarre. Montfaucon in his »Monuments« (t. III., pl. IV.) gives an engraving of an interview between the queen Jeanne, wife of Charles V., an her mother, this same Duchesse de Bourbon, who there wears the widow's head-dress, though her tunic is blazoned with the arms of Bourbon. L. c., text k obr. 30.

⁷⁶⁾ L. c., str. 94 n.

aby tím vyznačil, kdo má býti po jeho smrti nastolen. V druhé polovině XII. století bylo českým knížatům propůjčováno více, až šest korouhví, ač nevíme, co znamenaly. Zpravidla bylo tolik korouhví podáno, kolik krajín bylo uděleno, takže na př. Přemysl II. r. 1276 podal Rudolfovi 5 korouhví, doufaje, že mu budou vráceny, načež Rudolf jemu vrátil pouze dvě, znamenající Čechy a Moravu.

Z toho je patrné, že jedna korouhev při korunovaci znamenala Čechy. Snad byla totožná se zemskou korouhví českou. Jak víme o bitvě u Chlumce r. 1126, bylo do bitev nosíváno kopí sv. Václava, na které byl zavěšen praporec sv. Vojtěcha z kostela Vrbčanského, a korouhev takto složená zůstala válečnou korouhví českou a byla zvána korouhví sv. Václava.⁷¹⁾ Byla-li při odevzdání králi tato či jiná korouhev svěcena, nastala tu táž proměna, jako u jiných obřadů korunovačních, kdy světský úkon byl při korunovaci přenesen do oblasti církevní. Před Karlovým řádem o svěcení korouhve nevíme.

Také ve francouzských řádech XIII. století není zmínky o žehnání korouhve. Teprve S. je obsahuje, a to formulí *Inclina Domine*. Tutéž formulí má Č. (65). Poněvadž S. je dřívější řádu Č., který z něho různé prvky převzal, jest se domnívati, že Č. čerpal žehnačí formulí korouhve z S. Téměř nasvědčuje okolnost, že i předcházející rubrika (*in oblatione vero . . . est ordo regis superius annotatus observandus*) je doslova převzata z S., třebaže nesmyslně. K. V. už požehnání korouhve neobsahuje.

S) P o k r a č o v á n í m š e. Svěcením korouhve končí se korunovace a pokračuje mše evangeliem *Abeunt es pharisaei* (66), které je vzato z Mat. 22, 15—21 a je totožné s evangeliem 22. neděle po sv. Duchu. Patrně však nepřišlo do řádu koincidencí některé korunovace se zmíněnou nedělí, nýbrž jako evangelium některé mše pro *Imperatore* anebo pro *Rege*, neboť obsah evangelia, řešícího otázku, dlužno-li daň dáti císaři, hodil se zvláště do korunovační mše. Sotva se stalo náhodou, že korunovační mše Karlova řádu má totéž evangelium, jaké při korunovaci krále uvádí t. zv. vyšehradský evangelistař krále Vratislava II. v universitní knihovně v Praze, zvláště uvážíme-li, že v jiných korunovačních mších tohoto evangelia není.

Nyní je v Č. převzata rubrika *Et notandum quod*, která se v S. nalézá po korunovaci králově, předpíslující, že král i královna mají odložití koruny, když je čteno evangelium. S. připomíná vzhledem k francouzským poměrům, aby po evangeliu první z arcibiskupů anebo biskupů (*maior inter archiepiscopos vel episcopos*) nesl misál k políbení králi, královně a celebrujícímu arcibiskupovi. Rubrika je takřka doslova převzata z francouzské předlohy, třebaže v Čechách nebylo jiných arcibiskupů (ovšem mohli být odjinud přítomni).

⁷¹⁾ Jireček, I. c., str. 141.

Následovalo Credo.

Offertorium *Intende* (67) bylo vyvoleno asi proto, poněvadž Bůh v něm je nazýván králem.

Následuje rubrika *Post offertorium*, která je opět vzata z S. a předpisuje, že po offertoriu perové *deducunt regem ad altare, coronam eius sustentantes*. Poněvadž Č. nepřevzal při korunovaci králově francouzský způsob, aby perové nad hlavou královou nesli korunu, nýbrž přidržel se německého způsobu, je rubrika změněna: *barones vel magnates deducunt regem ad altare coronam eius coram eo deferentes*: šlechtici a páni povedú krále k oltáři, korunu jeho před ním nesúc. Poněkud je pozměněn předpis stran darů:

Č.

Rex autem debet offerre unum panem album et armillam argenteam plenam vino, et aurum, prout regiae dignitati videbitur expedire, et regina similiter.

S.

Rex autem debet offerre panem unum, vinum in urceo argenteo, tredecim bianscios aureos, et regina similiter.

Obětování darů světiteli je obdobné biskupskému svěcení. Je-li mezi S. a Č. rozdíl, ač jinak v této části Č. přejímá doslova ustanovení francouzského S., není vyloučeno, že rozdíl pochází odtud, že v Čechách byl už zvykem ustálen způsob oběti a nádob, který potom převzal i Karlův řád korunovační.

Nakonec je zase doslova z S. převzat předpis, aby před králem byl nesen nahý meč na cestě k oltáři (při offertoriu) i zpět.

Sekreta (68) vzata je ze mše pro *Rege* a dodnes se nalézá, jako taková, v misálu (*Orationes diversae*).

Mše pokračovala, avšak před *Agnus* konalo se opět požehnání nad králem. Německé řády R. a D. uvádějí shodně tři požehnání *Omnipotens Deus, Concedatque tibi, Quatenus te gubernacula* (70), kdežto francouzské S. a K. V. mají na tomto místě formule *Benedicat tibi Dominus, Clerum ac populum, Quatinus*, které v Č. souhlasně s R. a D. už dříve nalezly místa jako požehnání synodální (46—48).

Český řád převzal německou formulí (70), ale před ni vsunul tři zvláštní benedikce *Omnipotens Deus carismatum, Angelum sanctum, Ambitum regni* (69), které v jiných korunovačních řádech nenalzáme.

Následující rubrika v S. týká se přijímání pod obojí způsobou po mši; poněvadž zde nebylo na místě, přemístil je Č., jak bude ukázáno. Z S. je zase převzat další text rubriky, nařizující, aby ten, jenž nesl k políbení evangelium, nesl s knihou také políbek míru od arcibiskupa králi a královně, a potom aby všichni arcibiskupové a biskupové dali políbek pokoje trůnícímu králi, jeden po druhém.

Nyní teprve, správně podle postupu mše, umísťuje Č. rubriku vzatou z S. a týkající se králova přijímání pod obojí a rozšiřuje ji: buď po abluci, anebo při abluci, anebo po mši, je-li libo, páni a šlechtici přivedou krále k oltáři (o královně není zmínky), a tam přijímá tělo a krev Páně z rukou

celebrujícího arcibiskupa. Královo přijímání pod obojí je zjevně převzato z francouzského řádu a je to nejradikálnější novota a nejvýznamnější úkon, který si Karel IV. dovolil převzít z ceremonielu francouzské korunovační mše.

Ustanovení o přijímání pod obojí způsobou nezachovalo se v českém řádě dlouho, neboť už tridentský rukopis korunovačního řádu Ferdinanda I., mající předlohou starší řád korunovační, přejímá sice doslova předpis o přijímání, než pouze pod jedinou způsobou. Zákaz kalicha učinil patrně konec i královo přijímání pod obojí způsobou při české korunovaci.

Communio Intelligē (71) nalezla tu místo z téhož důvodu jako offeritorium (67).

Postcommunio čili complenda (72) je ze mše Pro Rege a, málo na začátku změněna, nalézá se dodnes v misálu.

Podle toho jeví se veliký rozdíl mezi řádem korunování krále a řádem korunování královny. Zatím co v řádu korunování krále není žádný úkon přesně vzat z francouzského řádu a modlitby od tud jsou přejímány jen ojediněle (kromě odevzdání žezla, kde jich je převzato více), jsou k základu, vzatému z německých R. a D., v řádu korunování královny z francouzského řádu S. přidány četné modlitby, některé úkony i jejich předpisy, dále pak z téhož pramene připojeno svěcení korouhve a předpisy o účasti při mši, často doslovně.

Veliký vliv francouzského řádu S., který bylo pozorovati v těchto posledních částech řádu Č., t. j. při korunovaci králové a při korunovační mši, umožňuje také přesněji datovati francouzský korunovační řád S. Dosud byla jako terminus ante quem udávána korunovace Jana II. Dobrého r. 1350. Poněvadž se však vlivy řádu S. už jeví v řádu Č., jehož vznik jest klásti k roku 1347, jest tento rok zároveň novým terminem ante quem pro S., čímž je zúžena možná doba jeho vzniku. Poněvadž terminem post quem je, jak bylo dříve připomenuto, r. 1317, zbývají pro S. jako možná data vzniku buď r. 1322, t. j. korunovace Karla IV. Sličného, anebo r. 1328, t. j. korunovace Filipa VI. z Valois. Poněvadž právě tato korunovace se dala po velikých přípravách, a nové dynastie nejednou upravovaly při nastoupení korunovační řády, jest S. nejspíše klásti k r. 1328, jak už bylo svrchu nadhozeno. Poněvadž se pak této korunovace se svým otcem Janem účastnil i mladistvý český princ Karel, jest pochopitelné, že jejího nově upraveného řádu dbal i později, když jako král sestavoval korunovační řád český.

VI.

Vznik a význam korunovačního řádu krále českého.

Když byly povšechným i podrobným rozbořem stanoveny složky korunovačního řádu krále českého, jak jej uspořádal Karel IV., jest nyní shrnouti rozmanité a četné poznatky podle hlavních směrnic, aby bylo umožněno zkoumati, jak Č. vznikal, a jakého byl významu.

A) Výsledky zkoumání.

Z povšechného rozboru strukturálního a z podrobného rozboru modliteb, formulí a úkonů vyplývá:

1. Neudržitelné je mínění Loserthovo, dosud u nás panující, že český korunovační řád byl (výlučně) sdělán podle korunovačního řádu francouzského, takže je označován za jeho parafrázi.

První chybou důkazů Loserthových byla neznalost francouzských řádů. O řádu S., který z nich měl největší vliv na Č., Loserth vůbec nevěděl. Dále si Loserth neuvědomil, že nejvíce jím citovaný řád G. se zřejmě odlišuje od francouzských řádů tím, že je nezvládnutou a prakticky neupotřebitelnou kompilací německých řádů R. a D. s francouzským L. VIII. Následující francouzské řády dokazují, že se prakticky neujal. Proto jsou Loserthovy citace mnohdy bezcenné, poněvadž když uvádí G., cituje často vlastně německé řády R. a D., což ovšem nedokazuje jeho thesi, nýbrž pravý opak. Konečně Loserth nepřihlížel k dobám, kdy vznikly citované jím francouzské řády, čímž se stalo, že Karlův korunovační řád dovedl jednak z řádu ve XIV. století vývojem už předstíženého (L. VIII. v G.), jednak z řádu, který byl pozdější řádu Karlova (K. V.) a který sám o sobě prohlašoval, že je značně pozměněn na rozdíl od dřívějších řádů francouzských, a tudíž i řádu platného v době Karla IV.

Horší ještě je methodická závada. Loserth si neuvědomil, že podstatou srovnávacího studia řádů liturgických, v tomto případě korunovačních, není snášeti analogie k liturgickým textům, jak to činil bez zřetele k rubrikám, třebaže je uveřejnil. Některé texty korunovačních řádů mohl by nalézt i při jiných obřadech, než korunovacích. Hlavní věci a východiskem studia musí býti srov-

nání liturgických úkonů a obřadného děje, neboť liturgické slovo je pouze doprovodem liturgické akce. Mnohé korunovační řády ani neuvádějí liturgických textů, odkazující k ordinariím, a jsou pouze rubrikami, ordonancemi. Loserthova snůška citací nemá vlastní kostry, na niž by držela. Jen proto, poněvadž nepřihlížel k dějové struktuře, mohl Loserth nemožně kompilovaný a docela odlišný řád G. míti za pramen řádu Č.

Poněvadž je Loserthova práce, tak dlouho ovládající vědecké i veřejné mínění, od základů pochybena methodicky i věcně, jsou také její výsledky neudržitelny.

2. Základem českého korunovačního řádu Karlova je starý německý korunovační řád královský podle obou svých formulí R. a D. Většinou je Č. bližší řádu R., především zněním textů, avšak přejímá také z řádu D., zvláště to, oč tento má více, než R.

Starý německý korunovační řád královský, pocházející z X. století a podle obou svých formulí R. a D. jen nepatrně se různící, stal se základem Karlova korunovačního řádu jak po stránce obřadů, jejich výběru a pořadu, tak také po stránce doprovázejících je textů. Vyplývá to z učiněného rozboru, avšak prostě pohledem lze věc shledati, přihlédneme-li k okrajovým číslicím, přičiněným k textu starých německých řádů, publikovanému v kapitole třetí, a k textu Karlova korunovačního řádu, publikovanému v kapitole čtvrté. Z nich je na př. patrné, že Č. převzal z řádů R. a D. následující modlitby a formule: 1, 2, 4, 6, 10, 7, 11, 12, 13, 21, 29, 30, 31 = 23, 26, 12, 25, 35, 38, 40, 43, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 70, 55, 56, 58 (= 31 = 23), 63, tedy 31 textů, kdežto z francouzského řádu převzal jen 24 textů, jak níže vysvitne.

Převažující počet liturgických textů, pocházejících z jednoho pramene, nemusil by sám o sobě býti důkazem, že téhož původu je i korunovační řád, neboť by se mohlo státi, že základní dějová struktura, vzata z jednoho řádu, byla texty druhého řádu tolik rozhojněna, že původní útvar téměř zanikl. Než Č. převzal z R. a D. především všechny úkony a jejich postup, což graficky je patrné ve strukturálním přehledu různých korunovačních řádů na začátku kapitoly páté, anebo podle pořadu okrajových písmen při textu řádů R. a D., anebo konečně i zde podle pořadu čísel jednotlivých modliteb, neboť liturgické texty se vážou k stejným

úkonům, a zachovávají-li tudíž v celku číselný pořad, je to důkazem, že i postup úkonů je stejný v německých R. a D. i v českém Č.

Úhrnem dlužno říci, že Č. převzal nejen všechny úkony a modlitby starých německých řádů R. a D., takže v nich není téměř nic, co by nebylo převzato do Č., ale zachoval také postup úkonů i pořad modliteb, takže se podle své dějové i textové podstaty jeví odnožem zmíněných německých řádů.

3. Německé korunovační řády nebyly však jediným pramenem českého korunovačního řádu, nýbrž tento základ byl v Čechách rozhojněn dalšími přídávky. Stalo se tak především vlivem francouzského řádu S. z roku 1328. Vliv ten při řádu svčení a korunování krále projevil se takřka výlučně recepcí ojedinelých liturgických textů z řádu S. a nikoliv uspořádáním dějové struktury. Zato byl vliv tento závažnější v českém řádu svčení a korunování králové, kde jeho dílem byly k německému základu kromě modliteb přidány i některé úkony, jako odevzdání žezla a prutu, odevzdání prstenu, uvedení na trůn a účast šlechticů, nesoucích korunu nad hlavou královny. Dále pocházelo z řádu S. požehnání korouhve a předpisy pro chování krále i královny během mše. Jak patrné, jsou to úkony vesměs podružného rázu.

Z francouzského řádu S. byly podle pořadu převzaty následující modlitby a liturgické texty: 45, 8, 14, 21, 22, 24, 32, 25, 61, 39, 41, 40, 44, 50; 57, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 46, 47, 48. Pořad čísel je většinou zvrácen, kromě sledu čísel 57—65, vztahujících se ke korunovací králové, což svědčí o tom, že pouze francouzská korunovace králové je podle postupu úkonů a doprovázejících jej textů v celku shodná s českým řádem korunovačním, kdežto postup korunovace královny že se značně liší. Základ korunovačního řádu krále nebyl tudíž převzat z francouzských řádů, nýbrž z řádu německého, s nímž se zásadně shoduje.

Důležité je dále zjistiti, kolik n e b y l o převzato z francouzského řádu. Stačí prohlédnouti text, uveřejněný svrchu v III. kapitole, kde nepřevzaté rubriky a modlitby jsou na okrajích označeny vodorovnou čárkou, po př. dvěma čárkami. Karel IV. nepřevzal předpisy o přípravách korunovačních, o strážích kostela,

o návštěvě králově v kostele v noci, o přinesení ampule, dále text kapitulací a královy přísahy, předpisy o šatu králově, ceremoniál oblékání, formulí při odevzdání meče i následnou modlitbu, pomazání křížem, formulí při odevzdání prstenu, formulí korunovační, různé formule při požehnání krále, úkon perů, držících korunu nad hlavou královou, výměnu koruny po mši, předpis o přípravách ke korunovaci královny. Kromě těchto úkonů nebylo převzato 14 textů modliteb, formulí, aklamací a žehnání. Poněvadž pak dvě žehnání jsou složena ze 6 a ze 3 formulí, jde úhrnem o 21 textů.

Zásadní rozdíl v poměru českého korunovačního řádu Karlova k německým anebo francouzským předlohám spočívá tudíž v tom, že německé předlohy jsou do českého řádu převzaty úplně jak po stránce úkonů, tak i po stránce textů, kdežto francouzské předlohy jsou do českého řádu převzaty jen částečně a eklekticky, takže v nich nalézáme důležité a obsáhlé úkony i významné modlitby, z nichž nic nepřešlo do českého řádu korunovačního.

Významné je, že nebyl převzat nejdůležitější a nejtypičtější úkon francouzský (pomazání křížem) a korunovační formule. Lze tudíž říci, že český korunovační řád Karla IV. se se soudodobým francouzským korunovačním řádem zásadně různí, kdežto se starým německým korunovačním řádem R. a D. se zásadně shoduje. Poněvadž však český korunovační řád přejímá zcela dějovou strukturu a všechny texty obou německých řádů R. a D., byly to výňatky z francouzského řádu S., které byly včleněny v základní dějovou a textovou kostru, vzatou z německých řádů.

4. Kromě starých řádů německých, tvořících základ, a kromě přídavek z řádu francouzského, tvořících doplňky, shledáváme v Č. ještě prvky původní, jednak texty, jednak úkony.

Z textů je to modlitba Omnipotens sempiterne Deus, qui Azazel (27), která je rubrikou českého textu, přisouzena Karlu IV., pak liturgické modlitby, částečně odjinud známé, avšak neupotřebené v jiných řádech, jako Firmetur (3), Deus humilium

institutor (5), závěr konsekrační preface (32), světící formule při odevzdání pláště (33) a náramků (36), dvě modlitby při korunovaci královny (61, 63), část požehnání před Agnus Dei (69). Sem patří i změněný začátek konsekrační preface (32), třebaže pochází z S., kde však měl jiné určení.

Původními úkony řádu Č. jsou: v předvečer průvod na Vyšehrad k modlitbě, nešpory u sv. Víta a průvod do královny ložnice; podrobnosti průvodu do svatovítského kostela ráno v den korunovace, kázání po příchodu do kostela, česká aklamace Rádi místo latinské Fiat, vsunutí pomazání a ostatních obřadů do mše před evangelium, slavnostní přinesení sv. oleje, oblékání krále v tunicellu a dalmatiku, vykoupení meče, připojené k jeho obětování, české »Hospodine pomiluj ny« místo »Kyrie eleison«, účast svatojiřské abatyše při korunovaci královny a jiné menší věci.

Z těchto českých zvláštností některé mohou býti dílem okamžitého ustanovení, buď dřívějšího anebo Karlova, jako na př. oblékání krále v tunicellu a dalmatiku, avšak většinou mají ráz zvyků, které vznikly a ustálily se během delší doby, načež byly kodifikovány v korunovačním řádě. Proto jest jejich původ klásti, aspoň z části, do doby předkarlovske. Vyslovený ráz takových zvyků mají:

a) v předvečer korunovace průvod na Vyšehrad k modlitbě (a k uctění přemyslovských památek), nešpory u sv. Víta a slavnostní průvod do královské ložnice, poněvadž tyto čtyři úkony jsou příliš rozmanité, než aby všechny mohly býti najednou vymyšleny a přidány před praktickým užíváním nově zavedeného korunovačního řádu, tím méně pak, poněvadž se dějí na dvou vzdálených místech a podložené uctění přemyslovských památek je zřejmě staršího původu;

b) různá ustanovení, týkající se ranního průvodu do svatovítského kostela, poněvadž podle obsahu, počtu a neuspořádanosti předpisů zřejmě nejsou jednotným dílem, nýbrž vznikala a byla připojována k předpisu danému řádu R. a D. postupně během delší doby na základě zkušeností, nabývaných v Praze;

c) obřad vykoupení meče, připojený k jeho obětování. Byl-li základem řádu Č. řád R. a D., bylo už obětování meče volným přídavkem podle francouzského řádu, připojeným nejspíše v době, kdy odevzdání meče v Čechách bylo ještě vázáno společnou for-

mulí s jinými odznaky. Vykoupení meče pak, podle své povahy, rozvádí ještě více úkon obětování, takže s ním nemůže býti současného původu, nemajíc jinde předloh;

d) české texty, vsunuté náhradou za latinské, jako »Hospodine pomiluj ny« a »Rádi«.

Méně výrazný je zvykový ráz u jiných jednomotivových úkonů, které však přesto mohou býti staršími zvyky; jsou to: slavnostní průvod, přinášející sv. olej, a účast svatojiřské abatyše při korunovací královny.

Není vyloučeno, že francouzský řád korunovační dal podnět průvodu se sv. olejem a obřadu obětování meče a jeho nošení před králem. V tom případě však jde o pouhý podnět, volně rozvedený, což spíše nasvědčuje staršímu zvyku a zásadně se liší od způsobu, jímž byly do Č. přejímány prvky z řádu S., zvláště při obřadu korunování králové.

5. Stran domácích přídavek jest ještě zjistiti, zda se připínají k německému základu či k francouzským dodatkům.

Průvod na Vyšehrad, odtud k sv. Vítu na nešpory a pak do královny ložnice je samostatnou českou vigilií. Podrobnosti, předepsané při ranním průvodu do svatovítského kostela, připínají se nesporně k německému základu a svědčí jasně o tom, že v Praze prodělal delší vývoj, který jedině mohl k němu přičinit tolik poznámek a tak neuspořádaných. České aklamace převádějí zřejmě podle nastalého zvyku v obecnou mluvu latinské aklamace německého korunovačního řádu. Litanie, vzatá z německé předlohy, byla obohacena o invokace českých patronů. Obřad pomazání, vzatý z R. a D., byl rozhojněn průvodem přinášejícím sv. olej a modlitbami francouzského a českého původu. Oblékání je přídávkem k německému základu a nadto se svým uspořádáním liší od francouzského řádu. Obětování a vykoupení meče je rozhojněno odevzdání insignií, početně převzaté z německých řádů. V této části, závislé na německých řádech, přidány jsou světící formule anebo, podle francouzských řádů, i texty, jako zvláště při odevzdání žezla a jablka, kdežto úkon sám souvisí s vývojem německých řádů. Po nastolení je latinský text německé předlohy nahrazen zvykovým zpěvem českým. Nejvíce přídavek k německému základu bylo připojeno při korunovací královny

z francouzských pramenů. Z toho je patrné, že v Čechách byl německý základ rozšiřován.

K oněm součástem Karlova Č., které jsou převzaty přímo z francouzského řádu S., nenarostly už přídávky, které by byly dílem delšího vývoje. Svěcení praporu je převzato z S., aniž bylo v Čechách měněno anebo čímkoliv rozhojněno. V řádu korunování královny, kde německý základ je smísen s nejčetnějšími francouzskými prvky, není k nim už nic přidáno, co by bylo českého původu. Výjimkou je zmínka o účasti svatojiřské abatyše, než ta mohla býti už zvykem v době předkarlovske anebo vsuvkou Karla IV. V celku jsou ustanovení francouzského řádu přebírána syrové bez nutných retuší, takže vznikají rozpory. Tak na př. rubrika o přinesení polibku pokoje odkazuje k řádu s v r c h u znamenám, jak tomu je v S., kdežto v Č. řád následuje teprve níže. Anebo je předepsáno, že královně odevzdávaný prut se má podobati prutu, jenž byl odevzdán králi, zatím co tento přijal jablko. Poněvadž rukopisy Karlova řádu, vzniklé před r. 1400, neopravují rozpory, vzniklé nezměněným převzetím některých ustanovení francouzského řádu korunovačního, jeví se Karlovým dílem především tato takřka nezměněná recepce různých prvků francouzského řádu S. v základ, daný řády R. a D.

Zajímavý je poměr obřadu korunování krále a obřadu korunování králové k dodatkům. Při korunování králové mají přidáné úkony vesměs ráz zvykový. Jsou to obřady v předvečer korunovace, ranní průvod do kostela, vykoupení meče, do jisté míry i přinesení oleje. Text rubrik se neshoduje s francouzským, ani když si úkony jsou podobny, jako při přinesení oleje anebo při obětování a nošení meče. Naopak při korunování králové jsou přidáné úkony i se svými rubrikami převzaty přímo a takřka beze změn z francouzského řádu, a podobně úkony a předpisy týkající se účasti při mši. Kromě odevzdání žezla jsou úkony při korunování krále provázeny jen ojedinělými modlitbami francouzského původu, kdežto při korunování králové převažuje počet modliteb původu francouzského, třebaže je délkou předčí texty původu německého. Při obřadu korunování krále jsou rubriky, věcně vzaté z R. a D., svou stylisací od nich už dosti různé, což nasvědčuje jejich delšímu užívání v Čechách, kdežto při obřadu korunování králové jsou rubriky, z francouzského řádu převzaté, se svými

předlohami doslovně shodné, což naznačuje, že byly nově převzaty.

Z toho však nenásleduje, že by na př. řád korunování králové mohl být pozdější úpravou, než řád korunování krále, neboť, třebaže méně, je i řád korunování krále prostoupen prvky téhož francouzského řádu S., jako řád korunování královny, takže jde o jednotné dílo, které vzniklo při korunovaci, kdy mohlo být ještě klidně převzato ustanovení o oltáři sv. Kříže, t. j. r. 1347.

Podle toho jeví se staré německé řády R. a D. nejen základní, nýbrž i dobově nejstarší vrstvou českého korunovačního řádu, neboť se k nim především v obřadě korunování krále během doby připojily zvyky, z nichž některé jsou zcela původní, jiné však nevylučují vzdálený podnět francouzský. Rubriky pak během doby doznaly stylizačních změn. Byl-li však R. a D., jak tyto zvyky dosvědčují, už před Karlem IV. delší dobu užíván, pak se ujal v Čechách už v přemyslovské době a byl v této době také rozhojněn zvláštními úkony, které se staly zvyky, takže obě tyto složky, řád R. a D. a zmíněné české korunovační zvláštnosti, tvoří dohromady přemyslovský řád korunovační, který budeme stručně označovatí Př. Dílem Karla IV. je nejvrchnější vrstva, která už neprodělala změn, t. j. prvky pocházející z francouzského S. Karel IV. převzal tudíž v celku přemyslovský korunovační řád. Poněvadž v něm byl původní německý obřad korunování krále následkem delšího užívání řádu v Čechách už rozhojněn rozmanitými domácími zvyky, nepříčinil Karel IV. k této části žádných úkonů podle francouzského vzoru, jako na př. návštěvu královu v noci v kostele, a omezil se jen na některé modlitby. Zato byl v řádech R. a D. velmi chudým obřad korunování králové, který předtím v Čechách nedoznal obohacení, leč snad účastí abatyše svatojiřské. Proto jej Karel IV. obohatil nejen modlitbami, nýbrž i úkony vzatými z francouzského řádu S., odkud vzal též posvěcení korouhve a předpisy o účasti při mši. Uvážíme-li, že r. 1347 byla s Karlem IV. korunována jeho manželka, francouzská princezna Blanka, pochopíme tím spíše, že chudý obřad korunování králové, podle německého D. dotud v Čechách užíváný, tolik rozšířil úkony i modlitbami, vzatými z řádu francouzského. Přídavek Karlův k Př. vyznačuje se tím, že takřka doslova přejímá ustanovení řádu S.

Karel IV. nesložil tudíž zplna korunovační řád jemu připisovaný, nýbrž provedl pouze reformu přemyslovského řádu korunovačního podle platného řádu francouzského, která se však nedotkla podstaty dřívějšího přemyslovského řádu, takže korunovační řád Karla IV. podle svého založení a dějové struktury závisí na starých německých řádech R. a D. a českých zvykových obřadech doby přemyslovské, kdežto z francouzských řádů byly převzaty jen některé modlitby a nečetné úkony podružného rázu.

B) Přemyslovský korunovační řád ve světle historických zpráv.

Výsledky rozboru nejsou nikterak překvapující, nýbrž srovnávají se s tehdejšími stavem věcí, jak vyplývá z historických pramenů.

1. Řád, užíváný při korunovacích přemyslovských.

Zkoumáme-li v rámci daných možností, jakého řádu bylo v Čechách užíváno při korunovacích v době přemyslovské, vysvitne, že jím mohl být pouze starý německý řád R. a D.

R. 1085 postavil císař Jindřich IV. v Mohuči české kníže Vratislava II. jak nad Čechy, tak na Polskem, a vloživ na hlavu jeho svou rukou korunu královskou, kázal arcibiskupu trevírskému, Egilbertovi, aby ho v hlavním jeho městě Praze na krále pomazal a korunu na jeho hlavu postavil.¹⁾ Zjevně jsou tu odlišeny dva úkony. Císař vložil sice Vratislavovi na hlavu nějakou korunu (regalem circulum), než tento civilní úkon nebyl postačující. Vratislava bylo na krále posvětití pomazáním a při tomto úkonu také církevně korunovati korunou (diadema), což se stalo 15. června téhož roku v Praze, kdy Egilbert během mše pomazal Vratislava, v královské odznaké oděného, za krále, a posadil korunu (diadema) na hlavu jak jeho, tak také manželky jeho Svatavy, královským rouchem zdobené.²⁾

¹⁾ FRB. II., str. 114. MG. SS. N. S. II. (Bretholz), str. 157.

²⁾ Egilbertus... inter sacra missarum sollempnia regalibus fascibus indutum unxit in regem Wratislaum et imposuit diadema super caput tam ipsius quam eius coniugis Zuataue, cyclade regia amicte, clericis et universis satrapis ter acclamantibus: Wratislao regi quam Boemico, tam Polonico, magnifico et pacifico, a Deo coronato, vita, salus et victoria. Bretholz, str. 140. FRB., II., str. 118.

Poněvadž světitelem byl biskup trevirský, a poněvadž v Německu tehdy nebylo užíváno jiného korunovačního řádu, než řádů R. anebo D., kterých i trevirský biskup užíval jako spolusvětitel německého krále, můžeme se jen toho dohadovati, že v Praze užil řádu R. anebo D.

Kosmova zpráva přináší několik pozoruhodných údajů. Korunu, kterou na hlavu Vratislavovu vložil Jindřich IV., nazývá regalem circulum, avšak korunu užitou při korunovaci jmenuje dvakrát diadema.

Dále praví Kosmas, že se korunovace dala během mše, inter sacra missarum sollempnia. Než oba řády R. a D. předpisují korunovaci přede mší. Teprve A. koncem XIII. anebo začátkem XIV. století předpisuje korunovaci během mše. Jistě je tím jako ustanovení převzato, co bylo v Německu už předtím zvykem, než nelze tvrdit, že takový zvyk tam panoval již roku 1085. Dále je pozoruhodno, že pozdější korunovační řád Karla IV., který v této podrobnosti nemůže být závislý na řádech francouzských, udržujících korunovaci přede mší, vsunuje obřad pomazání a korunování do mše jiným způsobem, než A., takže na souvislost nelze pomýšlet, nehledě k tomu, že ani jinak Č. a A. nic společného nemají. Jest se tudíž domnívat, že už u první korunovace české, konané podle řádů R. a D., započal zvláštní zvyk konati obřad během mše, což potom podle Př. převzal i Karel IV. Obřad ten byl ovšem jen do jisté míry zvláštní, neboť se podle postupu shodoval s obřadem biskupského svěcení, jak bylo svrchu ukázáno.

Třetí pozoruhodností je Kosmova zmínka o trojí obširné aklamaci, podle obsahu vlastně holdu, který se dal na konci korunovačního úkonu (coronato), patrně po nastolení. Hold ten je obširnější, než shledáváme v jiných řádech. Dalším vývojem se tato část ve všech řádech scvrkla. Shledáváme-li tudíž v Č. pouze Te Deum a Hospodine, souhlasí to s obecným vývojem anebo je jím ovlivněno.

Zvláštní je dále, že v korunovačním evangelistáři vyšehradském, pojímám se ke korunovaci Vratislava II. r. 1085 anebo k jejímu výročí, je uvedeno totéž mešní evangelium, jaké později nalézáme v korunovačním řáde Karlově, ačkoliv v jiných řádech tohoto evangelia, třebaže případného, není. Totožnost evangelia a korunovačního obřadu, vsunutý do mše, jsou tudíž dva sotva náhodné prvky, které pojí Č. už k nejrannější korunovaci české.

Ze sporu biskupa Kosmy se sázavským opatem Božetěchem podle vypravování mnicha sázavského poznáváme, že koruna byla res sacra, kterou králi o největších slavnostech na hlavu vsazoval pražský biskup a podle jeho mínění neoprávněně opat.³⁾

Právě tak jako Vratislav II., dosáhl i Vladislav II. 18. ledna r. 1158 od Bedřicha Barbarossy koruny pouze pro svou osobu a bez papežského potvrzení. Podle vypravování mnicha sázavského dal císař přinést zlatou korunu, drahokamy bohatě zdobenou (coronam auream gemmis, pretiosis lapidibus mire adornatam), které sám užíval o největších slavnostech, a dal ji Vladislavovi II.⁴⁾ Uděluje korunu (circulum), stanovil, že český král může

³⁾ FRB. II., str. 243.

⁴⁾ FRB. II., str. 265.

ji nositi na největší svátky, kdy i císař nosí korunu (coronam et diadema glorie), a ve dny sv. Václava a Vojtěcha. A jako směji císařskou korunu vsaditi jen arcibiskupové a biskupové, podobně nemá ani českému králi koruna (circulus) býti vsazena, leč od pražského anebo olomouckého biskupa.⁵⁾ Tím byl kodifikován zvyk panující už předtím, jak patrně ze sporu biskupa Kosmy s opatem Božetěchem. O církevní korunovaci Vladislava II. nevíme, třebaže korunu mu měl vsazovati církevní hodnostář.

V Mohuči povýšil Filip Švábský Čechy na dědičné království, vyhlásiv Přemysla I. i všechny jeho nástupce za krále. Zprávy, že byl tehdy i církevně korunován, nejsou dosti spolehlivé,⁶⁾ ač ji nevyklučují, avšak aspoň civilně mu musila býti, jako zprvu Vratislavu II., vsazena koruna, neboť léta králování počítal od této první korunovace (15. srpna 1198). Teprve když r. 1203 král Ota před Merseburkem potvrdil a rozhojnil Přemyslovi všechny výhody, kterých se mu před 5 léty od Filipa Švábského dostalo, pomazal ho tu a korunoval kardinál-legát Guido na krále českého dne 24. srpna 1203. Ať už byl Přemysl I. dvakrát církevně korunován či jen jednou, tolik je opět jisto, že při korunovaci mohlo býti užito jen německého řádu korunovačního, neboť nějakého zvláštního římského řádu královské korunovace tehdy nebylo. Papežský legát musil se tudíž přidržeti způsobu, jakým se korunovace daly v Německu, t. j. platných tehdejších řádů R. a D. Když Innocenc III. 15. dubna 1204 potvrdil Přemyslu I. všechna privilegia, kterých se mu od římských císařů dostalo, uznal ho 19. dubna t. r. i za krále, vyzýváje ho, aby se dal korunovati, což se patrně už před tím stalo legátem Guidonem.

Korunovace Přemysla I., třebaže se mohly dít jen podle německého řádu korunovačního, nemusily míti valného významu pro vznik zvláštního českého řádu korunovačního, neboť daly se v cizině. Zato se podle všeho německý řád korunovační v Čechách jako platný řád ujal ne-li dříve, tedy nejspozději za korunovací následujících Přemyslovců, neboť korunovace se konaly v Praze a světiteli byli arcibiskupové mohučtí, o nichž jako o spolusvětitelích německých králů můžeme se opět jen toho dohadovati, že v Praze užívali korunovačního řádu německého, tehdy platného, t. j. R. a D. Není proto bez významu, že o první z těchto korunovacích (Václava I. r. 1228) Palacký píše, že »starý slovanský obřad nastolení panovníka na knížecí stolec český opuštěn byl této doby ponejprv, a upadnul potom rychle v zapomnutí«. Věc je poněkud jiná: poněvadž arcibiskupem mohučským užívaný německý řád už obsahoval nastolení, ovšem církevní, odpadlo nastolení světské, které nebylo jen způsobem slovanským, nýbrž i germánským.

Tak byl ještě za živobytí Přemysla Otakara I. jeho nejstarší syn Václav I. s manželkou Kunhutou dne 6. února 1228 na hradě Pražském na krále korunován mohučským arcibiskupem Siegfriedem, jenž si při této příležitosti dal zvláštním zápisem pojistiti, že právo korunování králů českých náleží pouze jemu a jeho nástupcům co metropolitům českým. Byl-li Václav

⁵⁾ Friedrich, CDB. I., str. 176, č. 180.

⁶⁾ V. Novotný, České Dějiny, I. 3., str. 223.

I. korunován už před svým nastoupením, které se stalo po smrti otcově 15. prosince 1230, byl zase jeho syn Přemysl Otakar II., který nastoupil po smrti otcově 22. září 1253, korunován teprve osm let později v den vánoční, t. j. 25. prosince 1261, i s manželkou svou Kunhutou od mohučského arcibiskupa Wenera v chrámu svatovítském. Teprve od té doby počal se nazývat a psát »králem Českým«, neboť dotud sám sebe jmenoval »dědicem a pánem království Českého«. Podobně také Václav II., třebaže se dvanáctiletý už 24. května 1283 uvázal v Praze ve vládu země, byl arcibiskupem mohučským Gerhardem korunován teprve 2. června 1297 v chrámu svatovítském.

Až do korunovace Přemysla Otakara II. nemáme příčiny, ani možnosti, domnívat se, že by co jiného mohlo být podstatou českého korunovačního řádu, než německý korunovační řád královský. Týž byl jistě základem korunovačního obřadu i při korunovaci Václava II., neboť světitel byl arcibiskup mohučský a korunovace se dala v přítomnosti čtyř kurfiřtů. Také když byl Václav II. r. 1300 korunován na krále polského v Hnězdně, bylo užito německého řádu.¹⁾

Konečně byl ještě mohučským arcibiskupem Petrem dne 7. února 1311 u sv. Víta v Praze na krále korunován Jan Lucemburský s manželkou Alžbětou.

Dlouhá doba, po kterou byly české korunovace konány podle jediného možného korunovačního řádu německého, nasvědčuje tomu, že se užívaný německý řád korunovační už v přemyslovské době v Čechách musil ujmouti jakožto vlastní český řád korunovační.

Věc jinak přirozenou objasní ještě úvaha. Spolusvětitel mohučského arcibiskupa při obřadu svěcení a korunování českého krále býval biskup pražský, po př. i olomoucký. K tomu bylo potřebí zvláštního rukopisu korunovačního řádu. Jako si spolusvětitel při korunovaci Ferdinanda I. r. 1527 kardinál Bernard Klesl dal opsati český korunovační řád, jehož potom jen zčásti bylo užito, podobně musili i biskupové pražští ke korunovačnímu obřadu, buď pro sebe, nebo pro jiné spolusvětitele, po př. i pro samotné světitele, dáti opsati anebo jinak připravit korunovační řád v Praze užívaný, kterým tehdy nemohl být jiný řád než německý R. anebo D. Tyto opisy německého korunovačního řádu, nutně vznikající aspoň od té doby, co královská důstojnost v Čechách se stala dědičnou, jednak učinily R. a D. řádem domácím, jednak byly podle místních potřeb a poměrů upravovány, čímž český řád se

¹⁾ St. Kutrzeba, l. c., str. 72, 81. Týž, *Ordo coronandi regis Poloniae. Collectanea ex archivo Collegii historici* (Archiwum komisji historycznej) 11 (1909—13), str. 137.

začal odlišovati od svého vzoru. Než i když se tak nestalo, stal se německý řád užíváním řádem českým. I kdyby Karlův korunovační řád neobsahoval úplný německý korunovační řád R. a D., bylo by nutno předpokládati, že se tento u nás v XIII. století vlivem arcibiskupů mohučských za Přemyslovců ujal jako český řád korunovační.

Opětovné korunovace královen, ať už se daly současně s korunovací královou, anebo je samostatně konali buď arcibiskupové mohučští anebo, zastupující je, biskupové pražští, dávají rovněž tušiti, že bylo používáno německého ceremonálu. Zvláště tomu nasvědčuje korunovace královny Alžběty Rejčky v Praze r. 1303. Poněvadž byla současně korunována nejen na královnu českou, nýbrž i polskou, kde se korunovace, jak víme, dala podle starého německého řádu korunovačního, jest se domnívati, že stejným obřadem byla korunována i na královnu českou, neboť nelze mysliti, že bylo současně užito dvou řádů, částečně shodných a částečně různých.

Ze zkoumání tudíž vyplývá, že se v přemyslovských dobách konaly korunovace českých králů, jichž obřadným pravidlem mohly být toliko staré německé korunovační řády R. a D., k praktické potřebě rukopisy rozmnožované. V té době nejspíše se také stalo, že byly vyrovnány v některém rukopise nepatrné rozdíly obou formulí R. a D., čímž vzniklo ono znění spojených formulí, které je základem řádu Č., po př. Př. Jinak však text řádu Č. zachovává starobylé výrazy, kterých v některých rukopisech německých řádů není, jako na př. výraz *runphea* (kopí) v modlitbě *Deus inenarrabilis* (13).

2. Poměr Karla IV. k přemyslovskému korunovačnímu řádu.

Z kontinuity korunovací v Čechách, při nichž světitelé nemohli používat jiného řádu než R. a D., vyplynulo, že tento řád musil v Čechách už v přemyslovské době zdomácněti. Předtím bylo shledáno, že základem Karlova korunovačního řádu je R. a D. Z toho by už dostatečně vysvítalo, že Karel IV. převzal přemyslovský řád, t. j. zdomácněl R. a D. Než mohly by ještě vzniknouti pochybnosti, zda snad teprve Karel IV. nezavedl do Čech řád R. a D. a neučinil jej základem svého korunovačního řádu?

Otázka je nemístná už proto, poněvadž by podle toho Karel IV. odjinud bral za předlohu řád, který v Čechách už musil býti užíván.

Než věc by odporovala i středověkým způsobům, kdy nebývalo zvykem upravovati nějaký liturgický řád najednou z mnoha různých pramenů, nýbrž zpravidla býval brán za základ jeden řád, který býval upravován a během dlouhodobého užívání zvykově rozhojňován, po př. později vlivem cizího řádu doplňován. Stačí vzpomenuti si na př. korunovačního řádu francouzského, polského anebo avignonského. Proto se pravdě nepodobným jeví, že by za Karla IV. byl český korunovační řád najednou sděláván podle čtyř pramenů, t. j. podle R., D., S. a podle zvyků, povstálých v Čechách vývojem na základě jiného řádu. Středověkému způsobu spíše odpovídá, že Karel IV. řád dotud v Čechách platný a na základě německých řádů sestavený popravil podle francouzského řádu, což odpovídá i Karlovým zvykům, který nepřinášel radikálních novot a nevytrhával domácích tradic, nýbrž je podle francouzských způsobů zušlechťoval.

Možnou domněnku, že se řád R. a D. stal teprve za Karla IV. předlohou českého korunovačního řádu, vylučuje nadobro okolnost, že starý německý řád korunovační, pocházející z X. století, zastaral a v době Karlově nebyl už užíván. Rukopisy obou formuí zanikaly už ve XIII. století. Místo nich byla, snad již od konce tohoto století, nejpozději od r. 1309, t. j. od první korunovace lucemburské, v Německu při korunovaci krále užívána t. zv. mladší cášská formule (A.), podle níž byl tudíž i Karel IV. r. 1346 v Bonnu korunován. Přesto, že zdůrazňuje princip volitelnosti, mohl tento do jisté míry lucemburský řád A. strukturou svojí býti vhodnou předlohou i českému řádu, a byl by se jí zajisté stal, kdyby teprve Karel IV. český korunovační řád od základů sdělával právě tak, jako bylo při Karlově reformě užito nejnovějšího řádu francouzského S. a nikoliv řádů starších. Jsou-li však základem Karlova korunovačního řádu zjevně zastaralé německé řady R. a D., tehdy již neplatné, jest se domnívati, že český korunovační řád vznikl podle nich už v době, kdy tyto řady byly ještě něčím aktuálním a platným, t. j. aspoň ve XIII. století za doby přemyslovské.

Námitkou by mohlo býti, že také francouzský řád K. V. r. 1365 byl upraven na základě starších německých řádů. Než věc je jiná.

Staré německé řady nebyly řádu K. V. základem, nýbrž podle nich byl starý francouzský základ doplněn. Dále byl, jak víme, v královské knihovně francouzské rukopis řádu G. z r. 1223, obsahující prakticky nepoužitelnou úpravu francouzského korunovačního řádu pomocí tehdy platných německých řádů R. a D. Pramenem doplňků mohl býti tudíž řád G. Konečně není nutné předpokládati, že by už r. 1365 v Paříži určitě měli rukopis úpravy, která byla v Německu platná aspoň od r. 1309, ale je vyloučeno, že by tento nový řád neznal Karel IV., který byl podle něho r. 1346 v Bonnu korunován. Proto nelze se domnívati, že by Karel IV. základem českého korunovačního řádu mohl činiti neužívané již německé řady R. a D. Jsou-li však ve skutečnosti tímto základem, pak se jím staly už před Karlem IV. aspoň v přemyslovské době.

Témuž nasvědčují i tehdejší poměry církevní. Ve XIV. století nebylo možno, aby se někde bez svolení Apoštolské stolice ujal nový korunovační řád, zvláště takový, který by obsahoval pomazání královo na hlavě. Z příkladu Roberta Sicilského vidíme, že králům bylo se už začátkem tohoto století v Avignoně ucházeti o korunovační řád a o dovolení k pomazání, při čemž Apoštolská stolice (Kliment V.), vyhradzujíc pomazání na hlavě svěcení biskupskému, dovolovala králům pomazání toliko na pravé paži a mezi rameny, a nanejvýše připouštěla, aby si král pomazal ještě ruce, prsa, ramena, a spojení paží (et etiam, si velit, inungat sibi manus, pectus et scapulas, ambasque compages brachiorum). Nedovolovala však už pomazávati králi hlavu. Kdyby byl teprve Karel IV. zavedl v Čechách korunovační řád, nebyl by se v Avignoně dovolával jen schválení nové koruny, anebo přenesení korunovačního práva na pražského arcibiskupa, nýbrž byl by se musil také dožadovati papežského dovolení k pomazání a ke korunovaci, kterým by byl býval předepsán t. zv. avignonský korunovační řád. Jestliže Karel IV. toho nečinil a v jeho korunovačním řádě je obsaženo pomazání královy hlavy, které Apoštolská stolice tehdy nově už nedovolovala, je to důkazem, že už před Karlem IV. existoval zvláštní a dlouhým užíváním za český uznaný řád korunovační, který obsahoval pomazání královy hlavy, což bylo, jak víme, v řádu R. a D.

Nejtypičtějším úkonem francouzského řádu korunovačního bylo pomazání královy hlavy křížmem, jemuž bylo přimíseno něco

t. z. olej s nebes seslaného.⁸⁾ Karel IV. nemohl napodobiti francouzský řád tím, že by předepsal užívati olej s nebes seslaný, poněvadž takového v Čechách nebylo, ale ve všech kostelích bylo tu křížmo, vzácnější než sv. olej, užívaný k pomazání českého krále. Přesto Karel IV. nepředepsal v novém řádě pomazávati českého krále křížmem, ačkoliv jinak všechno významně z francouzského řádu přejímal. Neučinil tak zjevně proto, poněvadž k tak dalekosáhlé proměně se necítil oprávněn bez svolení Apoštolské stolice, o níž věděl, že by netoliko nesvolila, nýbrž za případného jednání zakázala pomazání na hlavě i sv. olejem, dotud v Čechách užívaným. Proto také všechny novoty, převzaté Karlem IV. z francouzského řádu korunovačního, jsou podružného rázu a vlastně jen rozhojněním toho, co z německých řádů v přemyslovském už existovalo, k čemuž necítil potřebu vyžadovati souhlasu Apoštolské stolice. Pouze přijímání pod obojí překročuje tuto míru, než to se netýká striktně korunovačního řádu, nýbrž královny účasti při korunovační mši.

Existenci přemyslovského korunovačního řádu nasvědčuje konečně papežský reskript ze dne 5. května 1344,⁹⁾ kterým Kliment VI. přenáší z mohučského na pražského arcibiskupa právo pomazávati a korunovati krále českého. Papež nemluví o žádném korunovačním řádě, nýbrž prostě nařizuje, aby v budoucnosti pomazání a korunování konal arcibiskup pražský jakožto nový metropolita. Rozumí se: tak jak dosud. Z toho následuje, že sám papež předpokládal, že se pomazání a korunování v Čechách už koná podle nějakého řádu, který dlouhodobým zvykem nabyt práva a nepotřebuje schválení, neboť papež nepředpisuje také t. zv. avignonský řád, který byl určen pro království, které dosud korunovačního řádu neměly. Řádem však, který do té doby byl mohučskými arcibiskupy v Praze užíván, mohl býti pouze starý německý korunovační řád R. a D.

Konečně dlužno si říci: kdyby byl Karel IV. dělal český korunovační řád jako docela novou věc, byl by prostě napodobil francouzský korunovační řád, tak jak se dosud všeobecně mysliho. Poněvadž však hlavní součástí jeho řádu je starobylý řád němec-

⁸⁾ ad inungendum regem, qui solus inter universos reges terrae hoc glorioso praeferet privilegio, ut chrismate mixto cum oleo caelitus misso modo alio, quam ceteri reges, singulariter inungatur.

⁹⁾ E m l e r, Regesta IV., str. 570.

ký, v jeho době už neplatný, který však musil v Čechách býti užíván v době přemyslovské, dlužno tento německý, v Č. obsažený řád míti za řád v předkarlovske době užíváný, a Karla IV. míti pouze za autora francouzských a jiných menších dodatků k přemyslovskému řádu, který sám již základ svůj, řády R. a D., některými zvyky rozšířil.

Dobu, kdy se v Čechách ujaly německé řády R. a D., nelze přesně určit. Podrobnosti, které Č. pojí ke zvláštnostem korunovace Vratislava II., t. j. korunovace během mše a totéž evangelium, činí možným, že řád užitý při první korunovaci v Praze zachoval si i při pozdějších aspoň do jisté míry působivost. Jinak dlužno usuzovati, že teprve od doby Přemysla Otakara I., kdy královská hodnost se stala dědičnou, v Čechách zdomácněl mohučskými arcibiskupy užíváný řád R. a D., takže mohl býti i novými zvyky rozhojňován.

D) Rozsah přemyslovského řádu korunovačního.

Dosavadní zkoumání dosvědčilo již dostatečně existenci přemyslovského korunovačního řádu (Př.) v Čechách, avšak dosud nebylo přesně vymezeno, co všechno tento řád obsahoval na rozdíl od korunovačního řádu Karlova (Č.), který jej do sebe pojal.

Jak bylo ukázáno, skládal se Př. ze dvou složek: jednak z převzatých starých německých řádů R. a D., jednak z domácích zvyků, které během doby k tomuto korunovačnímu řádu byly přičiněny a které tvořily českou zvláštnost, jakési korunovační *Proprium Bohemiae*.

První součást není těžko stanoviti. Byl to starý německý řád podle formule R., doplněný některým ustanovením druhé, jinak shodné formule D., tak asi, jak obě formule téhož řádu jsou otištěny v III. kapitole anebo jak je lze rozpoznati v V. kapitole při textu Karlova korunovačního řádu podle oněch součástí, jichž původ z německých korunovačních řádů je na okraji vyznačen písmenem n. Není vyloučeno, že již předloha přinesla některou menší změnu v pořadu modliteb anebo snad i v pořadu úkonů, anebo že k takovým změnám došlo v době přemyslovské, jako na př. v tom, že snad už tehdy v Př. se litanie konala po skrutiniu a aklamaci

na rozdíl od německých řádů, kde je předcházela, nebo že hlavní obřad se konal během mše.

Obtížnějším se zdá rozpoznání přemyslovské Proprium Bohemiae, t. j. zvláštní české zvyky, přičiněné v přemyslovské době k základnímu korunovačnímu řádu. Podle rozboru, svrchu učiněného, patří k tomuto Propriu nepochybně následující obřady, skládající se z více různých motivů:

- a) Průvod na Vyšehrad v předvečer korunovace, odtud k sv. Vítu na nešpory a pak do královny ložnice;
- b) různá ustanovení, týkající se ranního průvodu do svato-vítského kostela;
- c) obřad vykoupení meče, připojený k jeho obětování;
- d) »Hospodine pomiluj ny« a »Rádi«.

Méně bezpečně bylo možno za starší zvyky označiti jednotivové úkony, jako slavnostní přinesení sv. olejí anebo účast svatojiřské abatýše.

K těmto poznatkům dospělo se cestou důvodů vnitřních, ale chybělo svědectví, které by i zevně dosvědčilo existenci aspoň některého z těchto zvyků v době přemyslovské. Třebaže takového svědectví není, přece jen je zachován text, který zvláštní shodou obsahuje právě to, co možno bezpečně označiti za původní české zvyky, vzniklé v době, kdy užíván byl v Čechách ještě starý německý řád R. a D., takže se zdá, že tímto textem je v podstatě zachováno přemyslovské korunovační proprium Bohemiae.

Rukopis č. 3454 Národní knihovny vídeňské, který vznikl kolem r. 1447, obsahuje Práva pražská, Kusy práva zemskeho, Řády práva města pražského a mezi tím po českých a latinských zprávách o koupích, prodejkách a léciích také na f. 105—105' kusy výtah některých součástí českého řádu korunovačního beze všech textů. Následuje zpráva, jak Čechové zvolili Otakara králem v době Bedřicha II., římského a sicilského krále. Právě tato zpráva naznačuje, že i předcházející ustanovení korunovačního řádu mohou pocházeti z předloh mnohem starších, než je rukopis.

Týž text, poněkud lépe a správněji zapsaný, nalézá se na papíře z poloviny XV. století v archivu knížete ze Schwarzenberka

v Třeboni sub Historica č. 498 c.¹⁰⁾ In dorso je psáno rukou XV. století: »Řád k korunování krále Českého«, pod tím rukou XVII. století: »Ordo coronationis regis Boemie«. Následující text je otištěn podle rukopisu třeboňského:

Ordo ad coronandum regem Boemie.¹¹⁾

Primo archiepiscopus Pragensis cum prelati, principibus et baronibus associabunt in regem coronandum principem in Wissegrad ad ecclesiam metropolitanam vespere audiri. Deinde post vespere per predictos deducetur princeps in locum, ubi thalamus est solempniter preparatus.

Deinde mane archiepiscopus cum prelati cum processione venientibus ad locum, ubi princeps in thalamo decumbit, indutus per summum regni Bohemie camerarium, associatum principibus et baronibus, incensatum incenso et aspersum aqua levat eum archiepiscopus per manum ad surgendum.

Item postea suscipiant eum duo episcopi et procedant principes et barones insignia regalia, videlicet coronam, sceptrum, pomum, gladium et cetera deferentes, que insignia in altari sancti Viti honorifice reponant et faciant facienda assistentibus principibus et episcopis.

Item ense, quo accinctus fuerat princeps, offerat eum super altare Deo, quem comes aliis superior vel maior, qui fuit presens, redimet et redemptum ante eum defert, cum dat ei sceptrum et cum pomo.

Item post offertorium barones vel magnates deducunt regem ad altare coronam eius coram eo deferentes, rex vero debet offerre vinum.

Item post ablucionem, si placebit, iterum magnates vel barones adducunt regem coram altari et ibi communicat et postea facient facienda.

Dosud věnoval pouze L o s e r t h pozornost vídeňskému rukopisu a shledal, že obsahuje část korunovačního řádu ve formě velmi nekorektní; modlitby že jsou vynechány a z vlastního řádu že chybí několik částí, na jichž místě je poznámka: »et faciant facienda principibus et episcopis«.¹²⁾ Třeboňského rukopisu povšimnul si R. U r b á n e k, jemuž se zdá, že korunovační řád v něm obsažený náleží ještě XV. století, ačkoliv sám poznamenává, že by tehdy musila odpadnouti uvedená »účast na nešporách v den předchozí na Vyšehradě u sv. Petra a Pavla... pro ubohý stav chrámu, o němž ještě r. 1455 slyšíme, že je pln pustých ssutin«.¹³⁾

¹⁰⁾ Za laskavý opis děkuji přednostovi téhož archivu p. Dru A. Markusovi.

¹¹⁾ Víd. 3454: Qualiter debent coronare regem Bohemie.

¹²⁾ L. c., str. 27.

¹³⁾ České Dějiny III., 2. Praha 1918, str. 747. Nešpory ovšem nebyly na Vyšehradě u sv. Petra a Pavla, nýbrž na Hradčanech u sv. Víta (ad ecclesiam metropolitanam vespere audiri).

Zmiňuje-li se text o procesí na Vyšehrad, které se už v XV. století nemohlo konati, nelze text klásti do XV. století. Při korunovaci Sigmundově nevíme, zda se procesí dalo; spíše se zdá, že se za tehdejší zvláštní situace nekonalo. Ztěžší však by se dalo předpokládati, že právě tehdy byl sestavován nějaký korunovační řád.

Než uveřejněný text není žádným korunovačním řádem, neboť neobsahuje právě nejpodstatnější úkony, které by ani v nejstručnějším výtahu nechyběly, jako pomazání, korunovaci, nastolení a j. Mohlo by se tudíž zdát, že je jen částečným předpisem pro určitou třídu účastníků korunovace, neboť se většinou týká velmožů a šlechty.

Než ani tento náhled nelze hájiti, neboť, když je předepsaný obřad vykonán, shledáváme odkazy: »et facient facienda assistentibus principibus et episcopis« a »magnates vel barones . . . postea facient facienda«. Tedy kromě těchto zvláštních ustanovení měli arcibiskup, biskupové, knížata i šlechta, jichž se předpisy textu týkají, zachovávat ještě jiné obecné předpisy, jimiž se při korunovaci řídili, čímž nemůže býti míněno nic jiného, než nějaký obecný korunovační řád, vztahující se ke všem těmto kategoriím účastníků. Uveřejněný text je tudíž doplňkem k nějakému korunovačnímu řádu, a poněvadž jeho obsahem jsou úkony při české korunovaci obvyklé, je tudíž českým korunovačním propriem.

Zbývá vyřešiti, k čemu je doplňkem, zda ke Karlovu řádu Č., či k řádu R. a D., užívanému v přemyslovské době? Proprium obsahuje:

- a) Průvod na Vyšehrad v předvečer korunovace, odtud do metropolitního kostela na nešpory a pak do ložnice královny;
- b) zvláštností ranního průvodu k sv. Vítu;
- c) obětování a vykoupení meče;
- d) obětování vína po offertoriu králem;
- e) případné královo přijímání po abluci.

Obsahem propria jsou tudíž právě ony zvláštnosti, které byly při rozboru rozpoznány jako zvyky přemyslovské doby (a—c). Navíc obsahuje obětování vína a královo přijímání, kteréžto úkony nalézáme také v Karlově řádě, avšak shodněji upravené s řádem francouzským. Neobsahuje zvláštních českých textů (Hospodine,

Rádi), a to proto, poněvadž je ordonancí, předpisující toliko úkony, a nikoliv modlitby, jak patrně z kontextu.

Ačkoliv se proprium vydává za doplněk korunovačního řádu, nemůže býti doplňkem Karlova řádu Č., poněvadž všechno, co obsahuje, je v řádu Č. už obsaženo. Naopak zase může proprium dobře býti doplňkem řádů R. a D., v přemyslovské době v Čechách užívaných, poněvadž v nich nejsou obsaženy úkony, předepsané propriem. Ve spojení s německými řády R. a D. mají smysl ustanovení propria, že po zvláštních úkonech, propriem předepsaných, jest ve všem ostatním sledovati obecné předpisy, ale nikoliv ve spojení s řádem Č.

Jestliže tudíž Karlův Č. přejímá nejen německé řády R. a D., nýbrž obsahuje i ustanovení propria, je doplňující, vyplývá z toho dohad, že proprium původně bylo českým doplňkem řádů R. a D., s nimiž tvořilo řád Př., převzatý Karlem IV. a z francouzských pramenů doplněný na Č.

Tuto povšechnou úvahu jest ještě doplniti podrobným zkoumáním. Srovnáme-li ustanovení propria s dotyčnými místy řádu Č., shledáme, že předpisy propria jsou mnohem jednodušší a stručnější, než obsažné a podrobné předpisy řádu Č. Dlužno rozhodnouti, zda text řádu Č. rozšiřuje proprium, či zda proprium je výtahem z předpisů řádu Č.

Po stránce věcné jeví se řád Č. spíše rozšířením propria. V propriu vystupuje archiepiscopus cum prelati, v Č. archiepiscopus et sui suffraganei aliique episcopi et prelati, v propriu je pouze zmínka o oblečeném králi, který vstává, kdežto v Č. jsou přeházeně udány všechny podrobnosti ustrojení, obřadu a průvodu. Předpisuje-li proprium dále, že král jako oblaci podává víno, nezdá se to býti povrchním výtahem z řádu Č., kde jsou předepsány chléb, víno a zlato, jako spíše ohlasem starších řádů korunovačních, z nichž Č. byl doplněn.¹⁴⁾ Nesnadno je prohlédnouti předpisem o přijímání. Předpisuje-li Č. přijímání pod obojí, nelze se domnívati, že by za normálních poměrů výtah z Č. uváděl přijímání pod jednou, a bylo by se tudíž dohadovati toho, že proprium je dřívější řádu Č. Než zvláštní poměry v XV. století přivodily při české korunovaci opět přijímání pod jednou, takže z této podrobnosti nelze usuzovati na stáří propria.

Je tudíž aspoň zkoumati, kdy se kde přijímání konalo. Starší francouzské řády (na př. L. VIII. a Ch.) v první polovině XIII. století přikazovaly: »Post perceptionem eucharistiae factam ab archiepiscopo iterum descendunt rex et regina de solis suis et accedentes humiliter ad altare percipiunt Corpus et Sanguinem Domini de manu archiepiscopi.« Po přijímání knězově přijímali král a královna pod obojí. Sto následujících let nezůstavilo však

¹⁴⁾ Tak předpisuje Ratold: Post evangelium offerat rex ad manum archiepiscopi oblationem et vinum.

dalších korunovačních řádů, až teprve S. r. 1328 stanovil, že král přijímá pod obojí, avšak teprve až po mši.

Na rozdíl od francouzských řádů předpisuje proprium přijímání krále (pod jednou) po knězově abluci. Vzhledem k strohé závislosti řádu Č. na S. v částech, kde tento řád následuje, dlužno se domnívat, že tato úchylnka byla věcně odůvodněna starším českým zvykem. Řád Č. se tudíž jeví složkou propria a řádu S. Z propria přejímá ustanovení o přijímání po abluci a věcně jej opravuje správnějším předpisem »infra ablucionem« (vlastně před ablucí), z francouzského přejímá ustanovení »post missam« a přijímání pod obojí. Konglomerát je příznačný pro nepromyšlenost Karlovy reformy.

Po stránce věcné jeví se tudíž proprium předchůdcem řádu Č.

Proprium:

S.

Č.

Item post ablucionem, si placebit, iterum magnates vel barones adducunt regem coram altari et ibi communicat et postea faciant facienda.

Finita missa, iterum Pares adducunt regem coram altari et ibi communicat Corpus et sanguinem Domini de manu episcopi celebrantis.

Item nota, quod post ablucionem vel infra ablucionem peractam per archiepiscopum vel post missam, si placet, iterum magnates vel barones adducunt regem coram altari et ibi communicat Corpus et sanguinem Domini de manu archiepiscopi missam celebrantis.

Po stránce textové vzniká však pochybnost tím, že proprium, S. i. Č. obsahují tutéž frázi: »adducunt regem coram altari et ibi communicat«. Vzpomeneme-li si však možnosti, že proprium předpisem o oblaci vína závisí na starším řádě francouzském, není vyloučeno, že proprium na tomto místě přejímá ustanovení některého francouzského řádu, vzniklého mezi 1226 až 1328, kterého neznáme, ale jehož ustanovení shledáváme v S. Není však vyloučena ani druhá možnost, že text propria byl upraven částečně podle Č., neboť oba rukopisy jsou teprve z XV. století a druhořadé.

Tato textová nejasnost neubírá tudíž váhy dřívějším vývodům, že totiž proprium doplňuje německé řady R. a D., v přemyslovské době užívané, a to prvky, které se po stránce věcné jeví býti předkarlovskými. Je tudíž proprium věcně míti za dílo XIII. století, třebaže je zachováno pouze rukopisy z poloviny XV. století a není vyloučeno, že i po stránce textové doznalo tehdy změny.

Z propria jeví se první dvě ustanovení zvykem ryze domácím, avšak obětování a nošení meče před králem připomínalo příbuzný obřad francouzský. Podobně předpis o oblaci vína uváděl na mysl starofrancouzské ustanovení. Při rozboru už bylo shledáno, že vzdáleným podnětem českého průvodu se sv. olejem mohlo býti ustanovení francouzského korunovačního řádu o průvodu

s ampulí oleje s nebes seslaného. Ve všech případech jde o podněty volně zpracované, t. j. zvykově upravené, což opětně nasvědčuje tomu, že se už v přemyslovské době některé francouzské zvláštnosti ujaly v českém korunovačním řádě na rozdíl od oněch francouzských prvků, které Karlova reforma z S. nezměněně převzala.

Působení francouzského řádu korunovačního na české korunovační způsoby v době přemyslovské nelze vylučovati, třebaže jeho rozsah nelze přesně stanovit. Jak už bylo uvedeno, připomíná Petr Žitavský při korunovaci Václava II. aklamaci podle francouzského způsobu a antifonu Unxerunt, které nebyly v řádech R. a D. Není tudíž vyloučeno, že se už v přemyslovské době ujalo vlivem francouzských řádů v Čechách také obětování meče a jeho nošení před králem, průvod opatů se sv. olejem a oblaci vína, avšak pouze jako podnět, volně upotřebený a zvykově upravený.

Tomu neodporuje okolnost, že průvod se sv. olejem není uveden v propriu, neboť šlo o podružný úkon dvou opatů. Je-li účast svatojiřské abatýše starším českým zvykem, nezaráží rovněž mlčení propria, neboť toto se netýká korunovace královny.

Podle všeho toho přemyslovský řád korunovační už obsahoval v předvečer korunovace pouť na Vyšehrad, nešpory u sv. Víta a průvod do královny ložnice, ráno pak některé podrobnosti průvodu z královny ložnice do kostela svatovítského, načež se ostatní dalo podle německých korunovačních řádů R. a D., pravděpodobně během mše, kromě předcházejícího skrutinia, aklamace a snad i litanie. Po odevzdání meče byl už tehdy meč obětován a vykropen, načež byl nošen před králem. Po offertoriu král obětoval víno, a podle libosti po abluci byl veden k oltáři, aby přijímal pod způsobou chleba.

Rozpoznáním řadem přemyslovským nebylo na vážnosti Karlovu řádu korunovačnímu, nýbrž naopak tím jen získal, neboť nyní víme, oč starobylější a úctyhodnější jádro v sobě chová. Také nelze na základě toho upíratí Karlu IV., že je autorem svého korunovačního řádu, třebaže jen v podružných věcech přemyslovský řád zreformoval. U středověkých spisovatelů, jako na př. u Husa, nalézáme celé partie převzaté, někdy doslovně, z jiných autorů, aniž byli citováni, a přece spis platí za jejich dílo. Podobně je dílem Karla IV. i jeho korunovační řád krále českého, třebaže v něm jsou obsaženy staré německé řady R. a D. a české zvyky doby přemyslovské, neboť Karel IV. přidal k nim části francouzského řádu S. a některé jiné ještě modlitby a požehnání,

a touto úpravou stal se podle středověkého nazírání autorem řádu, nesoucího jeho jméno.

E) Souvislost českých korunovačních řádů s jinými řády korunovačními.

Předcházejícím studiem vysvitl již dostatečně rodokmen Karlova řádu korunovačního. Není odnožem z řádů G. a K. V., jak chtěl Loserth, nýbrž pochází podle svého základního založení přímo ze starých německých řádů R. a D., užívaných v Čechách už v době přemyslovské vlivem arcibiskupů trevírského a mohučských, a zde také domácími zvyky rozšířených. Tento český řád přemyslovský (Př.) rozšířil Karel IV. prvky, vzatými z francouzského řádu S., pocházejícího nejspíše z r. 1328, který zase je důležitým vývojovým článkem v řadě korunovačních řádů francouzských, vzešlých z Rt., máje za předchůdce především řád L. VIII. z r. 1223, který s R. a D. splynul v G., dále pak řady Ch. a L. IX. z r. 1226. S mladším německým řádem A., t. zv. mladší cášskou formulí, neměl Č. nic společného.

Poněvadž francouzský řád K. V. z r. 1365 jako své prameny označuje nejen německý řád korunovační, nýbrž i řady jiných království, a poněvadž obsahuje několik textů, především žehna-jících insignie, které v té době v jiných řádech než v Č. nenalé-záme, jest se domnívati, že Č. působil na K. V. jednak posiluje shodnými součástmi vliv řádů R. a D., jednak obohacuje francouzský řád těmito texty, jichž zavedení v korunovační obřad bylo po-dle všeho také dílem reformy Karlovy.

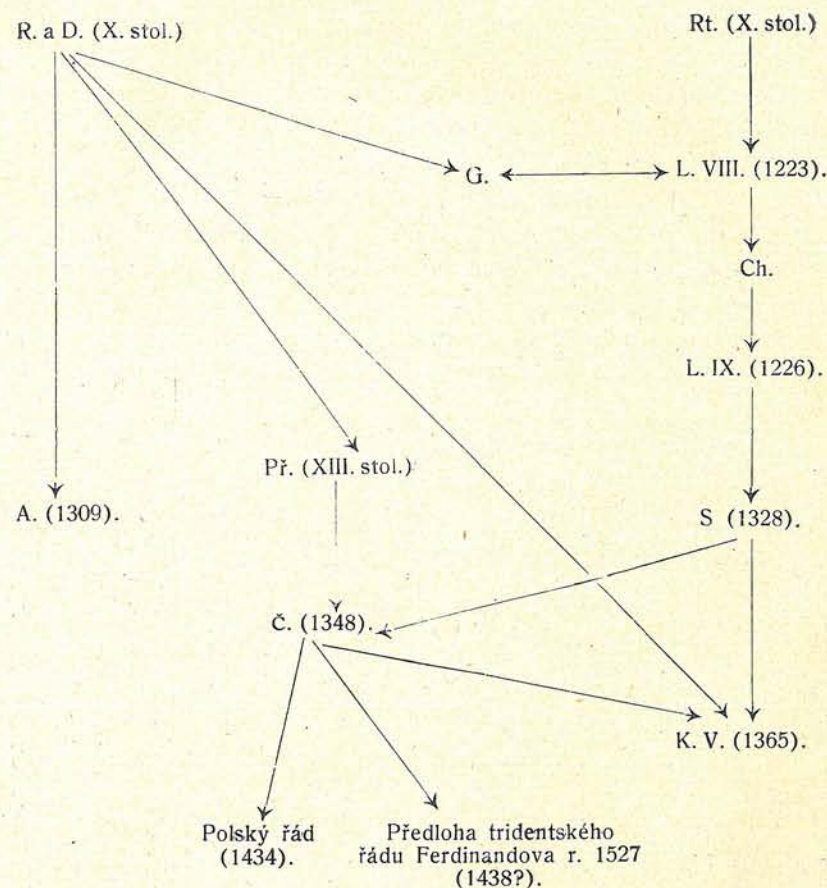
Mnohem více působil Karlův korunovační řád v Polsku, kde byl r. 1434 převzat takřka jen s nejnужnějsími, místními poměry vynucenými změnami (Ordo ad coronandum regem Poloniae). Než o tom netřeba se šířiti, neboť věc důkladně objasnil S t a n i s l a v K u t r z e b a, k jehož práci odkazuji.¹⁵⁾

Samozřejmě stal se Karlův korunovační řád základem dalších korunovaci českých, při čemž již v XV. století doznal nutných změn, jak ukazuje především v tridentském rukopise zachovaná

¹⁵⁾ Zródła polskiego ceremoniału koronacyjnego. Przegląd historyczny. 12 (1911), str. 149 násl. T e x t: T ý ž, Ordo coronandi regis Poloniae. Archiwum komisji historycznej. 11 (1909—13), str. 161 násl.

předloha korunovačního řádu, pocházející asi z r. 1438 a upravená r. 1527 pro korunovaci Ferdinanda I. Jiné změny v XV. století známe z popisů korunovaci a byly na svých místech připomenuty při rozboru, jako na př. postulace.

Sledovati další vývoj Karlova korunovačního řádu není úko-lem této práce.

F) Význam českého řádu korunovačního.

Studiem, které vedlo až k samotným počátkům způsobu, jímž se křesťanští pracovníci ujímali vlády, vysvitlo, že prvotní a hlavní jeho součástí bylo posvěcení krále pomazáním, kdežto korunovace byla pouze nejvýznamnějším obřadem v řadě odevzdávaných in-

signií, které byly většinou profánního původu, ale, připojeny ke královu svěcení, staly se součástí církevního úkonu. Třeba byl souhrn obřadů často nazýván korunovaci, přece jen podstatou jeho a těžištěm zůstalo posvěcující pomazání, které se těšilo takové vážnosti, že bylo dočasně některými theology považováno za svátost, až bylo autoritativně prohlášeno za svátostinu. Touto ordinací, jak úkon býval též nazýván, byl král nejen k svému úřadu vysvěcen, nýbrž i povýšen do jakéhosi stavu skoroduchovního, při čemž ovšem výkonné moci kněžské neměl.

Ze sakrálního pramenil také státní a politický význam korunovace čili, lépe řečeno, králova posvěcení, který spočíval v tom, že král k svému úřadu vysvěcený byl tím ve svém úřadě obřadně Bohem a církví potvrzen, čímž mělo preklusivně býti zabráněno jiným nárokům na trůn. Konstitutivního významu korunovace vlastně neměla, avšak přechodně jej nabývala tehdy, když pozbýval váhy princip dědičnosti anebo volitelnosti a za nejistých poměrů ten, jenž dosáhl pomazání a korunovace, právě tím chtěl zdůvodnití právoplatnost své moci, jako by byla založena pomazáním a korunovaci.

Mezi úřadem biskupským a úřadem královským, jichž svěcení si byla strukturální podobná, byla jakási vzdálená příbuznost a neúplná podobnost stran pravomoci a duchovního charakteru: jako bylo u biskupa rozlišovati potestatem iurisdictionis a potestatem ordinis, podobně také král volbou anebo dědictvím nabýval už pravomoci¹⁶⁾ a jmenoval se někdy i králem, ale středověký názor vyžadoval, aby byl k svému úřadu také posvěcen, a tak se stal králem i vnitřně a podle podstaty, třebaže tím králi nebyla odevzdávána vyšší výkonná moc duchovní, k níž právoplatně zřízený biskup potřeboval nevyhnutelně posvěcení.

Podobně jako jinde byla i v Čechách korunovace podle své podstaty hlavně a především svěcením, pročež správně byla zvána »na královstvo svěcení«. Proto se už ve vyšehradském korunovačním evangelistáři u příležitosti výročí korunovace Vratislava II. tato nazývá »ordinací krále«, *ordinatio regis*, jako by šlo o kněžské anebo vůbec duchovní svěcení. Korunovaci jako posvě-

¹⁶⁾ Viz na př. obsah formule, kterou byl králi vykazován stolec: *Sta et retine locum amodo, quem hucusque paterna successione tenuisti, hereditario iure tibi delegatum.*

cení chápou na př. Letopisy české při korunovaci Václavově roku 1228 a Přemyslově roku 1261,¹⁷⁾ avšak hlavním svědkem sakrálního významu české korunovace v době předkarlovske je zmíněný již opat zbraslavský a autor tamní kroniky Petr Žitavský, blízký českým králům a dvorním kruhům, muž nad jiné vzdělaný a proto svědek významný. Korunovace je pro něho »posvěcení«, *regie coronacionis . . . consecracione*, »posvátná svátost královského posvěcení«, *sanctum . . . regalis unccionis sacramentum*;¹⁸⁾ význam svátosti nechápe při tom jen obecně, nýbrž při korunovaci je vzývána a spolupůsobí milost Ducha sv. a, než jsou odevzdány insignie, předchází posvátné svěcení a pomazání.¹⁹⁾ Poněvadž kronika zbraslavská sahá až do r. 1337 a Petr asi r. 1339 se vzdal opatské hodnosti anebo zemřel, je z uvedených výroků patrné, jaké bylo mínění v Čechách o sakrální účinnosti korunovace i v dvorních kruzích nejen na sklonku doby přemyslovské, nýbrž až do doby Karlovy: podstatou královské korunovace bylo posvěcení posvátným pomazáním, považované za svátost, při níž spolupůsobí milost Ducha sv.

V době, kdy takové názory v Čechách byly proneseny a přijímány, jal se Karel IV. upravovati platný dosud korunovační řád přemyslovský, v podstatě se rovnající starým německým řádům korunovačním, avšak domácími zvyky a úkony už rozšířený. Proto není divu, že Karel IV. tento sakrální ráz nejen zachoval, nýbrž i zdůraznil. V tom je právě všechen smysl Karlovy reformy, že, ponechávaje osnovu úkonů přemyslovského řádu, přičiňoval k jednotlivým obřadům a provázejícím je modlitbám nové modlitby z francouzského řádu, anebo i odjinud, aby tím důrazněji a všestranněji byly králi vyprošovány všechny potřebné milosti. Odevzdání insignií prostou formulí bylo mu málo, pročež předeslal těmto úkonům svěcení jednotlivých insignií. Hlavně však zdůraznil skoroduchovní charakter svěceného krále, kterého, po způsobu císařské korunovace, dal oblékati tunicellou a dalmatikou, aby podle zjevu byl roven podjáhňům a jáhňům, ba dokonce po způsobu francouzských králů dal mu, jako kněžím, přijímati pod

¹⁷⁾ *Wenczeslaus rex consecratus est*; FRB. II., str. 284. *Princeps Bohemorum dictus Przemysl consecratus est in regem*; tamtéž, str. 297.

¹⁸⁾ FRB. V., str. 73.

¹⁹⁾ *sancti Spiritus invocata et cooperante gratia ornamentis regalibus, corona sceproque regio, sancta consecracione et unccione previa legaliter insignitus*. Tamtéž, str. 75.

obojí způsobou. Pouze pomazání křížem nemohl vsunouti, poněvadž bylo církevně vyhrazeno kněžskému a biskupskému svěcení, a na základě starého zvyku ponecháno králi francouzskému. Ze všeho je patrné, jak Karlu IV. především na srdci leželo povznést sakrální stránku korunovačního řádu.

Totéž, co z úkonů, vyplývá i z textů, především z těch, které provázejí vrcholný obřad pomazání. Šlo o vnitřní proměnu člověka v krále pomocí Boží milosti, jak vyjadřují texty: Spiritus sancti gracia... in te copiosa descendat, ut sicut... oleo materiali pinguescis exterius ablutus, ita eius invisibili unguine delibutus impinguari merearis interius (23), Tua sacratissima unccio super caput eius defluat atque ad interiora descendat (24), Deus Dei Filius... Spiritus paracliti super caput tuum infundat benedictionem, eandem usque ad interiora cordis tui penetrare faciat (25). Pomazáním posvěcen nabýval král quasiepiskopálního charakteru, ovšem bez výkonné moci, protože biskupové při vsazení koruny i českému králi připomínali per hanc te participem esse ministerii nostri non ignores (43). Jak byl Karel přesvědčen o duchovní účinnosti korunovace, patrné z toho, co úsilí věnoval na př. r. 1377 tomu, aby na základě císařské korunovace jako diákon mohl zpívat svou lekci vánočního officia. Korunovace, jichž pět Karel podstoupil,²⁰⁾ nebyly pro něho jen činy politickými, nýbrž podle své skutkové podstaty také úkony posvěcujícími, ba i světicí moc dávajícími. Dokladem toho je zvláštní požehnání prstenu, které, pocházející patrně z nějakého řádu biskupského svěcení, převzal z E. a M., a kterými se králi vyprošuje, aby omnes benedictiones, quae in Scripturis reperiuntur, super eum copiose descendant, ut quecumque sanctificaverit, sanctificata permaneant, et quecumque benedixerint, spiritali benedictione benedicantur (37).

Je to vrchol všeho. Český král není jen pomazáním a posvěcením vnitřně proměněn a do skorobiskupského stavu přenesen, nýbrž je mu vyprošováno sedm darů Ducha sv., »aby cožkolivěk požehná, duchovním požehnáním požehnáno bylo«. Latinský text obsahuje dokonce více, než český překlad: nemluví jen o žehnání, nýbrž i o svěcení. Králi je tu dávana moc žehnati a světiti podob-

²⁰⁾ králem německým 26. listopadu 1346 v Bonnu, králem českým 2. září 1347 v Praze, králem italským (lombardským) 6. ledna 1355 v Miláně, císařem římským 5. dubna 1355 v Římě, králem arelatským 4. nebo 18. června 1365 v Arlesu.

nými slovy, jako při ordinaci kněžím. Všechno to bylo důsledkem posvěcujícího pomazání, které se dalo nejen na hlavě, nýbrž, na rozdíl od tehdejšího řádu francouzského, také na ruku, jako při svěcení kněžském a biskupském. Při vsazení prstenu na ruku je deklarována světicí moc králova. Poněvadž nemáme příčiny domnívat se, že by zmíněná formule byla už součástí přemyslovského řádu, jest nejspíše Karlu IV. přisouditi, že takovouto i výkonnou mocí duchovní na základě starších korunovačních řádů E. a M. přioděn býti si přál.

Jako jinde, byl také v Čechách státní a politický význam korunovace ve středověku důsledkem její posvátné povahy. Jako měl ustanovený, avšak dosud neposvěcený biskup biskupskou pravomoc, avšak neměl příslušné světicí moci, podobně měl prvorozenstvím zákonitě stanovený a zemskou obcí přijatý nástupce vládní moc, avšak králem plně a podle vnitřní podstaty nebyl, poněvadž nebyl na krále posvěcen. Pomazání bylo úkonem, kterým byla sakrálně doplněna volba anebo zákonitě následnictví a jeho přijetí. Teprve pomazáním stal se král vnitřně a plně králem a takto posvěcená osoba mohla jediné býti náměstkem Kristovým, cuius vicem nomenque gestare crederis (43), jehož byla všechna moc a jenž byl králem králů. Proto také formule, provázející pomazání, výslovně praví, že se pomazáním král stává králem. Praví to hlavní formule Ungo te in regem (21), pomazáním stáváš se králem, a totéž je obsahem formule při pomazání rukou, Ungantur manus istae, ut sis benedictus et constitutus rex in regno isto super populum istum (29). Poslední formule dokonce výslovně podotýká, že pomazáním rukou je král konstituován králem.

Tyto formule byly už součástí řádu R. a D., v přemyslovské době v Čechách užívaného. Pochopíme tudíž onu velikou působivost, která právě v Čechách královskému svěcení a korunování byla přikládána, že na př. Přemysl Otakar II. a Václav II., třebaže panovnickou moc vykonávali, po mnoho let nepřijali královského titulu, nýbrž považovali se prostě za pány a dědice království Českého, až je teprve posvěcující pomazání učinilo králi. Posvěcující pomazání s korunovaci a nastolením měly pro ně zdánlivě konstitutivní účinnost vzhledem k charakteru královskému, jimi teprve se král stával králem podle jména i podle skutečnosti, jak věc chápe Petr Žitavský, mluvě o korunovaci Václava II. roku

1297:²¹⁾ královský stav a čest království vyžadovaly, aby Václav byl na krále posvěcen, přijal insignie a slavnostně nastoupil na trůn, čímž by nabyl titulu královského »re et nomine«.

Před posvěcením a korunovaci nebyl tudíž král králem »podle jména a podle skutečnosti«. Proto Jindřich IV., ač sám již Vratislava II. povýšil na krále a korunoval, přikázal ještě arcibiskupu trevírskému, aby ho na krále pomazal a církevně korunoval, neboť bez posvěcení nebyl by plně kálem. Proto také pochopíme, proč Přemysl Otakar I., když se mu podařilo v Čechách trvale odstranit zásadu stařešinstva, kterou se za mnohých zmatků podle ustanovení Břetislava I. z r. 1055 řídila posloupnost panovníků, a nahradit ji nástupnictvím podle prvorozenstva, nespokojil se tím, že císařové Filip a Bedřich II. r. 1198 a 1212 udělili královskou hodnost jemu a jeho potomstvu s vyloučením příbuzných pobočných, ba ani neustal na tom, že se obec zemská usnesla o povolání prvorozeného syna krále Václava na trůn a císař že ho potvrdil, nýbrž nadto ještě dal za svého živobytí syna Václava na krále posvětit a korunovati. Svěcením se stal jeho syn jaksi vnitřně a podle podstaty králem, třebaže za života otcova pravomoci neměl (obdobou byl posvěcený biskup bez jurisdikce), ale právě posvěcením daný charakter královský byl zárukou, že bude zajištěno nástupnictví podle prvorozenstva.

Z toho je však zároveň patrné, že ani v Čechách korunovace neměla striktně významu konstitutivního, třebaže Přemysl Otakar I. a Václav II. jí takový význam zdánlivě přikládali tím, že se před korunovaci nenazývali králi. Ve skutečnosti však byli za krále přijati a vykonávali panovnickou moc, pouze nepovažovali se za skutečné krále, dokud nebyli pomazáním posvěceni, korunováni a nastoleni. Naopak zase Václav I., ač byl na krále posvěcen a proto za života otcova zván »mladším králem«, nebyl přesto touto korunovaci v úřadě královském konstituován, neboť nevykonával v té době královskou moc. Anebo Václav IV., třebaže byl dvouletý již r. 1363 korunován, byl potom za krále sice považován, ale ve skutečnosti nepanoval, až po smrti otcově. Analogie

²¹⁾ coepit cogitare animo... quod utique status suus exigeret, immo honori regni illud maxime competeret, quatenus per legalis consecrationis beneficium decentibus insigniendus apparatus diadema et sceptrum regni susciperet et ad solium patrum suorum solempniter ascenderet titulunque regium, re et nomine, obtineret. FRB. IV., str. 72.

s biskupem posvěceným, ale nemajícím pravomoci, přichází opět na mysl. Konečně byli Václav III. a Rudolf Kaše i bez posvěcení a korunovace jmenováni králi, a poslednímu dokonce do hrobu vloženy královské insignie jako něco jemu přináležejícího.

Jako Přemysl Otakar I. hleděl Václavu I. zabezpečiti nástupnictví tím, že m. j. dal ho na krále posvětit a korunovati, tak zase Jan Lucemburský vůči nárokům nekorunovaného Jindřicha Korutanského pojistil také tím, že se záhy po zvolení dal korunovati, aby byl »plně« králem. Podobně také Sigmund, maje proti sobě v Čechách řadu nepřátel, dal se co nejdříve korunovati, čímž však úspěchu nedosáhl, poněvadž nebyl předtím za krále přijat. Když toho r. 1436 dosáhl, nebylo už potřebí druhé korunovace. Stávalo se tu tudíž totéž, co v jiných zemích a dobách, když upadal princip volitelnosti anebo dědičnosti: za nastalých nejistot nabývala tím většího významu korunovace, neboť kandidát trůnu, který nedošel obecného souhlasu, chtěl se legitimovati jako skutečný král tím, že nabyl královského posvěcení a korunovace.

Z těchto hledisek pochopíme také, proč Karel IV. přikázal, aby nástupci během šesti měsíců se dávali korunovati.²²⁾ Šlo prostě o to, aby se předešlo nebezpečným svárům tím, že korunovací stal se král před Bohem i před lidmi plně a podstatně králem, čímž měla také jiným preklusivně býti vzata možnost, aby se e královskou hodnost ucházeli proti tomu, kdož byl pomazaným Páně a jemuž církev královské odznaky odevzdala. Ovšem, jak známo, Majestas Carolina nenabyla moci práva.

Státní a politický význam sakrálního úkonu pramenil tudíž z toho, že jím bylo dovršeno a dokonáno konstituování krále. Proto se stalo, že už od začátků byly ke královi posvěcení a korunování připojovány různé kapitulace, jimiž se král zavazoval těm, jimž za svoje přijetí a posvěcení vděčil. Do této kategorie patří především skrutinium (B, 7.), v němž na začátku obřadů,

²²⁾ Decorem regni statumque pacificum nostrorum fidelium diligentia, qua possumus inquirere, non cessamus... Quanta possunt evenire pericula quantaque oriri dissidia regni solio glorioso vacante, quis sane mentis ignorat?... Hoc igitur edicto perpetuo providimus ordinandum: 1. Quod succedentes pro tempore in regno Boemiae singuli futuri reges illustres infra sex menses continuos, a die successionis inantea numerandos, debeant... omni condigna solennitate servata... regale diadema per manus sacras Pragensis archiepiscopi... suscipere et in regem gloriosissime coronari. De coronatione regis et reginae. A. Jireček, Codex iuris bohemicus. II., 2. Praha 1870, str. 138.

ještě před litanií, svěřícími modlitbami a pomazáním král sliboval, že bude zachovávat katolickou víru, že bude ochráncem církve a jejích služebníků a že bude království podle spravedlnosti otců spravovat a hájiti. Teprve po těchto závazcích králových vyjádřil lid aklamací (C.) závazek poddanosti. Dále sem patří králův slib před Bohem, duchovenstvem a lidem (P.), kterým se po nastolení zavazoval (54), že zachová zákon, spravedlnost a mír církvi a lidu, že bude biskupům řádnou čest prokazovat, že bez porušení zachová, co od císařů a králů bylo kostelům dáno anebo navraceno. V XV. století, jak ukazuje tridentský rukopis, byl tento slib králův přemístěn hned za skrutinium před aklamací. Samozřejmě nepřevzal Karel IV. do svého korunovačního řádu kapitulace řádu francouzského (*Promitto et perdono*), ač jej jinak napodoboval, neboť tím by sám své závazky rozšiřoval, což přirozeně žádný král nečinil. Naopak zase okolnost, že v Karlově řádu jsou plně zachovány německé kapitulace, naznačuje, že se už předtím v Čechách ujaly, takže jich opominouti nemohl.

Obě kapitulace, převzaté z německého řádu, uváděly světské závazky královny jen obecně, kdežto závazky vůči církvi byly podrobněji výtčeny. Lid a šlechta vynutily si již od IX. století v některých zemích podrobnější kapitulace rázu světského, jako na př. ve Francii dočasně závazek nezcižovatí práva koruny francouzské. (1365—1484). V Čechách původně nebylo těchto podrobnějších kapitulací při nastoleních a korunovacích, neboť byly zachovávány staré zvyky.²³⁾ Když však po vymření Přemyslovců byli panovníci na český trůn povoláváni z ciziny, bylo jim na sebe bráti závazky, že budou dbáti domácích práv a svobod, což Jan Lucemburský učinil velkým privilegiem z konce r. 1310 a Karel IV. privilegiem z r. 1347. Když se pak Karel IV. snažil kodifikovati zemské právo zákonníkem *Majestas Carolina*, vsunul tam příkaz, že králové při korunovaci, dříve než jim arcibiskup na hlavu vloží korunu, budou přísahati, že nebudou zastavovati měst a hradů a měniti jejich práv.²⁴⁾ Ustanovení to nebylo však pojato do korunovačního řádu ani původně, třebaže bylo už asi složeno

²³⁾ Viz J. Kalousek, *České státní právo*. Praha 1892, str. 246 n.

²⁴⁾ *in ipsa coronatione, antequam sibi in capite diadema ipsum per sacras manus archiepiscopi Pragensis... imprimatur, ... de verbo ad verbum praestare et recitare teneatur solemne iuramentum »de non alienandis castris et iuribus demanii regii sive mensae«*. H. Jireček, *Codex iuris bohemicus* I. c., str. 118.

v době, kdy tento byl sestavován, a tím méně v něm nalezlo místa později, když *Majestas Carolina* se nestala zákonem a Karel IV. r. 1355 ji vzal zpět. Přece však byly v XV. století kapitulace připojovány, neboť čteme o třech přísahách při korunovaci Albrechtově.

Z toho však nenásleduje, že by právě Karel IV., tento tak zbožný panovník, jal se na korunovaci nahlížeti jiným způsobem než dosud, a vedle posvátné její podstaty počal v ní shledávati i úkon rázu světského. Svrchu bylo dostatečně vylíčeno, jaký význam světský korunovace v křesťanském středověku vždycky měla právě proto, poněvadž byla úkonem posvátným; kapitulace pak rázu světského byly k pomazání anebo korunování připojovány od visigotské doby přes celý středověk, aniž tím bral újmy sakrální ráz korunovace. Karel IV. nečinil tudíž nic nového, chtěl-li přidati kapitulace rázu světského. Příznačné je, že tyto kapitulace předcházely obřady, korunovaci anebo nastolení, ale nikdy nebyly vkládány do světicího úkonu před samotné pomazání. Posvátný úkon, jímž bylo dovršeno ustavení krále, byl pouze příležitostí, při níž král odedávna činil kapitulace, které ve sledu obřadů často měly do sebe ráz podmínky, kterou bylo splniti, měl-li král býti pomazán, korunován a nastolen, ale podstatou toho, co nazýváme korunovaci, nebyly kapitulace, nýbrž posvěcující pomazání na krále, »le sacre«, po česku »na královstvo svěcení«, doplněné odevzdáním insignií, především koruny, a nastolením.

*

Taková je tedy povaha »řádu korunování králova i králové království Českého«, jak jej upravil Karel IV. Hlavním jeho úkonem je posvěcení krále pomazáním, sledované odevzdáním královských odznaků, zvláště vsazením koruny, a nastolením. Řád sám není pouhým napodobením francouzského řádu korunovačního, jak se dosud mysliło, nýbrž celým svým založením se od něho zásadně liší. Naopak je Karlovův korunovační řád králů českých zbudován na základě starého korunovačního řádu králů německých, pocházejícího z X. století, neboť jej úplně přejímá, zachovávaje všechny jeho modlitby a úkony i jejich celkový pořad. Nelze se domnívati, že teprve Karel IV. tento německý řád do Čech přinesl a učinil základem českého řádu korunovačního, neboť zmíněný starý německý řád ve XIV. století už neplatil a zavedení nového

korunovačního řádu tehdy záviselo už na svolení Apoštolské stolice, o něž se Karel IV. neucházel, ač o přenesení korunovačního práva na pražského arcibiskupa žádal. Poněvadž však zmíněný starý korunovační řád německý je řádem, podle něhož jedině mohli být přemyslovští králové korunováni od arcibiskupů mohučských, jest se domnívati, že už v přemyslovské době v Čechách zdomácněl a stal se i »českým« korunovačním řádem, což potvrzují připojené k němu zvláštní české zvyky, které se jen během delší doby v Praze mohly vyvinouti a s nimiž dohromady tvoří český přemyslovský korunovační řád. Karel IV., dbalý tradic, nezavrhl přemyslovský řád, nýbrž naopak jej převzal a doplnil modlitbami francouzského řádu korunovačního, tehdy platného, podle něhož přidal též několik úkonů při korunování králové a při mši, a připojil svěcení korouhve. Z jiných pramenů převzal světící formule královských insignií a jednu modlitbu, kterou český text korunovačního řádu jemu výslovně připisuje.

Karlův korunovační řád nebyl tudíž jeho původním dílem nýbrž pouze úpravou přemyslovského korunovačního řádu v podružných věcech, především podle francouzského řádu. Tím vzácnějším pak je, poněvadž v sobě chová přemyslovský řád korunovační, který zase je starým německým korunovačním řádem, doplněným českými zvyky a zvláštnostmi.

OBSAH:

Úvod	3
I. Korunovace národních králů začátkem středověku	4
1. Nastoupení vlády u Germánů a posvátný charakter královny osobnosti	4
2. Vliv křesťanství a posvěcení osoby královny pomazáním	6
3. Řád biskupského svěcení a jeho poměr k řádu královského pomazání ve Francku	13
4. Burgundský řád korunovační jakožto obdoba biskupského svěcení	17
II. Císařská korunovace ve středověku a význam korunovačních obřadů	19
1. Korunování císaře v Byzanci	20
2. Korunovace Karla Velikého za císaře	21
3. Spojení korunovace s pomazáním a korunovační řád karolinský	23
4. Řád papežského svěcení a císařský korunovační řád, zvaný Cencius I.	25
5. Ottonský korunovační řád, zvaný Cencius II.	27
6. Změna korunovačního řádu císařského po boji o investituru	30
7. Význam korunovačních obřadů	32
III. Korunovační řady králů německých a francouzských	41
1. Starší korunovační řád římských (německých) králů	42
2. Mladší korunovační řád římských (německých) králů	53
3. Korunovační řady francouzských králů	56
4. Korunovační řád francouzských králů S. z 1. pol. XIV. století	60
IV. Karlův korunovační řád krále českého	74
Ordo ad coronandum Regem Bohemorum	76
Ordo ad benedicendum Reginam	92
Modlitby při oblékání královského šatu a královských odznaků	96
V. Rozbor Karlova korunovačního řádu krále českého	98
A) Strukturální srovnání Karlova korunovačního řádu českého s královskými korunovačními řady německými a francouzskými	98
B) Podrobnosti Karlova českého řádu korunovačního a jejich vztah k německým a francouzským řadům korunovačním	102
VI. Vznik a význam korunovačního řádu krále českého	153
A) Výsledky zkoumání	153
B) Přemyslovský korunovační řád ve světle historických zpráv	161
C) Poměr Karla IV. k přemyslovskému korunovačnímu řádu	165
D) Rozsah přemyslovského řádu korunovačního	169
E) Souvislost českých korunovačních řadů s jinými řady korunovačními	176
F) Význam českého řádu korunovačního	177
Závěr	185